

Tämän teoksen sähköisen version on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystävällisesti ottamaan yhteyttä [SKS:aan](#).

.
. .
. .
. .
. .

LATVIAN VIROLAISET

Marjo Mela

.....
Latvian virolaiset

Historia, kieli ja kulttuuri

■ Sisältö

Lukijalle	5
Tutkimustilanne	7
Alue	9
Metodit ja teoria	14
Latvian kieliolot	16
Etnisyys	18
Tutkimushistoriaa	23
Latvian virolaisten kielellinen tausta	23
Lutsit	23
Leivut	29
Latvian virolaiset ja demografiset tilastot	33
Latvian ja Viron kansallinen herääminen	54
Assimiloituminen maaseudulla	56
Latvian ja Viron väliset koulusopimukset	58
Latvian virolaisalueet Riian ulkopuolella	59
Ainaži	59
Alūksne	64
Ape	75
Ipiķi	81
Liepna	82
Omuļi	82
Rūjiena	82
Valka	83
Veclaicene	84
Zvārtava	86
Riika	87
Taustaa	87
Riian virolainen raittiusseura	88
Riian virolainen sivistys- ja avustusseura	89
Seuran oman talon rakentaminen	92
Virolainen koulu	95
Seuran kirjasto	97
Seuran vapaa sivistystyö	98
Näytteleminen ja kuorolaulu	99
Myyjäiset	102
Raittiusryhmä	102

Naisjaosto	103
Ensimmäisen maailmansodan aiheuttamat ongelmat	104
Seura 1920- ja 30 -luvulla	107
Riian virolaisen sivistys- ja avustusseuran suhteet muihin virolaisiin seuroihin Latviassa	118
Koulun uudelleen perustaminen	118
Koulun opetuksesta ja oppilaista	119
Näytteleminen ja kuorolaulu	122
Riian sivistys- ja avustusseuran jäsenten asuinpaikat Riiassa	125
Riiassa asuvan virolaisen työläisen muotokuva	127
Virolaiset ja armeija	131
Virolaisten järjestöjä Latviassa	133
Viron lähetystö Riiassa	134
Keskiasteen koulutus virolaisilla	136
Riia Vaimulik Seminaar (1846–1918) Riian hengellinen seminaari	138
Ylioppilasosakunnat	140
Vironia	140
Laene	142
Riia Eesti Üliõpilaste Selts	142
Estia	143
Seuran lakkauttaminen 1940	146
Virolainen seurakunta	147
Latvian virolaiset neuvostoaikana	151
Latvian virolaisten kieli	152
Kaksikielisyys	153
Riia Eesti Seltsin uudelleen perustaminen	155
Virolaisen koulun uudelleen perustaminen	157
Viron kielen opetus	160
Kielen oppimisprosessi	169
Viron kielen ja virolaisten tulevaisuus Latviassa	169
Latvian virolaiset ennen ja nyt	172
Liitteet	176
Lähteet	189
Läti eestlastest	196
Latvijās igauņi	200
On the Latvia-based Estonians	204
Henkilöhakemisto	209
Paikannimihakemisto	212

■ Lukijalle

Tein itämerensuomalaisten kielten sivuaineen tutkielmani 1995 Viron latvialaisista, joten Latvian virolaisten tutkiminen oli oikeastaan jatkoa tälle. Lisensiaaintyö aiheesta valmistui 1997 Helsingin yliopiston suomalais-urgilaiselle laitokselle. Asuessani 1990-luvun puolivälissä Latviassa olin melko paljon tekemisissä Latvian virolaisten kanssa ja ryhdyin keräämään aineistoa heidän historiansaan, kielestään ja kulttuuristaan.

Väitöskirjaa palasin tekemään Helsingin yliopiston historian laitokselle ja kiitänkin professori Erkki Kouria ja mvs. professori Markku Peltosta myötämielisestä suhtautumisesta väitöskirjatyöhöni.

Aihe on ollut hyvin mielenkiintoinen ja monipuolinen, sillä olen joutunut katsomaan asioita niin maaseudulla kuin kaupungissa asuvan Latvian virolaisen kannalta. Suomalaiselle tutkijalle tämä on ollut hyvin avartavaa.

Kiittäisin Iowan valtionyliopiston professoria Andrejs Plakansia siitä, että hän piti Latvian virolaisten tutkimista tärkeänä, sillä yleensä olen joutunut perustelemaan kyseisen vähemmistön tutkimista siitäkin huolimatta, että sitä ei ole aikaisemmin systemaattisesti tutkittu.

Monet Latvian virolaiset auttoivat minua tämän tutkimuksen teossa. Erityisesti haluan mainita Urve Aivaren, Liina Lihtsaaren, Līga Seņinan ja Maiga Seņinan, Helmi Nāburgan, Henriete Pētersonen ja Laine Pūrjerin.

Latvialaisista historioitsijakollegoista kiitän etenkin Irene Šneidereā, jonka kaupunkikodin vahtina toimin parin kesän ajan retkeillen sieltä Latvian virolaisalueille. Monet kollegat Latvian tiedeakatemian historian instituutissa, kuten Valdis Berziņš ja Ināra Bērziņa ovat olleet hyvin avuliaita. Virolainen kollega ja ystävä Merike Jūrjo oli aina valmis keskustelemaan aiheesta ja hoitamaan tarvittaessa käytännön järjestelyjä. Kiitän myös historian opiskelija Iris Jūrjoa siitä, että hän kopioi minulle tarvittaessa materiaalia Tartossa. Ystäväni Seija Oikarinen hoiti asioitani asuessani ja oleskellessani Latviassa. Heino Väyrystä haluan kiittää monista Latviaan liittyvistä keskusteluista.

Professori Anto Leikola on seurannut tutkimuksen valmistumista hyvin kiinnostuneena ja on etenkin esitarkastusvaiheessa kommentoinut sitä. Toista esitarkastajaa ja vastaväittäjänä toimivaa dosentti Lembit Vabaa haluan kiittää kaikesta häneltä saamastani rakentavasta kritiikistä ja kannustuksesta. Hän on oikeastaan ennen tätä tutkimusta ainoa, joka on jossain määrin perehtynyt myös tähän aiheeseen.

Kiitän Raija Miikkulaista ja Pirjo Mikkosta kielikonsultoinnista ja nimistökeskusteluista.

Kartan on piirtänyt Arttu Paarlahti ja kirjan on taittanut Maija Räisänen. Hänelle kiitokset kärsivällisyydestä.

Tutkimuksen yhteenvedon on kääntänyt viroksi Väino Klaus, englanniksi Liisa Laakso-Tammisto ja latviaksi Urve Aivare. Kiitän myös Suomen Akatemiaa, Suomalaista Konkordia -liittoa ja Alfred Kordelinin säätiötä stipendeistä samoin Suomen Historiallista Seuraa ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa väitöskirjani julkaisemisesta.

Vanhassa Roihuvuoressa heinäkuussa 2001

Marjo Mela

■ Tutkimustilanne

Tutkimuksen kohteena ovat Latvian virolaiset ja heidän historiansa, kulttuurinsa ja kielensä. Latgaleissa eläneet Lutsin (Ludza) kielisaarekkeen virolaiset ovat jo kuolleet sukupuuttoon samoin kuin Koivan (Gauja) virolaiset eli leivut. Nykyään loputkin Latvian virolaisista ovat nopeasti assimiloitumassa latvialaisiksi ja venäläisiksi.

Vuonna 2000 Latviassa oli 2 677 virolaista, joista 1 024 henkeä asui Riiassa. Alüksnessa oli virolaisia vuonna 1999 vielä noin 309 henkeä, Valkassa 139, Limbažin alueella 102 ja Riian ympäristössä 172.¹

Vuonna 1988 uudelleen perustettu Eesti Selts ja vuonna 1989 perustettu koulu Riia Eesti kool² tuskin pystyvät pelastamaan Latvian virolaisia assimiloitumiselta. Jo sukupuuttoon kuolleita virolaisilla kielisaarekkeilla Latviassa eläneitä leivuja ja lutseja käsitellään tässä tutkimuksessa hyvin vähän. Pääpaino on Latvian nykyvirolaisten historiassa, kielessä ja kulttuurissa sekä assimiloitumisessa. Latvian virolaisten kieltä ei ole järjestelmällisesti tutkittu, ja tässä tutkimuksessa näkökulma kieleen on lähinnä sosiolingvistinen. Latvian virolaiset puhuvat pääosin eteläviroa (võrua), eikä heidän puhumansa kieli oleellisesti eroa Virossa puhutusta võrusta. Latvian virolaisten kielen ja laajemman muuttoliikkeen sekä demografian systemaattinen tutkiminen olisi aivan oman erillisen tutkimuksen aihe.

Latvia on tällä hetkellä niin monikulttuurinen maa, että virolaiset jäävät liian pienenä vähemmistönä jalkoihin ja sulautuvat pakostakin. Latvialaiset hyväksyvät virolaiset vähemmistönä ainoastaan siinä tapauksessa, että nämä osaavat latviaa ja toimivat latvialaisten ehdoilla. Latvialaiset eivät ole myöntäneet virolaisille koskaan vähemmistöoikeuksia, joten virolaisia tuskin tulevaisuudessaakaan määritellään viralliseksi vähemmistöksi. Heitä on siihen aivan liian vähän, ja Latviassa on tällä nykyään toisia paljon suurempia vähemmistöjä, joilla ei myöskään ole vähemmistöoikeuksia, kuten mm. venäläiset, ukrainalaiset ja puolalaiset. Nykyään Latvian lainsäädännössä ei poliittisista syistä tunneta käsitettä vähemmistö, eikä vähemmistöjä juridisesti ole olemassa, vaan käytössä on käsite etninen ryhmä. Sille määritellään lainsäädännössä tiettyjä oikeuksia, kuten kulttuuriseurojen, lehtien, koulujen perustaminen.³ Kyse on lähinnä jonkinlaisen kulttuuriautonomian sallimisesta.⁴

. . . . .

1 Latvijas statistikas gadagrāmata 2000 s. 45. Rīga skaitļos 2000 s. 27. Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 1999 s. 44–45.

2 Teataja, Riia Läti Eestlaste Infoleht Nr 1 april 1992 Kroonika.

3 National Minorities in Latvia and Human Rights 1999 s. 8. Kirjasen on julkaissut The Latvian Human Rights Committee, ja sen kaikki kirjoittajat ovat venäläisiä, jotka vaativat lähinnä venäläisten oikeuksien parantamista.

4 Pabriks 1999 s. 55. Būmanis 1990 s. 277.

Käsitteellä vähemmistöoikeus viitataan ennen toista maailmansotaa vallinneeseen tilanteeseen Latviassa ja Virossa, jolloin vähemmistöjen asema määriteltiin lainsäädännössä.⁵ Virossa taattiin vähemmistöille vuodesta 1925 kulttuuriautonomia, jolla tarkoitettiin lähinnä tukea omankielisille kouluille ja kulttuurille.⁶ Monikulttuurisessa Latviassa suurimmilla vähemmistöillä, kuten venäläisillä ja saksalaisilla, oli lain takaamia oikeuksia, kuten omankieliset koulut.⁷

Latvian virolaisten tutkimista vaikeuttaa sekin, että ihmiset eivät aina suostu vastaamaan kyselylomakkeisiin. Etenkin kaupungeissa asuvien vanhojen ihmisten haastatteleminen on suhteellisen vaikeaa, sillä heillä on edelleen muistissa Neuvostoliiton keskustiedustelupalvelu KGB ja sen menetöt. Monet virolaiset ovat joutuneet eri tavoin kokemaan järjestelmän rangaistuksia ja oppineet pelkäämään ja pitämään suunsa kiinni.

Latvian virolaisten jäljittäminen nykyään muuten kuin kulttuuriseurojen kautta on käytännössä mahdotonta, sillä monilla on nykyään assimiloitumisen ym. vuoksi latvialaisia ja venäläisiä sukunimiä. Ongelmana on se, että kulttuuriseurojen jäsenmäärät ovat varsin pieniä, eivätkä ihmiset ole valmiita korostamaan virolaisuuttaan. Virolaisella identiteetillä on yleensä tarkoitettu kieltä, jota ei enää nykyisin kovin yleisesti osata. Kieltä osaamattoman on vaikea tuntea itsensä jonkin vähemmistön jäseneksi ja jakaa vähemmistön identiteetti. Tosin myös nostalgisten tunteiden kautta voi samaistua vähemmistöön. Kieli on monesti kaikkein selkein vähemmistön tunnusmerkki, ja näin on myös Latvian virolaisilla.

Nuoremmat eli keski-ikäiset virolaiset ovat yleensä tulleet Latviaan avoittumisen myötä. Latvian virolaisten syntyvyys on aina ollut suhteellisen alhainen. Nykyään ei enää oikeastaan ole Latvian virolaisia lapsia, sillä lasten äidinkieli on joko latvia tai venäjä.

Latvian virolaisista on säilynyt suhteellisen vähän lähteitä, sillä arkistot ovat yleensä sodan aikana tuhoutuneet. Viranomaisarkistoissa on erittäin vähän tietoa virolaisista, sillä he eivät yleensä olleet kovin paljon tekemisissä viranomaisten kanssa. Yleensä lähteitä on säilynyt lähinnä kouluista, ja silloinkin aineisto on hyvin byrokraattista, esim. tilastoja ym. Virolaisista on myös erilaisia tilastoja, joista osa on koottu täysin sattumanvaraisesti, osaa, esim. väestötilastoja, on koottu systemaattisesti. Virolaisia ei ole verrattu Latvian muihin vähemmistöihin sen vuoksi, että virolaiset ovat eriseuraisia, sillä he eroavat määränsä, kielensä ja kulttuurinsa puolelta niin paljon Latvian slaavilaisista vähemmistöistä sekä liettualaisista, juutalaisista, saksalaisista ja liiviläisistä, että Latvian virolaisten kattava vertaaminen muihin Latvian vähemmistöihin on mahdotonta ja vääristävää.

Tutkimuksessani näkökulma on deskriptiivinen. Lähdeaineistoa olen pyrkinyt käyttämään mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti, mutta ongelmana on se, että Latvian virolaisia ei ole aikaisemmin tutkittu eikä heistä ole koskaan systemaattisesti kerätty tietoa ja aineistoa. Assimiloitumisprosessi on hyvin pitkällä, ja virolaisvähemmistön tutkimisessa ollaan pahasti myöhässä, sillä lähteitä ja haastateltavia henkilöitä on enää hyvin vähän.

5 Kalnciema 1992 s. 117–118.

6 Ruutsoo 1993 s. 9–10, 12. Lamey 1932 s. 6.

7 Balodis 1990 s. 199–200.

■ Alue

Latvian pohjoisosa ja Viron eteläosa muodostivat historiallisen Liivinmaaksi kutsutun alueen. Latvialaisia ja virolaisia lienee asunut molemmin puolin nykyistä rajaa. Rūjienan (viroksi Ruhja) ja Ērgemen (viroksi Härgmäe) kihlakunnat olivat vielä keskiajalla vironkielisiä. Latvialaiset muuttivat Rūjienaan vasta 1600-luvulla Kuurinmaalta. Gaujienan (viroksi Koivaliina) piirikunnassa oli 1600-luvulla latvialaisia ja virolaisia suurin piirtein yhtä paljon. Periaatteessa voidaan todeta Latvian ja Viron välisen etnisen rajan muotoutuneen jo 1300-luvulla. Tosin rajaseudun asukkaat kehittyivät jonkinlaiseksi sekakansaksi, sillä rajaseudun latvialaisilla on virolaisia sukujuuria samoin kuin virolaisilla on latvialaisia.¹

Kansallisuuskysymys ajankohtaistui kuitenkin vasta vuonna 1918 kummankin maan itsenäistyttyä ja maiden välisten rajankäyntineuvotteluiden alettua. Rajankäynnin yhteydessä pyrittiin ottamaan huomioon kansallisia rajoja. Ongelmaksi muodostui kuitenkin rajaseudun seka-asutus. Ennen rajankäyntiään ei vähemmistöongelmaa käytännössä ollut.

Virolla ja Latvialla oli runsaasti erimielisyyksiä rajoista. Rajanmäärittelyneuvottelut olivat varsin vaikeita, sillä neuvoteltavalla alueella asui sekä virolaisia että latvialaisia, jotka luonnollisesti pyrkivät valvomaan omia etujaan. Valga (viroksi), latviaksi Valka, oli tärkeä rautateiden risteysasema.

Rajalinjan asukkaat pyrkivät kiistelemään rajan linjauksesta suurin piirtein talo talolta ja kylä kylältä. Valga/Valkassa tärkeää osaa näyttelivät myös kiinteistöjen omistaminen, sillä kaupungin asukkaista enemmistö oli virolaisia, jotka myös omistivat enimmäkseen kaupungin kiinteistöistä.²

Vuonna 1919 virolaiset olivat auttaneet latvialaisia Landeswehriin ja Bermond-Avalovin joukkojen torjumisessa Latviassa. Vastineeksi tästä virolaiset olisivat halunneet Valga/Valkan rajakaupungin. Joulukuun loppupuolella Viron armeijan 3. divisioonan komentaja Ernst Pödder karkotti Viron Valgasta latvialaiset virkamiehet. Viro ja Latvia olivat lähellä sotilaallista selkkausta. Latvialaiset irrottivat rautatiekiskoja estääkseen Viron panssarijunien etenemisen Latviaan.

Tilanne kärjistyi uudelleen maaliskuussa 1920, jolloin asiaa ryhdyttiin sovitteluun englantilaisen everstin Stephen Tallentsin johtamana. Tallents toimi Britannian komissaarina Baltiassa,³ ja hän ryhtyi sovitteluun rajaa ja rauhansopimusta Viron ja Latvian välille. Viron lähtökohtana oli, että koko Valgan kaupungin tulisi kuulua Virolle, koska sen asukkaista selvä enemmistö oli virolaisia (5 382 virolaista, 3 678 latvialaista ja 1339 muihin kansallisuuksiin kuuluvia).

1 Vaba 1997 s. 28–30.

2 Vaba 1999 s. 538.

3 Mieriga 1999 s. 194.

He ehdottivat kaupungin jakamista.⁴ Latvialaiset puolestaan vetosivat vuoden 1897 väestölaskentaan, jonka mukaan Valkassa oli 4 453 latvialaista ja 3 594 virolaista.⁵ Latvialaisten mielestä Valka oli latvialaisen raja-alueen tärkein kaupunki.⁶ Latvia jopa keskitti joukkoja Viron rajalle, ja Latvian lehdistössä liehuttiin sotaa Viroa vastaan.⁷ Latviassa oli neuvottelujen alkuvaiheessa myös vaatimuksia Riianlahdessa sijaitsevan Ruhnun saaren suhteen sillä perusteella, että se oli aikoinaan kuulunut Kuurinmaan herttuakuntaan. Latvian rannikolla ei ole yhtään saarta. Ruhnun asukkaat olivat kuitenkin ruotsinkielisiä, eikä Latviassa ole historiallista ruotsalaisvähemmistöä, kuten Virolla oli. Ruhnulaiset itse päättivät liittyä Viroon.⁸ Latvialaisten mielestä Ruhnu oli Latvian vesialueella, ja siellä oli sähkösanoma-asema sekä majakka, joka ohjaili talvella ja keväällä Riikaan meneviä laivoja.⁹ Viro ja Latvia eivät saaneet aikaan kompromissia, joten eversti Tallents joutui sen tekemään. Valga/Valka jaettiin siten, että Viro sai keskikaupungin ja Latvia eteläisen esikaupungin sekä hyvitystä muualta, Omuļin (Hummuli) kunnasta). Tilanne säilyi Valga/Valkassa kireänä vielä jonkin vuoden.¹⁰

Valga/Valka on tärkeä rautateiden risteyskeskus. Tuolloin Valga/Valkan läpi kulki viisi raidetta, joista kolme tuli Latviasta.

Tallentsin kompromissiehdotuksen mukaan Viron ja Latvian välinen raja lähti Riianlahden Ainažista (Heinaste) ja päättyi Venäjän rajalle Babinon kylään. Tallents pyrki mahdollisuuksien mukaan noudattamaan etnisiä rajoja, jotka kuitenkin seka-asutuksen vuoksi olivat käytännössä mahdottomia. Hän pyrki myös jonkin verran kuuntelemaan raja-alueen asukkaita, mutta edellä mainituista syistä se oli lähes mahdotonta, sillä asukkaiden kannat olivat kovin ristiriitaisia. Tallentsin rajaehdotelma oli seuraavanlainen: Koko Ainažin (Heinaste) kunta jää Latvialle. Ainažin ja Ipiķin välinen alue noudattaa vanhaa hallinnollista rajaa (ei tarkempaa selitystä). Ipiķin etelän puoleinen osa jää Latvialle. Laatren kunta jää Virolle. Laatren ja Hummulin (Omuļin) kuntien raja noudattaa vanhaa hallinnollista rajaa. Hummulin kunnan pieni luoteispuoleinen osa jää Virolle, muu osa Latvialle. Hummulin ja Leel-Lugasin (Liellugaži) kunnan välillä raja kulkee vanhaa hallinnollista rajaa, eli Pedelin ja Härgmäen kunnat jäävät Latvialle ja Tsoorun kunta Virolle. Leel-Lugasin ja Kaagjärven kuntien alueiden jakaminen tuotti Tallentsille päänvaivaa, ja hän päätyi seuraavanlaiseen ratkaisuun: Kaagjärven ja Uue-Roosan kuntien välinen raja noudattaa vanhaa hallinnollista rajaa. Uue-Roosan pohjoisosaa jää Virolle, loput Latvialle. Vana-Laitsnan (Veclaicene) pohjoispuoli jää Virolle ja eteläosa Latvialle. Vana-Laitsnan ja ”Scharlotteburgin” (latviaksi Šarlotenburgs, Kalnapēdēze) moision raja kulkee vanhaa hallin-

4 Arumäe 1983 s. 43–44.

5 Arumäe 1995 s. 1120.

6 Mierīņa 1999 s. 185.

7 Arumäe 1983 s. 44.

8 Runö – Ruhnu 650, ei sivunumeroita. Tieto on kohdassa Sündmusi Ruhnu saare ajaloost. Rajalane Nr 15. Laupäeval 7. weebruaril 1920 s. 2.

9 Mierīņa 1999 s. 185.

10 Niitemaa-Hovi 1991 s. 383.

nollista rajaa myöten.¹¹ Viron kannalta eniten tyytymättömyyttä herätti Hummulin kunnan joutuminen lähes kokonaan Latvialle. Hummulin asukkaista suurin osa oli virolaisia, mutta Tallents joutui hyvittämään Latviaa Valkan kysymyksen vuoksi, ja Hummul (Omuļi) siirtyi siten aluehyvityksenä Latvialle.

Viro ja Latvia ilmoittivat molemmat olevansa tyytymättömiä Tallentsin kompromissiin ja perustivat kuusijäsenisen sekakomission erimielisyyksiä ratkomaan. Viro ja Latvia pääsivät rajasta sopuun vasta loka-marraskuussa vuonna 1923, jolloin rajasta sovittiin suurin piirtein Tallentsin ehdotuksen pohjalta, vaikka sopimukseen tehtiin monia pieniä muutoksia.¹² Valgassa virolaisten ja latvialaisten välit pysyivät melko pitkään kireinä. Vuonna 1927 pidettiin kesäkuun 26. päivänä Valga/Valkan yhteiset laulujuhlat. 1930-luvulla yhteistyö lisääntyi vielä jonkin verran.¹³ Lopullinen sopimus allekirjoitettiin 30. maaliskuuta 1927.¹⁴

Virolaisia oli ja on vieläkin Latviassa lähinnä rajan läheisyydessä olevilla paikkakunnilla, kuten Ainažissa, Alūksnessa, Apessa, Ipiķissä, Liepnassa, Omuļissa, Zvārtavassa, Veclaicenessa, sekä Riiassa, Ventspilsissä ja Liepājassa. Siellä oli sotasatama, jossa työskenteli paljon virolaisia. Nigolin mukaan ennen ensimmäistä maailmansotaa siellä olisi ollut noin 300 virolaista, joilla olisi ollut oma seura ja pieni seurakunta.¹⁵ Eisen esittää arvion virolaisten määräksi vuonna 1914 Liepājassa noin 100 henkeä. Ventspilsissä oli samoin 100 virolaista.¹⁶ Leivut olivat ilmeisesti nykyisen rajaseudun alkuperäisiä asukkaita.¹⁷ Latvian puolelle muutti 1950-luvun loppupuolelta alkaen kyydityksestä palanneita virolaisia, jotka eivät saaneet oleskelulupaa Viroon, mutta lupa heltisi Latvian puolelle.¹⁸ Heidän määräänsä ei kuitenkaan voi mistään tilastoista todentaa. Vastavasti kyydityksestä palaaville latvialaisille ei annettu oleskelulupaa nykyisen Latvian puolelle, vaan he joutuivat jäämään Viroon.¹⁹

Latvian väestöstä vuoden 1935 väestölaskennan mukaan 24,5 % kuului erilaisiin kansallisiin vähemmistöihin. Suurimpana vähemmistöryhmänä olivat venäläiset 206 500, juutalaiset 93 500, saksalaiset 62 100, puolalaiset 49 000, valkovenäläiset 26 300, liettualaiset 22 900, ja virolaiset 7 000. Koko väestön määrä Latviassa oli vuonna 1935 1,95 miljoonaa.²⁰

Vähemmistöistä saksalaisilla oli eniten poliittista vaikutusvaltaa. Virolaisilla sitä ei käytännössä ollut lainkaan.²¹ On kuitenkin huomattava, että vähemmistöillä oli Latviassa etenkin taloudellista vaikutusvaltaa, sillä vuonna 1935 35 %

11 ERA. 1604–1–50. s. 1–3. ERA. 1604–1–1. s. 8–16. Mierīņa 1999 s. 196–197. Asiakirjoissa käytetään välillä latviankielisiä nimiä ja välillä viroonkielisiä nimiä. Käytäntö ei ole yhtenäinen.

12 Ant 1990 s. 127. Arumäe 1983 s. 45–46.

13 Eesti V s. 580.

14 Mierīņa 1999 s. 198.

15 Nigol 1918 s. 77.

16 Eisen 1915 s. 165.

17 Ariste 1962 s. 271. Vaba 1989 s. 55.

18 Ellen Lihtsaar 12.7. 1998, Liina Lihtsaar 12.7. 1998.

19 Saks, Rundāns 1999 s. 293.

20 Latvijas statistikas gada gramāta 1935 s. 8–11.

21 Balodis 1990 s. 199–200.

*Virolaisten asuin-
alueet Latviassa.
Yksi ruutu tarkoittaa
kymmentä henkilöä*
*Lähde: Nacionālās
un etniskās grupas
Latvijā.*

osakkeenomistajista oli juutalaisia, 35 % saksalaisia ja vain 25 % latvialaisia. Vuonna 1930 juutalaisten vuositulot henkilöä kohden olivat 2 100 latia, saksalaisten 1 600 latia ja latvialaisten 800 latia.²²

Virolaisten sosiaalinen asema maaseudulla oli alhainen. He työskentelivät yleensä kalastajina, maanviljelijöinä ja maatyöläisinä.

Latvian maaseudun virolaisista tiedetään hyvin vähän, sillä heidän elämästään ei ole juuri säilynyt lähteitä. He ilmeisesti maksoivat veronsa eivätkä aiheuttaneet mitään suurempia oikeustoimia, joista olisi jäänyt lähteitä. Tosin heillä ei ollut sosiaalisia mahdollisuuksia riitelyyn yhteiskunnan kanssa. Ainoastaan koulujen toiminnasta on jäljellä joitakin asiakirjoja. Tosin ne käsittelevät lähinnä koulujen hallintoon liittyviä asioita, kuten oppilasmääriä ja opettajien palkkoja. Varsinaisesta opetuksesta ne eivät kerro mitään. Apen ja Veclaicenen sivistysseurojen arkistot ovat tuhoutuneet.

Nykyisin virolaisia asuu paitsi rajan pinnassa Apeassa, Veclaicenessa, Zvārtavassa, Alūksnessa, Valkassa ja Riiassa sekä myös ympäri Latviaa, kuten kartasta voi päätellä.

22 Dribins 1994 s. 84.

■ Metodit ja teoria

Latvian virolaisia ja heidän olojaan tutkittaessa olen tutkimuksessa käyttänyt eri metodeja varsin laaja-alaisesti. Tutkimukseni on historiallis-sosiologis-sosiolingvistinen. Kyseessä on kuitenkin ns. tavallisten ihmisten tutkiminen heidän toiminta- eli arkiympäristössään. Ihmisten elämänkaarta joudutaan tutkimaan arkistomateriaalin, kirjallisten lähteiden, muistitiedon ja tilastojen avulla. Olen tehnyt myös melko paljon kenttätutkimuksta Latvian ja Viron rajaseudulla sekä Riissa. Se kuinka paljon näiden lähteiden, lähinnä haastattelujen avulla pystytään projisoimaan todellisuutta, on tietenkin subjektiivista, sillä miten määrittelyyn on yksittäisen ihmisen todellisuus, miten vähemmistön todellisuus ja heidän ehdoillaan.

Talonpoikien vapautuminen, mahdollisuus maan ostamiseen, kansallinen herääminen sekä teollistuminen ja sitä seurannut muuttoliike ovat ratkaisevia tekijöitä Latvian virolaisen vähemmistön syntymisessä 1800-luvulla.

Latvian virolaisten joukossa ei ole juurikaan todella menestyneitä poikkeusyksilöitä, vaan tavallinen elämänkaari on tyypillinen. Tavallisella elämänkaarella tarkoitetaan yhteiskunnallisten normien mukaista elämää: opiskellaan, käydään työssä, ei saavuteta vallankäytöllisesti merkittäviä asemia, avioidutaan, hankitaan lapsia, ei yleensä kukaan rikota vallitsevia normeja mitenkään poikkeuksellisesti.

Latvian virolaisten suurin ongelma on assimiloituminen, sillä se tuhoaa vähitellen koko vähemmistön. Latvian virolaisten konkreettisin tunnus on viron kieli, joka nykyään ei ole enää itsestään selvä. Nuorempi sukupolvi ei kieltä osamattomana tunne enää itseään virolaisiksi, sillä voidaan sanoa Latvian virolaisten koko kulttuurin pohjautuvan kieleen, laulamiseen, näyttelemiseen ja juhliin. Virolaiset eroavat latvialaisista lähinnä kielen vuoksi, sillä kulttuuriperintö on pitkälle samantyyppistä saksalais-luterilaista juurta. Tämä tarkoittaa sitä, että vain lähinnä vanhempi polvi osallistuu toimintaan.

Latvian virolaisten kansallinen identiteetti ei koskaan ole ollut erityisen vahva, vaan virolaiset ovat olleet aina hyviä sopeutujia latvialaisen kielen ja kulttuurin suhteen. Kansallisen identiteetin kanssa on ollut ongelmia jo 1800-luvulla.¹ Latvian virolaiset näyttävät mieltävän yksilön menestymisen osaksi sopeutumista. Kansallisen identiteetin merkitys ja sen korostaminen ei ole eikä ole ollut yksilön tai hänen mieltämänsä yhteiskunnan tai sen arvostuksen kannalta tärkeää.

Uutena ilmiönä on lähinnä neuvostoyhteiskunnan ajalta tullut sopeutuminen venäjän kieleen ja usein venäläisen puolison venäläiseen kulttuuriin. Latvian ensimmäisen itsenäisyyden aikana virolaiset avioituivat suhteellisen harvoin venäläisten kanssa (vrt. tilasto sivuilla 52–53).

. . . . .
1 Akerman 1933 s. 166.

Latvian virolaisista on jäljellä varsin vähän lähdemateriaalia. Siksi olen tarkoituksellisesti tutkinut Latvian virolaisia kokonaisuutena, johon kuuluvat arkielämä, kieli, kulttuuri, historia ja yhteiskunta. Menetelminä olen käyttänyt arkis- totutkimusta, haastatteluja ja kielinäytteiden keräämistä. Kyselylomakkeita en ole käyttänyt, koska jälkineuvostoliittolaiset eivät juuri suostu vastaamaan kysymyksiin, sillä heillä on vanhastaan epäluuloja kaikkia kyselyjä kohtaan. Haastatteluja olen käyttänyt paljon sen vuoksi, että kirjallisia lähteitä ei ole kovin paljoa. Tämä on tietenkin lähdekriittisesti ongelmallista, mutta olen yrittänyt haastatella hyvin monenlaisia ja eri-ikäisiä Latvian virolaisia.

Latvian virolaisten kertomukset samasta asiasta tai tapahtumasta eroavat vain vähän toisistaan. Yhtenä syynä tähän on se, ettei juuri heidän elämässään mitään kovin kummallista ole tapahtunut. Latvian virolaisilla näyttäisi siis olevan jonkin verran kollektiivista muistia, mutta se liittyy enemmänkin asioihin ja tilanteisiin kuin kansalliseen identiteettiin. Arkielämää on myös vaikea kartoittaa pelkästään kirjallisten lähteiden avulla. Kaupunkilaisten ja maalaisten arki on erilainen, sillä kaupunkilaiset ovat huomattavasti koulutetumpia kuin maalaiset. Latvian maaseudun virolaiset työskentelevät lähinnä maa- ja metsätaloudessa, kun kaupungeissa asuvien virolaisten ammatit vaihtelevat huomattavasti. Virolaiset käyvät koulunsa ja opiskelevat yleensä joko latviaksi tai venäjäksi. Edes neuvostoaikana kovin moni Latvian virolaisista ei opiskellut Tartossa, sillä siihen heidän viron kielen taitonsa ei olisi yleensä riittänyt.

■ Latvian kieliolot

Latvian kielitilanne on aina ollut hyvin monipuolinen, sillä kaikki vähemmistöt puhuivat omia kieliään. Juutalaisten käyttökielenä oli jiddish ja uskonnon kieleinä heprea. Melkein kaikki tulivat jotenkin toimeen oman kielensä lisäksi yleensä vielä latvialla, venäjällä ja/tai saksalla. 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa Riiasa työskentelevä virkamies tarvitsi sujuvaa saksan ja venäjän kielen taitoa, ja hänen tuli osata myös kirjoittaa, mutta tehdastyöläiset, myyjät ja palvelijat tarvitsivat lähinnä käytännön arkipuhekieltä (kyökkisaksa, kyökkivenäjä). Kieli-aidon määrittely on tässä hieman hankalaa. Todennäköisesti vähemmän koulutetut ihmiset oppivat kieltä käytännön pakosta ja korvakuulolta, sillä alkeiskouluissa ei kovin paljon kieliä opiskeltu. Virkamiehet olivat yleensä koulutettumia, ja he olivat systemaattisesti opiskelleet kieliä kouluissa.¹

Latgaleissa puhuttiin melkoisesti latviasta eroavaa latgalia², jota voidaan pitää omana kielenä. Nykyisin latgalin kieltä on yritetty elvyttää, mutta varsin heikoin tuloksin.

Saksa oli ollut perinteisesti hallinnon, kulttuurin, koulutuksen ja yläluokan kieli. Venäjän vallan aikana vuodesta 1809 alkaen venäjän kielen asema hallinnossa korostui. Etenkin teollistumisen myötä venäläisten määrä lisääntyi Latviassa. Vuosisadan vaihteessa sortokausien aikana latvialaisia yritettiin venäläistää, ja monet työpaikat, kuten tehtaot, olivat saksan- ja venäjänkielisiä. Saksalaiset olivat johtavana sosiaaliluokkana ja venäläiset suurimpana vähemmistönä.³ Tästä oli seurauksena se, että Latvian ensimmäisen itsenäisyyden aikana ihmiset tulivat käytännön syistä toimeen suhteellisen yleisesti paitsi latvialla myös kommunikointitason venäjällä ja saksalla.

Vuonna 1920 Latvian asukkaista 78,4 % puhui latviaa, 1925 83,6 % ja 1935 90 %, joten Latvian itsenäistymisen jälkeen vähemmistöjen integrointi onnistui varsin hyvin. Noin 80 % vähemmistöihin kuuluvista puhui latviaa myös kotonaan. Hallinnossa työskentelevistä 81,9 % oli latvialaisia, 9,8 % saksalaisia, 2,2 % venäläisiä ja 1,8 % puolalaisia (Latgale, Riika). Latvian 726 kaupunginvaltuutetusta 577 oli latvialaisia, 67 juutalaisia ja 60 saksalaisia sekä 22 muita kansallisuuksia.⁴

Virolaiset osasivat yleensä jonkin verran käytännön puhekielen tasolla saksaa ja venäjää, sillä he työskentelivät enimmäkseen tehtaissa ja hallinnossa. Riikaan tullessaan virolaiset eivät yleensä osanneet latviaa, mutta Riiasa tuli varsin hy-

. . . . .

1 Jansen, Saari 1999 s. 240–249.

2 Anhava 1998 s. 84. Maakunnan nimi on Latgale ja asukkaiden nimitys suomeksi yksikössä latgalelainen ja monikossa latgalelaiset. Latgalelaista tarkoittava latviankielinen etnonyymi on latgaliētis.

3 Balodis 1990 s. 228–230.

4 Dribins 1994 s. 83. 20. gadsimta Latvijas vēsture I 2000 s. 155.

vin toimeen myös saksalla ja venäjällä. Riiassa oli saksalainen yläluokka sekä latvialainen ja venäläinen alaluokka. Latvialaiset asuivat pääosin maaseudulla ja pikkukaupungeissa.⁵

Nykyisin Latvian virallinen kieli on latvia, eikä venäjän kielellä ole virallista asemaa valtiokielenä. Venäjän asema liike-elämän kielenä on kuitenkin vahva. Venäläiset ovat vuodesta 1993 hallinneet liike-elämää.⁶

Vieraina kielinä opiskellaan nykyään yleensä englantia ja saksaa. Saksan kielen aseman on arveltu Baltiassa vahvistuvan. Syinä tähän olisi ilmeisesti Saksan lisääntyvä taloudellinen panos alueella. Saksalaisten takaisinmuuttoa ei ole juuri esiintynyt, ja syiksi tähän voidaan nähdä ainakin Latvian taloudellinen tilanne, saksalaisten juurtuminen Saksaan sekä se, että ns. baltiansaksalaiset eivät enää juuri osaa latviaa, viroa ja venäjää. Nuoremmalla saksalaissukupolvella ei ole enää juuri mitään kiinnekohtia Baltiaan.

. . . . .
5 Maanviljelys oli Latvian ensimmäisen itsenäisyyden aikana työllistävin elinkeino: 67,8 % väestöstä sai siitä toimeentulonsa. Vähemmistöt asuivat yleensä kaupungeissa, paitsi venäläiset, joista 74 % asui maaseudulla. Vuonna 1935 heitä oli 206 500. Balodis 1990 s. 199, 210, 228–230. Vuonna 1935 47,1 % latvialaisista on tilastoitu maanviljelijöiksi. Ashmane, Trapenciere, Trapencieris, Bormane, Pranka 1996 s. 69.

6 Behlke 1995 s. 24. Gilly 1993 s. 15. Plakans 1995 s. 191–192.

■ Etnisyys

Etninen Latvian virolainen on Latviassa yleensä tarkoittanut viroa puhuvaa, syntyperältään tai sukujuuriltaan virolaista mutta Latviassa syntynyttä henkilöä. Nykyään on myös henkilöitä, jotka eivät osaa viroa, mutta tuntevat itsensä Latvian virolaisiksi. Latviaan muuttaneiden Virossa syntyneiden ja kasvaneiden virolaisten identiteetti taas perustuu selkeästi Viron virolaiseen kulttuuriin.

Mitä etnisyydellä sitten tarkoitetaan, on varsin monimuotoinen kysymys. Latvian virolaisten etnisyyys vähemmistöryhmänä ei ole aivan selkeä. Tosin on huomattavaa se, että pelkästään vähemmistöt eivät muodosta etnisiä ryhmiä vaan myös enemmistöt. [Mielestäni ihmiset ovat aina jonkin tai joidenkin etnisten ryhmien jäseniä (kaksoisidentiteetti).] Latvian virolaisilla on usein selvästi kaksoisidentiteetti: Latviassa syntyneet virolaiset ovat usein myös joko latvialaisia tai venäläisiä, ja monesti virolainen identiteetti on käytännössä toissijainen, eli se on taustalla.

Etnisyys hyväksyttiin sosiaalitieteiden käsitteistöön 1960–1970-lukujen vaihteessa. Tuolloin alkoi myös etnisyyteen liittyvien teorioiden kehittäminen. Euroopassa ryhdyttiin 1970–1980-luvuilla kritisoimaan strukturaalifunktionalismia ja assimilaatioretorikkaa. Assimilaatio- ja akkulturaatiokäsitteiden sijaan puhuttiin etnisyydestä.¹ Reifisointi eli se, että etnisillä ryhmillä oletetaan olevan tiettyjä pysyviä ja organisatorisia piirteitä, on edelleen varsin tavallista arkipuheessa.² Norjalainen sosiaaliantropologi Fredrik Barth on ihmetellyt, voidaanko arvoja yleensä jakaa. Kulttuuri ymmärrettiin aikaisemmin kiinteäksi, monoliittiseksi kokonaisuudeksi. Staattisuuden asemasta etnisyydessä on kyse interaktionaalisesta ilmiöstä eli etnisten ryhmien välisistä sosiaalista suhteista ja prosesseista, joita voidaan tutkia ilman reifisointiakin. Kulttuurissa kiinnitetään huomiota monimuotoisuuteen, sisäiseen erimielisyyteen ja väittelyyn. Etnistä ryhmää määritetään suhteessa toisiin ryhmiin, ja niiden välinen raja itsessään on sosiaalinen tuote, jonka tärkeys vaihtelee ja joka muuttuu ajan mukana. Etniset ryhmät voivat myös kreolisoitua, eli etniset ryhmät voivat tulla kulttuurisesti enemmän toistensa kaltaisiksi. Barthia on kritisoitu epähistoriallisuudesta, sillä Barthin malli ei ota huomioon historiallisia ja sosiaalisia tilanteita, joissa tietyt etniset konfiguraatiot ovat syntyneet. Hänen näkemyksestään puuttuu etnisten ilmiöiden suhde aikaan, paikkaan ja sosiaaliseen sidonnaisuuteen.³ Viime aikoina Barth on itsekin käynyt keskustelua historian merkityksestä etnisyyden kannalta. Etniset luokittelut ovat sosiaalisia ja kulttuurisia tuotteita, jotka ovat suhteessa luokittelijan vaatimuksiin.⁴

1 Anttonen 1999 s. 214–215.

2 Erikseen 1992 s. 3, 15–17, 28–30.

3 Erikseen 1992 s. 29.

4 Erikseen 1993a s. 59–60.

Kulttuurisesti erilaisten ryhmien välisiin kontakteihin liittyviä piirteitä kuvataan antropologiassa yli- ja alikommunikointina. Ryhmän jäsenyyttä voidaan ylikorostaa tai alikorostaa, jolloin etnisyyttä ei haluta tuoda esiin.⁵ Eri etnisten ryhmien väliset kontaktit ovat usein hierarkkisia. Kulttuuristen erojen kommunikaatioon kuuluvat myös stereotyyppit eli standardisoituneet käsitykset tietyn etnisen ryhmän kulttuurisesta erilaisuudesta.⁶

Ongelma on myös se, että kaikki ihmiset eivät sovi yksinkertaisten etnisten luokittelujen piiriin. Victor Turner käyttää heistä käsitettä välissä olevat. Mary Douglas käyttää heistä nimitystä etniset anomaliat. Tällaiset henkilöt voivat olla ei – eikä –tapauksia tai sekä – että –tapauksia tilanteen mukaan.⁷

Tõnu Parming on määrittänyt etnisyyttä henkilökohtaisella etnisellä identiteetillä, sosiaalisella etnisellä identiteetillä ja yhteisöllisellä etnisyydellä.⁸ Latvian virolaisilla on jäljellä enää henkilökohtainen etninen identiteetti, jos he osaat kieltä, sillä yhteisöä ei oikeastaan ole. Sosiaalinen ja henkilökohtainen etnisyys perustuvat enemmän valintaan. Neuvostoaika kuitenkin vei siihen valinnanmahdollisuudet. Latvian virolaisille on nyky-Latviassa tarjottu tilalle vallitsevaa nomismia lähinnä latvialaisena identiteettinä. Venäläinen identiteetti ei ole suosiossa.

Stuart Hallin mukaan yhtenä syynä latvialaistamiseen on Latvian itsenäisyyttä kannattaneen kansanrintaman (tautas fronte) halu luoda etnisesti ja kulttuurisesti yhtenäinen kansallisvaltio. Ongelmana on kuitenkin se, että vähemmistöt identifioituvat etnisestä enemmistöstä poikkeaviin kulttuureihin.⁹ Osa Latvian virolaisista on assimiloitunut venäläisiksi.

Vähemmistöön kuulumiselle voisi asettaa seuraavanlaisia kriteerejä: 1) itse tehty luokittelu (samaistuminen tiettyyn ryhmään): 2) sukujuuret; 3) erityiset kulttuuripiirteet; 4) sosiaalinen organisaatio sekä ryhmän jäsenten keskinäinen ja ulkopuolisten kanssa tapahtuva vuorovaikutus. Kolme ensimmäistä kriteeriä ovat yksilöstä itsestään riippuvaisia, ja neljäs on yhteisöstä riippuvainen. Ongelmana on myös se, että kulttuuri säilyy paremmin kuin kieli, sillä siihen on helpompi samaistaa nostalgisia elementtejä.¹⁰

Stuart Hall erottaa toisistaan kolme erilaista identiteetti- käsitystä a) identiteetti valistuksen subjektina, b) identiteetti sosiologisena subjektina ja c) identiteetti postmodernina subjektina. Valistuksen subjektilla tarkoitetaan ihmistä keskukseen omaavana, täysin yhtenäisenä yksilönä, jolla on järki, tietoisuus ja toimintakyky. Sosiologinen subjektin sisäinen ydin ei ole autonominen eikä itseään kannatteleva, vaan muodostuu suhteessa ”merkityksellisiin toisiin”, jotka välittävät subjektille tämän asuttamien maailmojen arvot, merkitykset ja symbolit – kulttuurin. Kyseessä on interaktiivinen käsitys identiteetistä ja minästä.

5 Eriksen 1993a s. 20–21.

6 Eriksen 1993b s. 174–175 . Eriksen 1993a s. 23–25.

7 Eriksen 1993a s. 60–64.

8 Lallukka 1990 s. 29–30.

9 Hall 1999 s. 73.

10 Aikio 1988 s. 3.

Postmodernia subjektia on käsitteellistetty subjektiksi, jolla ei ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Identiteetistä tulee ”liikkuva juhla”: se muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Se on historiallisesti, ei biologisesti määrittynyttä. Subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina, eivätkä identiteetit ryhmitä minkään eheän minän ympärille.¹¹ Tämä on tyypillistä myös Latvian virolaisille, sillä heillä on ollut ja on nykyisinkin varsin vaihtelevaa identiteettiä latvialaiseen ja venäläiseen suuntaan.

On varsin vaikea vastata siihen kysymykseen, mikä on Latvian virolaisen äidinkieli. Käsitettä äidinkieli voidaan määritellä monin eri tavoin. Esimerkiksi äidinkieli on kieli, jonka on ensimmäisenä oppinut (puhujan alkuperä). Äidinkieli on myös kieli, jonka hallitsee parhaiten (taito, pätevyys), tai kieli, jota käyttää eniten (käyttö). Äidinkieltä voidaan tarkastella myös samaistumisen kautta, jolloin äidinkieleen samaistutaan itse tai muut pitävät kielenpuhujaa syntyperäisenä puhujana.¹² Latvian virolaisista syntyperäisinä kielen puhujina voidaan pitää lähinnä vain vanhimpia ihmisiä, joilla on ollut virolaiset vanhemmat ja mahdollisuus käydä virolaista koulua, jotta kieli on voinut kehittyä äidinkielen tasoiseksi myös kirjallisesti ilmaistuna. Nykyään äidinkielisiä nuoria virolaisia on lähinnä vain maahanmuuttajissa, sillä viron kielellä ei ole latvialaisessa yhteiskunnassa minkäänlaista virallista käyttöfunktioita. Siksi Latvian virolaisen on erittäin vaikea kehittää viron kielestä äidinkieltä, johon kuuluisi suullisen kommunikoinnin lisäksi myös sujuva kirjoitustaito.

Kaksikieliseksi voidaan määritellä henkilö, joka on oppinut kaksi kieltä alusta alkaen syntyperäisiltä puhujilta tai on käyttänyt kahta kieltä alusta asti rinnakkain viestintävälineenä (kielen hallintaan ja käyttöön liittyvät tekijät). Kaksikielisyys voi myös samaistua, ja toiset voivat myös pitää kyseistä henkilöä kaksikielisenä.¹³

Tätä nykyä virolaiset ovat jo niin assimiloituneita, että on vaikeaa löytää Latviassa syntyneestä keski- ja nuoremasta sukupolvesta tämän määritelmän täyttäviä henkilöitä, sillä yleensä he ovat seka-avioliitoista syntyneitä ja viron kieltä yleensä huonosti tai ei lainkaan taitavia.

Latvian virolaiset ovat alkuperäisvähemmistö, jolla tarkoitetaan sitä, että he ovat asuinalueittensa alkuperäisväestöä. Tällöin kyseessä olivat leivut.

Virosta Latviaan avioituneet tai muuttaneet virolaiset ovat taas tulleet heille vieraaseen kulttuuriin ja joutuneet opettelemaan kielen ja sopeutumaan. Heitä ei ole kovin paljon. He eivät ole alkuperäisiä Latvian virolaisia vaan maahanmuuttajia. Heidän äidinkieltensä on viro, toisin kuin Latvian virolaisten. Kielenvaihto tapahtuu yleensä vaihteittain niin, että ensin kieli vaihtuu osassa kielenkäytön funktioita, ja jos prosessin jatkuminen johtaa alkuperäisen kielen syrjäytymiseen, eli kieli vaihtuu täysin.

11 Hall 1992 s. 275–277.

12 Skutnabb-Kangas 1988 s. 35.

13 Aikio 1988 s. 8–9. Skutnabb-Kangas 1988 s. 63.

Funktionaalissa kielenvaihdossa kielellä ei ole enää käyttöä, vaikka kielitaito on tallella.¹⁴ Latvian virolaiset ovat lähes kaikki johonkin suuntaan kaksikielisiä (latvia/viro, venäjä/viro, latvia/venäjä). Viron kieli on käyttökielenä Riassa lähes arvoton, sillä sitä voi käyttää lähinnä kommunikointiin toisten virolaisten kanssa. Latvian virolaisilla kieli on ollut selvästi identiteetin ja etnisyyden kantava voima.

Nykyisessä assimiloituneessa tilanteessa Riian Eesti Seltsin jäsenet käyttävät viroa, latviaa ja venäjää tilanteen ja kielitaidon mukaan. Viron kielen taito on keskipolvessa melko heikko, eikä keskipolvi välttämättä halua opiskella kieltä. Nuoria taas on erittäin vähän. Seurassa on pyrkimyksenä käyttää mahdollisimman paljon viroa, mutta asenteena on, että kaikki, kielestä riippumatta, ovat tervetulleita. Seurassa opetetaan sekä viroa että latviaa. Latvian kielen kursseja käyvät Riikaan töihin tulleet tai sinne avioituneet virolaiset.¹⁵

Latvian virolaiset ovat käytännössä joko kaksi- tai kolmikielisiä, eli he osaavat latviaa, venäjää ja viroa. He käyttävät yhtä näistä kielistä äidinkielenään ja pystyvät kommunikoimaan muilla. Monilla heikoin kieli on viro, tai viroa ei enää assimiloitumisen vuoksi osata ollenkaan. Neuvosto-Latviassa kaikkien oli osattava ainakin puhua ymmärrettävästi venäjää, jotta työpaikoilla ja hallinnossa olisi selviytynyt. Etenkin Riika oli ja on vieläkin varsin venäjänkielinen.¹⁶ Latvian virolaisten nykyisen Viron ja Latvian rajan tuntumassa sijaitsevilla asuma-alueilla latvian kieltä on yleisesti osattu siellä, missä latvialaistuminen on ollut myös suhteellisen nopeaa. Etenkin Ainažin ja Rūjienan alueen virolaiset ovat assimiloituneet nopeasti, mutta on vaikea sanoa, mikä osuus muuttoliikkeellä on tähän.

Viron kieltä käytettiin kommunikoinnissa kotivirolaisten kanssa ja asioitaessa Viron puolella esim. kaupoissa. Raja on nykyään jonkin verran ongelmallinen, sillä ylityspaikkoja on vähän. Bussit kulkevat lähinnä Ainažin ja Iklan läpi (Tallinnan ja Riian väliset bussit) sekä Valkasta, mutta eivät juuri muualla raja-alueella, sillä pikkukaupunkien välillä ei ole rajan ylittävää julkista liikennettä.

Neuvostomiehityksen alkaessa ei Latviassa ollut hyvä kuulua vähemmistöön, ellei ollut venäläinen. Viron kieltä ei sen jälkeen juuri käytetty julkisesti. Stalinin ajan neuvosto-Latviassa kaikki virolaisten instituutiot seurakuntaa lukuun ottamatta oli lakkautettu. Seurakunta ei käytännössä juurikaan toiminut, sillä toimintaan osallistumisessa oli ollut kaksinkertainen riski: uskonnollinen ja nationalistinen toiminta. Käytännössä viron kielellä vaiettiin julkisessa elämässä, mutta kodeissa sitä puhuttiin jonkin verran sekä kommunikoitaessa toisten virolaisten kanssa. Virolaisilla ei ollut yhteiskunnassa muuta statusta kuin se, että he olivat ei-venäläisiä. Etnisiä vähemmistöjä ei tuolloin ollut käytännössä eikä teoriassa.

. . . . .

14 Aikio 1988 s. 13.

15 Urve Aivare 13.11. 1996.

16 Vuoden 2000 väestölaskennan ennakkotietojen mukaan Riassa oli 763 675 asukasta, joista venäjänkielisiä 414 376 ja latviankielisiä 336 613. 2000. gada tautas skaitīšanas provizoris-kie rezultāti s. 33.

Neuvostoliiton valtaväestön edustajina venäläiset eivät katsoneet itseään vähemmistöksi vaan valtaapitäviksi. Nykyään he joutuvat ensimmäistä kertaa olosuhteiden pakosta mieltämään itsensä vähemmistöksi, sillä yhteiskunta ei toimi enää heidän ehdoillaan.

Virolaiset vaikenivat aina 1980-luvun lopun kansalliseen heräämiseen saakka. He vaihtoivat myös kieltä, sillä kun viroa kielellä ei ollut juuri minkäänlaista käyttöarvoa julkisessa elämässä, täytyi heidän siirtyä käytännössä joko latvian- tai venäjänkielisiksi. Virolaisia kouluja ei ollut, eikä mitään muutakaan, mikä olisi voinut ylläpitää kieltä ja kulttuuria. Latvian virolaisiin sopii hyvin Victor Turnerin määritelmä välissä olevat. Nyt on todennäköisesti liian myöhäistä pelastaa Latvian virolaisuutta, sillä äidinkielenään viroa puhuvia ja/tai oppivia lapsia ei juurikaan ole; vähälukuinen virolainen nuoriso ei avioitu keskenään, ja syntyvyys on erittäin alhainen. Assimiloituminen, joka oli jo hyvässä vauhdissa Latvian tasavallan aikana, saavutti neuvostoaikana huippunsa.

Voidaan myös kysyä, mitä virolaisella identiteetillä nykyään tarkoitetaan Latviassa, sillä assimiloitumisen vuoksi ns. virolaisilla on käytännössä joko latvialainen tai venäläinen identiteetti. Virolaisista perheistä vain 1–5 %:ssa puhutaan kotikielenä viroa ja näistä perheistä suurimmassa osassa molemmat puoliset ovat virolaisia, eli käytännössä on kyse iäkkäistä ihmisistä.¹⁷ Voidaankin kysyä, mitä Latvian virolaisella perheellä ja identiteetillä tarkoitetaan. Maahanmuuttajilla on luonnollisesti virolainen identiteetti. Virosta ei ole kovin suurta maahanmuuttoa Latviaan. Suurin osa muuttajista tulee Virosta pariksi vuodeksi töihin Latviaan. Heillä ei ole latvialaisen kulttuurin tuntemusta, mutta he eivät avioituneita lukuun ottamatta ole yleensä tulleet jäädäkseen Latviaan.

. . . . .
17 Revele 1998 s. 15.

■ Tutkimushistoriaa

Latvian virolaisten kielellinen tausta

Virolaisia on asunut noin kaksi tuhatta vuotta nykyisen Latvian ja Viron välisellä raja-alueella. Latvian puolella asuvat virolaiset olivat kontaktissa Viron puolella asuvien kanssa, sillä viron murteiden puhuma-alue laajeni Latviasta Viron puolelle, esim. Rūjienassa puhuttiin mulgia.¹ Nykyisin varsin pieni osa Latvian virolaisista puhuu mulgin murretta. Osa puhuu eteläviroon kuuluvaa Harglan murretta. Osa on kotoisin Laura-Rootovasta, jossa oli latvialaista ja venäläistä seka-asutusta. Laura-Rootova (Lauru kolonija) oli latvialainen siirtokunta, ja ensimmäiset 14 perhettä saapuivat Lazarevan moision maille 1860 Smiltenestä, Alūksnosta, Apukalsnosta, Piebalgasta ja Trikātasta. Latvialaiset ostivat maata paikallisilta, ja paroni Stackelberg lahjoitti maata koulua varten. Paroni oli riidoissa Alūksnessa asuvan paroni von Vietinghofin kanssa ja houkutteli tämän alustalaisia mailleen uudisasukkaiksi. Latvialaisten lisäksi alueella asui venäläisiä ja vain vähän virolaisia. Laura-Rootova kuului rajasopimuksen jälkeen Virolle, mutta Viro luovutti alueen 1924 Latvialle.²

Etenkin leivujen murre sai vaikutteita monesta viron murteesta, sillä leivut olivat kuitenkin suhteellisen paljon tekemisissä rajantakaisten virolaisten kanssa. Leivut ja lutsit ovat assimiloituneet.

Lutsit

Kansanrunouden tutkija Oskar Kallas, oli ensimmäisiä lutseja tutkineita.³ A. Brandt oli vuonna 1845 julkaissut artikkelin Polnisch Livland Inland-nimisessä lehdessä. Hän mainitsi, että Mērdzenen (Mihailova) ja Janovolen moisioiden alueilla asui noin 3 000 virolaista.⁴ Seurakuntien tilastojen mukaan Ludzan alueella oli 1857 601 virolaista. Ensimmäisessä koko Venäjän alueen käsittävässä väestölaskennassa Daugavpilsin, Rēzeknen ja Ludzan alueilla oli yhteensä 764 suomalaista tai virolaista eli 0,19 % alueen väkiluvusta. Daugavpilsin alueella oli 44 henkilöä, Rēzeknen alueella 16 ja Ludzan maakunnassa 704 hen-

1 Vaba 1997 s. 28–29. Pajusalu 1996 s. 1.

2 Lauru kolonija 22639–22646. Latviešu konversācijas vārdnīca 1933. Ruutsoo 1993 s. 8.

3 Lutseilla ja leivuilla ei ole ollut omaa hallinnollista aluetta, vaan etnonymillä tarkoitetaan tässä ensisijaisesti henkilöä ja hänen puhumaansa kieltä, tällöin ei yleensä käytetä -lainen-johdinta (vrt. virolainen, jos on ensin maa tai maakunta, sen nimestä johdetaan asukkaanimitys -lainen-johdimmella). Pirjo Mikkonen 29.6.2001. Suomalaisista tutkijoista Seppo Suhonen on käyttänyt nimitystä leivu. Suhonen 1989 s. 39.

4 Jansons 1968 s. 19.

kilöä.⁵ Latvian vuoden 1930 väestölaskennan mukaan Latgaleessa oli 395 virolaista.⁶ Lukuja tarkasteltaessa ongelmana on se, miten kussakin laskennassa on määritelty käsite virolainen ja mitä sillä on tarkoitettu.

Kallas oli lähinnä kiinnostunut kansanrunoudesta. Hän teki havaintoja myös kielestä, mutta hänellä ei ollut kielitieteilijän koulutusta. Hänellä ei ollut juuriakaan aikaisempaa tutkimusta käytettävissään, eikä hän aina ole ollut kovin kriittinen informanteihinsa nähden, joten osa hänen päätelmistään vaikuttaa nykytutkimuksen valossa hieman kritiikittömiltä. Esimerkiksi Ludzan alueen eri kansallisuuksien väliset lukumäärät eivät perustu tilastoihin vaan ilmesesti Oskar Kallaksen omiin mielipiteisiin.

Paulopriit Voolainen mukaan lutsit asuivat kolmessa piirikunnassa Pildassa (viroksi Põlda ja latgaliksi Pylda), joka on noin 9 km:n päässä Ludzasta etelään. Nämä piirikunnat muodostavat Dirgatsin ja Palokordsin (Borovuski) kylien kanssa noin 30 kylän yhteisön, jossa on noin 1 500 virolaisperäistä asukasta. Pildan piirikunnan kaakkoisosassa on vielä 20 kylän ja noin 1 000 virolaisperäisen asukkaan Nirza-Brigīn (entinen Janovolen) piirikunta. Ludzasta 20 kilometriä pohjoiseen olevassa Mērdzenen (Mihailova) kunnassa on 10 kylässä 1 200 virolaisperäistä asukasta. Ludzan (viroksi Lutsi) ja Rēzeknen (viroksi Rāisaku) maakunnista löytyy myös virolaisperäistä väestöä, lähinnä vävyjä ja miniöitä. Lutseja on muuttanut paljon Riikaan ja Kuurinmaalle sekä jopa Siperiaan saakka.⁷

Kallaksen mukaan lutsit kutsuivat itseään nimellä maarahvas ja puhuivat maakeelt. Käsitteitä eestlane ja eesti keel he eivät tunteneet, sillä ne olivat tuolloin varsin uusia myös Virossa.⁸

Myös Viron virolaiset kutsuivat itseään aikaisemmin nimellä maarahvas ja puhuivat maakeelt.

Ludzan alueen enemmistökansallisuutena olivat Kallaksen mukaan roomalaiskatoliset latvialaiset, jotka varmaankin kutsuivat itseään latgalelaisiksi. Lisäksi oli vielä evankelisluterilaisia latvialaisia sekä juutalaisia, mustalaisia, saksalaisia ja liettualaisia.

Valitsevana kielenä oli latgali, joka eroaa melkoisesti standardilatviasta. Kallas tuskin osasi latviaa tai latgalia. Toisaalta on kummallista, että Kallaksen mielestä alue on latviankielinen (latgalinkielinen), sillä siellä on perinteisesti asunut hyvin vähän latvialaisia, jos latgalelaisia ei lasketa suoraan latvialaisiksi. Kallaksen aikana venäjää käytettiin yhä enemmän kommunikaatiokielenä. Se saattoi olla myös melko suuren juutalaisväestön vaikutusta. Juutalaisia oli esim. Daugavpilsin kaupungin asukkaista 46 % (32 387) Rēzeknen 54 % (6 478) ja

5 Vaba 1997 s. 34.

6 Latviešu konversācijas vārdnīca X, 20437.

7 Voolaine mainitsee, että Tomskissa on kommunistisena virkamiehenä Pildan kunnan Kirbun kylästä kotoisin oleva August Undzenko (aikaisemmin Undo). Lutseja elää paljon myös Pietarin alueella, josta ovat kotoisin kahden Pildan miehen vaimot. Yksi Jaanin kylästä kotoisin oleva lutsi muutti Tallinnasta kotoisin olevan vaimonsa kanssa Siperiaan. Kolme Tallinnasta kotoisin olevaa naista on avioitunut Ludzaan. Yksi heistä on avioitunut latgalelaisen kanssa ja kaksi venäläisen. Voolaine 1926 s. 83.

8 Kallas 1894 s. 8, 29–30.

Ludzan asukkaista 54,5 % (2 803).⁹ Puola oli Latgaleessa pitkän aikaa kulttuuri-kieli.¹⁰

Aristen mukaan kaikki lutsit osasivat vuonna 1962 latviaa ja/tai latgalia ja venäjää. Kallas ei erotellut 1893 venäjän ja valkovenäjän kielen osajia.¹¹

Kallas on laskenut neljässä kunnassa: Mihailovassa, Pildassa (Põlda), Nersassa ja Janovossa eläneiden virolaisten määrät. Vuonna 1893 Mihailovassa heitä oli 898 henkeä, Pildassa (Põlda) 1 913, Nersassa 1 156 ja Janovossa 420 eli yhteensä 53 kylässä 4 387 henkeä. Eteläviron kielen taitajia, enimmäkseen miehiä, Mērdzenessä (Mihailovassa) oli 40, Pildassa (Põlda) kieli oli katoamassa, mutta sitä puhuttiin saarekkeena Piletmōizan ympäristössä. Kirbun (Šķirpāni) kylässä jopa lapset puhuivat tuolloin eteläviroa. Kylään oli tapana hakea vaimot luterilaisista kylistä, ja he oppivat yleensä myöhemmin eteläviroa. Laisen, Jaanin ja Väiku-Čapšin kylissä osattiin samoin vielä eteläviroa. Kirivä-Kidsen ja Puukoson kylissä ymmärrettiin mutta ei enää puhuttu eteläviroa.

Eteläviron kieli oli sata vuotta sitten kuolemassa Parkessa, Vähässä, Inkinassa, Nitkovassa, Paderissa, Varkalissa, Paldatsissa, Tolonissa, Salmonassa, Kulakovossa, Tsirgussa, Palokordsissa ja Dirgatsissa. Nersan ja Janovolen kunnassa eteläviron kieli oli jo Kallaksen aikana kuollut. Kallaksen arvio eteläviron kielen puhujien määräksi Lutsissa oli noin 800.¹²

Heikki Ojansuun arvio vuodelta 1911 on noin 200 puhujaa.¹³ Voolaine puolestaan arvioi 1926 lutsien määräksi noin 3 000, joista kielen puhujia olisi ollut noin 300 ja joista noin puolen voisi sanoa osanneen viroa. Nuorimmat puhujat olivat 20–30-vuotiaita miehiä, joita oli viisi, sekä yksi kolmikymmenvuotias nainen. Nersan alueella oli noin 100 kieltä jotenkin osaavaa ja Pildan kunnassa noin 200, joista ehkä 100 pystyi jotenkin puhumaan eteläviroa. Yleensä naiset näyttivät vaihtaneen kieltä miehiä useammin. Lutsin murteen osaajat eivät välttämättä saa selvää viron kirjakielestä, sillä Voolaisen mukaan lutsin murre muistuttaa setujen murretta foneettisesti ja morfologiassa. Lisäksi siinä on paljon venäläisiä lainasanoja. Lembit Vaba on kiinnittänyt huomiota lutsien murteen etenkin morfologisiin ja foneettisiin latgalilaisuuksiin, esim. ylipitkien vokaalien diftongioituminen *ē > ie*, esim. *sieme* siemen, sekä sanalainoihin, joita latvian kielestä tai latgalista on lainattu noin 180.¹⁴ Lutsien murre on läheisemmin sioksissa itävõrun murteeseen.¹⁵

Lutsit on ilmeisesti tuotu Ludzaan alun perin sotavankeina. He olivat moisnomistajien armoilla. Pelloilla ja muissa töissä puhuttiin eteläviroa (lutsin murretta) ja voudin kanssa keskustellessa käytettiin yleensä tulkkia.

9 Kallas 1894 s. 11–12. Dribins 1996 s. 9.

10 Blese 1925 s. 482.

11 Ariste 1962 s. 550–551.

12 Kallas 1894 s. 15–17.

13 Ojansuu 1912 s. 18, Virtaranta 1983 s. 205. Heikki Ojansuun kokoamat eteläviron murrekoelmat ovat SKS:n kirjallisuusarkistossa otsikolla *Estonica I–V*. Lutsista on materiaalia 223 sivua ja leivujen asuttamasta Koivasta on 98 sivua. Niilus 1938a s. 141.

14 Voolaine mainitsee harvinaisuutena Jaanin kylästä 4-vuotiaan kielen puhujan Oodik Jerošenkon. Hänen 2-vuotias veljensä Juuzik oli juuri opettelemassa lutsin murretta. Voolaine 1926 s. 84. Vaba 1977 s. 19.

15 Toomsalu 1995 s. 9.

Kirkossa käytettiin eteläviroa, ja monet papit oppivatkin kohtuullista viroa. Ihmiset avioituivat yleensä samasta kylästä kotoisin olevien kanssa, sillä missionomistajat eivät suosineet työvoiman liikkumista. Maaorjuudesta vapauttamisen (1861) jälkeen lutsit saivat liikkumavapauden, ja kun yleensä lähti muualle töihin, tuli osata latviaa ja venäjää. Tällöin yleensä eteläviron kieli unohdettiin tarpeettomana.

Kallaksen mukaan uudet papit eivät enää osanneet eteläviroa, ja kirkonmenot latvialaistuivat. Miehet hakivat vaimonsa latgalelaiskylistä ja naiset puhuivat lapsille latgalia. Eteläviron kielellä ei ollut latvian ja venäjän kieleen verrattuna juuri minkäänlaista statusta. Kallas saattaa tosin ylikorostaa latvian kielen merkitystä suhteessa venäjän kieleen. Vitebskin kuvernementti kuului aikaisemmin Venäjään ja nykyisin Valko-Venäjään. Siihen aikaisemmin kuulunut Latgale oli pääasiassa puolalaisten, venäläisten, valkovenäläisten, latgalelaisten ja juutalaisten asuttamaa ja latvialaiset olivat siellä vähemmistökansallisuutena.¹⁶

Voolainen mukaan viimeiset etelävironkieliset jumalanpalvelukset pidettiin Raipolin (Rääbän) kirkossa noin 170 vuotta sitten. Viron kielen katoamiseen vaikutti se, että katolisiksi papeiksi tuli liettualaisia (latviaksi ksendsz, puolaksi ksi'dz), jotka vaativat latgalin käyttöä. Osa lutseista joutui passiivisesti käyttämään kirkossa puolan kieltä, vaikka he eivät sitä osanneet tai ymmärtäneet! Latgalin käyttö kiellettiin myöhemmin ja puolan kielen asema vahvistui; jotkut virolaiset opettelivat puolaa, jotta voisivat käyttää puolalaisia rukouskirjoja.¹⁷ Lutsit eivät tunteneet etelävironkielistä roomalaiskatolista katekismusta.¹⁸

Toisena syynä latvialaistumiseen oli maaorjuuden lakkauttamisen jälkeinen tilanne, jolloin lutsit olivat yhä enemmän tekemisissä latgalelaisten ja venäläisten kanssa. Lutsit avioituivat myös yhä enemmän katolisten latgalelaisten kanssa. Venäläiset olivat yleensä ortodokseja tai vanhauskoisia, joten heidän kanssaan avioituminen ei yleensä käynyt päinsä uskonnollisista syistä. Tosin avioitumistakin ilmeisesti oli niissä kylissä, jossa oli paljon venäläisiä. Vähä (Vezenki)-kylän lutsit muistavat puhuneensa aina venäjää. Voolainen mukaan kylässä ei osattu kunnolla latgalea eikä venäjää. Tosin hän ei mainitse sitä, osattiinko siellä eteläviroakaan. Yleensä lapsille opetettiin latgalia ja venäjää. Jotkut oppivat vielä jiddishiäkin (juudi). Erityisesti Pildassa painotettiin venäjän kielen tärkeyttä. Ennen Latvian ja Viron välistä rajaa viron kieltä ei juuri tarvittu. Rajan myötä siitä tuli kaupallisesti tarpeellinen kieli.¹⁹

16 Kallas 1894 s. 49, 51, 53–54.

17 Voolaine 1926 s. 84. Kallas 1894 s. 49.

18 Kallas 1894 s. 53.

19 Voolainen mielestä ei ole mahdotonta, että lutseihin olisi sulautunut myös suomalaisia. Näiden joukossa olisi myös naisia ja lapsia, jotka olisivat jääneet suuren Pohjan sodan aikana sotavangeiksi, ja venäläiset tai kasakat olisivat myyneet heidät. Lutsien perimätiedon mukaan heidät ajettiin Väinän (Daugava) taakse. Toisaalta Pildan alueella Kirbun kylässä on Hilatmöisa, jota nimitetään myös Filätmōzaksi ja Piletmōzaksi, latviaksi Filantmuiza, Filandmuiza myös Finlandmuiza. (Latviaksi Suomi on Somija ja suomalainen somietis tai somiete. Latvian kielessä ei ole käytössä sanaa Finland.) Voolainen tulkinta ei ole realistinen. Voolaine 1926 s. 85–86. Voolaine 1925 s. 374.

Heikki Ojansuu kävi vuonna 1911 tapaamassa lutseja. Hän ei viroa juuri enää kuullut. Ojansuu on kylläkin samaa mieltä Kallaksen kanssa, että lutsit ovat tulleet Võrun alueelta ja heidän murteessaan on paljon Vastseliinan ja Rāpinān murteen piirteitä. Ojansuun mukaan murreseyllä voidaan perustella sitä, että lutsit ovat tulleet asuma-alueilleen 1600-luvulla. Lutsin alueen paikannimet muistuttavat Vastseliinan paikannimistöä, esim. Lutsin Varkali ja Vastseliinan Varkali. Lutsien alkuperästä ovat kirjoittaneet vielä Villem Grünthal ja Hindrik Prants. He ovat Kallaksen ja Ojansuun kanssa suurin piirtein samaa mieltä, mutta etenkin H. Prants haluaa täsmentää lutsien lähtöpaikkaa erilaisilla paikannimien ja talonnimien vertailuilla, esim. Tsāpsikūla (Suur ja Väike) on edelleenkin olemassa Vastseliinassa. Setumaalta löytyvät kaimat kylille Kitse, Kirbu, Māgise ja Tsirgu.²⁰ Grünthal ja Prants eivät ole varsinaisesti lutsien tutkijoita, joten heidän tulkintansa eivät ole kaikkein luotettavimpia.

Kallaksen ja Ojansuun saamat selitykset lutsien alkuperästä ovat suhteellisen samanlaisia. Kallaksen mukaan lutsit olivat jo silloin niin assimiloituneita, etteivät he olleet kovinkaan hyvin perillä siitä, mistä ja miten he olivat tulleet nykyisille asuinsijoilleen. Osa arveli lutsien aina asuneen samalla paikalla. Usein tuli vastaukseksi, että he olivat tulleet Ruotsista, millä tarkoitettiin Ruotsin vallan alla ollutta nykyisen Viron aluetta. Ruotsi, siis nykyinen Etelä-Viro, nimittäin ei ollut kaukana Ludzasta. Puolalaisten moisionomistajien mukaan lutsit olisivat tulleet liivinmaalaisten moisionomistajien mukana tai heidät oli rikollisina karkoitettu Ludzaan. Katolisen uskon lutsit saivat samalla kun heidät tuotiin Ludzaan, sillä moisionomistajat olivat katolisia, Latgale oli katolista aluetta, eikä luterilaista kirkkoa ollut. Kallas mainitsee Lovodinan kylän, joka oli poikkeuksellisesti ortodoksinen, vaikka asukkaat olivat virolaisia.²¹

Ojansuun mukaan lutsit ovat siirtyneet tai siirretyt viimeistään Venäjän rajan puoleiselta Ruotsin Liivinmaalta suuren Pohjan sodan aikana. Hän perustelee sitä sodan aikaisilla tapahtumilla. Heti sodan alussa Boris Šeremetjev joukkoi-neen hävitti Liivinmaan rajaseutuja, ja vangitut ihmiset myytiin orjuuteen, etenkin vuosina 1701–1703 orjuus koitui tuhansien latvialaisten ja virolaisten kohtaloksi. Lutsien esivanhemmat, joita oli ilmeisesti 500–600, on todennäköisesti myyty Ludzan alueen moisionomistajille orjiksi, sillä venäläisten joukkojen leiri-paikat olivat muutaman peninkulman päässä Ludzasta. Lutsin murre säilyi varsin hyvin feodaalioloissa, sillä muuttoliikkeeseen ei ollut mahdollisuuksia. Yhtenä syynä kielen säilymiselle voidaan pitää alueen monikulttuurisuutta: ei ollut yhtä dominoivaa kieltä, joka olisi auttanut assimiloitumaan enemmistökieleeseen.²² Lutsin murteella on ollut virosta irti olevana reliktinä merkitystä, sillä sen avulla on voitu tehdä päätelmiä esim. eteläviron kielen sanaston kehityksestä.

Sen sijaan Latvian itsenäistymisen myötä lutsien kouluolot paranivat, sillä kaikille oli 1925 tarjolla alkeiskoulua neljä luokkaa, mutta ei vielä kuutta luok-

. . . . .

20 Ojansuu 1912 s. 18–21. Grünthal 1913 s. 372. Prants 1928 s. 489–490.

21 Kallas 1894 s. 36–39.

22 Ojansuu 1912 s. 23–24. Vaba 1997 s. 35.

kaa. Muutamat olivat käyneet keskikoulun, joku opettajaseminaarin ja yksi opiskeli Tarton yliopistossa.

Lutsit lukivat pääasiassa kolmea latgalinkielistä lehteä: kirkollista *Latgolas Words* -lehteä sekä maanviljelijöiden *Latgalitisia* ja demokraattien *Zemnika bolssia*. Koulussa oppikirjoja oli myös latgaliksi.²³ Välis-Eesti Ühingin edustajat kävivät 1937 lutsien mailla ja luonnehtivat latgalia venäjän ja latvian kielen omaperäiseksi sekoitukseksi, jota kutsutaan pilkkanimellä *čangalis*. Se on alueella yleisenä puhekielenä. Vanhojen ihmisten todetaan osaavan kirjallisesti venäjää, mutta koululaisten latviaa.²⁴ Tarton yliopiston opiskelijoiden lehdessä *Üliõpilane* toivottiin ylioppilaiden menevän Ludzaan opettamaan viroa ja tällä tavoin kohottamaan lutsien kansallistunnetta.²⁵

1930-luvulla etenkin Välis-Eesti Ühing yritti Paulopriit Voolainen johdolla tehdä jonkinlaista heimotyötä Ludzaan alueen virolaisten kansallistunnon nostamiseksi, mutta työn myönnettiin olevan melko turhaa, sillä lutseja pidettiin jo silloin niin assimiloituneina, ettei heimotyö juuri kannattanut. Yhdistys keskittyikin tämän jälkeen pienimuotoisiin avustuksiin, kuten joulukuusten pystyttämiseen lasten iloksi.²⁶ Samuel Sommer ja Paulopriit Voolaine kävivät Ludzassa kesällä 1932, ja he totesivat assimiloitumisprosessin olevan jo pitkällä.²⁷

August Sang kävi Ludzassa 1936, ja hänen mukaansa lutsilaisia kyliä oli tuolloin enää kolme: Jaani (Lielie Čapsi), Kirbi (Šķirpāni) ja Greeki (Greci), joista kaksi ensimmäistä sijaitsee Pildan kunnassa ja viimeinen Nerzan (Nirzan) kunnassa. Jaanin kylässä osattiin eniten viroa. Puhujista puolella oli virolaiset vanhemmat ja toisella puolella isä virolainen ja äiti latgalelainen tai venäläinen. Äidit opettivat lapsilleen yleensä äidinkieltään. Sangin mukaan pikkulapset osasivat yleensä vain sen verran eteläviroa, että Viron virolaisten järjestäessä joulukuusta ja lahjoittaessa lapsille enimmäkseen vironkielisiä lastenkirjoja lapset osasivat ainoastaan kiittää eteläviroksi.

Latvian ensimmäisen itsenäisyyden aikana Latgalen kouluoloja kehitettiin ja ihmisten koulutustaso nousi. Lutsien kodeissa ei juuri ollut kirjallisuutta, oli vain joitakin latgalinkielisiä laulu- ja rukouskirjoja. Yhdessä perheessä oli Noor-Eesti-kustantamon kirjoja. Jaanin kylään heimoystävät olivat tilanneet Uus Eesti -lehden. Lutsit eivät ilmeisesti olleet kovinkaan harjaantuneita lukemaan tekstauskirjaimia, sillä Latviassa julkaistiin tuolloin kaikki lehdet fraktuuralla (goottilaisin kirjaimin). Lisäksi viron kirjakieli oli lutseille liian vaikeata. Virolaista kansanperinnettä ei lutseilla enää tuolloin ollut. Lutsit kuuntelivat ra-

23 Voolaine 1925 s. 375–376. Balodis 1990 s. 217.

24 *Kõivumägi* 1938 s. 41–42.

25 *Päss* 1926 s. 46–47.

26 Lutsi eestlaste jõulupuud V.-E. Ühingu korraldusel. *Välis-Eesti* Nr. 1. Jaanuar 1938 s. 28. Jõulupuud Lutsi eestlastele. *Välis-Eesti* Nr. 12 detsember 1938 s. 379. Vuonna 1939 joulukuusta ei järjestetty. Aikaisemmin Viron tasavallan presidentti oli maksanut lutsien joulukuusen, mutta vuoden 1939 poliittisen tilanteen vuoksi presidentti ei kiinnittänyt tähän asiaan huomiota eikä *Välis-Eesti* Ühingilla ollut rahaa lutsilasten joulukuuseen. Lutsi Eestlaste jõulupuud jäid korraldamata. *Välis-Eesti* Nr. 1. 1940 s. 27.

27 Eestlaste ümberrahvustumine Lätis. *Välis-Eesti Almanak* III 1933 s. 5.

diota, josta he oppivat latviankielisiä iskelmiä, ja koristelivat seinänsä aikakausslehtien kansikuville.²⁸

Viro tarjosi Latvian virolaisille stipendejä opiskeluun Virossa. Vuonna 1936 kaksi alüksnelaista ja seitsemän lutsia opiskeli virolaisissa maatalous- ja puutarhakouluissa sekä kansankorkeakouluissa.²⁹

Näyte lutsin murteesta

Kits ja hunt.

*Sika siinge silla peäl,
Kidze mänge mäa peäl,
Suzi ka'es varikust:
„Tullõ mullõ kitsõkõnõ!
Ma sul õmble kolme' kengä':
Üte õmble puidze',
Tõze' õmble luidze',
Kolmada' kirivä'
Kerikohe kävvi.“*

Vuohi ja susi

Pukki määkii sillan päällä
Vuohi leikkii mäen päällä
Susi katsahtaa pensaikosta
”Tule minulle vaimoksi vuohi pieni!
Minä ompelen sinulle kolmet kengät:
Yksistä teen puukengät
Toiset teen luusta
Kolmannet kirjaviksi
kirkossa käyntiin.

(Kallas 1894 s. 116. Runo 123 ”Kits ja hunt”. Käännös Marjo Mela)

Leivut

Leivut elivät Gaujajoen (viroksi Koiva) laitamilla lähellä nykyistä Viron rajaa. Ensimmäiset tiedot leivun murteesta ja sen puhujista ovat 1700-luvulta August Wilhelm Hupelin teoksessa *Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland*,³⁰ mutta varsinaisesti ensimmäisenä murteen tutkijana mainitaan suomalainen akateemikko Anders Johan Sjögren (1849). Myöhemmin leivun murrettia ovat tutkineet virolainen Ferdinand Johann Wiedemann (1869) ja suomalainen

28 Sang 1936 s. 402–406. Kaduv Eesti hõimukild Lätis. Lutsi maarahvas ja tema tänapäevane olukord. Välis-Eesti Nr. 11. 1936 s. 308–311.

29 Lutsilased Eesti koolidesse. Välis-Eesti Nr. 11. 1936 s. 333.

30 Hupel 1782 s. 212–213. Vaba 1989 s. 53.

Heikki Ojansuu huhtikuussa 1911 ja heinäkuussa 1912. 1930-luvulla leivun murretta tutkivat suomalaiset Lauri Kettunen ja Lauri Posti sekä virolaiset Paulopriit Voolaine, Valter Niilus ja Paul Ariste.³¹

Salme Nigol ja Karl Kont ovat keränneet aineistoa 1950- ja 1960-luvulla sekä Lembit Vaba 1970–1980-luvulla.³² Nyt leivun murre on jo sammunut, sillä viimeinen leivu Anton Boks kuoli 20. huhtikuuta 1988.³³

Hupel arvioi leivujen lukumäärän vuonna 1782 muutamaksi tuhanneksi. Sjögrenin arvio vuodelta 1849 on 2 600. Wiedemann arveli heitä 1868 olevan vähän yli 2 000. Ojansuun arvio 1911 oli kaikkiaan 116, ja hänen mielestään heitä olisi pitänyt olla enemmän. Voolainen mukaan Ilzenessä oli 1927 leivun murteen puhujia 25 ja kieltä ymmärtäviä 50 henkilöä. Valter Niiluksen vuonna 1935 antama arvio oli 131 puhujaa tai ymmärtäjää.³⁴

Leivujen kansankulttuurista tiedetään suhteellisen vähän. Vanhimpia mainintoja on latvialaisen Bals (Ääni) lehden kirjeenvaihtajan Briedisin vuonna 1878 kirjoittama artikkeli ilsenelaisista eli Ilsenen moision alueen asukkaista ja heidän tavoistaan. Briedis toteaa mm., että heidän kielensä muistuttaa sekä viroa että latviaa. Hän mainitsee, että ainoastaan vanhat ihmiset käyttävät enää perinteistä vaatepartta ja että juhlissa tarjotaan söiria eli kotijuustoa ja kuivaa lihaa. Hän myös kauhistelee leivujen runsasta viinan käyttöä ja yleensäkin juhlintaa. Briedis kuvaa myös leivujen vaimonhankintaa, jossa tärkeintä oli, että vaimo oli hyvä työhminen. Miehelle vaimo oli välttämätön talouden hoitamisessa.

Briedis kiittää leivujen koulutushalukkuutta, sillä lapset käyvät ainakin kansakoulun, mutta siirtyvät usein myös kihlakunnan kouluihin. Kunnansihteeri on leivu, mutta opettaja on Keski-Latviasta. Suhteet Liivinmaan pohjoisosassa eläviin virolaisiin ovat kiinteät, sillä siellä käytiin töissä ja palveluksessa.

Leivut puhuivat eteläviron murretta, joka on kaikkein lähimpänä nykyisen Võrun alueella puhuttavaa Mönisten murretta. Virolaiset eivät yleensä ymmärtäneet leivun murretta sen sisältämien latvialaisuuksien ja arkaismien vuoksi; leivujen kieltä on luultu myös liiviksi ja leivuja liiviläisiksi, mutta leivujen alueella ilmeisesti kutsuttiin kaikkia ei-latvialaisia liiviläisiksi. Ojansuun mukaan Lejasciemsin pastori oli jakanut leivuille liivinkielistä Matteuksen evankeliumia, josta he eivät saaneet selvää, koska eivät osanneet liiviä.³⁵

Ensimmäiset maininnat ilmeisesti leivuista ovat 1100-luvulta Novgorodin aikakirjoissa, joissa kerrotaan Adzelen maakunnassa elävistä tšuideista. Myöhemmissä lähteissä mainitaan leivujen asuinalueeksi Gaujiena (viroksi Koivaliina). Kirkonkirjoissa on myös tietoja siitä, että alueella asui sekä leivuja että latvialaisia.³⁶

31 Sjögren 1850 s. 237–238. Wiedemann 1869 s. 634–638. Virtaranta 1973 s. 226–228, 231. Suhonen 1989 s. 39

32 Nigol 1963 s. 434. Vaba 1995 s. 705. Nigol 1994 s. ix–x.

33 Nigol 1988 s. 755. Nigol 1963 s. 434–435. Vaba 1995 s. 705.

34 Niilus 1935 s. 370.

35 Ariste 1962 s. 272. Ojansuu 1912 s. 15. Vaba 1989 s. 55. Artikkelissaan Mõni sõna leivudest Paul Ariste on arvostellut latvialaisen kansatieteilijän Marģeris Stepermanisin esittämää käsitystä, jonka mukaan leivut olisivat muka olleet liiviläisiä. Stepermanis 1960 s. 225–233.

36 Ariste 1962 s. 271.

Suomalainen Heikki Ojansuu kävi leivuja tutkimassa vuonna 1911 ja hänen käsityksensä mukaan leivut olivat latvialaisten sekaan 1600-luvulla ruttoa ja nählöhätää pakoon muuttaneita siirtolaisia tai 1700-luvulla suuren Pohjan sodan tapahtumien vuoksi Harglasta ja Karulasta muuttaneita virolaisia.

Ojansuun teoriaa ei voida todentaa historiallisista lähteistä, vaan Ojansuu on perustanut teoriansa leivujen murteen läheisyyteen Harglan ja Karulan murteen kanssa. Arkeologi Harri Moora ja kielitieteilijä Paul Ariste ovat kuitenkin sitä mieltä, että leivut olivat alueensa alkuperäisasukkaita.³⁷

Sana leivu on ilmeisesti lähtöisin Lejasciemsin kylänimestä. Leivut kutsuivat omaa kieltään virolaisten tavoin maakeeleks. Latvialaiset kutsuivat heitä nimellä igauni, virolaiset.³⁸ Ojansuun mukaan leivut eivät pitäneet siitä, että heitä kutsuttiin virolaisiksi. Ojansuulle he olivat väittäneet olevansa liiviläisiä ja puhuvansa liiviä.³⁹

Leivun murretta ja kulttuuria tutki 1920-luvulla etenkin Valter Niilus. Hän julkaisi leivun murteesta näytekokoelman otsikolla Valimik leivu murdetekste.⁴⁰ Eniten siinä on Alide Petersonin (1876–1938) kertomia näytteitä. Petersonin perhe oli yhdessä Boksen perheen kanssa viimeisiä, jotka säilyttivät leivun murretta. Petersonien lapset Lilija ja Artur puhuivat myös leivun murretta sekä kaikki osasivat myös latviaa. Artur Peterson unohti leivun murteen lukioaikanaan Riiasa ja joutui opettelemaan sitä uudelleen. Niilukselle oli kerrottu myös 12-vuotiaasta työstä, joka oli oppinut isoäidiltään leivun murretta ollessaan tämän kanssa paimentamassa karjaa. Tyttö kuului olevan vielä avuton latvian kielessä. Yleensä leivun murteen puhujat olivat tuolloin 30–90-vuotiaita. Leivulapsia olivat latvialaiset opettajat pilkanneet koulussa heidän puheestaan, sillä lapset eivät välttämättä olleet osanneet kovin hyvin latviaa tullessaan kouluun. Latvialaiset opettajat onnistuivatkin varsin hyvin latvialaistamaan leivujen lapset. Latvialaiset olivat haukkuneet leivun murretta hevosten kieleksi (viroksi hobuste keeleks) (latviaksi zirgu valoda).⁴¹

Leivut olivat yleensä käyneet kansakoulua sekä maatalouskoulua ja talouskoulua. Jonkin verran he harrastivat vapaata sivistystyötä, mm. juhlien järjestämistä ja kuorolaulua. Mutta tällöin käytettiin latvian kieltä, sillä leivun murretta ei enää ymmärretty. Niiluksen mielestä leivut olivat yritteliäitä ja eteenpäin pyrkiviä eivätkä niinkään kiinnostuneita kapakoissa ryyppäämisestä.⁴²

. . . . .

37 Ariste 1962 s. 272, Vaba 1989 s. 55.

38 Ariste 1962 s. 274. Igauni, vsk. igaunis. Vārds atvasināts no kāda Igaunijas novada sena nosaukuma, kam atbilst lat. Ugaunia (kurš var būt izrunāts kā ū > la. i; Endzeflins). Karulis 1992 s. 339. Lembit Vaba on kuitenkin toista mieltä. Hänen mukaansa etnonymissä igaunis on latvian kielelle luonteenomainen dissimilatiivinen äännekehitys $u - u > i - u$. Vaba 1997 s. 30.

39 Virtaranta 1973 s. 227.

40 Niilus 1937, esim. s. 9–41 on Alide Petersonin kertomia näytteitä ranskankielisten käännösten kanssa.

41 Niilus 1935 s. 371–375. Niilus 1938b s. 254–255.

42 Niilus 1935 s. 377.

ʕeḗpan un šifik.

*Näyte leivun
murteesta⁴³*

*kàruzekse "om šügüze kàran "oġlu un "om kùdzànu liàd
tùte vlèren. nu ʕeḗpan nàge un tãt ka taãtuš, beġ irmuš,
"om ġġl miñña. šãġ dḡsk, ku tã ka ʕeš tãvanu liàd. ʕeḗpan
kdeš, nàge šifika mán, veġ šifiga un piãst kãppi vahjeġ üle
urà. zeš aġ ʕeḗpan š"oũũã tad šifigaġ un ũileš: àste kũl,
àste kũl, muġ ka nei jēzi kraḡs ku nail kar'uššil liã.*

15. VI 35.

Kettu ja kovakuoriainen

Pikku paimenet paimensivat laumoja syksyllä ja paistoivat lihaa nuotiol-la. Kettu näkee tämän ja hänkin haluaa, on hirveää mennä lähelle. Sylki valuu ihan kuin sekin olisi saanut lihaa. Kettu katsoo. Se näkee kovakuoriaisen maassa. Ottaa kovakuoriaisen ja lämmittää sitä tassujensa välissä toisella puolella jokea [se ojentaa sitä palavan nuotion suuntaan toisella puolella jokea]. Sitten kettu ryhtyy syömään kovakuoriaista ja sanoo: tämä on hyvää, tämä on hyvää [rapeata], kuten noiden paimenten liha.⁴⁴

43 Niilus 1937 s. 22.

44 Käännös Marjo Mela.

■ Latvian virolaiset ja demografiset tilastot

Riiasta ensimmäiset viralliset tilastot Latvian virolaisista ovat vuoden 1867 väestölaskennasta. Virolaisten määrä tuolloin oli hyvin pieni, 872 henkilöä eli 0,8 % koko Riian väestöstä. Muuttoliike oli tuolloin vasta alkamassa Riian teollistumisen takia.¹

Vuoden 1881 lukujen perusteella voidaan päätellä virolaisten työskennelleen käsityöläisinä, teollisuudessa, palvelijoina, kaupan ja liikenteen palveluksessa sekä virkamiehinä. Virolaiselle sivistyneistölle oli Riassa tarjolla hyviä työpaikkoja, sillä hallintokielet saksa ja venäjä eivät olleet ongelma, koska virolaiset olivat opiskelleet saksaksi ja he osasivat yleensä ainakin arkikielen tasolla venäjää.

Virolaiset naiset työskentelivät lähinnä käsityöläisinä, teollisuudessa ja palvelijoina. Lisäksi 84 naista esiintyy tilastoissa luokiteltuina ryhmään ei täsmällisesti määriteltyä ammattia. Todennäköisesti kyse on palvelijoista, kotiopettajista, prostituoiduista ym. Naimisissa olevat naiset eivät tuolloin yleensä käyneet töissä, joten kyse lienee naimattomista naisista.

Virolaisia oli vuonna 1881 Riassa 1 565 virolaista 835 miestä ja 730 naista eli 0,92 % Riian väestöstä. Tosin verrattaessa vuoteen 1867 on väestönlisäys 179,5%.² Virolaiset asuivat pääosin Pietarin, Moskovan ja Jelgavan kaupunginosissa. Riian Jelgavan esikaupunki on nykyiseltä nimeltään Zemgalen esikaupunki, ja siellä sijaitsee Pārdaugava, josta hieman myöhemmin teollistumisen lisääntyttä tuli Riassa asuvien virolaisten keskuspaikka. Riian keskustassa asui suhteellisen vähän virolaisia, koska siellä oli lähinnä virastoja ja liikkeitä, ei teollisuutta.

Virolaisten elinkeinot Riassa 1881

	Miehet	Naiset	Yhteensä	%
A. EI-MATERIAALINEN TUOTANTO				
Vapaa henkinen työ	1	0	1	0,05
Valtion palvelu				
a) Siviilivirkamies	16	0	16	1,29
b) Sotilas	24	0	24	0,34
Kunnan palveluksessa	0	0	0	0
Ei ilmoitettua ammattia	1	0	1	0,5
Tekninen ammatti	0	0	0	0
	42	0	42	0,37

1 Statistisches Jahrbuch der Stadt Riga 1891 s. 78.

2 Statistisches Jahrbuch der Stadt Riga 1891 s. 78.

B. MATERIAALINEN TUOTANTO

Kauppa ja liikenne	37	9	46	0,43
Teollisuus	78	39	117	2,17
Käsityö	116	17	133	0,62
Maatalous	17	0	17	2,46
Kalastus	2	0	0	0
Ei täsmällisesti ilmoitettua ammattia	204	19	233	1,74
PALVELUT	108	187	295	1,07
KULUTUS				
Tuotannollinen kulutus	155	443	598	0,71
Tuottamaton kulutus	67	16	83	2,22
Yhteensä	835	730	1565	0,92

(Lähde: Statistisches Jahrbuch der Stadt Riga 1891 s. 82–83.)

Virolaisten määrä Riian eri kapunginosissa 1881

	Miehet	Naiset	Yhteensä	
Riian keskusta	99	65	164	
Pietarin kaup.osa	349	303	652	
Moskovan	224	195	419	
Jelgavan	162	167	329	
Laivaväki	1	0	1	
Yhteensä	835	730	1565	0,92 %

(Lähde: Statistisches Jahrbuch der Stadt Riga 1891 s. 76–77.)

Virolaisten määrä Riassa 1867 ja 1881

Lukumäärä	1867	%	
	872	0,8 %	
Lukumäärä	1881	Prosentteissa	Muutos % 100 asukasta kohden vuodesta 1867 vuoteen 1881
1565	0,9 %	179,5	0,10%

(Lähde: Statistisches Jahrbuch der Stadt Riga 1891 s. 78–79.)

Latvian virolaisten määrä lienee ollut suurimmillaan vuosisadan vaihteessa; arviot vaihtelevat 28 000:n ja 12 000:n välillä. Tuolloin muuttoliike oli kaikkein suurimmillaan, mutta muuttajien tarkkaa määrää ei tiedetä, sillä kyse oli maan sisäisestä muuttoliikkeestä.³ Viimeisin lienee kaikkein realistisin luku. Virolaisten Riian muuttoliikkeestä on esitetty myös varsin huomattavia lukuja, esim. 28 000 ja 25 000, jotka ovat epärealistisen suuria.

. . . . .
3 Kulu 1992 s. 71.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen virolaisten määrä oli nopeasti vähentynyt, sillä sodan aikana melkoinen määrä virolaisia muutti Viroon. Mm. useat Riia Eesti Haridus ja Abiandmiseltsin johtohenkilöt, kuten Jüri Jaakson ja Aleksander Hellat muuttivat.⁴

Virolaiset vuosien 1920 ja 1925 väestölaskennoissa

Vuoden 1920 väestölaskenta oli ensimmäinen itsenäisessä Latviassa, ja sen mukaan Latviassa oli 8 701 virolaista. Edellisen, vuonna 1897 tehdyn väestölaskennan mukaan virolaisia olisi ollut 17 700. Tämä luku on kuitenkin epärealistisen korkea. Vähän yli 20 vuodessa virolaisten määrä olisi laskenut alle puoleen. Tätä ei voi selittää ensimmäisellä maailmansodalla eikä muuttoliikkeellä.

Virolaisten määrä Latviassa 1920 sukupuolen mukaan

	miehet	naiset	
Riika	682	949	
Vidzeme	330	268	
Kurzeme	245	221	
Zemgale	53	72	
Latgale	134	140	
yhteensä	3 914	4 787	8 701

(Latvijas statistikas gada grāmata 1920 s. 10.)

Virolaisten määrä Latviassa alueittain 1920 kesäkuussa

Riika	1 631
Jūrmala	45
Sloka	1
Alueen maaseutu	238
Riian ympäristö	284/1 915
Cēsis	32
maaseutu	104
Cēsiksen alue	136
Valmiera	35
Limbaži	15
Rūjiena	28
maaseutu	1 561
Valmieran alue	1 639
Valka	119
Alūksne	63
Smiltene	15
maaseutu	3 949
Valkan alue	4 146

4 Akerman 1933 s. 103, 106.

Liepāja	121
Grobiņa	1
Durbe	0
Palanga	0
maaseutu	18
Liepājan alue	140
Aizpute	2
maaseutu	10
Aizputen alue	12
Kuldīga	9
Saldus	1
maaseutu	13
Kuldīgan alue	23
Ventspils	29
Piltene	0
maaseutu	175
Ventspilsin alue	204
Talsi	13
Kandava	0
Sabīle	4
Sasmaka	5
maaseutu	65
Talsin alue	87
Tukums	4
maaseutu	26
Tukumsin alue	30
Jelgava	39
Dobele	1
maaseutu	13
Jelgavan alue 53	
Bauska	1
maaseutu	24
Bauskan alue 25	
Jaunjelgava	0
Jekabpils	1
maaseutu	10
Jaunjelgavan alue	11
Grīva-Zemgale	0
Subata	0
maaseutu	6
Ilūkstein alue	6
Daugavpils	16
Krāslava	0
Krustpils	3
maaseutu	13
Daugavpilsin alue	32

Rēzekne	5
maaseutu	21
Rēzeknen alue	26
Ludza	1
Korsova	0
maaseutu	204
Ludzan alue	205
Latvian armeija	11
Kaupungit	2 240
Maaseutu	6 461
Koko Latvia	8 701

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1920 s. 11–13.)

Latvian virolaisten siviilisäätö 1920

	naimattomat	naimisissa	lesket
naiset	2 389	1 696	645
miehet	2 079	1 616	165

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1920 s. 18.)

Virolaisten latvian kansalaisuus alueittain 1921

Riika	1 253
Riian alue	130
Cēsiksen alue	45
Valmieran alue	558
Valkan alue	1 875
Vidzeme	3 861
Liepājan alue	141
Aizputen alue	9
Kuldīgan alue	5
Ventspilsin alue	123
Talsin alue	80
Kurzeme	358
Tukumsin alue	14
Jelgavan alue	43
Bauskan alue	25
Jaunjelgavan alue	1
Ilūksen alue	2
Zemgale	85
Daugavpilsin alue	9
Rēzeknen alue	11
Ludzan alue	43
Latgale	63
Latvian armeija	38

Latvian väestö syntymäpaikan mukaan 1920, virolaiset

Riika	2 554
Riian alue	370
Cēsiksen alue	218
Valmieran alue	1 519
Valkan alue	2 712
Liepāja	239
Liepājan alue	28
Aizputen alue	43
Kuldīgan alue	59
Ventspils	55
Ventspilsin alue	196
Talsin alue	126
Tukumsin alue	83
Jelgava	118
Jelgavan alue	64
Bauskan alue	51
Jaunjelgavan alue	26
Ilūksten alue	19
Daugavpilsin alue	37
Daugavpilsin alue	27
Rēzeknen alue	46
Ludzan alue	133
Latvian armeija	77
yhteensä	8 800

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1920 s. 22–23.)

Vuonna 1920 Latviassa oli 8 701 virolaista, joista naisia oli 4 787 ja miehiä 3 914. Pääosin nämä virolaiset asuivat Riassa ja sen alueella (1 915 virolaista, Valmieran alueella 1 639 sekä eniten Valkan alueella 4 146). Muualla Latviassa asui suhteellisen vähän virolaisia, lukuun ottamatta Ludzan alueella asuvaa 133 lutsia, jotka näkyvät tilastoissa piikkinä. Leivujen määrää ei voi todentaa tilastoista. Virolaistista 6 461 asui maaseudulla ja 2 240 kaupungeissa. Virolaisten määrä on ollut Latviassa suurimmillaan ennen ensimmäistä maailmansotaa, ja enimmillään virolaisia arvioitiin olleen yli 20 000. Maaseudulla ei kovin helposti jätetty maatiloja ja lähdetty sotaa pakoon. Sen sijaan Riian alueella oli tuolloin kuitenkin vain 1 915 virolaista, joten pakolaisuutta on ollut Riista lähinnä ilmeisesti Viiron. Sitä kuinka paljon pakolaisuutta on todellisuudessa ollut, on vaikea sanoa.

Virolaisten lukutaito 1920, %

Ikä	miehet	naiset
0–5	0,3	0,35
6–9	32,17	36,5
10–16	92,22	91,76
17–19	97,14	91,76
20–49	96,25	96,38
50–59	93,25	89,63
60+	83,3	75,3
yhteensä	80,35	82,83

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1920 s. 36)

Vuoden 1925 ja 1930 väestölaskennat virolaisten kannalta

Maakunnat 1930

1. Riika	2 443	0,65 %
2. Valka	2 912	3,71 %
3. Valmiera	1 081	1,20 %
4. Jaunlatgale	302	0,29 %

	1925		1930	
Riika	2 332		2 443	0,65 %
Veclaicene	410	25,98 %	393	25,45 %
Alūksne	211	17,39 %	254	16,46 %
Beja	192	9,39 %	248	10,50 %
Alūksne (kaupunki)	212	6,04 %	182	5,04 %
Ainaži (kaupunki)	194	20,72 %	164	17,77 %
Ainaži (kunta)	193	23,20 %	159	18,55 %
Ape	146	14,85 %	150	15,84 %
Ziemeis	119	7,53 %	138	8,40 %
Mārkalne	237	10,87 %	135	6,84 %
Jaunlaicene	105		131	
Dundaga	136		125	
Valka (kunta)	114	19,29 %	123	19,28 %
Omuļi	155	20,61 %	122	14,44 %
Liepna	167		122	
Pededze	123		119	
Salaca	87		102	
Liepāja	118		101	
Ipiķi	99	9,77 %	100	11,71 %
Gaujiena	70		53	
Valka (kaupunki)	81		99	
Lugus	101	7,21 %	97	6,09 %
Mālupe	111		96	
Zvārtava	98		93	
Anne	74		68	
Jaunroze	47	10,73 %	56	13,65 %
Rūjiena	51		56	

(Lähde: Tiro, E. Lätimaa eestlasi ähvardab lätistumine. Välis-Eesti Almanak VII 1931 s. 2–3.

Kuten vuoden 1920 väestölaskennasta voidaan päätellä, virolaisten määrä oli varsin pieni, vain 0,56 % Latvian väestöstä. Latvian virolaisia oli lähinnä Riiasa, jossa asui noin puolet Latvian virolaisista, ja Viron vastaisella rajalla, jossa asui suurin osa muualla Latviassa asuvista virolaisista. Suhteellisesti eniten virolaisia asui Veclaicenessa, noin 26 %, Ainažin kaupungissa, noin 23 %, ja kunnassa noin 21 %, sekä Omulissa noin 21 %. On huomattavaa, että Valkan kaupungissa oli erittäin vähän virolaisia, mutta sen sijaan kaupunkia ympäröivässä Valkan kunnassa noin 20 % asukkaista oli virolaisia.

Vuoden 1925 väestölaskennassa tutkittiin myös Latvian asukkaiden kielitaitoa, ja 7 667 virolaisesta 4 523:lla eli 55,16 %:lla oli viro äidinkielenä ja kotona käytettynä kielenä. Vieraana kielenä viroa käytti 3 438 virolaista. Latvialaisista puolestaan 246 osasi myös viroa. Heistä 49 asui Riiasa, 179 Vidzemessä, 3 Kurzemessä, 2 Zemgalessa ja 19 Latgalessa (lutseja?).

Kotonaan latvian kieltä puhui 31,56 %, saksaa 9,16 %, venäjää 6,26 % ja muita kieliä 0,12% virolaisista. Rajaseudulla asuvat virolaiset olivat vironkielisiä kuin Zemgalessa ja Kurzemessa asuvat. Riiassa viroa puhui vain 38,21 %, latviaa 28,47 %, saksaa 24,90 % ja venäjää 8,29 %. Valkan ja Valmieran alueen virolaiset olivat kaksikielisiä, sillä he puhuivat niin viroa kuin latviaakin.

Riiassa asuvat virolaiset olivat myös suhteellisen kielitaitoisia: vain 8,40 % (196) osasi vain yhtä kieltä ja 22,04 % (514) kahta, 33,96 (792) kolmea, 31,52 (735) neljää, 3,39 % (79) viittä ja 0,69 % (16) kuutta kieltä. Kielitaito on väestölaskennassa määritelty sanoin osaa puhua (prot runāt), eli tutkituilla oli kommunikointivalmiudet, ja virolaiset varmasti puhuivat eniten latviaa, viroa, saksaa ja venäjää. Kaikista Latvian virolaisista 79,11 % osasi latviaa (1920 63,23 %).⁵

Vuoden 1930 väestölaskennan mukaan virolaisten määrä väheni maaseudulla, mutta lisääntyi vähän Riiassa. Tätä voidaan selittää ylimääräisen nuorison ja muuttoliikkeenä maaseudulta Riikaan.

Tuloksia vuoden 1930 väestölaskennasta

VIROLAISET

Ikä	
Alle 1	72
1–4	262
5–9	418
10–14	329
15–19	601
20–24	656
25–29	643
30–34	586
35–39	565
40–44	584
45–49	611
50–54	673
55–59	536
yli 60	1 131
ei tietoa	41

(Lähde: Latvijas statistikas gada-grāmata 1933 s. 10–11.)

SIVIILISÄÄTY

Naimaton	3 437
Aviossa	3 345
Leski	771
Eronnut	47
Muut	108

(Lähde: Latvijas statistikas gada-grāmata 1933 s. 10–11.)

5 Valsts statistikas pārvalde. Otrā tautas skaitīšana Latvijā 1925 s. 374–376, 380–383.

USKONTO

Luterilaisia	6 240
Katolisia	54
Ortodokseja	1 264
Muut	150

(Lähde: Latvijas statistikas gada-grāmata 1933 s. 10–11.)

ELINKEINOT

Maatalous	3 093
Teollisuus	965
Kauppa	302
Logistiikka	228
Julkinen hallinto	100
Vapaat ammatit	108

(Lähde: Latvijas statistikas gada-grāmata 1933 s. 10–11.)

Vuoden 1930 väestölaskannassa on selvitetty Latvian virolaisväestön ikäjakamaa, siviilisäätystä, uskontoa ja sosiaalista asemaa.

Tilastoista on pääteltävissä virolaisten suhteellisen vähäinen syntyvyys, vaikka hedelmällisyysikäisten virolaisten määrä oli suhteellisen suuri. Naimattomien virolaisten määrä oli myös suhteellisen suuri. Naimattomia virolaisia oli kaikkiaan 3 437 ja heistä alle 20-vuotiaita oli 1 682 ja yli 20-vuotiaita 1 755. Naimisis-
sa olevia on kaikkiaan 3 335. Naimattomien suhteellinen osuus virolaisista on melko suuri. On vaikea sanoa, miksi virolaiset eivät avioituneet ja olivatko syyt esimerkiksi taloudellisia. Tilastoista ei voi päätellä sitä, millä perusteilla avioituttiin. Miehet todennäköisesti avioituivat suhteellisen vanhoina (keski-ikäisinä), sillä heillä tuli olla sellainen asema ja tulotaso, että he pystyivät elättämään perheensä.

Myös latvialaiset avioituivat suhteellisen vanhoina, ja heidän lapsilukunsa oli varsin alhainen.⁶

Uskonnoiltaan virolaiset olivat pääosin luterilaisia ja ortodokseja. Todennäköisesti tilaston katoliset tarkoittavat pääosin lutseja, sillä Virossa ei juuri katolisia ollut, kun taas lutsien tiedetään olevan puolalaisten moisionomistajien perintönä uskonnoiltaan katolisia. Tosin kaikkien katolisten määrä, 54 henkeä on vähäinen verrattuna lutsien määrään 133. Tosin luterilaisten, katolilaisten ja ortodoksien lisäksi ryhmään muut kuuluu 150 henkilöä, joista ainakin pieni osa on juutalaisia, mutta on vaikea sanoa, kuinka moni baltiansaksalainen luokitteli itsensä virolaiseksi tai virolainen itsensä baltiansaksalaiseksi tai kuinka moni virolainen luokitteli itsensä vapaa-ajattelijaksi eikä yleensäkään kuulunut mihinkään uskontokuntaan. Ryhmä muut uskontokunnat on varsin suuri, ja todennäköisesti siihen kuuluivat uskontokuntiin kuulumattomat henkilöt.

Virolaisten pääelinkeinot olivat maatalous ja teollisuus, jossa kuitenkin työskenteli vain kolmannes maataloudessa työskennelleistä. Suhteellisesti melkoi-

. . . . .
6 20. gadsimta Latvijas vēsture I 2000 s. 104–107.

nen määrä virolaisia työskenteli julkisessa hallinnossa ja vapaissa ammateissa, ja osalla heistä oli akateeminen loppututkinto.

Tuloksia vuoden 1935 väestölaskennasta

VIROLAISSET

Ikä	
Alle 1	41
1–4	180
5–9	262
10–14	329
15–19	317
20–24	628
25–29	583
30–34	566
35–39	522
40–44	533
45–49	550
50–54	565
55–59	632
60–64	477
65–69	299
70–74	263
75–79	145
80–84	74
85–89	27
90+	7
ei tietoa	14

(Lähde:Latvijas statistikas gada grāmata 1935 s. 8–9.)

SIVIILISÄÄTY

Naimaton	2 813
Aviossa	3 283
Leski	808
Eronnut	103
Muut	7

(Latvijas statistikas gada grāmata 1935 s. 8–9.)

USKONTO

Luterilainen	5 699
Katolinen	71
Ortodoksi	1 139
Vanhauskoinen	2
Juutalainen	1
Muut	95
Ei tietoa	7

(Latvijas statistikas gada grāmata 1935 s. 8–9.)

Latvian virolaisten ikäjakaumassa on nähtävissä muuttoliikkeen vaikutusta, sillä ikäluokat 20–24 vuodesta aina 60–64-vuotiaisiin ovat suhteellisen suuria, kun taas vanhemmat ikäluokat ovat pieniä. Vuosisadan vaihteen muuttoliikkeen vai-

kutus näkyy etenkin 45–59-vuotiaiden ikäluokassa. Nuoremmista osa on Latviassa syntyneitä ja osa Virossa syntyneitä, mutta rajankäynnin vaikutuksesta virolaisten siirtymisestä Latvian puolelle ei ole tietoja eikä tilastoja. Ikäjakauma paljastaa myös virolaisten pienen syntyvyyden. Hedelmällisessä iässä olevat ikäluokat olivat suhteellisen suuria, mutta lapsia heillä oli vähän. Virolaisista 3 283 oli naimisissa ja 2 813 naimattomia. Naimattomien määrä oli suhteellisen suuri verrattuna virolaisten lukumäärään ja siihen, että alle 20-vuotiaita oli yhteensä 1 130.

Yhtenä syynä alhaiseen syntyvyyteen saattaa olla se, että naiset muuttivat mihiä useammin kaupunkiin töihin. Yleensä maatilat jäivät miehille. Vuonna 1935 kaupungeissa eli 1 607 virolaista naista 1 000 miestä kohden ja maaseudulla 1 126 naista 1 000 miestä kohden.⁷ Tämä selittäisi osaltaan virolaisten alhaisista syntyvyyttä siten, että naiset todennäköisesti solmivat kaupungeissa sekavioliittoa ja lapset saivat isänsä kansallisuuden, eivät äidin.⁸

Vuoden 1935 väestölaskennan mukaan 100 virolaista kohden oli 11,60 lasta, mikä Latvian kansallisuuksien joukossa kaikkein vähiten. Koululaisia (8–14-vuotiaat) oli 100 virolaista kohden 6,29, mikä on jälleen vähiten kaikista Latvian kansallisuuksista.⁹

Uskonnoiltaan virolaiset olivat ja ovat edelleenkin pääosin luterilaisia ja ortodokseja. Monet Latvian virolaiset olivat kotoisin Virossa, ja siellä oli 1840-luvulla levinnyt uskomus, että tsaari antaa ortodoksiksi kääntyneille maata.¹⁰

Vuoden 1959 ja 1950 väestölaskennan tuloksia virolaisten kannalta

Virolaisia 1959 4 610 0,2 % 1970 4 334 0,2 % (94% vuoden 1959 tuloksesta).

Kaupungeissa 1959 2 827 0,2 % 1970 2 404 0,2 % (105 % vuoden 1959 tuloksesta).

Maaseudulla 1959 1 783 0,2 % 1970 1 374 0,2 % (77 % vuoden 1959 tuloksesta).

(1970 gada Vissavienības tautas skaitīšanas rezultāti. Latvijas PSR s. 109.)

Virolaiset maaseudulla ja kaupungeissa sukupuolen mukaan 1970

Maaseutu ja kaupunki, Yhteensä,	miehiä	naisia,
4 334	1 916	2 418

7 Trešā tautas skaitīšana Latvijā 1930 s. 340.

8 Bojars 1995 s. 5–6.

9 Trešā tautas skaitīšana Latvijā 1930 s. 140–141.

10 Vassar 1976 s. 11.

Kaupungeissa		
Miehiä	naisia	yhteensä
1 268	1 692	2 960

maaseudulla		
miehiä,	naisia	yhteensä
648	726	1 373

Riiassa					
	1959			1970	
Yhteensä,	miehiä,	naisia	Yhteensä,	miehiä,	naisia
1 360	476	884	1 500	626	874
0,2 %	0,2 %	0,3 %	0,2 %	0,2%	0,2%

Kansalaisuus, äidinkieli ja muut kielet

Virolaisia,	äidinkieli,		venäjä,	latvia,	muu
4 334	2 834		668	829	1
miehet 1 916	1 277		288	351	–
naiset 2 418	1 557		380	478	3

Virolaisten toinen kieli

	viro,	venäjä,	latvia,	muu
	427	1 499	1 472	20
miehet	145	827	47	26
naiset	258	748	899	12

(Lähde: 1970 gada Vissavienības tautas skaitīšanas rezultāti. Latvijas PSR s. 110–111.)

Toisen maailmansodan jälkeistä Latvian virolaisten määrää on vaikea arvioida. Virolaisen seurakunnan kahdessa, vuonna 1953 ja 1954, jäsenmaksun maksaneista tehdyssä luettelossa suurin osa oli suhteellisen iäkkäitä naisia. Osa nuorisista miehistä meni sodassa, osa pakeni ulkomaille ja osa kyyditettiin. Latviasta kyyditettyjen virolaisten tarkkaa määrää ei tiedetä, ja sitä on mahdotonta laskea, koska virolaisilla oli myös saksalaisia ja latvialaisia nimiä, joten virolaiset eivät ole löydettävissä pelkästään nimen perusteella. Latvian sodanaikaiset väestötappiot olivat noin 30 %.¹¹ Ei voida todentaa, olivatko tappiot virolaisten keskuudessa pienempiä, saman suuruisia vai suurempia kuin latvialaisilla. Heti sodan jälkeen ei virolaisia samoin kuin ei muitakaan vähemmistöjä tilastoitu. Ensimmäiset tilastot ovat saatavissa vasta vuoden 1959 väestölaskennasta. Virolaisten määrä oli tuolloin 4 610, eli vuoteen 1935 verrattuna virolaisten määrä oli laskenut puoleen.¹² Sodan aiheuttamat väestömenetykset olivat varsin suuria, mutta tarkemmat tiedot esim. pakolaisuudesta puuttuvat.

11 Vuonna 1935 latvialaisia oli 1 905 000 ja 1945 Latvia oli menettänyt 600 000 henkeä sodassa, kyydityksissä ja pakolaisina. Dreifelds 1996 s. 146.

12 1970 gada Vissavienības tautas skaitīšanas rezultāti. Latvijas PSR s. 109–111.

Virolaiset itse sanovat todella monien virolaisten lähteneen, sillä Riian virolaisissa oli suhteellisen paljon käsityöläisiä ja kauppiaita, jotka jo ensimmäisen neuvostomiehityksen jälkeen tiesivät, mitä oli odotettavissa.¹³

Vuoden 1970 väestölaskennan perusteella virolaisia oli 4 334 eli 0,2 % Latvian väestöstä, ja virolaisten määrä oli 11 vuodessa laskenut 6 %, mutta virolaisten määrä kaupungeissa oli hieman kasvanut ja maaseudulla vastaavasti laskenut. Tähän on syynä se, että nuoret ovat lähteneet kaupunkiin opiskelemaan ja jääneet sinne töihin.

Vuoden 1970 väestölaskennassa tutkittiin myös äidinkieltä ja muuta kielitaitoa. Vähän yli puolella eli 2 834 äidinkieli oli viro. Toiseksi yleisin äidinkieli oli latvia ja kolmanneksi venäjä. Assimiloituminen latvialaisiksi ja venäläisiksi jatkui lähinnä koulujen kautta, sillä virolaiset kävivät joko latvialaista tai venäläistä koulua. Virolaisten asuttamalla Alüksnen seudulla oli myös venäläisiä kouluja (lentotukikohta), joten virolaiset eivät käyneet venäläisistä koulua pelkästään kaupungeissa.

Virolaisten toinen kieli oli venäjä. Sen taito oli miehillä jonkin verran yleisempi, koska Latviasta kotoisin olevat varusmiehet yleensä lähetettiin kahdeksi vuodeksi varusmiespalvelukseen Venäjälle, jolloin he luonnollisesti oppivat venäjää. Naisilla toinen kieli useimmiten oli latvia. Miehet ovat myös useammin määritelleet viron toiseksi kielekseen kuin naiset.

Tuloksia virolaisten kannalta vuoden 1979 väestölaskennasta

Yhteensä 3 681, miehiä 1 616, naisia 2 065

0,1 %   0,1 %   0,1 %

Kaupungeissa

Yhteensä 2 233, miehiä 992, naisia 1 241

Äidinkieli ja muut kielet

		viro	venäjä	latvia	muu
virolaisia	3 681	2 123	7 8	827	3
miehet	1 616	942	310	362	2
naiset	2 065	1 181	418	465	1

(1979 gada tautas skaitīšanas rezultāti Latvijā s. 88–89.)

RIIASSA

Yhteensä 1 289   miehiä 545   naisia 744

0,2 %   0,1 %   0,2 %

(1979 gada tautas skaitīšanas rezultāti Latvijā s. 88–89.)

13 Linda Dumpe 18.12. 1998, Henriete Pētersone 6.11. 1996, Laine Pürjer 6.–7.7. 2000.

Vuoden 1979 väestölaskennan mukaan virolaisia oli 3 681, eli virolaisten määrä oli vähentynyt 653 henkilöllä. Kuolleisuus oli noussut melkoisesti, koska syntyvyys oli alhainen.

Suurin osa virolaisista asui kaupungeissa, mutta osa Latvian kaupungeista, kuten Ainaži (1 227 asukasta) ja Ape (1 606), joissa asuu paljon virolaisia, ovat suhteellisen kylmämäisiä ja todella pieniä.¹⁴

Äidinkieliä virolaisia oli 2 123, joista enemmistö eli 1 181 oli naisia. Tätä voi selittää myös yleensä miesten suurempi kuolleisuus. Naiset ilmoittavat sekä venäjän että latvian useammin toiseksi kielekseen. Naiset ilmeisesti olivat useammin kaksikielisiä viro- ja latvian suhteen sekä oppivat koulussa vielä venäjää. Valitettavasti ei tiedetä, kävivätkö Latvian virolaiset yleensä latvialaista vai venäläistä koulua. Etenkin nuorempien ikäluokkien koulunkäynnistä ei ole tietoa. Latvian tasavallan aikana lapsuuttaan eläneet ovat käyneet joko latvialaista tai virolaista koulua.

Tuloksia vuoden 1989 väestölaskennasta virolaisten kannalta

Virolaisia yhteensä 3 312

äidinkieli	viro	venäjä	latvia	muu	
miehet	1 505	828	329	342	6
naiset	1 807	839	474	490	4

Muu kielitaito				ei toista kieltä	
miehet	154	693	381	12	265
naiset	250	635	571	16	335

kaupungeissa/äidinkieli					
yhteensä	2 507	1 201	725	571	10
miehet	1 077	566	283	222	6
naiset	1 430	635	442	349	4

kaupungeissa/muu kielitaito					
yhteensä	319	1 026	641	21	500
miehet	123	503	226	9	216
naiset	196	523	415	12	284

maaseudulla/äidinkieli					
yhteensä	805	466	78	261	–
miehet	428	262	46	120	–
naiset	377	204	32	141	–

maaseudulla/muu kielitaito					
yhteensä	85	302	311	7	100
miehet	31	190	155	3	49
naiset	54	112	156	4	51

(Lähde 1989. gada tautas skatīšanas rezultāti Latvijā s. 89–101.)

14 Latvijās statistikas gadagrāmata 2000 s. 41–42.

RIIASSA

Virolaisia yhteensä 1209, miehiä 503, naisia 706

	0,10%	0,1 %	0,10%		
Kielitaito/äidinkieli viro, venäjä, latvia, muu, ei toista kieltä					
Yhteensä	1 209	498	446	258	7
Miehet	503	221	179	99	4
Naiset	706	277	267	159	3
kielitaito/muut kielet					
miehet	69	230	81	5	118
naiset	265	1876	576	109	149

(Lähde:1989.gada tautas skaitīšanas rezultāti Latvijā s. 95–97.)

Virolaisten kielitaito prosentuaalisesti Latviassa 1989

latvia	venäjä	viro
53,90%	64,30%	62,50%

(Lähde: 1989.gada tautas skaitīšanas rezultāti Latvijā s. 98–101.)

Vuoden 1989 väestölaskennassa tutkittiin latvialaisten äidinkieliä sekä muuta kielitaitoa. Tähän lisääntyneeseen kiinnostukseen oli yhtenä syynä ilmeisesti vuonna 1986 alkanut ns. kolmas kansallinen herääminen (trešā atmoda). Viranomaisesti halusivat tietää Latvian neuvostotasavallan kielitilanteen, sillä venäläistämisen myötä etenkin latvialaiset olivat alkaneet vaatia kielelleen ja kulttuurilleen oikeuksia.

Vain noin puolet virolaisista puhui äidinkielenään viroa. Kaupungeissa asuvista virolaisista viroa puhui äidinkielenään alle puolet virolaisista: 2 507 henkilöstä 1 201 oli ilmoittanut viron äidinkielekseen. Miehistä vähän yli puolet oli vironkielisiä, mutta naisista reilusti alle puolet puhui viroa äidinkielenään. Tämä on suurin muutos kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen. Myös maaseudulla oli vironkielisiä naisia vähemmän kuin miehet, mutta muutos ei ole yhtä rajua. Maaseudulla naiset ovat latviankielistyneet ja tähän ovat olleet syynä seka-avioliitot. Maaseudun asukkaista enemmistö on latviankielisiä, ja naiset ovat avioituneet latvialaisten miesten kanssa, jotka eivät luonnollisesti ole osanneet viroa, joten kotikieleksi on tullut latvia, mikä on todennäköisesti ollut myös näiden naisten toinen kieli.

Kaupungeissa naiset ilmoittavat useammin kuin miehet äidinkielekseen tai toiseksi kielekseen venäjän. Tähän täytyy olla syynä seka-avioliitot, sillä Latvian suuremmissa kaupungeissa on venäjänkielinen enemmistö. Naiset ovat vaihtaneet kieltä avioliiton myötä. Tämä on selvästi havaittavissa Riiassa, sillä siellä naiset ovat huomattavasti miehiä kaksikielisempiä suhteessa venäjän kieleen. Riiassa osaavat latviaa sekä naiset että miehet heikommin kuin venäjää. Neuvostoaikana Riika oli suhteellisen venäjänkielinen kaupunki, ja esim. työpaikoilla oli käytännössä hyvä osata venäjää. Viroa osaavat nimenomaan vanhemmat ikäluokat, nuoremmat eivät sitä käytännössä osaa ollenkaan tai osaavat vain puhekieltä.

Vuoden 2000 väestölaskennan ennakkotietojen virolaisten määrä on 2 652, ja se on 80,1 % vuoden 1989 virolaisten määrästä 3 312, eli virolaisten määrä on laskenut vähän yli kymmenessä vuodessa noin 20 %.¹⁵ Vähentymiseen on syynä kuolleisuus, ei niinkään muuttoliike.

Virolaisten määrä Latviassa 1989–2000

1989	3 212
1992	3 179
1993	3 105
1994	3 041
1995	2 950
1996	2 894
1997	2 829
1998	2 783
1999	2 732
2000	2 677

(Lähde: Latvijas statistikas gadagrāmata 1992 s. 54, 1995 s. 61, 2000 s. 45).

Virolaiset alueittain vuoden 2000 väestölaskennan ennakkotiedot

Latvia	2 645
Rīga	1 032
Daugavpils	29
Jelgava	70
Jūrmala	55
Liepāja	57
Rēzekne	19
Ventspils	44
Aizkrauklen alue	23
Alūksnen alue	329
Balvin alue	10
Bauskan alue	28
Cēsiksen alue	55
Daugavpilsin alue	13
Dobelen alue	25
Gulbenen alue	18
Jelgavan alue	21
Jēkabpilsin alue	27
Krāslavan alue	8
Kuldīgan alue	14
Liepājan alue	20
Limbažin alue	98
Ludzan alue	17
Madonan alue	24
Ogren alue	67
Preiļin alue	5
Rēzeknen alue	8

15 Skaitliski lielāko tautību iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas 1989.–2000. gada s. 2. Julkaisussa: Pielikums Latvijas statistikas ikmēneša biļetenam nr. 10/2000.

Riiian alue	157
Saldusin alue	18
Talsin alue	34
Tukumsin alue	27
Valkan alue	175
Valmieran alue	107
Ventspilsin alue	11

(Lähde: 2000. gada tautas skaitīšanas provizoriskie rezultāti s. 31.)

Virolaisten kielitaito vuoden 2000 väestölaskennan ennakkotiedot

Latvia äidinkielenä, latvia toisena kielenä, %

911	989	80,5 %
-----	-----	--------

Venäjä äidinkielenä, venäjä toisena kielenä, %

708	1 379	88,4 %
-----	-------	--------

(Lähde: 2000. gada tautas skaitīšanas provizoriskie rezultāti s. 34.)

Tilastoissa ei ole mainittu viroa äidinkielenään puhuvien määrää, mutta Latvian virolaisten lukumäärä on 2654–911–708= 1035 eli 39 %:llä viro olisi mahdollisesti äidinkielenä. Latvian virolaisten ikäjakaumasta ei vielä ole tietoja, joten on vaikea arvioida luvun todenperäisyyttä, mutta todennäköisesti arvio ei ole kovin väärä, sillä suurin osa Latvian virolaisista on vanhempaa ikäluokkaa. Heitä on myös eniten, ja heillä viro kieli on ollut yleensä äidinkielenä. Vuoden 1989 väestölaskennassa viro on ollut 1 667 Latvian virolaisen äidinkielenä eli suhteellisesti noin puolella virolaisista. Viroa äidinkielenä puhuvien määrä on 11 vuodessa laskenut vähän yli 600 puhujalla eli siis varsin paljon suhteutettuna virolaisten lukumäärään.

Vuonna 1935 virolaisia oli Latviassa 6 900 eli 0,4 %, vuonna 1959 4 600 eli 0,2 %, vuonna 1970 4 700 eli 0,2 %, vuonna 1979 3 700 eli 0,1 %, vuonna 1989 3 312 eli 0,1 %, vuonna 1992 3 200 eli 0,1 %, vuonna 1993 3 100 eli 0,1 %, vuosina 1994 3 000 ja 1995 2 900 eli 0,1 % väestöstä.¹⁶ Latvian tilastolaitoksen noteeraama pienin väestöprosenttiarvo on 0,1 %.¹⁷

Virolaisten syntyvyys on melko alhainen: 1990 syntyi 31 lasta, 1991 26 lasta, 1992 28 lasta, 1993 30 lasta, 1994 22 lasta. Riiassa syntyi 1993 10 lasta, 1994 0 lasta ja 1995 7 lasta. Kuolleisuus oli 1990 60 henkilöä, 1991 66 henkilöä, 1992 56 henkilöä, 1993 58 henkilöä ja 1994 86 henkilöä. Riiassa virolaisten kuolleisuus oli 1993 19 henkilöä, 1994 30 henkilöä sekä 1995 19 henkilöä.¹⁸

16 Etnosituācija Latvijā s. 225. Teoksessa Nacionālā politika Baltijas valstīs. Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 1996 s. 132

17 Nacionālās un etniskās grupas Latvijā, takakansi: Latvijas iedzīvotāju kopējais skaits pa tautībām (1996. g. 9. februāra dati).

18 Rīga skaitļos 1994 s. 60

Luonnollinen väestönlisäys on Riian virolaisten suhteen ollut koko 1990-luvun jatkuvasti negatiivinen

1990 –29,
 1991 –40,
 1992 –28,
 1993 –28,
 1994 –64
 1995 –12
 1996 –18
 1997 –4
 1998 –6
 1999 –10

(Lähde: Rīga skaitļos 1995 s. 67. Rīga skaitļos 1996 37, Rīga skaitļos 2000 s. 34).

Vuonna 1994 Latviasta muutti yhteensä 27 virolaista, joista 19 oli kaupungeista ja 8 maaseudulta. Tarkkaan ei tiedetä, mihin he muuttivat, mutta Viroon muutti Riista vuonna 1992 75 henkilöä, 1993 42 henkilöä ja 1994 18 henkilöä. Latviasta muutti Viroon 1993 99 henkilöä ja 1994 54 henkilöä.¹⁹ Suurin osa muutaneista oli muita kansallisuuksia kuin Latvian virolaisia. Vuoden 1996 helmikuussa virolaisia on ollut 2 945, joista 1 341:llä on Latvian kansalaisuus ja jotka todennäköisesti ovat alkuperäisiä Latvian virolaisia, sillä heillä on automaattisesti oikeus Latvian kansalaisuuteen. Virolaisista 1 604:llä ei ole kansalaisuutta, ja suurin osa maahanmuuttajista (avioituneista ja Latviaan töihin tulleista) kuuluu tähän ryhmään. He saivat halutessaan melko helposti Latvian kansalaisuuden, jos ovat avioissa latvialaisen kanssa ja suoriutuvat kielikokeesta.²⁰ Kaikki Latviassa asuvat virolaiset eivät kuitenkaan edes halua Latvian kansalaisiksi. Vastaavasti Virossa oli latvialaisia vuonna 1995 2 800 eli 0,2 % väestöstä.²¹ Vuonna 1999 Latviassa oli 0,02 % asukkaista Viron kansalaisuus, mutta vuonna 1998 vain 0,01 %, eli kyseessä on todennäköisesti Latviaan töihin tulleita Viron virolaisia, sillä vuonna 1996 Viron kansalaisuus oli 0,00 %:lla, joten kyse ei todennäköisesti ole Latvian virolaisista.²²

Virolaiset syntyneet		kuolleet	luonnollinen väestönlisäys ²³
0/00		0/00	
1993	9,8	18,9	-9,1
1994	7,3	28,7	-21,4
1995	7,2	22,2	-15,0
1996	5,9	22,0	-16,1
1997	8,2	18,5	-10,3
1998	4,7	19,9	-15,2
1999	4,9	21,7	-16,8

(Lähde: Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 1996 s. 132, 1999 s. 38, 64–65.)

19 Latvijas statistikas gadagrāmata 1993 s. 60, 61. 1995 s. 66, 78, 138, 135. Rīga skaitļos 1995 s. 27, 31, 32. Rīga skaitļos 1996 s. 36.

20 Nacionālās un etniskās grupas Latvijā. Takakannen tilasto otsikolla Latvijas iedzīvotāju kopējais skaits pa tautībām (1996. g. 9. februāra dati).

21 Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 1996 s. 132.

22 Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 1999 s. 38.

23 Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 2000 s. 64–65.

Virolaisten syntyvyys on nykyisin hyvin vähäistä. Toinen ongelma on siinä, ovatko lapset pääosin latvian- ja venäjänkielisiä vai kaksikielisiä. Todennäköisesti vanhempien tai käytännössä toisen vanhemman viron kielen taito ei nykyisin ole lähelläkään kaksikielisyyden tasoa, joten kielen siirtäminen lapselle on vaikeaa. Kaikilla lapsilla ei ole mahdollisuutta käydä virolaista koulua, eikä viron kielen tunteja ole nykyään niin paljon, että koulu pystyisi takamaan oppilaiden kaksikielisyyden.

Virolaisten syntyvyys 1920- ja 1930-luvulla

Lasten lukumäärä

Vuosi	1. lapsi	2. lapsi	3. lapsi	4. lapsi	5. lapsi	6.	7+
1928	44	21	15	9	8	5	3
1930	32	23	19	10	7	3	5
1932	33	18	8	10	3	4	5
1934	29	19	5	7	1	1	2
1936	11	14	4	1	2	1	0
1937	11	7	10	4	3	0	2
1938	10	10	6	4	0	1	1

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1928 s. 19, 1930 s. 31, 1932 s. 20, 1934 s. 19, 1936 s. 25, 1937 s. 25, 1939 s. 28.)

Virolaisten syntyvyys oli 1920- ja 1930-luvulla hyvin alhainen, vaikka hedelmällisyysikäisten naisten lukumäärä oli suhteessa syntyneiden lasten lukumäärään huomattavasti suurempi. Latvian virolaisilla on aina ollut suhteellisen vähän lapsia. Täsmällistä syytä tähän ei tiedetä, mutta naimattomien virolaisten osuus koko Latvian virolaisesta väestöstä on ollut suhteellisen suuri.

Virolaiset äidit synnyttäjien iän mukaan

	Alle 20	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	yhteensä
1929	1	19	23	25	20	5	1	94
1931	0	20	29	24	12	5	0	90
1933	2	24	33	16	16	4	1	95
1934	1	16	27	16	12	3	0	75
1935	0	18	32	22	18	3	0	93
1937	5	16	23	19	17	6	0	86
1938	3	10	33	19	16	1	0	82

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1929 s. 30, 1931 s. 31, 1933 s. 23, 1934 s. 17, 1935 s. 22, 1937 s. 21, 1938 s. 19.)

Virolaiset äidit synnyttivät lapsensa keskimäärin 20–39-vuotiaina, mikä on hyvin ymmärrettävää sikäli, että se on yleisin avioitumisikäryhmä ja naisten hedelmällisyysikä. Tämä on luonnollisesti yleisin synnytyksikä myös koko Latviassa. Alle 20-vuotiailla synnytyksiä oli suhteellisen vähän, joten virolaiset naiset avioituivat vähän yli 20-vuotiaina. Aviottoman syntyvyyden määrä ei ollut

yleensä kovin suurta, kun se suhteutetaan kokonaisuutena virolaisten syntyvyyteen. Virolaisten syntyvyys oli melko tasaista koko 1930-luvun.

Avioliittoisuus

Latvian virolaiset avioituivat paitsi virolaisten myös latvialaisten ja saksalaisten kanssa. Yleisintä oli sekä miesten että naisten avioituminen latvialaisten kanssa, sen jälkeen virolaisten ja saksalaisten kanssa. Virolaisten määrä 1920–1940 oli niin pieni, että puolison löytäminen virolaisten joukosta alkoi olla vaikeaa. Paikallisen puolison, tuolloin yleensä latvialaisen myötä virolaiset assimiloituivat paitsi latvialaisiksi myös saksalaisiksi. On vaikea sanoa, kuinka paljon virolaisten joukossa oli saksalaisia. Juutalaisista on vain yksittäisiä mainintoja. Venäläisen kanssa avioituminen oli etenkin virolaisilla naisilla tuolloin suhteellisen harvinaista. Virolaiset miehet avioituivat yleisemmin venäläisten kuin saksalaisten naisten kanssa. Tähän on ilmeisesti sosiaaliset syyt, sillä virolaiset miehet olivat useimmiten työväenluokkaisissa ammateissa ja saksalaiset naiset kuuluivat useimmiten keski- ja yläluokkaan. Tuolloin sosiaaliluokkien väliset rajat olivat jyrkempiä kuin nykyisin.

Avioerot olivat 1920–1938 suhteellisen harvinaisia, mutta myös virolaiset erosivat useimmiten latvialaisista kuin virolaisista puolisoistaan. Tähän on saatanut olla syynä latvialaisten ja virolaisten kulttuurierot. Virolaiset naiset erosivat hieman useammin kuin miehet. Latvian virolaisten erojen syitä ei kuitenkaan tarkemmin tiedetä, sillä niitä ei ole tilastoitu.

Vuoden 1935 Latvian tilastollisessa vuosikirjassa on joitakin yleisiä tietoja kaikkien Latviassa eronneiden parien iästä ja lasten lukumäärästä. Keskimäärin pareilla oli nollasta kahteen lasta. Lapsettomat parit erosivat herkemmin kuin parit, joilla oli lapsia. Mitä enemmän lapsia sitä epätodennäköisempää eroaminen oli. Todennäköisimmin erottiin lasten ollessa 4–14-vuotiaita. Yleensä parit erosivat keskimäärin 25–39-vuotiaina.²⁴ Latvian virolaisten kohdalla tuskin on edellä oleviin kovin suurta eroa.

Virolaisten miesten aviokumppanit 1929–1938

	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
latvialainen	35	29	19	22	27	29	23	30	16	28
saksalainen	3	2	2	3	2	3	0	4	0	0
venäläinen	4	3	4	0	6	1	1	1	3	3
juutalainen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
puolalainen	3	3	0	2	1	1	2	1	0	1
liettualainen	0	0	1	0	0	0	2	1	0	0
virolainen	14	19	24	11	14	16	11	12	15	13
muu	0	0	2	1	0	1	0	0	0	1
yhteensä	59	56	52	38	50	34	40	49	34	46

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1929 s. 33, 1930 s. 41, 1931 s. 30, 1932 s. 23, 1933 s. 23, 1934 s. 17, 1935 s. 22, 1936 s.22, 1937 s. 21, 1938 s. 19.)

24 Latvijas statistikas gada grāmata 1935 s. 37.

Virolaisten naisten aviokumppanit 1929–1938

	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
latvialainen	29	37	44	42	33	26	42	26	36	39
saksalainen	7	2	4	11	5	1	4	4	3	9
venäläinen	3	3	1	2	4	2	3	3	1	2
juutalainen	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0
puolalainen	0	2	0	2	2	1	0	1	0	1
liettualainen	1	0	1	1	0	4	1	0	0	0
virolainen	14	19	24	11	14	16	11	12	15	13
muu	0	0	0	1	0	2	0	0	0	1
yhteensä	55	63	75	70	58	52	62	46	55	44

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1929 s. 33, 1930 s. 41, 1931 s. 30, 1932 s. 23, 1933 s. 23, 1934 s. 17, 1935 s. 22, 1936 s. 22, 1937 s. 21, 1938 s. 19.)

Avioerot virolaisilla miehillä 1931–1938

	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
latvialainen	1	2	5	3	5	1	0	4
saksalainen	1	3	2	0	1	1	0	0
venäläinen	0	1	0	1	1	0	1	0
virolainen	0	0	1	1	2	2	1	0
yhteensä	2	8	8	5	9	4	2	4

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1931 s. 38, 1932 s. 29, 1933 s. 27, 1934 s. 30, 1935 s. 36, 1936 s. 35, 1937 s. 35, 1938 s. 32.)

Avioerot virolaisilla naisilla 1931–1938

	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
latvialainen	4	2	5	5	12	1	2	7
saksalainen	0	1	2	1	0	0	1	2
venäläinen	0	0	0	1	1	0	1	1
liettualainen	0	1	0	0	0	0	1	0
virolainen	0	0	1	1	2	2	1	0
yhteensä	4	4	8	8	15	4	5	10

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1931 s. 38, 1932 s. 29, 1933 s. 27, 1934 s. 30, 1935 s. 36, 1936 s. 35, 1937 s. 35, 1938 s. 32.)

■ Latvian ja Viron kansallinen herääminen

Latvialaisten ja virolaisten kansallinen herääminen tapahtui suurin piirtein samanaikaisesti 1850- ja 1860-luvulla. Talonpojat olivat vapautuneet maaorjuudesta, ja tsaari Aleksanteri II joutui myöntymään mm. kokoontumisvapauden sallimiseen, jolloin tuli mahdolliseksi perustaa erilaisia seuroja. Talonpojat ryhtyivät ostamaan talojaan perinnöksi.

Baltian tilanne ei kuitenkaan ollut mitenkään vakaa, sillä venäläistäminen aloitettiin 1870-luvulla uudelleen Baltian provinssissa. Lisäksi tsaarit olivat säilyttäneet baltiansaksalaisten privilegit eli erioikeudet esim. maanomistuksen suhteen.¹

Virolaiset ryhtyivät perustamaan kulttuuriseuroja varsinkin myöhään. Lähes kaikki virolaisten seurat Riiassa toiminutta lauluseura Imantaa ja virolaista seurakuntaa lukuun ottamatta on perustettu vasta 1900-luvulla (1900–1930).

Siihen on monia eri syitä, kuten virolaisten vähittäinen muuttoliike nykyisen Latvian puolelle, jossa oli vielä ostettavissa maata, mitä Virossa ei enää ollut. Muuttoliike alkoi 1880-luvulla, ja virolaiset siirtyivät yhä etelämmäksi, esim. Alüksnen, Apen ja Zvārtavan seudulle. Aikaisemmin virolaisilla talonpojilla ei ollut muutto-oikeutta, esim. vuonna 1816 kiellettiin talonpoikia muuttamasta kuvernementista toiseen.² Asutusta vauhditti rautatien rakentaminen Valkasta Pihkovaan, jonka väliasemia sekä Ape että Alüksne olivat. Rahat talojen ostoon ansaittiin, esim. toimimalla Riiassa ajureina, kuten Apeen asettunut Troskan suku teki. Suku on alun perin tullut Etelä-Virosta. Sukunimi Troska tuli ammatin myötä, sillä se tarkoittaa viroksi ajurinrattaita.³ Lähes kaikilla Latvian virolaisalueilla on myös virokieliset kutsumanimet, esim. Alüksnen (saksaksi Marienburg) virokielinen nimi Aloliina on mukaelma. Ape; viroksi Hopa, Hopa on mukaelma kaupungin saksankielisestä nimestä Hoppenhof. Ape oli aikaisemmin murteellisella nimellä Opa, mutta vuonna 1927 rautatiehallitus kirjakielisti aseman nimen Apeksi.⁴ Veclaicene on viroksi Vanalaitsna, ja se on osaksi käännetty, osaksi mukailtu. Rūjiēna on viroksi Ruhja, Ainaži on Heinaste sekä Omuļi on Hummulī.

Latvian virolaisten muuttoliikkeellä on ollut selkeästi kaksi suuntaa: Latvian ja Viron välinen raja-alue sekä Riika, jonka tehtäisiin maaseudun ylijäämäväestö sijoittui. Ajallisesti muuttoliike on ollut suurinta rajaseudulle 1880-luvulta Viron itsenäistymiseen ja Riikaan puolestaan vuosina 1890–1914. Etenkin

1 Mela 1999 s. 37. Jansen 1995 s. 24–25.

2 Vassar 1976 s. 11.

3 Leonard Troska 14.7.1998.

4 Albergs, Biedriņš 2000 s. 56–57.

Pārdaugavan tekstiilitehtaat tarvitsivat työvoimaa, jota haalittiin ympäri Baltiaa. Jonkin verran muuttoliikettä oli vielä vuosina 1930–33: lamakauden aikana ja teollistuneesta Riiasta uskottiin löytyvän helpommin työpaikka kuin Virosta.

Neuvostoaikana Siperiasta palanneet Viron virolaiset kyyditetyt eivät saaneet yleensä palata kotiseudulleen, mutta he saivat usein luvan muuttaa Latvian puolelle. Yleensä he jäivät mahdollisimman lähelle rajaa. Heidän lukumääräänsä ei tiedetä, sillä kyseessä on ollut maan sisäinen muuttoliike. Nykyään muuttoliike Latvian ja Viron välillä on vähäistä.

Riiassa oli vuonna 1867 vain 872 virolaista (0,8 % väestöstä), 1881 1 565 (0,9 %), 1897 3 702 (1,3 %), 1913 9 020 (1,7%), 1917 2 081 (1,0 %), 1919 2 485, (1,2 %), 1920 1 616 (0,89 %) ja 1925 2 332 (0,69 %).

Virolaisten määrä oli Riiassa suurimmillaan ennen ensimmäistä maailmansotaa. Heillä alkoi jo määränsäkin puolesta olla kiinnostusta kansallisiin rientoihin ym. Virolaiset asuivat Riiassa yllättävän keskittyneesti Pārdaugavan alueella, sillä siellä sijaitsi paljon heitä työllistävää teollisuutta.

■ Assimiloitumisesta maaseudulla

Latvian virolaiset ovat asuinalueillaan lähes poikkeuksetta assimiloituneet melko nopeasti lähinnä latvialaisiksi. Venäläisiksi on assimiloitunut neuvostoaikana ja silloinkin lähinnä avioliiton kautta. Osa Latviassa asuvista virolaisista on assimiloitunut venäläisiksi jo Virossa, sillä monesti virolaiset naiset ovat olleet naimisissa venäläisten upseerien kanssa ja joutuneet muuttamaan miehen työn vuoksi Latviaan. Monet tutkijat, kuten Extra ja Verhoeven, ovat sitä mieltä, että assimiloituminen tapahtuu yleensä neljässä sukupolvessa.¹ Latvian virolaisilla prosessi on kuitenkin usein nopeampi ja assimiloituminen tapahtuu jo toisessa polvessa.

Kielenvaihto tapahtuu hitaammin, kun äidinkielistä opetusta on saatavilla ja perheissä tiedostetaan oman äidinkielen arvo. Tähän verrattuna Latvian virolaiset ovat assimiloituneet hyvin nopeasti. Assimiloituminen on tapahtunut nopeimmillaan jo toisessa sukupolvessa. Neljännen sukupolven viroa puhuvia Latvian virolaisia on hyvin vähän.

Maaseudulla ensimmäinen sukupolvi oli yleensä kokonaan virolainen, toinen oli jo osittain assimiloitunut, mutta siitä eteenpäin assimiloituminen vain nopeutui. Ensimmäinen sukupolvi turvautui myös paljolti virolaiseen identiteettiin eli avioituttiin virolaisen kanssa, puhuttiin kotona viroa ja osallistuttiin virolaisiin rientoihin. Lasten toivottiin menevän naimisiin virolaisen kanssa. Tämä toive toteutui varsin harvoin siitäkin huolimatta, että virolaiset eivät olleet juurikaan sukua keskenään (muuttoliike oli alkanut varsin myöhään ja perheet ovat tulleet eri puolilta Viroa, joten geneettisiä esteitä ei olisi ollut, mutta pientenkään paikkakuntien virolaiset, kuten Apen virolaiset eivät ole avioliittojen kautta sukua keskenään). Tosin tällä hetkellä assimiloituminen seka-avioliittojen muodossa on vaikuttanut niin, että lähes jokaisessa apelaaisessa perheessä on virolaisia esivanhempia siitäkin huolimatta, että perheet ovat yleensä täysin latviankielisiä.

Paul Ariste on tutkinut kirkonkirjoista Madonan maakunnan Tirzan kihlakunnassa Tirzan, Adlienan, Druvienan ja Galgauskan kunnissa eläneiden virolaisten sukunimiä. Tirzan asutus on jatkunut Lejasciemsin eteläpuolelle. Yksi levinneimpiä sukunimiä oli Igauns (virolainen), joka on ilmeisesti tullut lisänimestä. Nykyään se on melko harvinainen. Vanhoja virolaisiperäisiä sukunimiä ovat Sebris ja ehkä Subris, joiden alkuperä lienee Söber, sekä Puidza. Tosin näitä nimiä esiintyy myös leivuilla. Suurin osa Tirzan virolaisista on muuttanut 1800-luvun alkupuolella ja näistä virolaista on jäänyt jäljelle vain sukunimet, joiden äänneasu on latvialaistunut. Aristen mukaan virolaista alkuperää olevia sukunimiä ovat Kandels (viron Kandel), Kida, Komsars (Kommsaar, Kommusaar),

. . . . .
1 Extra, Verhoeven 1993 s. 12.

Koruls (Korul, Karul), Pass (Paas), Peipss (Peipsi), Kods (Koots), Usars (Usar), Kino, Kegis (Kägu), Kube, Sils (Siil), Jogurs (Jogur, Jagur). Tirzan asukkaista varsin monella on virolaisia sukujuuria.² Tosin he kaikki ovat nykyään latvia-laistuneita, sillä Madonan alueella on erittäin vähän virolaisia (24 henkilöä 1989).³

1850-luvulta alkaen yhä useammat Liivinmaan latvialaiset muuttivat Riikaan työhön ja virolaiset ostivat latvialaisilta taloja. Tosin moisioissakin oli virolaisia töissä kuten Tirzassa: valitseja (isännöitsijä), kubjas (vouti), kutsar (kuski) ja meier (meijeristi).

Myöhemmin Tirzaan siirtyneitä virolaisia perheitä ovat Mäker, Keks (Köks), Sein, Roska, Kallas, Maiste, Pütsep, Potsep, Tiilik, Täht, Mägi ja Roosa. Suurin osa näistä siirtolaisista on kotoisin Võrumaalta ja osa kauempaakin, kuten Mäginiminen perhe Maarja-Magdaleenasta ja Roosat Kavastusta ja Kallakset Pohjois-Virosta. Osa Tirzan virolaisista on palannut takaisin Viroon ja osa latvia-laistunut mm. seka-avioliitosten myötä. Ainoastaan Potiseppin perheessä puhuttiin viroa latvian rinnalla. Paul Aristen vaimo oli Latvian virolainen Erna (Potisepp) Ariste.⁴

Tunnettu kirjailija ja opettaja Mihkel Kampmaa toimi Tirzassa kotiopettajana.⁵

. . . . .
2 Ariste 1943 s. 16.
3 Mežs 1994 s. 60.
4 Tõnu Karma 9.11.1996
5 Ariste 1943 s. 16.

■ Latvian ja Viron väliset koulusopimukset

Latviassa virolaiset olivat vähemmistö, jolla ei ollut vähemmistöoikeuksia, sillä he eivät yleensä täyttäneet niihin vaadittavia väestömääriä. Esimerkiksi vähemmistölle voitiin perustaa koulu, jos sinne oli tulossa enemmän kuin 60 oppilasta. Virolaiset eivät yleensä täyttäneet näitä ehtoja. Lisäksi veronmaksajat eli käytännössä kunnat ja kaupungit eivät olleet mitenkään innokkaita kustantamaan vähemmistöjen kouluja.

Virossa latvialaisten määrää olivat 1930-luvulla vähentäneet huomattavasti seka-avioliitot ja assimiloituminen, eivätkä latvialaiset yleensä yltäneet Viron vähemmistöoikeuksille asetettuihin henkilömääriin.¹

Latvialaisten oli pakosta taattava virolaistensa koulunkäynti, sillä Viro ei olisi muuten taannut latvialaistensa kulttuurisia oikeuksia. Maiden välinen ensimmäinen koulusopimus solmittiin vuonna 1934. Sopimus velvoitti Latvian avaamaan 8–15-vuotiaille vironkielisille lapsille koulun tai luokan, jos kunnassa oli 15 virolaista lasta tai yhdessä naapurikuntien kanssa oli vähintään 20 lasta. Sopimuksessa mainittiin myös pyrkimys perustaa Latviaan vironkielinen lukio. Se ei koskaan toteutunut. Virolaisen lukion eli kymnaasin perustamisesta ei koskaan keskusteltu julkisesti.

Opettajien kielitaitovaatimuksena pidettiin Latviassa hyvää viron kielen taitoa ja Virossa hyvää latvian kielen taitoa. Tosin opettajien tuli osata myös kummankin maan virallista kieltä. Koulujen johtajien tuli osata hyvin sekä viroa että latviaa.

Seka-avioliitoissa syntyneiden lasten tapauksissa oli sopimuksen mukaan lapsen isällä oikeus päättää koulusta.²

Viimeinen koulusopimus solmittiin maiden välillä vuonna 1939, mutta sillä tuskin oli käytännön merkitystä vuonna 1940 alkaneen miehityksen vuoksi.³

. . . . .

1 Mela 1995 s. 16.

2 Matsulevitš 1993 s. 199.

3 Matsulevitš 1993 s. 200–201.

■ Latvian virolaisalueet Riian ulkopuolella

Ainaži

Ainažissa oli ollut 4-luokkainen vironkielinen alkeiskoulu, joka suljettiin vuonna 1928 oppilaspuolan takia. Myöhemmin viroa opetettiin latvialaisessa alkeiskoulussa. Asiakirjassa syytetään koulun opettajaa Zilvija Schwalbea (myöhemmin rouva Muceniecs)¹ siitä, että hän olisi tehnyt jonkinlaista kiihotustyötä lasten ja heidän vanhempiansa keskuudessa koulun oppilasmäärän vähentämiseksi. Koulun toisena opettajana toimi Alina Norite. Koulussa oli myös oppiaineena maatalous. Koululaisten vanhemmat olivat samaten muuttuneet passiivisiksi viron kielen opetusta kohtaan. Lisäksi todetaan, että Ainažin virolaisiin tulisi saada enemmän kansallishenkeä. Ainažiin oli nimittäin yritetty avata uutta alkeiskoulua, mutta latvialaisen koulutarkastajan tiedustellessa lasten vanhemmilta asian tarpeellisuutta he eivät sittenkään pitäneet uutta virolaista alkeiskoulua tarpeellisena. Virolaiset itse ovat olleet sitä mieltä, että latvialaiset ovat melko räikeästi rikkoneet heidän oikeuksiaan.

Ainažista löytyi kuitenkin viron kielen opetukseen halukkaita lapsia, ja muistiinotossa todetaan, että latvialaisen koulun viron kielen opetuksen jatkumiseen ei ole paljon luottamista.²

Ainažin koulu lakkautettiin virolaisten mukaan siksi, että latvialaiset tarkoituksella lopettivat koulun rahoituksen; mm. koulussa ei ollut opetusvälineitä ja polttopuita kaupungin puolesta niin kuin olisi pitänyt, vaan lapset toivat kotoaan polttopuut luokkien lämmittämiseksi. Koulussa oli 80 oppilasta, mikä olisi ollut Latvian vähemmistölakien mukaan riittävä määrä, mutta koulussa oli paljon oppilaita Ainažin ulkopuolelta, ja kaupunginhallitus kielsi heiltä mahdollisuuden käydä koulua Ainažissa.³ Latvialaisen koulun kaupungin ulkopuolisilta oppilailta tätä oikeutta ei kielletty.

Kaupunginhallituksen mielestä latvialaiset opettajattaret osasivat vähän viroa ja saattoivat sitä myös opettaa virolaisille lapsille.⁴ Oli todellakin mahdollista,

. . . . .

1 Nimen pitäisi todennäköisesti olla Muceniece. Latvialaisten naisten sukunimet ovat nykyisin a- ja e-päätteisiä.

2 ERA. 1108–3–233. s. 14–15.

3 Rahva hariduse seadus (Avaldatud Läti “Valitsuse Teatajas” nr. 156, 1934a). 30. Vähemusrahvusest kodanikkude lastele, kes sundusliku õppe eas, uus avalik klass avatakse ja peetakse ülal, kui ühest sunduslikust õpperajoonist tuleb kokku vähemalt 30 ühest rahvusest last, kel vastav klass ei ole ligipääsetav, kuid kool – kui tuleb kokku vähemalt 60 last. Kui õpilaste arv klassis või koolis kaks aastat järjest on langenud alla nende määrade, siis klass või kool tuleb likvideerida. ERA. 1108–3–230. s. 28.

4 S. Sommer. Eestlaste ümberrahvustumine Lätis. Välis-Eesti Almanak III 1933 s. 6.

että opettajat ja ei-virolaiset muut kaupunkilaiset osasivat jonkin verran ainakin kyökkiviroa, mutta se tuskin riitti äidinkielen tasoiseen opettamiseen.

Ainažissa assimiloituminen tapahtui ilmeisesti suhteellisen nopeasti, koska siellä ei ollut omaa kulttuuriseuraa eivätkä virolaiset olleet siellä muutenkaan kansallisesti orientoituneita.

Ainažissa oli merikoulu, jossa opetettiin aluksi myös viroksi ja latviaksi, mutta 1800-luvun loppupuolella venäläistämispolitiikan vuoksi opetuskieleksi tuli venäjä.⁵ Yksi Ainažin merikoulun perustajista oli latvialaisen kansallisen heräämisen keskeisistä hahmoista eli Krišjānis Valdemārs, jolla oli paljon kontakteja virolaisiin kansallisuusmiehiin, kuten Jakob Hurtiin. Koulu aloitti toimintansa 23.11.1864 kapteeni Jānis Veiden talossa. Koulu sai oman rakennuksen vuonna 1870. Koulu oli aluksi kaksivuotinen, mutta 1880 se muutettiin kolmevuotiseksi. Koulun ensimmäiset johtajat kapteenit Kristijan Johan Dahl ja Nikolai Raudsepp olivat virolaisia. Samoin koulun alkuaikoina enemmistö oppilaista oli virolaisia (vuodesta 1880 alkaen noin kaksikolmasosaa oppilaista oli latvialaisia).⁶ Ainaži oli Latviassa myös yksi tärkeimpiä paikkoja, missä rakennettiin 1900-luvun alussa puisia purjelaivoja ja monet virolaiset miehet hankkivat niitä rakentamalla leipänsä etenkin talvisin.

Ainažissa vaikutti myös virolaisperäinen Veiden suku, jonka jäsenet kunnostautuivat kapteeneina ja laivanvarustajina. Veljekset Andreas ja Jūri olivat koitoisin Orajõelta, Viron puolelta ja molemmat toimivat ensin liikemiehinä. He ri-

Ainažin merikoulu perustettiin 1864 kapteeni Jānis Veiden talossa. Koulussa opetettiin aluksi viroksi ja latviaksi, mutta 1800-luvun loppupuolella opetuskieleksi tuli venäjä. Koulu oli purjelaivojen aikakaudella yksi alueensa tärkeimpiä.

5 Heinaste merekool. Mereleksikon 1996 s. 94–95.

6 Heinaste merekool. Mereleksikon 1996 s. 94–95. Ainažu jūrskola. Latvijas jūrnīcības vēsture 1998 s. 212–213.

kastuivat aluksi suolakaupalla ja metsäkaupoilla. Hankkimillaan pääomilla veljekset harjoittivat tahoillaan laivanrakennusta ja laivanvarustusta. Andreas Veide rakennutti kaikkiaan 15 purjelaivaa, joista suurin oli hänen mukaansa ristitty Andreas Weide. Hän lahjoitti myös veljensä kanssa rahaa Ainažin merikoulun perustamiseksi. Jüri Veide rakennutti myös monia valtameripurjehtijoita, kuten Georg ja Equaator.⁷

Veiden veljesten laivojen rakentajina olivat monesti virolaiset mestarit, kuten Saarenmaalta kotoisin olevan laivanrakentajasuku Seppin jäsenet. Ado Sepp rakensi Ainažissa mm. valtameripurjehtija Konstantinin 1885. Hänen veljensä Mihkel Sepp puolestaan rakensi Ainažissa valtameripurjehtija Janowin 1898 ja Mikelsonin 1899. Seppin veljekset rakensivat suurimman osan laivoistaan Latvian rannikolla.⁸ Laivanrakentajamestari Mihkel Mangius oli myös kotoisin Saarenmaalta, ja hän rakensi Ainažissa kaikkiaan neljä laivaa, Anna Wiktorian 1878, Equaatorin 1892, Molodežin 1892 ja Monitorin 1902. Mangiuksen oppilaana oli Mattis Hohensee. Hän rakensi Ainažissa 1891 Andreas Weiden, joka on suurin Latviassa rakennettu parkkilaiva. Hohenseen johdolla tehtiin Ainažissa vielä kuunarit Mercator 1895 ja Pittan 1898.⁹

Veiden laivoissa palveli usein myös Ainažin merikoulussa opiskelleita kapteeneja, kuten Jānis Veide ja Jegor Raudsepp.¹⁰ Kvellin suvussa oli erittäin paljon kapteeneja, kuten Voldemars, Oskars ja Tennis (Tõnu), jotka kaikki olivat käyneet Ainažin merikoulun.¹¹

Ainažissa ei ollut toisen maailmansodan jälkeen juurikaan virolaisia. Nykyisin siellä asuvista vain Kukkin perhe on asunut paikkakunnalla useiden sukupolvien ajan ja perheenjäsenet ovat aina työskennelleet Viron puolella ja he ovat myös sukupolvien ajan olleet kaksikielisiä.

Ainažiin muutti pääosin 1960-luvulla muutamia perheitä, joiden jäseniä oli ollut kyyditettyinä Siperiaan. Perheille ei myönnetty lupaa asettua Viroon, mutta ne saivat luvan muuttaa Ainažiin. Näitä perheitä ei ole ollut kovinkaan montaa. Juhan Lihtsaaren isä ja veli olivat metsäveljiä ja siitä syystä hänet kyyditettiin yhdessä äitinsä kanssa maaliskuussa 1949. Hänen isänsä ja veljensä surmattiin 1953 Raekülassa. Juhan Lihtsaar tuli vuonna 1967 Ainažiin 18 Siperian vuoden jälkeen ja avioitui 1970 Ellenin kanssa, joka oli kotoisin Viron puolelta ja tytär Liina syntyi 1971. Nykyään Riian virolaisessa koulussa työskentelevä opettaja Liina Lihtsaar on Ainažin kaikkein nuorin äidinkielen puhuja. Ellen Lihtsaar työskenteli aluksi Ainažin mielisairaalan pesulassa ja myöhemmin Viron puolella Treimanin kalastuskolhoosissa. Hän ei työssään tarvinnut latvian kieltä eikä ole sitä vielääkään oppinut. Hänen kanssaan ihmiset keskustelevat latvian ja venäjän sekakielellä, jos eivät osaa viroa. Liina puolestaan oppi pihalla latviaa leikkiessään latvialaisten lasten kanssa, sillä virolaisia lapsia ei ollut. Latvialai-

7 Mereleksikon 1996 s. 472–473. Latvijas jūrnīcības vēsture 1998 s. 139–140.

8 Latvijas jūrnīcības vēsture 1998 s. 121–122. Mereleksikon 1996 s. 386–387.

9 Latvijas jūrnīcības vēsture 1998 s. 96, 153, 190, 195. Mereleksikon 1996 s. 100.

10 Latvijas jūrnīcības vēsture 1998 s. 116, 139. Jegor Raudsepp toimi 1919–1928 Riian sataman johtajana. Pope 2000 s. 207–208.

11 Latvijas jūrnīcības vēsture 1998 s. 273.

*Ellen ja Liina
Lihtsaar Ainažissa.
Liina Lihtsaar
työskentelee nykyisin
opettajana Riian
virolaisessa
koulussa. Hän on
Ainažin nuorin
äidinkielen viron
kielen puhuja.
Kuva Marjo Mela.*

set lapset eivät osanneet viroa, paitsi sanan *kurat* (piru) ja kiusasivat Liinaa huutelemalla *tu ir kurat* (sinä olet piru) (oikeastaan pitäisi olla *tu esi kurat*, mutta Limbažin alueen murteessa käytetään olla-verbin yksikön preesensin kolmannen persoonan muotoa kaikissa persoonissa).

Liina Lihtsaar kävi ala-asteen Iklassa Metsapoolen koulussa Viron puolella ja yläasteen sekä lukion Pärnussa, jossa hän asui Ellen Lihtsaaren sisaren luona. Opettajaksi Liina Lihtsaar opiskeli Tallinnan pedagogisessa yliopistossa, ja hän asui tätinsä luona. Hänen erikoisalansa on alkuopetus (luokat I–II) ja latvian kielen taitoisena hän hakeutui opettajaksi Riian virolaiseen kouluun. (Latviassa koulujen opetuskieli on latvia, ja virolaisessa koulussa on pitkänä vieraana kielenä viro).¹²

Ainažissa nykyään 18 virolaista puhuu jotenkuten viroa. Viron puhujat ovat yleensä yli 50-vuotiaita. Ainoastaan kolme ainažilaista puhuu viroa äidinkielenään puhtaasti. Viron kieltä taitaville ovat yleensä äidit lapsuudessa puhuneet viroa. Ainažissa ei tiedetä yhtään tapausta, jossa latvialaisen äidin ja virolaisen isän perheessä nimenomaan isä olisi opettanut viroa. Tämä johtuu paljolti siitä, että sukupuoliroolit ovat Virossa ja Latviassa erittäin eriytyneet, ja miehet tekevät huomattavasti vähemmän kotitöitä ja hoitavat vähemmän lapsia kuin naiset. Tilastojen mukaan latvialaisissa lapsiperheissä, joissa on alle 6-vuotiaita lapsia naiset tekevät viikossa 41.65 tuntia kotitöitä ja lastenhoitoa, miehet 19.02 tuntia. Perheissä, joissa lapset ovat 6–17-vuotiaita naiset käyttävät kotitöihin ja lastenhoitoon 30.57 tuntia viikossa ja miehet 14.82 tuntia. Latviassa sekä miehet että naiset käyvät töissä.¹³

12 Liina Lihtsaar 12.7. 1998.

13 Sieviežu laika budžets dabāda tipa ģimenēs Latvijas pilsētās ja Viriežu laika budžets dabāda tipa ģimenēs Latvijas pilsētās. Teoksessa Latvijas sieviete valsts 75 gados 1994 s. 200–201. Markausa 1999 s. 151–155.

Naiset toimivat kielen ja kulttuurin aktiivisina säilyttäjinä ja siirtäjinä. Lapsille ei ole yleensä kotona puhuttu kovinkaan paljoa viroa ja heidän kielitaitonsa on usein suullista ja sanastoltaan arkikieleen rajoittunutta, sillä latvialaisen koulun käyneinä he eivät ole koskaan opiskelleet viroa kielen kielioppia tai kirjoittamista. Yleensä virolaiset ovat Ainažissa avioituneet latvialaisten kanssa, lukuun ottamatta yhtä virolaisnaista, joka on naimisissa mongolialaisen kanssa. Heillä on kotikielenä venäjä, eivätkä heidän lapsensa osaa viroa eivätkä mongoliaa. Venäläisiä Ainažissa ei juuri ole. Varsin harvat perheet ovat muuttaneet takaisin Viron puolelle siitäkkin huolimatta, että kyyditettyinä olleiden asettuminen takaisin Viroon sallittiin 1980-luvulla.¹⁴ Syynä tähän lienee elämän vakiintuminen Latvian puolelle ja se, että työssä käyminen Virossa on mahdollista.

Neuvostoaikana virolaiset kävivät turisteina Ainažissa lähinnä ostoksilla, sillä Latvian puolella oli paremmin saatavilla vaatteita ja latvialaiset puolestaan kävivät Viron puolella ruokaostoksilla. Latvialaiset kauppojen myyjät oppivat jonkinlaista kyökkiviroa, johon sisältyi lähinnä mittoja ja numeroita. Assimiloituneiden virolaisten latvian kieli ei eroa alueen latvialaisten puhumasta Limbažin murteesta, esim. *es ir, tu ir, mes ir* ym. (*es esmu* (minä olen), *tu esi* (sinä olet), *mes esam* (me olemme) ym. *Ir* on olla-verbin kolmannen persoonan muoto *viņš/viņa ir* (hän on).¹⁵

Ainažin elinkeinorakenne on melko yksipuolinen: alueella harjoitetaan kalataloutta sekä maa- ja metsätaloutta. Miehet työskentelivät sahalla ja puutarhoissa ja naiset mielisairaalassa tai kettutarhassa. Sekä naiset että miehet myös kävivät työssä Viron puolella Treimanin kalastuskolhoosissa. Ainažin virolaisilla ei ole ollut ongelmia latvialaisten viranomaisten kanssa ja kaikki kaupungin asukkaat suhtautuvat heihin ystävällisesti. Kieliongelmia ei ole, sillä melkein kaikki virolaiset osaavat latviaa. Monet latvialaiset toivoisivat lähinnä käytännön syistä osaavansa vähän viroa, esim. liikesuhteiden vuoksi.¹⁶

Ainažin ennen niin kukoistavasta virolaisuudesta¹⁷ ei ole kuin rippeet jäljellä, eikä virolaisuutta todennäköisesti ole muutaman kymmenen vuoden jälkeen. Ainažin virolaiset ovat assimiloituneet todella nopeasti siihen nähden, että he asuvat aivan rajan pinnassa ja heillä on ollut mahdollisuus olla tekemisissä koko ajan virolaisten kanssa.

Ainažin alueen ja kaupungin virolaiset 1897–1997¹⁸

1897	1897	1925	1930	1935	1943	1979	1989	1995	1997
896	727	387	323	306	224	89	57	56	54

14 Ellen ja Liina Lihtsaar 12.7.1998.

15 Liina Lihtsaar 12.7.1998.

16 Ellen ja Liina Lihtsaar 12.7. 1998

17 Cimermanis 1993 s. 38.

% Ainažin väestöstä

1897	1897	1925	1930	1935	1943	1979
43,10%	38,90%	21,90%	18,10%	13,00%	9,60%	4,50%

1989	1995	1997
2,90%	2,90%	2,70%

Virolaiset assimiloituivat varsin nopeasti: 30 vuoden aikana heidän suhteellinen osuutensa väheni vuoden 1897 38,90 %:sta vuoden 1930 18,10 %:iin. Kyse ei ole muuttoliikkeestä Viroon, vaan sulautumisesta latvialaiseen väestöön. Virolaisen koulun lakkauttaminen ja samaan aikaan käyty keskustelu virolaisen koulun ja viron kielen opetuksen asemasta heijastavat hyvin virolaisten asemaa latvialaisessa pikkukaupungissa. Latvialaiset hyväksyivät virolaiset latvian kielen taitoisina ja latvialaiseen yhteisöön sulautuneina. Virolaisten motiivina latvialaistumiseen saattaa olla tarve sosiaalista yhteisöön ja jo pitkälle edennyt assimiloituminen. Virolaiset saattoivat tuntea, että heillä on latvialainen identiteetti tai kaksoisidentiteetti, joka oli etenkin rajaseudulla hyödyllinen. Ei tiedetä, avioituivatko Ainažin virolaiset latvialaisten vai virolaisten kanssa ja kuinka moni avioitui Viroon. Miehet todennäköisesti jäivät tiloilleen, ja vaimot olivat virolaisia tai latvialaisia. Naiset ja perheiden nuorimmat pojat liikkuiivat ja muuttivat todennäköisesti paljon enemmän.

Alüksne (Marienburg)

Alüksne eli saksaksi Marienburg on Valkan maakunnan suurimpia virolaiskeskuksia. Väestöstä noin 17 % oli virolaisia. Siellä on myös Latvian vanhin Eesti Haridusselts, joka on perustettu 1907.¹⁹ Aluksi seura oli toiminut nimellä Eesti Nooresoo Kasvatuse Marienburgi Haridusselts. Vuodesta 1925 seuralla on ollut nykyinen nimensä Alüksne Eesti Haridusselts.²⁰ Seura järjesti monenlaista toimintaa, lähinnä juhlia ja esitelmiä. Seuralla oli oma torvisoittokunta, näytelmäryhmä ja kuoro. Suurin osa tuloista saatiin basaareista ja arpajaisista, joita järjestettiin seuran tilaisuuksien yhteydessä.

Seuran ensimmäinen yleiskokous pidettiin 1. helmikuuta 1924 August Kokamäen johdolla. Kokamägi puhui lähinnä koulun ja seurakunnan historiasta.

Toiminta pääsi täyteen vauhtiin seuraavana vuonna, ja rahaa kerättiin monilla juhlilla. Yleensä juhlat alkoivat kello 19 tai 20 ja loppuivat noin neljältä aamulla. Seuralla oli kuoro ja näytelmäryhmä. Juhlat järjestettiin yleensä Alüksnen kunnantalolla.

. . . . .

18 Mezš 1999 s. 187.

19 Alüksne (Läti) Eesti seltsi elust. Alüksne Eesti Haridusselts veerandsaja-aastane. Välis-Eesti Almanak Nr. 11. 1932. s. 27

20 Alüksne (Läti) Eesti seltsi elust. Alüksne Eesti Haridusselts veerandsaja-aastane. Välis-Eesti Almanak Nr. 11 1932 s. 27.

Seuran tavoitteena oli heti alusta alkaen rakentaa oma talo, jossa sijaitsisi myös koulu. Rahoituksen järjestämisessä oli kuitenkin ongelmia, ja talon rakentaminen kesti monta vuotta. Seura kääntyi myös Viron lähettilään puoleen, jotta hän hankkisi tukea koulusuunnitelmille Latvian opetusministeriöstä.²¹

Seuran jäsenet olivat niin suurellisia, että he päättivät osallistua Latvian parlamentin Saeiman vaaleihin omalla virolaisella ehdokaslistalla. Vaikka käytännössä ehdokkailla ei ollut minkäänlaisia läpimenon mahdollisuuksia. Ehdokkaat Sergei Kuk, August Kokamägi, Johan Johanson, Gustav Tamm, Sergei²² Ahero olivat kaikki aktiivisia paikallispolitiikassa, August Kokamägi ehkä kaikkein aktiivisin. Hän oli ollut aikaisemmin tehdastyöläisenä Venäjällä ja Riiassa ilmeisesti hankkimassa rahoja tilan oston. Hän oli Alüksnen tunnetuimpia ulkovirolaisaktivisteja.²³

Viron valtio myönsi seuralle 100 000 Viron markan avustuksen koulun rakentamiseksi. Seuran puheenjohtaja Johan Johanson kävi hakemassa rahat Tallinnasta Viron valtionkansliasta.²⁴

Seura osti tontit 110 F ja 106 F 328,96 latilla. Koulun tukemiseen otettiin lainaa 6 000 ruplaa eli 120 latia. Koulun toimintaa rahoitettiin järjestämällä juhlia, tanssiaisia ja näytöksiä.

Koulun toiminnan rahoittaminen oli jatkuvasti seuran pääasiallinen tehtävä, sillä sen katsottiin parhaiten estävän lasten assimiloitumista latvialaisiksi ja säilyttävän viron kieltä ja virolaista identiteettiä.

Aliide Tappo puolestaan toimi vuodesta 1925 seuran sihteerinä. Hän hoiti tehtävänsä erinomaisesti, mutta vähitellen hänen mielisairautensa paheni niin paljon, että hänet täytyi toimittaa hoitoon.

Seura järjesti juhlia myös Bejassa SMIKEVAN kylässä ja VECLAICENESSA. Tarkoituksena oli kutsua koolle paikallinen virolaisväestö koolle ja vahvistaa etnisyyttä.²⁵

VECLAICENEEN perustettiin myöhemmin ALÜKSNE EESTI HARIDUSSELTIN alaosasto. Seura ja sen filiaali toimivat itsenäisinä taloudellisinä yksikköinä, jotka eivät vastanneet toistensa maksuista ja veloista, ja kumpikin käytti tulonsa omiin menoihinsa.²⁶ Seuralla oli myös alaosasto Liepnassa.

Nuoret sitoutettiin seuraan opettaja Irmgard TIRON johtaman nuorten ringin kautta. Seuran vanhemmat jäsenet pelkäsivät nuorten ringin kilpailevan itse seuran kanssa. Monet näistä nuorista, kuten Aleksei Kokamägi ja Aleksander Kõomägi, opiskelivat KUNDAN kansankorkeakoulussa.²⁷ Kansankorkeakouluissa yleensä vahvistettiin virolaisten kansallistunnetta ja isänmaallisuutta.

Seuran kirjastossa oli aluksi 400 kirjaa ja kirjaston käyttömaksu oli aluksi 50 santiimia. Myöhemmin maksu poistettiin jäseniltä, mutta ei-jäsenten maksu

. . . . .
21 Veber 1981–1982a s. 3–5.

22 Ortodoksisilla virolaisilla oli venäläiset etunimet. Kyse on siis uskonnosta, ei kielestä.

23 Veber 1981–1982a s. 6.

24 Veber 1981–1982a s. 7.

25 Veber 1981–1982a s. 9.

26 Veber 1981–1982a s. 15–16.

27 Veber 1981–1982a s. 53.

nousi yhteen latiin. Kirjat ostettiin kirjastoon pääosin Tartosta ja Tallinnasta. Lukijoiden suosikkeja olivat sen aikainen virolainen nykykirjallisuus, kuten Anton Hansen Tammsaaren *Tõde ja Õigus*. Kirjastossa oli myös varsin paljon näytelmiä, sillä seuran näytelmäryhmä tarvitsi jatkuvasti uusia virolaisia näytelmiä esitettäväksi seuran juhlissa.²⁸

Näytelmäryhmä esittikin aikansa virolaisia ja latvialaisia suosikkinäytelmiä, kuten Rüdolfs Blaumanisin *Vargad* (Varkaat), Kitzbergin draaman *Halla öö* (Hallayö), Oskar Lutsin *Paunvere* ja Jānis Akuratersin *Udula talu kuningas* (Udulan talon kuningas).²⁹

Virolaiseen tapaan kuorolaululla oli tärkeä osa seuran toiminnassa. Kuoro esitti sekakuorolle sopivaa ohjelmistoa, jossa keskeisiä olivat isänmaalliset laulut ja virolaiset kansanlaulut. Se esitti myös vakavampaa musiikkia, kuten Miina Herman (Härma) ja Cyrillus Kreegin lauluja. Kuoro osallistui Jaan Vahin johdolla myös Tallinnan laulujuhille 1934. Myöhemmin kuoroa johtivat latvialaiset opettajat A. Millers, E. Mazjānis sekä virolaiset Artur Paabo ja Karl Veber.³⁰

Seuran oma torvisoittokunta, joka perustui paljolti palokunnan orkesteriin, esiintyi seuran juhlissa ja tansseissa. Orkesterin suurimpia ongelmia oli instrumenttien rahoittaminen, sillä soittimet olivat kalliita ja seura myös niihin vain vähän rahaa.³¹

Seurassa harrastettiin myös vapaata sivistystyötä, järjestettiin mm. luentoja, puheita ja kursseja. Puhujina oli yleensä opettajia, kuten Karl Aben, seuran omia aktivisteja, esim. Eduard Tiro, ja erilaisia maatalousasiantuntijoita.³²

Seuralla oli oma lainakirjasto Alūksnessa sekä lukunurkkaus Gaujurissa Bejan kunnassa. Kirjastoon tilattiin yleensä muutamia virolaisia lehtiä, kuten *Postimees*. Seuralla oli myös oma orkesteri ja pieni kuoro. Seuralla oli yhteistyötä Apen ja Riian seurojen kanssa, esim. riikalaiset kävivät usein esittämässä näytelmiä. Seuran jäsenet tekivät toisinaan ekskursioita Vieroon.³³

Yhteyksiä kotivirolaisiin ja ulkovirolaisiin hoidettiin pääosin Välis-Eesti Ühingin kautta. Yhdistys lahjoitti Alūksnen alueen seuroille varsin paljon kirjallisuutta.³⁴

Viron lähetystön ensimmäisen sihteerin Jaan Mölderin johdolla käytiin neuvotteluja myös haridusseltsin talon rakentamiskustannuksista, sillä Latvian hallitus oli peruuttanut lupaamansa 10 000 latin avustuksen vedottuaan valtion huonoon taloudelliseen tilanteeseen (Latviassa kuten muuallakin kärsittiin tuolloin lamasta, vaikka summa oli jo Latvian vuoden 1935–36 budjetissa. Lamaa tosin saatettiin käyttää tekosyynä, sillä Latviassa oli 1930-luvulla monia vähemmistöepäystävällisiä hallituksia, kuten Margēris Skujenieksin hallitus.³⁵ Taloon

28 Veber 1981–1982a s. 57–58.

29 Veber 1981–1982a s. 61–63, 65.

30 Veber 1981–1982a s. 69–71.

31 Veber 1981–1982a s. 74–75.

32 Veber 1981–1982a s. 78–80.

33 Veber 1981–1982a s. 22, 33, 37, 38, 41, 44.

34 Veber 1981–1982a s. 60.

35 von Rauch 1995 s. 73. Eesti Vabariigi aastapäeva pühitsemine Lätis, Alūksne eestlaste juures. Välis-Eesti Almanak Nr. 2. 1934 s. 27–28. Skujenieks oli pääministerinä ja sisäministerinä 19.12.1926–23.1.1928, myös valtiovarainministerinä 6.12.1931–12.12.1931. Plakans 1995 s. 200.

*Alüksnen virolaisen
seuran entinen talo.
Tällä hetkellä
Alüksnessa virolaiset
eivät ole kovinkaan
aktiivisia. Kuva
Marjo Mela.*

tarvittava puutavara oli kuitenkin jo ostettu, ja se olisi mennyt hukkaan, jos taloa ei olisi rakennettu.³⁶

Myöhemmin seura sai mahdollisuuden ostaa talon huomattavasti halvemmalla kuin sen rakennuttaminen olisi maksanut, ja 15. elokuuta 1934 seura päätti ostaa talon 23 000 latilla. Hanketta tuki Viron hallitus 10 000 kruunulla. Riikalaiset herrat Rosenfeld ja Birk, jotka olivat haridusseltsin jäseniä, olivat kumpikin luvanneet lainata seuralle 5 000 latia. Seura oli jo hankkinut taloan varten rakennusmateriaaleja, jotka päätettiin myydä jollekin virolaiselle. Latvian hallitus ei myöhemmin myöntänyt seuralle oikeutta talon oston.³⁷ Sitä on ehkä vaikea ymmärtää, koska hankkeeseen ei ollut tarkoitus käyttää Latvian valtion rahaa, mutta syynä lienee ollut Latvian tiukentunut vähemmistöpolitiikka.³⁸

Seurassa päätettiin pystyttää myös muistomerkki niille virolaisille ja suomalaisille, jotka kaatuivat tai haavoittuivat Alüksnen taistelujen melskeissä 1919.³⁹

Seura lainasi jäsenilleen jopa rahaa aluksi 12 %:n ja myöhemmin 10 %:n korolla.⁴⁰

Alüksnen Eesti Selts tietenkin juhli myös Viron itsenäisyyspäivää. Vuonna 1934 järjestetyissä juhlissa puhuivat Latvian virolaisten kestoosuosikki professori Jüri Uluots, Viron konsuli V. Kruus ja paikallinen ulkovirolaisaktivisti Edvard Tiro. Uluotsin aiheena oli Viron kehitys itsenäisyyden aikana; Tiro kertoi Alüksnen virolaisten identiteetistä: virolaiset elävät niin lähellä rajaa, että he eivät

36 Eesti algkooli juubelipidustused Alüksnes. Välis-Eesti Almanak Nr. 9. 1932 s. 36–37. Veber 1981–1982a s. 75–77.

37 LVA. 2243–1–10 s. 85v.–86.

38 von Rauch 1995 s. 71, 73.

39 Alüksne eesti selts ostab maja. Välis-Eesti Nr. 9. september 1934 s. 267. Alüksnessa ja Bejassa paljastettiin 1999 suomalaisten toimesta hankitut muistotaulut kaatuneiden suomalaisten sotilaiden muistoksi.

40 Veber 1981–1982a s. 25.

miellä itseään juurikaan ulkovirolaisiksi.⁴¹ Vuoden 1938 Alüksnen virolaisen alkeiskoulun päättäjaisissä vieraili Latvian presidentti Kārlis Ulmanis. Koulun johtaja Karl Veber piti tervehdyspuheen presidentille, jolle annettiin kukkia. Veber selosti hänelle koulun tilannetta.⁴²

Alüksnessa oli Latvian toinen luterilainen virolainen seurakunta, jonka pastori toimi herra Feldman.⁴³

Alüksneen on 1990-luvulla uudelleen perustettu Eesti Selts, mutta seuran toiminnassa ei ole saavutettu juurikaan tuloksia, esim. seuralle kuulunutta taloa ei ole saatu takaisin. Seuran toiminta on tätä nykyä pysähdyksissä.

Alüksnessa on vuodesta 1906 lähtien ollut myös Latvian vanhin vironkielinen koulu,⁴⁴ johon suhteellisen hyvin riitti oppilaita. Tosin melkoinen osa virolaisten perheiden lapsista kävi latvialaista koulua, sillä vanhempien mielestä heidän olisi silloin helpompi hakeutua jatko-opintoihin.⁴⁵ Osa lapsista kävi myös oikea-uskoista kirkkokoulua, jossa myös opetettiin viroa. Opettajina siellä työskentelivät Johan Tauts vuoteen 1909 ja sen jälkeen vuoteen 1917 Aleksander Laan. Suurin osa Alüksnen asukkaista oli kuitenkin luterilaisia, joten tavallisen vironkielisen koulun perustaminen oli välttämätöntä, sillä luterilaiset lapset eivät voineet käydä ortodoksien koulua. Koulu oli ollut hankkeissa vuodesta 1899, ja se saatiin vihdoinkin avatuksi vuonna 1906 Bremsen talossa Helenankatu 30:ssä. Ensimmäisenä vuonna koulussa oli 35 oppilasta. Koulun johtajana ja ainoana opettajana oli Kaarel Laats. Koulua ei kuitenkaan tahdottu ottaa valtion koulujen joukkoon, joten jouduttiin perustamaan Virolainen seura, jotta koulun rahoitus voitaisiin taata, sillä vanhemmat eivät pystyneet sitä rahoittamaan. Seura perustettiin 25. helmikuuta 1907. Koulu toimi yksityiskouluna aina vuoteen 1908, jolloin se sai ministerikoulun statuksen ja valtion rahoituksen. Koulussa työskenneltiin yhdessä luokassa, joka oli jaettu opetusryhmiin.⁴⁶

Lukuvuonna 1908–1909 koulu jatkoi ministerikouluna. Yleensä koulussa oli yksi opettaja, mm. Hans Ollino ja Oskar Ignats, noin 50 oppilasta ja useita eri luokka-asteita.

Lukuvuonna 1913–1914 koulusta tuli kaksioptajainen ja aluksi 4-jakoinen, myöhemmin 5-jakoinen. Toiseksi opettajaksi tuli Alma Toppi. Hän oli matematiikkaan, historiaan ja saksan kieleen erikoistunut kotiopettaja. Palkkaa hänelle maksettiin 360 ruplaa sekä ilmainen asunto. Hän avioitui melko pian koulunjohtaja Oskar Ignatsin kanssa.

Samana lukuvuonna koulussa ryhdyttiin opettamaan saksaa vapaaehtoisena aineena ja lukujärjestykseen lisättiin tyttöjen käsityöt ja poikien voimistelu. Pastori Janson opetti ortodoksista uskontoa.

41 Eesti Vabariigi aastapäeva pühitsemine Lätis, Alüksne eestlaste juures. Välis-Eesti Almanak Nr. 2. 1934 s. 27–28.

42 Läti presidentti külastas Alüksne eesti algkooli. Välis-Eesti Nr. 6. 1938 s. 195.

43 Läti Eestlane Nr. 3. 12. märtsil 1928 (ei sivunumeroita).

44 Organiseeritud Välis-Eestist – Läti eestlaskonna esimene kongress. Välis-Eesti Almanak Nr. 3 1930 s. 38.

45 ERA. 1108–3–233. s. 17–19.

46 Veber 1981–1982b s. 6–9.

Toisen luokkahuoneen avaaminen toi koululle tilaongelmia, sillä tilaa ei ollut toista luokkahuonetta varten, koska koulussa olivat opettajien asunnot sekä tyttöjen ja poikien makuuhuoneet. Kouluun tultiin melko pitkänkin matkan takaan. Oppilaat toivat kotoaan sänkynsä (esim. Alma Tirolla oli punainen sänky) ja eväänsä, mm. perunapuuroa (kartulipudru), rahkaa (kohupiim), voita, maitoa, sokeria ja leipää.⁴⁷

Ensimmäisen maailmansodan vuodet 1914–1918 olivat raskaat, mutta koulu toimi siitäkin huolimatta. Vuonna 1914 koulu muutti Oikeauskoisen Pyhän Kolminaisuuden veljeskunnan mansardikattoiseen yksikerroksiseen puutaloon Pilsētas bulvārsille. Talossa oli kaksi luokkahuonetta, sekä opettajien ja koulupalvelijan asunnot. Oppilaille ei ollut aluksi makuuhuoneita, mutta koulupalvelijan asunnosta tehtiin tyttöjen makuuhuone ja pojille vuokrattiin vastapäisestä H. Ruttasin talosta huone makuuhuoneeksi.

Koulunjohtaja kutsuttiin sotapalvelukseen ja Alma Ignats opetti yksin kaikkia oppilaita elokuun lopulta marraskuun alkupuolelle, jolloin latvialainen, viron kieltä taitamaton Lutsia Podin tuli opettamaan alaluokille matematiikkaa, venäjää, historiaa, fysiikkaa, maantietoa ja luonnontietoa. Hänellä oli kielivaikeuksia oppilaiden kanssa, ja oppilaat luonnehtivat häntä tuimaksi.

Seuraavana vuonna toiseksi opettajaksi tuli Kaunasin kuvernementista kotoisin oleva sotapakolainen, kansakoulunopettaja Liseta Rutkevits. Hän ei osannut viroa, joten hän opetti samoja aineita kuin Lutsia Podin, paitsi fysiikkaa. Oppilaat pitivät häntä toimeliaana ja kunnollisena opettajana.⁴⁸

Lukuvuonna 1917–1918 koulutyö vaikeutui sodan vuoksi. Koulu tahdottiin evakuoita Jaroslaviin, opettajat eivät saaneet palkkojaan, kunnat eivät maksaneet maksujaan eikä rahaa ollut lämmitykseen ja valaistukseen. Koulussa oli 79 oppilasta. Alma Ignatsin onnistui kuitenkin selvittää tilanteesta. Maaliskuussa opettajaksi tuli virolainen Johan Aben, joka oli myös kuoron johtaja.

Alma Tiro on muistellut tuolloisia kouluaikojaan ja todennut, että latvialaisten lasten kanssa oli aina meneillään lasten tapaan jotakin kissanhännän vetoa. Lapset vaihtoivat ruokatavaroitaan kaupoissa karamelleihin ja oppivat melko nopeasti käytännössä, että karamellit eivät pidä nälkää.⁴⁹

Kaikesta huolimatta koulun toiminta on ollut suhteellisen menestyksellistä. Saksalais miehityksen aikana vuosina 1918–1919 koulua ei suljettu vaan seura ylläpiti koulua yhdessä koululaisten vanhempien kanssa.⁵⁰

Sodan jälkeen Itävallassa sotavankina ollut Oskar Ignats palasi takaisin opettajaksi. Koulun sai myös kolmannen opettajan Johan Abenin veljestä Karlista, joka oli opiskellut Valmieran ja Pihkovan opettajaseminaareissa. Hän jäi Alüksneen kesään 1919 saakka. Ignatsit lähtivät yhdessä suomalaisten vapaaehtoisten kanssa Tarttoon, jossa he jatkoivat opettajina.⁵¹

47 Veber 1981–1982b s. 9–12.

48 Veber 1981–1982b s. 13–14.

49 Veber 1981–1982b s. 15–17.

50 Alüksne (läti) Eesti seltsi elust. Alüksne Eesti Haridusselts veerandsaja-aaastane. Välis-Eesti Almanak Nr. 1932 s. 27.

51 Veber 1981–1982b s. 18–19.

Lukuvuosi 1919–1920 alkoi ongelmallisesti, sillä koululla ei ollut opettajia eikä rahoitusta. Marienburgin Eesti Haridusselts otti vastaakseen koulun kustannuksista ja opettajiksi palkattiin Jenny Kukk ja Emma Paju.⁵²

Latvian itsenäistyminen toi esille uusia ongelmia, kuten sallitaanko kansallisten vähemmistöjen perustaa kouluja vai ei, kuuluvatko virolaiset niiden joukkoon vai eivät ja kuka vastaa koulujen kustannuksista ja opettajien palkoista. Latvian opetusministeriöltä saatiinkin kysymyksiin vastaukset: kunnat kustantavat koulut ja valtio opettajien palkat. Joka 20. oppilasta kohden tuli yksi opettaja. Koulun johtajaksi tuli Apesta kotoisin oleva Karl Kõiv. Toiseksi opettajaksi tuli niin ikään Apeassa asuva Johannes Kasak. Koulu sai nimeksekseen Marienburgin Eesti Alkool. Koulussa oli 88 oppilasta. Koululla oli kuitenkin taloudellisia ongelmia, ja oppilaiden oli tuotava koulun siivoojalle vuodessa 5 naulaa ruista tai ohratanko sekä 150 ruplaa kuukaudessa niin kauan, kunnes valtiolta tulee rahaa. Kaikki alueen kunnat paitsi Ziemeris ja Mälupe maksoivat osuutensa.⁵³

Latvian kieli tuli kouluun pakolliseksi aineeksi, mutta viron kielelle jäi myös tilaa. Todistukset olivat aikaisemmin olleet venäjänkielisiä, nyt viron- ja latviankielisiä. Alüksnen viranomaiset suhtautuivat kouluun suhteellisen suopeasti.

Lukuvuonna 1921–1922 koulun asuntola käytti 37 tyttöä ja 34 poikaa eli yhteensä 71 oppilasta. Oppilaita valvoi koulun siivooja, joka asui heidän kanssaan. Melkoinen osa koulun oppilaista oli kotoisin kauempaa. Esimerkiksi Veclairenen koulu oli vain nelivuotinen, joten kaksi viimeistä luokkaa tuli käydä Alüksnessa. Kaikki oppilaat eivät mahtuneet koulun asuntolaan, vaan vanhemmat hankkivat heille koulukortteerit. Monet lapset olivat kortteerissa latvialaisten luona ja oppivat latviaa. Koulun kirjastossa oli oppilaiden käytössä 60 kirjaa, joista 2 oli latviankielisiä. Opettajille oli 372 kirjaa.⁵⁴

Lukuvuonna 1922–1923 koulussa aloitti uutena opettajana Alide Tappo. Hän oli käynyt koulua Alüksnessa ja kouluttautunut opettajaksi Virossa. Hän oli myös hyvin aktiivinen seurassa. Kolmanneksi opettajaksi tuli lukkari-opettaja Jaan Vahi, joka työskenteli myös Alüksnen virolaisen luterilaisen seurakunnan lukkarina. Opettajien palkkaetuna oli ilmainen asunto, mutta silloin kun koululla ei ollut tähän mahdollisuuksia, opettajat saivat 20 % lisää palkkaa.⁵⁵

Koulutarkastaja kielsi venäjän kielen opetuksen luokilla I–IV, ja V ja VI luokalle tuli kansalaiskasvatusta.

Oppilailta oli tuntien lisäksi välitunteja, jolloin leikittiin ja pelattiin. Poikien suosikkileikki oli laptuu. Toinen suosikkileikki oli paspartii. Pojat pelasivat mielellään myös jalkapalloa. Yleensä pelattiin latvialaisen kymnaasin poikia vastaan.⁵⁶

Koulun oppilasmäärä nousi yli 100:n lukuvuonna 1923–1924, ja kouluun palkattiin neljänneksi opettajaksi Alfred Rander, joka oli valmistunut Tarton seminarista ja opiskeli Tarton yliopistossa ensimmäistä vuotta kemiaa.⁵⁷

52 Veber 1981–1982b s. 19–20.

53 Veber 1981–1982b s. 21–23.

54 Veber 1981–1982b s. 24–34.

55 Veber 1981–1982b s. 34–36.

56 Veber 1981–1982b s. 37–41.

57 Veber 1981–1982b s. 42.

Lukuvuonna 1924–1925 koulussa aloitti opettajana Irmgard Jakobson (myöhemmin Tiro), joka opiskeli vasta myöhemmin opettajaksi, mutta Jakobson oli kotoisin virolaisesta perheestä Alüksnen lähetytviltä, joten hän osasi sekä viroa että latviaa. Hän oli erittäin aktiivinen seurassa ja veti siellä nuorten rinkiä.⁵⁸

Vuonna 1925 seurakunta sai uuden pastorin ja koulu uuden opettajan baltiansaksalaisesta pastorista Julius Bernhard Feldmannista. Hän opetti koulussa saksaa ja uskontoa. Samoin opettajaksi tuli Marta Priidik (myöhemmin Bike), joka oli kotoisin Häädemeestestä Virosta ja eikä osannut latviaa. Hän oli työskennellyt opettajana Räpinässä, Jõhvissä, Võrussa ja Laiksaaressa. Hän opetti pääasiassa matematiikkaa, viroa ja tyttöjen käsitöitä.⁵⁹

Koulun poikaoppilailla oli jatkuvasti erilaisia ikäkauteen kuuluvia kahnauksia saksalaisten, juutalaisten, romanien ja latvialaisten poikien kanssa, joten aina tuli olla kaupungilla hieman varuillaan. Pojat olivat erityisen kiinnostuneita polkupyöräilystä, mutta Alüksnessa polkupyörät olivat 1920-luvulla vielä erittäin harvinaisia. Lasten polkupyöriä ei ollut lainkaan, vaan kaikki olivat aikuisten pyöriä.⁶⁰

Lukuvuonna 1927–1928 koulussa oli viisi opettajaa ja 65 oppilasta. Latvia ja Viron koulukomissio kävi tutustumassa kouluun. Komissio kävi myös toisissa virolaisissa koulussa. He raportoivat näkemästään Latvian opetusministerille A. Tentelsille.⁶¹

Tuolloin koulun johtajana ja opettajana oli jälleen Karl Aben, koulun entinen oppilas ja myöhemmin Tarton yliopiston latvian kielen lehtori sekä latvia – viro – latvia sanakirjojen tekijä.⁶² Koulussa oli vuonna 1928 65 oppilasta ja 5 opettajaa. Kouluun tultiin opiskelemaan yhdeksästä kunnasta. Koulu toimi vanhassa puutalossa, ja oppilaat joutuivat myös asumaan siellä viikot. Tytöt nukkuivat luokissa, mutta pojille oli onnistuttu vuokraamaan makuusijat muualta. Koulun kuntoa ei pidetty lasten terveyden kannalta mitenkään hyvänä.⁶³

Opettaja Alide Tappo sairastui ja hänet vietiin väkikapolla Riikaan mielisairaalaan. Syytä hänen sairauteensa pohdittiin ja yhtenä otaksumana oli onneton rakkausjuttu. Alide Tapon tappoivat saksalaiset miehityksen aikana.⁶⁴

Alide Tapon tilalle opettajaksi tuli Elvira Timss (myöhempi Karjus). Hän oli kotoisin Bejasta Alüksnen läheltä ja hänen äitinsä oli virolainen. Hän oli käynyt latvialaisen koulun sekä latvialaisen opettajaseminaarin.

Koulu pyrki tukemaan vähävaraisia oppilaita, joita koulussa laskettiin olevan 23. Osalle ostettiin vaatteita, osalle kirjoja ja osalle maksettiin lämmin ruoka.⁶⁵

. . . . .

58 Veber 1981–1982b s. 47–48.

59 Veber 1981–1982b s. 51, 53.

60 Veber 1981–1982b s. 56–57.

61 Veber 1981–1982b s. 60–62.

62 Eesti Kirjarahva Leksikon 1995 s. 21. Eesti Kirjarahva Leksikon mainitsee Karl Abenin käyneen Alüksnen apostolista oikeauskoista kirkkokouluja ja opiskelleen opettajaksi Valmieran opettajaseminaarissa. Paul Ariste mainitsee taas artikkelissaan “Läti keel Tartu ülikoolis” Karl Abenin käyneen Alüksnen alkeiskouluun. Ariste 1982 s. 536.

63 Läti Eestlane Nr. 3. 12. märtsil 1928 (ei sivunumeroita).

64 Veber 1981–1982b s. 65.

65 Veber 1981–1982b s. 67.

Lukuvuonna 1930–1931 jatkettiin neljän opettajan ja 72 oppilaan kanssa. Koulunjohtaja Jaan Vahi kuoli pitkän sairastelun jälkeen tammikuussa 1931. Vahin tilalle tuli opettajaksi Elvira Timss.⁶⁶

Juhlat pidettiin Alüksnen kaupungintalolla. Koulunjohtaja Julius Feldmann kertoi koulun taipaleesta. Viron lähetystön ensimmäinen sihteeri Jaan Mölder toivotti tervehdyspuheessaan koululle pitkää ikää ja toivoi, että Alüksnen virolaisten suurin toive, oma talo, toteutuisi – koulun oli tarkoitus tulevaisuudessa myös muuttaa tähän taloon. Latvian Valkan kouluntarkastaja herra Kimerals valitti sitä, että hän ei osaa viroa vaan hänen pitää puhua latviaksi.

Alüksnen kymnaasin rehtori herra Kõisis oli puheessaan sitä mieltä, että latvialaiset ja virolaiset eivät ole vain liittolaisia ja hyviä naapureita vaan itse asiassa liiviläisten kautta sukulaisia, joten latvialaistenkin suonissa virtaa suomalais-ugrilaista verta.

Muita puhujia olivat opettaja, herra Toom Virosta, Alüksnen kaupunginjohtaja herra Steinert ja kaupungin alkeiskoulun johtaja herra Ernest.

Illalla juhlat jatkuivat, ja Viron Valgan kouluneuvos herra Kõiv oli puheessaan huolissaan viron kielen katoamisesta. Hänen mukaansa kansan on helpompi saavuttaa takaisin menetetty itsenäisyytensä kuin kadonnut kielensä (1920- ja 1930-luvulla oli yleisenä huolena viron kielen katoaminen Latviassa, sillä Latvian virolaiset latvialaistuiivat jo tuolloin suhteellisen nopeasti).

Koulun oppilaat esittivät Julius Kõrreveskin näytelmän ”Kuinka seitsemän räätäliä Turkkiin sotaan lähti”. Näytelmän oli ohjannut koulun opettaja Irmgard Tiro. Lopuksi lauloi seuran kuoro johtajanaan herra Miller.

Lukuvuoden 1932–1933 alussa vuokrattiin Jaunkalsinkatu 51:stä Voldemars Kubuliņšilta kaksikerroksinen kivitalo. Lisäksi Alüksneen tuli uutuutena partio, johon tutustuttiin Alüksnen lukion kolmannen luokan oppilaan Karl Veberin johdolla.⁶⁷ Seuraavana lukuvuoden muistettavimpia tapahtumia oli Saeiman (Latvian parlamentin) päätös 15. toukokuuta 1934, jolla kiellettiin julkaisemasta 56:ta sanomalehteä ja aikauslehteä, joita luonnehdittiin äärimmäisiksi ja vasemistolaisiksi sekä nuorisolle vahingollisiksi.⁶⁸

Lukuvuonna 1935–1936 koulu siirtyi Alüksnen kaupungin ylläpidettäväksi. Tähän oli syynä Latvian ja Viron välinen koulusopimus.⁶⁹

Koulunjohtaja Julius Feldmann joutuikin ensimmäisenä tekemään kaupunginhallitukselle inventaarion koulun omaisuudesta. Koulun kannalta ongelmaksi muodostui se, kuka maksoi sen ylläpidon. Koulu ei ollut saanut vuosiin sille kuuluvia maksuja, lasten vanhempien tuki oli rajallista eivätkä kunnat ja kaupungit olleet valtioiden välisistä sopimuksista huolimatta innokkaita rahoittamaan niitä kouluja, koska oppilasmäärät olivat varsin pieniä ja oppilaat tulivat monien eri kuntien alueilta.⁷⁰

66 Veber 1981–1982b s. 69–70.

67 Veber 1981–1982b s. 80, 83.

68 Veber 1981–1982b s. 87–88.

69 Veber 1981–1982b s. 93.

70 Veber 1981–1982b s. 93–96.

Koulunjohtaja Julius Feldmannilla ei ollut virkaan vaadittavaa pätevyyttä, ja asiasta syntyikin melkoinen polemiikki viranomaisten kesken, kunnes Feldmann jäi eläkkeelle. Hänen tilalleen tuli Veclaicenen koulusta Irma Kuresson, joka alun perin oli koulutukseltaan geologi. Hän ei ilmeisesti ollut saanut töitä, min­kä jälkeen hän opiskeli opettajaksi.⁷¹ Latviassa oli 1930-luvulla varsin paha aka­teeminen työttömyys ylikoulutuksen vuoksi, ja etenkin naisten oli vaikea löytää koulutustaan vastaavaa työtä.

Lukuvuonna 1936–1937 uutena opettajana koulussa aloitti Veclaicenen kou­lusta tullut Karl Veber, joka oli myös aikaisemmin työskennellyt Alüksnessa. Irma Kureson puolestaan palasi takaisin Veclaiceneen. Musiikkia opetti Alüksnen Gliksin alkeiskoulun opettaja Roberts Mazjānis.

Viron opetusministeriö ei ollut tähänkään tyytyväinen, sillä Irma Kuresonilla oli latvialainen opettajakoulutus ja hänet oli koulutettu opettamaan latvialaisissa ja saksalaisissa koulussa. Hänen pätevyyteensä ei kuulunut musiikin eikä veiston opetus. Irmgard Tirolla oli samanlainen ongelma ja häntä puolusteltiin sillä, että hän oli opettanut Alüksnessa yli kymmenen vuotta. Viron opetusminis­teriötä rauhoitti kuitenkin Latvian opetusministeriön päätös, jonka mukaan Irmgard Tiro jäi Alüksneen ja Irma Kureson siirrettiin Veclaiceneen. Karl Vebe­ristä tehtiin väliaikainen koulunjohtaja, vaikka hän ei täyttänyt Latvian koulu­lainsäädännön vaatimusta viiden vuoden työskentelystä opettajana.

Oppilaiden vanhemmat puolestaan olivat tyytymättömiä Irmgard Tiron työs­kentelyyn ja väittivät, että hän hoiti enemmän kaikenlaista järjestötoimintaa kuin koulussa opettamista. Erityisesti hän oli laiminlyönyt latvian kielen opetuksen, ja lapset olivat joutuneet pyytämään opinnoissaan apua latvialaisilta lapsilta. Koulun opetuskielenä oli pääosin viro, mutta latvian kieltä, historiaa ja maan­ tietoa sekä poikien maanpuolustusta opetettiin latviaksi.⁷²

Lukuvuonna 1937–1938 koulu sai oman puhelimen. Koulun historian yhtenä kohokohtana oli presidentti Kārlis Ulmanisin vierailu koulussa. Vierailun tavoit­teena oli kahden koulukysymyksissä suhteellisen vihamielisen naapurin suhtei­den parantaminen. Presidentti lahjoitti koululle kellon.⁷³

Kouluun ostettiin myös radio, ja tavoitteena oli kuunnella nimenomaan kou­luradiota.⁷⁴

Vuoden 1939 kohokohta oli Viron radion vierailu. Radio äännitti koululaisten lauluja sekä seuran torvisoittokunnan soittoa ja sekakuoron laulua.⁷⁵

Neuvostojoukkojen miehitettyä Latvian kesällä 1940 alkoi koulu normaalisti syyskuussa, mutta se muuttui neuvostokouluksi. Alüksnen virolainen seura likvidoitii ja seuran omaisuus siirrettiin koululle. Koulun hallinto tuli paljon byrokraattisemmaksi, sillä kaikki asiat piti hoitaa Valkan toimeenpanevan komi­tean kautta. Komitean mielestä koulu ei tarvinnut mitään erityisiä koulutarvik-

71 Veber 1981–1982b s. 98–99.

72 Veber 1981–1982b s. 102–106.

73 Veber 1981–1982b s. 113, 117.

74 Veber 1981–1982b s. 121.

75 Veber 1981–1982b s. 124.

keita. Opetukseen tuli runsaasti muutoksia, sillä uskonto, Latvian historia ja maantieto poistettiin samoin kuin saksan kielikin. Sen tilalle tuli venäjän kieli. Opettajat säilyivät kuitenkin entisinä ja opettajien palkat maksettiin ruplina.

Koulu pyysi Viron neuvostotasavallan opetuksen kansankomissariaatilta opikirjoja mm. venäjän kielen opetukseen. Koulun nimi puolestaan muutettiin asuun Alüksnen ei-täydellinen keskikoulu.

Koulu joutui ottamaan kantaa myös neuvostomyönteiseen propagandaan, sillä sen oli osallistuttava lokakuun vallankumouksen juhlintaan junassa. Muita juhlapäiviä olivat Stalinin perustuslain päivä ja Leninin muistopäivä.

Koulussa oli marras-joulukuussa hinkuyskää. Kouluviranomaiset ilmoittivat, että koulu lakkautetaan 1. tammikuuta 1941 vähäisen oppilasmäärän takia ja liitettäisiin Alüksnen kunnan koulun yhteyteen.

Vanhemmat ja opettajat eivät kuitenkaan tyytyneet päätökseen vaan anoivat siihen muutosta kommunistiselta puolueelta Riiasta, sillä vähemmistökieliset koulut oli luvattu säilyttää.

Koulu saikin jatkaa toimintaa, mutta ongelmaksi nousi se, ettei koululla ollut pioneereja. Seuraavana lukuvuonna 1941–1942 koulussa oli 40 oppilasta. Koulu lakkautettiin lopulta 1946.⁷⁶

Sodan jälkeen monet virolaiset muuttivat Alüksnesta Vieroon ja monet heistä Tallinnaan, sillä Latviassa kommunistien ote ihmisiin oli paljon vahvempi kuin Virossa.⁷⁷

Vaike Lorentsin vuonna 1971 valmistuneessa maantieteen gradussa on tutkittu virolaisia Alüksnen rajoonissa. Alueen asukkaista 1,7 % eli noin 552 ihmistä oli virolaisia, latvialaisia oli 85 % ja venäläisiä 12,5 %. Alüksnen kaupungissa oli 105, Apeassa 47 ja kylissä 400 virolaista. Eniten virolaisia oli Veclairenen kyläneuvoston alueella, jossa monissa kylissä asui virolaisia. Suurin osa virolaisista oli naisia: yhteensä alueella 54,2 % sekä Alüksnessa 53,3 % ja Apeassa 59,5 %. Suurin osa virolaisista oli varsin iäkkäitä (naiset 55-vuotiaita ja miehet 60-vuotiaita). Alüksnessa 41,9 %, Apeassa 70,2 % ja kyläneuvostojen alueella 57,2 %. Alüksnen alueen virolaisista 57,2 % oli eläkkeellä.

Työikäisiä (naiset 16–54-vuotiaita ja miehet 16–59-vuotiaita) oli Alüksnessa 51,4 % ja Apeassa 27,6 % ja kyläneuvostojen alueella 36,5 %. Virolaiset työskentelivät pääosin maa- ja metsätaloudessa kolhooseissa ja sovhooseissa.⁷⁸

1970-luvulla Alüksnen alueen virolaisilla ei ollut kovin paljon mahdollisuuksia ylläpitää kieltä tai siirtää sitä lapsille. Vain vanhemmat virolaiset osasivat viroa ja isoäidit koettivat opettaa kieltä lapsenlapsille, mutta latvialaisessa ympäristössä se oli vaikeaa. Viron televisiota katsottiin sekä kuunneltiin Viron radiota sekä tilattiin Nõukogude Naine -nimistä lehteä ja Kodumaa-nimistä sanomalehteä. Monilla oli sukulaisia Virossa ja heidän luonaan käytiin vierailulla.⁷⁹

76 Veber 1981–1982b s. 150.

77 Ervin Viitol 21.12. 2000.

78 Lorents 1971 s. 65–66, 68.

79 Lorents 1971 s. 69.

Alüksnessa virolaisilla ei ole ollut kovin paljon toimintaa. 1970-luvulla virolaiset perustivat Aiandus- ja Mesindus Ühingun, joka oli peitenimi virolaisten vapaamuotoisille tapaamisille.⁸⁰

Alüksnen Eesti Seltsin uudelleen käynnistäminen on ollut vaikeaa, eikä seuran taloa ole vielä saatu takaisin. Alüksnessa ei ole tällä hetkellä kovin aktiivisia virolaisia.⁸¹

Ape

Apressa oli 4-luokkainen vironkielinen alkeiskoulu (yksi luokka, jossa oli oppilaita neljältä eri luokka-asteelta), joka toimi latvialaisen koulun yhteydessä. Lukuvuonna 1938–1939 koulussa oli 15 oppilasta.

Apressa olivat latvialaisten ja virolaisten välit rajakomission muistion mukaan koulukysymyksissä kireät. Sen sijaan niillä virolaisilla, joilla ei ollut lapsia, ei myöskään ollut ongelmia latvialaisten kanssa. Virolaisten suhteet latvialaisiin kouluviranomaisiin olivat myös varsin tulehtuneet.

Apressa oli jo tsaarinaikana ollut oma vironkielinen koulu, jossa kielentutkija Tõnu Karman isä Juhan Karma toimi opettajana 1910-luvulla.⁸² 1920-luvulla koulussa olivat opettajina Alma Freivalds, Bernards Liepa ja Irmgard Jakobsson (myöhemmin Tiro).⁸³ Irmgard Jakobsson siirtyi koulun lakkauttamisen jälkeen opettajaksi Alüksnen virolaiseen kouluun. Virolaiset olivat hankkineet kouluunsa omalla kustannuksellaan uuden harmonin, ja Virosta oli kouluun saatu uudet penkit. Koulun lakkauttamisen jälkeen harmoni ja penkit sekä koulun muu omaisuus siirrettiin latvialaiseen kouluun. Vironkielinen koulu jatkoi puolestaan erään vanhan huonokuntoisen talon toisessa kerroksessa, ja koulua yritettiin siirtää Apen Eesti Hariduse Seltsin taloon, mutta paikallinen koulutarkastaja D. Ozoliņš kielsi siirron; hän oli lisäksi huomauttanut, että koulu oli virolaisille liiankin hyvä. Koulussa olivat tuolloin opettajina neidit Tiivel ja Hiilop, jotka kumpikin olivat valmistuneet Võrun opettajaseminaarista. Oppilaat luonnehtivat heitä hyviksi opettajiksi.⁸⁴

Voimistelun ja englannin kielen tunnit pidettiin latvialaisessa koulussa, jonne virolaisesta koulusta oli matkaa noin 300 metriä. Kouluruokailussa ensin söivät latvialaiset ensin ja heidän jälkeensä virolaiset. Latvialaiset koululaiset kiusasivat virolaisia lapsia nimittelemällä heitä virolaisiksi sioiksi (eesti cūkas, eesti on adjektiivi virolainen, ja cūka on latviaksi sika), eivätkä opettajat puuttuneet tähän tilanteeseen mitenkään.

Jos virolaisesta koulusta puuttui opettaja esimerkiksi sairastumisen vuoksi, lapset siirrettiin siksi ajaksi latvialaiseen kouluun.

80 Liivia Viitol 3.7. 2000.

81 Ivars Kasaks 17.7.1998 ja Heino Kruus 17.7.1998.

82 Tõnu Karma 9.11. 1996.

83 Irmard Jakobssonin aviomies Eduard Tiro oli erittäin aktiivinen ulkovirolaiskysymyksissä.

84 Olly Andersson 15.7. 1998, Valli Puusepp 14.7. 1998.

Virolaiset olivat yrittäneet saada kouluun laajennetuksi kuusiluokkaiseksi ja kaksiohittajaiseksi. Vanhemmat olisivat jopa maksaneet toisen opettajan palkan. Johtaja Ozoliņš oli tällöin nimittänyt Riassa tätä asiaa hoitanutta Konstantin Troskaa Latvian valtion solvaajaksi. Lisäksi virolaisen koulun opettaja Elvire Karjus oli koulun laajentamista vastaan. Vanhemmat valittivatkin, että tarkoituksena ei suinkaan ollut kasvattaa lapsista kunnan kansalaisia vaan latvialaistaa heidät.

Muistiossa suhtaudutaan erittäin kriittisesti koulun opettajan rouva Elvire Karjusin viranhoitoon, ja virolaiset viranomaiset vaativatkin hänen vaihtamistaan pätevämpään opettajaan. Hänen miehensä Augusts Karjus opetti koulussa maataloutta. Pariskunta, jolla oli vuonna 1932 syntynyt poika Jānis ja vuonna 1937 syntynyt tytär Evi, oli aikaisemmin toiminut opettajina Veclairicenin virolaisessa koulussa. Latvialaiset viranomaiset eivät puolestaan näytä reagoineen mitenkään hänen todistettavasti ala-arvoiseen viranhoitoonsa. Muistiossa todetaan opettaja Elvire Karjusin äidin olleen latvialainen ja isän virolainen. Samoin todetaan hänen olevan naimisissa virolaisen kanssa. Elvire Karjusin viron kielen taitoa pidetään huonona, samoin hänen opetustaitoaan. Lisäksi hänen yksityiselämästään mainitaan, että hän tupakoi mielellään ja on usein esiintynyt luokassa juovuksissa. Elvire Karjusin oppilaiden Valli Puuseppin ja Olly Anderssonin mukaan hän ei tupakoinut eikä ole ollut luokassa juovuksissa. Oppilaat luonnehtivat häntä äreäksi, minkä he arvelivat johtuvan siitä, että hänellä oli ristinään juopotteleva aviomies. Hänen oppilaansa luonnehtivat häntä kuitenkin myös latvialaismieliseksi. Hän ei myöskään suostunut viettämään lasten kanssa itenäisyyspäivän ja äitienpäivän juhlallisuuksia koulussa. Lähteestä ei ilmene, onko kyseessä Viron vai Latvian itsenäisyyspäivä.

Elvire ja Augusts Karjusia pidettiin erittäin latvialaismyönteisinä sikäli, että heidät on eri dokumenteissa mainittu latvialaisiksi, eikä suinkaan virolaisiksi.

Vanhemmat pitivät Elvire Karjusin käyttäytymistä ja mielestään huonoa opetusta häpeänä virolaisille ja toivoivat tilalle pätevämpää opettajaa. Alueen vironkielisistä lapsista noin puolet kävi latvialaista koulua, jota pidettiin tasokkaampana.⁸⁵ Vanhempien ja oppilaiden käsitykset Elvire Karjusin opetustaidosta ja ”paheellisesta elämästä” menivät aika tavalla ristiin. Tosin vanhemmat ja oppilaat ovat todennäköisesti kiinnittäneet huomiota Elvire Karjusin persoonan eri puoliin. Viron viranomaisten teettämä haastatteluihin perustuva selvitys ei ole Apen tietojen suhteen informanttien tietojen mukaan poikkeavaa muuten kuin Elvire Karjusin kohdalla. Kyseessä ovat ilmeisesti lasten ja aikuisten väliset näkemuserot.

Konstantin Troskan lapsista Leonard, Werner ja Aina kävivät virolaista koulua, Leonard ja Aina koko ala-asteen ja Werner toisen maailmansodan syytymisen vuoksi vain kaksi ensimmäistä luokkaa. Aina jatkoi opintojaan keskikoulussa Viron Valgassa, ja Leonard oli ensin Viron presidentin Konstantin Pätsin stipendiaattina Kundan kansanopistossa ja sen jälkeen Tarton maatalouskoulussa.⁸⁶

85 ERA. 1108–3–233, s. 20–22. Olly Andersson 15.7.1998 ja Valli Puusepp 14.7.1998.

86 Leonard Troska 14.7.1998. Werner Troska 14.7.1998.

*Troskan sisarukset
Leonard, Aino ja
Werner Troska
Apassa 1999.
Leonard Troska toimi
uudelleen perustetun
Apen virolaisen
seuran ensimmäisenä
puheenjohtajana.
Sisarusten isä
Konstantin Troska
toimi 1920- ja 1930-
luvulla seuran
puheenjohtajana.
Kuva Marjo Mela.*

Ensimmäisen neuvostomiehityksen jälkeen saksalaisaikana Apen virolaisten ja saksalaisten ja välit neutralisoituivat. Neuvostomiehityksen psykologinen vaikutus kumpaankin osapuoleen oli varsin suuri.

Sodan jälkeen uuden neuvostomiehityksen alkaessa virolaiset jäivät asumaan mautiloilleen ja taloihinsa. Metsäveljillä oli alueella toimintaa. Monet virolaisetkin metsäveljet talvehtivat Latvian puolen metsissä, ja monia virolaisia pidätettiin ja kuulusteltiin Apen turvallisuuspalvelussa mahdollisista yhteyksistä metsäveljiin, mm. tunnettu metsäveli Alfred Käärman vietiin pidätyksen jälkeen Apen NKVD:hen.⁸⁷

Monet Appassa asuvat virolaiset joutuivat myös NKVD:n pidättämiksi, ja omaiset kävivät pidätettyjen kanssa salaista kirjeenvaihtoa pienten lappusten välityksellä. Laput oli kätkeyty omenoihin, ja ruokien tuojina olleet lapset muistuttivat pidätettyjä omenoiden mustista pilkuista, joiden kohdalla silkkipaperi- viestit olivat.⁸⁸

Neuvostoliitto pudotti alueelle venäjänvirolaisia kommunisteja, joiden tehtävänä oli sabotoida Neuvostoliiton hyväksi. Toisen neuvostomiehityksen aikana Apeen siirtyi myös puna-armeijassa palvelleita virolaisia, jotka olivat taustaltaan suhteellisen punaisia. Nämä virolaiset osallistuivat varsin aktiivisesti Appassa 1940-luvulla riehuneeseen terroriin. Näiden virolaisten lapset ovat yleensä olleet hyvin epäpoliittisia henkilöitä. Niiden virolaisten lapsista, joiden vanhemmat olivat jollakin tavoin tekemisissä metsäveljien kanssa tai joita muutoin pidettiin systeemille epälojaaleina, tuli usein varsin kovia järjestelmän kannattajia.⁸⁹

87 Käärmann 1998 s. 43. Laar 1993 s. 184–185.
88 Maiga Seõina 14.7.1998. Jānis Veber 13.7.1998
89 Valli Puusepp 14.7.1998, Maiga Seõina 14.7.1998.

Maiga ja Līga-Maija Seõina puutarhassaan Apeassa. Äiti ja tytär ovat Apen virolaisen seuran kantavia voimia. Maiga on aktiivisesti koonnut Apen virolaisten historiaa. Kuva Marjo Mela.

Varsinaisia suurtilallisia Apeassa oli kuitenkin erittäin vähän. Virolaisia kyyditettiin Apesta 1941 ja 1944 suhteellisen vähän, kaikkiaan viisi henkilöä eli tiilitehtailija Hugo Dreimanisin perhe. Tiilitehtailija oli Apen ainoita kapitalisteja. Koko Dreimanisin perhe kuoli 1940-luvulla karkotuksessa Siperiassa.⁹⁰

Apen rautatieasemalle pysähtyi 1945 juna, joka oli täynnä orpolapsia Ukrainasta ja Valko-Venäjältä. Virolainen Jaan Must otti pienen valkovenäläisen pikkupojan kasvatukseen. Poika ristittiin uudelleen kasvatusisänsä mukaan Jaan Mustiksi. Nykyisin hän asuu Võrussa, jossa hän toimii yrittäjänä. Hän ei ole kokenut mielestään sortoa jouduttuaan vaihtamaan identiteettiään varsin sekavissa oloissa. Hän on hyvin kiitollinen kasvatusvanhemmilleen, jotka huolehtivat hänestä.⁹¹

1960-luvulla Siperiasta palanneiden virolaisten metsäveljien sallittiin asettua Latvian puolelle, ja Apeenkin saapui muutamia, kuten Harald Kivilo, joka avioitui Maiga Seõinan kanssa. Maigalla itsellään oli myös neuvostovastainen maine, sillä hän kielsi tyttärtään Līga-Maijaa liittymästä Komsomoliin. Tästä tuli ongelmia siinä vaiheessa, kun tytär pyrki yliopistoon opiskelemaan latvian ja venäjän kielen opettajaksi: huomattiin, ettei hän kuulu Komsomoliin ja että äiti oli vielä naimisissa entisen metsäveljen kanssa, joka ei kylläkään ollut tyttären isä. Seurauksena oli, että vasta 1991 Līga-Maija hyväksyttiin yliopistoon, mutta ns. etäopiskelijaksi, eli hän tuli viikonlopuiksi Riikaan luennoille ja luki kotona Apeassa tentteihin. Alüksnen hallintoalueelta (rajoonista) hän sai 1991 paperit, joista ei ilmennyt uusien olojen kannalta mitään hälyyttävää, ja hän pääsi näin pyrkimään yliopistoon. Neuvostoaikana yliopistoon vaadittiin vielä ns. maineodistus, josta tuli ilmetä pyrkijän henkilöhistoria.⁹²

90 Represçto saraksts 1941–1953 s. 93.

91 Maiga Seõina 14.7. 1998.

92 Maiga Seõina 14.7.1998. Līga-Maija Seõina 14.7.1998.

Apen Eesti Haridusselts on perustettu joulukuussa 1927, ja siinä oli 54 jäsentä. Seura perustettiin lähinnä siksi, että Apen Eesti koolia uhkasi viranomaisten taholta lakkauttaminen, minkä takia koululaisten vanhemmat tahtoivat pelastaa koulun.

Seura järjesti myyjäisiä ja juhlia. Seuran tavoitteena oli myös hankkia virolaista kirjallisuutta ja nuotteja. Seurassa voi käydä lukemassa Postimeestä ja Taluperenaista.⁹²

Apen Eesti Haridusseltsin tavoitteena oli rakentaa yhdistetty koulu- ja seuratalo, jonka rakentamiskustannukset olivat kaikkiaan 11 000 latia. Kustannuksiin osallistuivat Viron valtio 3 594 kruunulla ja Riia Eesti Haridus ning Abiandmisselts 5 000 latin lainalla, jonka korko oli 4 %. Talo valmistui vuonna 1936, ja sen valmistumisen kunniaksi järjestettiin juhannuksena näyttävät juhlat. Talo rakennettiin Apesta kotoisin olevan Arnold Kasakin piirustusten mukaan.

Paikallisen virolaisaktivistin Konstantin Troskan mukaan talon rakennuskustannukset olivat 13 000 latia, ja seuran jäsenten työn arvoksi hän määritteli noin 1 700 latia. Taloa pidettiin Apen seuralta varsin suurena saavutuksena, sillä Apen virolainen seura ei ollut tuolloin vielä edes 10-vuotias. Virolaiset rakensivat taloa itse talkootyönä, ja monet antoivat myös rahaa. Talon kummisetinä mainitaan Riiaassa oleva Viron konsuli Jaan Mölder sekä Riian seuran aktiivijäsenet Karl Birk sekä Rido ja Jakob Koppel; Juuli Olberg ym. lahjoittivat kukin 100 latia uutta taloa varten alkupääomaksi.⁹³

Juhlapuhujina esiintyivät mm. konsuli Willem Kruus, Apen kaupunginjohtaja Vilups, Apen Punaisen Ristin ja vapaapalokunnan edustajana tohtori Rauzens, Välis-Eesti Ühingia edustivat Jaan Mölder entisenä Viron konsulina ja nykyisenä tehtailijana, ja Eduard Tiro. Rajaseudun Seuran Samuel Sommer ja Jaan Verendel Riia Eesti Seltsistä pitivät myös puheita. Muusta ohjelmasta vastasivat Riian Eesti Seltsin sekakuoro Ludvig Jakobsonin johdolla.⁹⁴

Vuonna 1940 Apeassa koettiin ongelmaksi se, ettei seuran toimintaan osallistunut nuoria, joita kaivattiin etenkin heidän latvian kielen taitonsa vuoksi, sillä he kykenivät ajamaan seuran asioita viranomaisten kanssa. Vanhojen virolaisten latvian kielen kirjoitustaito ei ollut kovin hyvä. Ongelmana oli nuorten poismuutto Apesta. Aikaisemmin Apeassa oli ollut virolaisenemmistö, mutta latviaalaisia oli koko ajan tullut lisää. Virolaiset olivat useimmiten myös käsityöläisiä, ja yhteiskunnan muutoksen myötä nuorten täytyi lähteä kaupunkiin töihin.⁹⁵

Apeen on perustettu jälleen uudelleen Eesti Selts 1990-luvulla. Seuran puheenjohtajana toimi Konstantin Troskan poika Leonard Troska. Nykyään seuran puheenjohtajana on hänen nuorempi veljensä Werner Troska. Sihteerinä on Anna-Maiga Seņina, joka tätä nykyä on yhdessä tyttärensä Līga-Maijan kanssa

93 Organiseeritud Välis-Eestist. Eestlaste suurpäevad Hopas. Seltsimaja õnnistamine ja vägev rahvusliikude tunnete avaldus. Välis-Eesti Nr. 7. 1936 s. 205–206. Hopa eestlased kavatsevad saali ehitamist seltsimaja juurde. Välis-Eesti Nr. 3. 1940 s. 84.

94 Organiseeritud Välis-Eestist. Eestlaste suurpäevad Hopas. Seltsimaja õnnistamine ja vägev rahvusliikude tunnete avaldus. Välis-Eesti Nr. 7. 1936. s. 205–206.

95 Ehitajad Hopas. Välis-Eesti Nr. 3. 1940 s. 84. Kolk, Aksel 16.7.1998.

*Apen virolaisen
seuran talo, joka
valmistui 1936.
Rakennushanke oli
seuralle varsin
mittava.*

virolaisuuden kantavia voimia Apeassa. Līga-Maija Seņina on koulutukseltaan, latvian ja venäjän kielen opettaja ja lukuvuonna 1997–1998 hän opiskeli seuran stipendiaattina Tarton yliopistossa viroa vieraana kielenä.

Ne Latvian virolaiset, jotka ovat viron kielen taitoisia, osaavat kyllä puhua viroa, mutta elleivät he ole käyneet virolaista koulua, he eivät ole kirjoitustaitoisia viroksi vaan latviaksi. Samoin nykyviron puhekieli sisältää paljon heille tuntematonta sanastoa. Apen virolaisilla ei ole nykyään hankalien kulkuyhteyksien vuoksi kontakteja kotivirolaisiin, joten Apen virolaisten puhuma eteläviron (võrun) kielessä uudissanastoa on hyvin vähän. Kaupungilla virolaiset puhuvat keskenään viroa, mutta puhujat ovat yleensä varsin iäkkäitä. Apeassa kaikki virolaiset osaavat myös latviaa.⁹⁶

Apen lähes jokaisessa perheessä on jossain määrin virolaista verta. Vaikka lähes kaikki virolaista sukujuurta olevat nuoret ovat assimiloituneet latvialaisiksi, monet vanhemmat tahtoisivat lastensa oppivan viroa paitsi nostalgisista syistä myös siksi, että rajan läheisyydessä viro on sängen hyödyllinen käyttökieli. Līga-Maija Seņinan on tarkoitus aloittaa viron kielen opetus Apen seurassa. Apen kaupunki on luovuttanut seuran talon takaisin seuran käyttöön, ja sitä remontoidaan parhaillaan. Anna-Maiga ja Līga-Maija Seņina katsovat olevansa äidinkieliä viron kielen puhujia, vaikka ovat käyneet koulunsa latviaksi.

Suurin osa Apen noin 30:sta itsensä etnisiksi virolaisiksi katsovista on melko iäkkäitä (yli 60-vuotiaita). Passissa vain 13:lla on kansalaisuutena virolainen. Latvialaiset ministeriötason viranomaiset ovat pitäneet ongelmana sitä, etteivät kaikki rajanpinnassa asuvat virolaiset halua Latvian vaan Viron passia. Paikallisten viranomaisten, esim. kaupunginjohtaja Juris Krastiņšin mielestä, suhteet virolaisiin ovat hyvät niin Latvian kuin Viron puolella oleviin. Esimerkiksi alu-

. . . . .
96 Līga-Maija Seņina 14.7.1998.

*Nuori isäntä Jānis
Veber talonsa
edustalla Apeassa.
Kyseinen vanhempi
talotyyppi edustaa
hyvin tyypillistä
Latvian virolaisen
asumaa talotyyppejä
sata vuotta sitten.
Kuva Marjo Mela.*

eiden vaihdot rajantarkistusten yhteydessä ovat sujuneet täydessä yhteisymmärryksessä. Kyseessä on ollut metsäalueita, joilla ei asunut ketään. Virolaiset itse ovat sitä mieltä, että heitä ei syrjitä.

Apen tunnetuin virolainen oli kirjailija ja näytelmäkirjailija Elina Zālīte (1898–1955). Zālīte muutti Apeen 1904 vanhempiensa kanssa. Hän kävi kansakoulua Apeassa, keskikoulun ja lukion Valgassa sekä opettajaseminaarin Tartossa. Vuosina 1918–20 hän työskenteli opettajana Alūksnessa. Kirjallisen läpimurtonsa hän teki 1930-luvulla. Romaanissaan Agrā rūsa (Aamunkoitto) Zālīte kuvaa pikkukaupunkia, jota on arveltu Apeksi. Hän oli myös varsin tuottelias kääntäjä ja käänsi pääosin virosta ja suomesta, mm. Anton Hansen Tammsaaren, Oskar Lutsin ja Aleksis Kiven teoksia.⁹⁷

Ipiii

Ipiiissä ei ollut virolaista koulua eikä vironkielistä luokkaa. Tätä oli aikaisemmin pyydetty koulutarkastaja Roberts Stripalsilta, joka oli kuulemma repinyt anomuksen ja heittänyt palaset paperikoriin. Myöhemmin koulukysymystä ei ole otettu esille.

Ipiiin alueella oli lukuvuonna 1938–1939 18 kouluikäistä ja 17 esikouluikäistä, ja 6 oppilasta oli päättänyt koulun. Osa lapsista oli latvialais-virolaisista perheistä, jotka halusivat vironkielen opetusta, johon kaikki lapset voisivat osallistua (4 tuntia viikossa) enemminkin kuin vironkielisen koulun avaamista.

Ipiiissä virolaisilla ja latvialaisilla oli keskinäistä epäsovua, ja virolaisilla oli erityisesti kunnanvanhin Alfreds Tiltsin ja kunnansihteeri Theodor Alzin kanssa

.....
⁹⁷ Latviešu rakstniecība biogrāfijās 1992 s. 359–360.

huonot välit. He valittivat näiden suhtautuvan virolaisiin ironisesti ja halveksivasti. Kirkkoherran mielestä kaikilla Latvian kansalaisilla, myös virolaisilla, tulisi olla latvialainen koulutus.⁹⁸

Nykyään Ipiķissä ei ole kansallisesti aktiivisia virolaisia.

Liepna

Liepnassa oli 1930-luvulla 13 virolaista koululaista, mutta ei vironkielistä koulua. Viroa oli latvialaisessa koulussa opetettu ennen tuntien alkua, ja kaikki virolaiset oppilaat olivat osallistuneet tunneille. Yleensä viron kielen tunnin pituus oli ollut 20–30 minuuttia.

Liepnassa toimi aktiivisesti Eesti Hariduse Selts, joka osaltaan oli pyrkinyt estämään virolaisen nuorison latvialaistumista.⁹⁹

Omuļi

Omuļissa ei ole ollut vironkielistä koulua, sillä alueella oli vähän vironkielisiä lapsia. Osa vanhemmista lähetti lapsensa Viroon Holdren alkeiskouluun, jonne oli noin 15 km:n matka Omuļista. Tämä aiheutti vanhemmille ylimääräisiä kustannuksia, ja erittäin huolestuneita oltiin kaikkein nuorimpien eli 8-vuotiaiden koulunkäynnistä. Latvian kouluviranomaisten arkistossa on tietoja Omuļin Paikissa 1920-luvulla olleesta virolaisesta koulusta tai mitä ilmeisimmin luokasta, mutta lomakkeen tiedot ovat puutteellisia tai epämääräisiä.

Lukuvuonna 1938–1939 Omuļissa oli 13 kouluikäistä lasta, 18 myöhemmin kouluun menevää lasta ja yksi koulunsa päättänyt nuori.

Vanhempien mukaan latvialaiset tuskin olisivat hyväksyneet erillistä virolaista alkeiskoulua. He tarjosivat ratkaisuksi koulun tai luokan perustamista Latvian Valkaan, jonne lasten kuljettaminen olisi ollut kaikkein yksinkertaisinta.

Latvialaisten ja virolaisten välejä pidettiin Omuļissa suhteellisen hyvinä.¹⁰⁰

Rūjiena

Rūjienessa asuvat virolaiset olivat eteläviron mulgin murteen puhujia. Historiallisesti mulgit ovat olleet pitkään tekemisissä latvialaisten ja Salatsin liiviläisten kanssa. Osa mulgeista on ollut kaksikielisiä.¹⁰¹ Nykyisin alue ei ole kovinkaan kaksikielinen, sillä siellä on varsin vähän virolaisia.¹⁰²

98 ERA. 1108–3–233. s.23–25.

99 ERA. 1108–3–233. s. 20–22.

100 ERA. 1108–3–233. s. 28–29.

101 Pajusalu 1996 s. 8.

102 Pajusalu 1996 s. 66.

Rüjienassa on paljon virolaisia, jotka ovat ajan kuluessa kadottaneet etnisyytensä ja latvialaistuneet joko osittain tai täydellisesti. Enemmistö virolaisten lapsista ei osaa viroa. Etniset virolaiset muuttavatkin mieluummin Rüjienasta takaisin Viroon.

Rüjienassa ei ollut vironkielistä koulua eikä latvialaisissa kouluissa ollut viron kielen opetusta. Kouluikäisiä lapsia oli lukuvuonna 1938–1939 noin 10. Viron kielen opetuksen puolesta latvialaisessa koulussa olisi pitänyt tehdä ensin paljon työtä. Latvialaisten ja virolaisten välit olivat Rüjienassa suhteellisen hyvät, sillä virolaiset muodostivat siellä passiivisen vähemmistökansallisuuden.¹⁰³

Tällä hetkellä Rüjienassa ei ole enää kansallisesti aktiivisia virolaisia.

Valka

Valga/Valka oli alun perin saksalais-latvialainen kaupunki, jossa saksalaiset toimivat kauppiaina ja käsityöläisinä. Virolaiset muuttivat Valga/Valkaan vasta 1800-luvulla. Vuoden 1881 väestölaskennan mukaan Valga/Valkassa oli latvialaisia 37 %, saksalaisia 31 %, virolaisia 20 % ja venäläisiä 7,4 %. Kaupungin talous oli saksalaisten käsissä.

Vuoteen 1880 Valgassa ei ollut virolaista seurakuntaa. Tavallinen kansa latvialaistui, ja parempiosaiset pyrkivät saksalaistumaan. Virolaisia muutti Valga/Valkaan etenkin 1800-luvun jälkipuoliskolla. Syynä tähän olivat lähialueiden maatalouden hyvä kehitys sekä Valga/Valkan kehittyminen tärkeäksi rautateiden solmukohdaksi: 1887 valmistui Tarton Valga/Valkan ja Riian välinen rata, 1889 Pihkovan ja Valga/Valkan välinen, 1896 Valga/Valkan Mõisakülan ja Pärnun välinen rata sekä 1902 Valga/Valkan Apen ja Alüksen välinen kapearautatie. Rautateista tuli Valga/Valkan suurin työnantaja, ja sen myötä kaupunkiin muutti myös venäläisiä.

Ensimmäisen maailmansodan aikana Valga/Valkaan tuli paljon latvialaisia sotapakolaisia. Virolaiset asuivat enimmäkseen Tarton ja Viljandin maantien varrella Purakülassa ja myöhemmin Võrun maantien ja rautatien lähetyillä. Melkoinen osa virolaisista eli keskikaupungilla. Suurin osa virolaisista oli tullut Valga/Valkaan vasta 1870-luvulla. Suurin osa heistä oli entisiä maataloustyöläisiä tai vuokratilajelijöitä, jotka kävivät tarvittaessa Valga/Valkan lähitalojen pelloilla töissä. Liikkeet olivat pääosin saksalaisten ja venäläisten kädessä. Valga/Valkasta kehittyi alueelle merkittävä koulu- ja kulttuurikeskus.

Rajankäynnissä Luken kirkko ja hautausmaa jäivät Latvian Valkaan. Luken seurakuntaan kuuluivat kaikki Valgan ympäristön kunnat Viron puolelta, kuitenkin vainajat haudattiin edelleenkin Luken hautausmaalle, vaikka rajanylitys oli toisinaan byrokraattista.¹⁰⁴ Vuonna 1908 Peetrin seurakunta irrottautui saksalais-latvialaisesta Jaanin seurakunnasta itsenäiseksi virolaiseksi seurakunnaksi.¹⁰⁵

103 ERA 1108–3–233. s. 34.

104 Vaba 1999 s. 537–538.

105 Eesti V 1932 s. 190.

Latvian Valkassa on ollut suhteellisen vähän virolaisia, sillä suurin osa heistä jäi tai muutti Viron Valgaan, joka muodostaa kaupungista suuremman osan. Latvian Valkassa on rautatieasema ja tärkeät liikenteen solmukohtat.

Latvian Valkassa oli vuoden 1920 väestölaskennan mukaan vain 119 virolaista, mutta Valkan alueella, jolla tarkoitetaan koko Viron ja Latvian välistä rajaseutua eli tuolloin Latvian tärkeimmillä ja suurimmilla virolaisalueilla, heitä oli 4 146.¹⁰⁶ Latvian Valkassa ei ollut virolaisia kouluja, vaan virolaiset kävivät koulunsa Viron Valgassa. Latvialaisia Viron Valgassa oli kuitenkin niin paljon, että siellä oli Viron ainoa latvialainen keskikoulu. Monet rajaseudun Latvian virolaisista lapsista kävivät keskikoulunsa Viron Valgassa, kuten Apesta kotoisin oleva Aino Troska.¹⁰⁷

Neuvostoaikana Valga/Valkan uudeksi varsin suureksi vähemmistöksi tulivat rautateiden vuoksi venäläiset. Nykyään virolaisia jäi jonkin verran uuden rajan takia Latvian puolelle, mikä on aiheuttanut ongelmia Latvian ja Viron rajaviranomaisille, koska virolaiset haluavat yleensä pysyä Viron kansalaisina. Ongelmana ovat myös Viron Valgan ja Latvian Valkan varsin huonot suhteet, jotka vaikeuttavat esim. kaupunkisuunnittelua. Virolla ja Latviolla on kesällä 1999 ollut kiistaa Latvian Valkan ja Viron Valgan rajalla Savienības- kadulla sijaitsevista taloista, joiden asukkaista suurin osa on virolaisia. He haluaisivat saada kadun liitetyksi Viron Valgaan, sillä he tuntevat jääneensä rajankäynnissä kärsijöiksi, mutta taloissa asuu myös muutamia latvialaisia, jotka vastustavat kadun liittämistä Viroon.¹⁰⁸

Veclaicene

Veclaicenen alkeiskouluun oli Ainažista koulun lopettamisen jälkeen siirtynyt johtajaopettajaksi Silvia Mucenieks, ja toisena opettajana toimi Irma Kuresson. Lukuvuonna 1938–1939 koulussa oli 24 oppilasta. Johtajaopettajan puoliso Arturs Mucenieks opetti koulussa maanpuolustusta. Pariskunnalla oli yksi vuonna 1936 syntynyt lapsi Jānis.

Koululla oli yhteinen koulutalo latvialaisen koulun kanssa. Tästä virolaiset eivät pitäneet, sillä latvialaissyntyinen opettaja Mucenieks toimi varsin aktiivisesti virolaisten lasten latvialaistamisen puolesta. Vanhempien tavoitteena puolestaan oli kasvattaa vironkielisiä Latvialle lojaaleja kansalaisia.

Latvialaistamistyöhönsä opettaja Mucenieks sai tukea latvialaisen koulun opettajilta. Lisäksi hän arvosteli julkisesti opettaja Kuressonin viron kielen taitoa, jossa oli toivomisen varaa. Hän oli myös sanonut lapsille, että opettaja Kuressonin sanomisia ei kannattanut kuunnella. Vanhemmat olivat myös eri mieltä opettaja Muceniaksin käyttämistä rangaistuskeinoista, mm. hän saattoi kieltää lasta syömästä. Latvialaisen koulun opettajilla oli oikeus myös rangaista virolaisia lapsia, ja vanhempien mukaan opettajat kohtelivat lapsia huonosti.

106 Latvijas statistiskā gada grāmata 1920 s. 11.

107 Aino Troska 13.7.1998.

108 The Baltic Times vol.3//112 s. 4.

Opettaja Kuresson oli kansallisuudeltaan virolainen, mutta hän oli opiskellut luonnontieteitä Riian yliopistossa ja oli kaikesta päätellen melko tavalla latvialaistunut. Hän kuitenkin suhtautui myönteisesti virolaisuuteen. Opettaja Kuressonin työskentelyssä ei ollut mitään huomautettavaa. Kaiken lisäksi hän oli vielä varsin aktiivinen Eesti Hariduse Seltsissä.¹⁰⁹

Vanhemmat toivoivat 1930-luvulla virolaiselle koululle omaa taloa ja uutta johtajaopettajaa, joka osaisi kasvattaa lapsia paremmin. Veclaicen alueella oli latvialaisessa koulussa 15 virolaista oppilasta.¹¹⁰ Osa oppilaista kävi koulua Vastse-Roosan puolella Virossa ja etenkin jatkoloukkia suoritettiin siellä.

1990-luvulla Veclaicenessa elää edelleen virolaisia, mutta suurin osa heistä on jo varsin iäkkäitä. Nuoret eivät juurikaan osaa vörua, mutta joidenkin Virosta Veclaiceneen avioituneiden isoäitien lapsenlapset osaavat vörua, sillä heitä hoiti pieninä latvian kielen taidoton isoäiti, jonka kanssa ainoa mahdollinen kommunikointikieli oli viro. Esimerkiksi Virosta 45 vuotta sitten virolaismiehen kanssa Latviaan avioitunut Erna Raag ei ole oppinut latviaa. Perheen asenne latvian kieltä kohtaan on ollut kielteinen, sillä Ernan anoppikaan ei suostunut oppimaan latviaa.¹¹¹ Veclaicenessa ei nykyisin ole virolaista seuraa eikä viron kielen opetusta.

Noin 8 % Veclaicen asukkaista on virolaisia. Kunnassa asui kaksi Latvian virolaista lasta, joiden täytyi muuttaa Viron puolelle asumaan. He eivät muuten olisi voineet käydä vironkielistä koulua, sillä raja olisi pitänyt ylittää laittomasti, koska laillisia rajanylityspaikkoja on vähän. Lisäksi ongelmaksi olisi tullut se, että latvialaiset saavat olla Virossa vain 90 päivää vuodessa ilman erityisiä viisumijärjestelyjä.

Monet Veclaicen virolaisista kuuluvat Rõugen seurakuntaan. Jumalanpalveluksissa käyminen ei ole ollut mikään ongelma, mutta Latvian puolella kuolleen Latvian virolaisen tai Viron puolella kuolleen Viron latvialaisen hautaaminen on varsin byrokraattinen ja ongelmallinen asia, sillä ruumis täytyy kuljettaa konsulin sinetöimässä tina-arkussa virallisen rajanylityspaikan kautta. Tämä tulee usein liian kalliiksi, ja Latviassa kuollut Ruusmäen koulun siivooja tuotiin salaa rajan yli ja haudattiin Viroon.¹¹²

Veclaicen Eesti Selts toimi Alüksnen Eesti Seltsin alaosastona. Se oli perustettu 22. huhtikuuta 1928. Seuran nimeksi tuli myöhemmin Koit. Seuralla oli 122 jäsentä. Edellisenä vuonna pidettiin neljät juhlat ja järjestettiin kaksi maataloutta käsittelevää luentoja. Seuran tavoitteena on yrittää hankkia tontti taloa varten, jossa olisi myös virolainen koulu. Seura on kokoontunut Paikin entisessä virolaisessa koulussa.

Seura järjesti 1930-luvulla juhlia sekä konsertti- ja teatteri-iltoja. Seuralla oli myös oma sekakuoro, joka esitti nimenomaan virolaisia lauluja.¹¹³

109 Irma Kuressonin myöhemmistä vaiheista tiedetään sen verran, että hän muutti Riikaan ja selvisi sodasta hengissä, sillä hänen nimensä on virolaisen seurakunnan jäsenluettelossa.

110 ERA. 1108–3–233. s. 30–33.

111 Erna Raag 15.7.1998.

112 Kalkun 1998 s. 25–26.

113 Pilk Vana-Laitsna eestlaste seltskondlikku tegevusse. (A. Koikam). Välis-Eesti Nr. 12. Detsember 1937. s. 359.

Nykyisin Veclairicenessa asuu vain muutamia virolaisia, jotka eivät ole kansallisesti aktiivisia.

Zvārtava

Zvārtavassa ei ole ollut virolaista koulua eikä viron kielen opetusta. Opetusta tosin anottiin vuonna 1928, mutta kunnanhallitus ei sitä hyväksynyt ja pyrki tämän jälkeen lähinnä hiljentämään viron kielen opetusta vaatineet aktivistit.

Zvārtavan latvialaisessa koulussa opiskeli 22 lasta, ja esikouluikäisiä oli 14 lasta. Vanhemmat toivoivat viron kielen opetusta, koska monet virolaiset lapset eivät osanneet puhua viroa. Viron kielen tunneille olisi osallistunut noin 15 oppilasta. Koulussa opettajat kohtelivat virolaisia lapsia huonosti, ja lapset tulivat usein itkien koulusta kotiin. Koulutarkastaja D. Ozoliņš oli koulussa puhunut lapsille virolaisista hyvin halveksivaan sävyyn. Latvialaisten ja virolaisten välit Zvārtavassa olivat huonot.¹¹⁴

Nykyään Zvārtavassa asuu vain muutama virolainen, eivätkä hekään ole kansallisesti aktiivisia.

. . . . .
114 ERA 1108–3–233 s. 35–37.

Taustaa

Riian taloudellinen kehitys oli erittäin nopeaa 1800-luvun jälkipuoliskolla. Etenkin vuodesta 1866 voimaan saatettu elinkeinovapaus lisäsi taloudellista yritteliäisyyttä. Kaupunkiin perustettiin runsaasti uusia teollisuuslaitoksia ja palveluyrityksiä.¹ Se tarjosi erilaisia työpaikkoja niin ammattityöläisille kuin ammattitaidottomillekin sekä luonnollisesti sivistyneistölle. Viro oli tuolloin vähemmän teollistunut, eikä ylimääräisellä maatalousväestöllä ollut juuri muuta mahdollisuutta kuin muuttaa työn perässä kaupunkiin, joissa tehtailla antoivat edes jonkinlaiset elinmahdollisuudet ja joissa lapset yleensä pääsivät kouluun.²

Virosta tuli etenkin tekstiilityöläisiä Narvan, Kärjalan ja Sindin tehtailla parempien palkkojen perässä työvoimapulasta kärsivään Riikaan. Tämä oli omiaan nostamaan palkkoja. Lisäksi paljon työläisiä tuli vuonna 1894 palaneilta Kvellensteinin (Allikakivi) tehtailla (Pärnun lähellä).

Riikaan muutti myös virolaisia käsityöläisiä, konttoristeja, opettajia ja kauppiaita.³

Tekstiilityöläisten joukossa oli paljon naisia, ja heidän muuttomotiivinaan saattoivat olla myös suurkaupungin vapaammat olot, joissa naisia ei vahdittu niin paljon kuin kotona Virossa. Palkka oli omassa käytössä.⁴

Riiaassa oli myös paljon virolaisia opiskelijoita, jotka opiskelivat insinööreiksi Riian Polyteknisessä korkeakoulussa. Se oli ainoa korkeampaa teknistä opetusta tarjoava opinahjo Baltiassa. Aluksi opetuskielenä oli saksa, mikä ei juuri aiheuttanut ongelmia virolaisille, sillä Viron kymnaaseissa opetettiin saksaa. Ongelmia ilmeni vasta Latvian itsenäisyyden aikana, jolloin opetuskieleksi vaihdettiin latvia, jota ei oikeastaan opetettu Latvian ulkopuolella. Virossa sitä opetettiin ainoastaan Valgan latvialaisessa kymnaasissa.

Vuonna 1880 virolaiset perustivat virolaisen lauluseuran Imantan, jonka puitteissa kokoontuivat lähinnä koulutetut henkilöt ja käsityöläiset. Tehdastyöläisillä ei ollut sinne asiaa. Riian virolaisten keskuudessa on sosiaalinen raja kulkenut tehdastyöläisten ja ns. henkisen työn tekijöiden ja käsityöläisten eli ns. por-

1 Niitemaa – Hovi 1991 s. 326–327.

2 Raag 1995 s. 344.

3 Akerman 1933 s. 8–9. Akermanin mukaan Riiaassa olisi ollut vuosisadan vaihteessa 27 000 virolaista. Ernst Jaakson muistelee samaa muistelmissaan. August Nigolin mukaan virolaisia olisi ollut noin 25 000, joista Riiaassa 10 000. Nigol 1918 s. 76–77. Hill Kulu pitää näitä lukuja epärealistisen suurina verrattaessa Latvian vuoden 1930 väestönlaskentaan, jolloin tulokseksi saatiin 7 708 virolaista. Kulu 1992 s. 71.

4 Esim. Valve Saretok hämmästelee koulumuistelmissaan riikalaisten koulutyttyöjen vapaata käyttäytymistä: kun nämä olivat soutelemassa Daugavalla, he myös lauloivat! Saretok 1987 s. 44–47.

variston välillä. Raja oli myös poliittisen aatemaailman kohdalla sikäli, että tehdastyöläiset olivat usein vasemmistolaisesti orientoituneita ja ns. porvaristo oli asenteiltaan ja arvomaailmaltaan konservatiivinen. Yleensä ei edes esiintynyt minkäänlaista liikettä parantaa koko kansan (virolaisten) kansallista identiteettiä ja asemaa, vaan kunkin tuli huolehtia itsestään. Imantassa käytettiin seurustelukielenä saksaa, millä myös korostettiin sosiaalista asemaa.⁵ Imantan ensimmäisinä johtajina 1880-luvulla olivat E. Dārziņš ja J. Reinhold.⁶

Virolaisten elintaso oli Riiassa aineellisesti suhteellisen hyvä, mutta henkisesti useimmat olivat heitteillä kotimaan muistoineen. Vapaa-aikansa työväestö vietti yleensä juopotellen. Erityisesti naiset kärsivät miesten juopottelusta, sillä perheiden rahat hupenivat helposti kapakoissa. Naisille juopottelua ei sallittu ainakaan samassa määrin kuin miehille. Virolaiset olivat yleensä asettuneet Hagensbergin (Āgenskalns) kaupunginosaan. Siellä sijaitsivat Holmin, Lentan ja Zaslauksin tekstiilitehtaat. Vielä nykyäänkin monet Riian virolaiset asuvat Āgenskalnsissa, jossa on myös edelleen virolainen koulu ja seura. Työväestö halusi sellaisen seuran tai yhdistyksen, jossa myös heidän näkökantansa tulisi huomioon otetuksi.

Riian virolainen raittiusseura

Vuonna 1900 perusti Langen telakan⁷ seppä Mihkel Pihlatamm Riian virolaisen raittiusseuran (Riia Eesti Karskusselts). Seuran kunnianhimoisena tavoitteena oli jäsenten täysraittius. Seuran tavoitteena oli tehdä aatettaan tunnetuksi puhe- ja kokouksin ja näyttelyin. Seuran jäseniä kutsuttiin pilkkanimellä baptistit.⁸ Raittiuden ohella seura propagoi virolaista kansallistunnetta.

Raittiusseuran suurimmaksi vaikeudeksi tuli ehdottoman raittiuden vaatimus, mikä ei sopinut kovinkaan hyvin senaikaiseen mieskuvaan. Seuran käytännön toiminnan pyörittäminen lepäsikin naisten harteilla. Naisia pidettiin kyllä henkeen ja vereen raittiusaatteen kannattajina, mutta toisaalta heitä kritisoitiin matalasta koulutustasosta ja seuran heikosta aatteellisesta valistustyöstä.

Seuran primus motoriksi saatiinkin kuvernementin hallituksen virkailija Eduard Kübarsepp.⁹ Häntä luonnehdittiin nuoreksi ja aatteestaan innostuneeksi. Lisäksi hänellä oli erinomainen teoreettinen pohja valistustyötä varten. Kübarsepp tunnettiinkin innokkaana puhujana. Hänen myötänsä seuraan hakeutui myös yhä

5 Akerman 1933 s. 9.

6 Karma 1989 s. 10.

7 Telakka oli alkuperäiseltä nimeltään Lange un Skuje. Se perustettiin 1869 Kliversalaan. Myöhemmin yhtiö tunnettiin nimellä A/s Lange un dēls (Osakeyhtiö Lange ja poika). Pope 2000 s. 120, 189–190.

8 Akerman 1933 s.11.

9 Akerman 1933 s. 12–13. Eduard Kübarsepp oli syntynyt 8. huhtikuuta 1877 Tartonmaalla. Hän opiskeli vuosina 1907–1912 Tarton yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Hän työskenteli Riiassa 1900–1906 Liivinmaan talonpoikien asiain komissiossa virkailijana sekä vuosina 1906–1917 kuvernementin hallituksen asianajajana. Vuosina 1919–1920 hän toimi Viron tasavallan perustavan komitean jäsenenä. Vuodet 1918–1929 hän työskenteli sisäministerinä ja vuodesta 1929 myös oikeus- ja sisäministerin apuna.

enemmän Riian virolaista älymystöä, mikä toisaalta vaikutti seuran jäsenyyssynnyksen alenemiseen: raittius ei ollutkaan häpeä. Kūbarsepp toimi lopulta myös seuran puheenjohtajana.

Seuran tilaisuudet vetivät ihmisiä, mutta kaikki eivät välttämättä olleet kiinnostuneita täysraittiuuden aatteesta vaan lähinnä yhdessäolosta ja toisten virolaisten tapaamisesta. Ilta saattoi päättyä napantereihin ensimmäisessä porttikäytävässä. Seuran aatteelliset tavoitteet jäivätkin useimmille virolaisille täysin vieraksi ja vähitellen ryhdyttiin keskustelemaan periaatteessa kaikille virolaisille avoinna olevasta seurasta.

Asian vahvana taustavaikuttajana olivat vuoden 1905 vallankumouksen tapahtumat, sillä suurin osa virolaisista oli teollisuustyöläisiä ja asui Pärdaugavassa, jossa sijaitsi suurin osa tehtaista. Virolaiset olivat siten myös tapahtumien keskipisteessä, ja he kokoontuivat raittiusseuran tiloissa.

Vähitellen voimistui vaatimus, jonka mukaan kaikki virolaiset, kuten imantalaiset, täysraittiit ja yhdistyksiin kuulumattomat, tulisi saada samaan järjestöön. Imantan ja Riia Eesti Karskusseltsin tavoitteet olivat useimmille virolaisille täysin vieraita. Uutta seuraa yritettiinkin muodostaa näiden kahden entisen seuran pohjalta. Raittiusseura vaati aatteittensa mukaisesti, ettei uuden seuran tilaisuuksissa eikä edes ruokapöydässä tarjottaisi lainkaan alkoholia. Imantalaiset eivät suostuneet tähän. Uusi seura kokoontuisi raittiusseuran tiloissa, ja kummankin seuran jäsenmaksun maksaneet jäsenet olisivat automaattisesti myös uuden seuran jäseniä.¹⁰

Riian virolainen sivistys- ja avustusseura

Neuvottelut uuden seuran perustamisesta aloitettiin melko nopeasti raittiusseuran ja Imantan kanssa. Varsin pian kuitenkin selvisi, että imantalaiset eivät vielä halunneet liittyä uuteen perustettavaan seuraan. Syynä saattoi olla se, että Imanta oli hyvin saksalaishenkinen. Monilla jäsenillä oli saksalaistettuja nimiä kuten, Leinberg ja Hubbe ja muut virolaiset kutsuivat heitä nimellä kadakasakslased.¹¹ Toisena syynä oli se, että imantalaiset olivat yhteiskunnalliselta elämäntavomukseltaan huomattavasti konservatiivisempia kuin raittiusseuralaiset.¹²

Raittiusseuran tärkeimmät vaikuttajat Kūbarsepan lisäksi olivat asianajaja Jūri Jaakson ja isännöitsijä Karl Karp. He olivat melko pettyneitä siihen, että imantalaiset eivät suostuneet uuden seuran perustamiseen. Yhtenä syynä oli myös se, että raittiusseuralaiset vaativat alkoholitonta ruokapöytää.

Raittiusseuran sosiaalinen koostumus oli varsin korkea, sillä jäsenistöön kuului muitakin asianajajia kuten Aleksander Hellat ja E. Alver, Dionisi Mūürisepp ja myöhempi insinööri Mart Raud.¹³

. . . . .

10 Akerman 1933 s. 12–15.

11 Saksalaistunut virolainen, yleensä halventava ilmaisu. Soome – eesti sõnaraamat 1993 s. 131.

12 Akerman 1933 s. 17.

13 Mart Raud oli tuolloin Riian teknisessä korkeakoulussa opiskeleva teekkari, mutta hänestä tuli myöhemmin Kohtlassa Viron palavakiviteollisuuden johtaja.

Raittiusseuralaiset laativat myös tulevan yhdistyksen perustamiskirjan. Mallinaan he käyttivät Vanemuisen¹⁴ perustamiskirjaa. Herrat pyrkivät varsin toime-
liaasti viemään uuden seuran aatetta eteenpäin vuoden 1907 aikana. Seuran pe-
rustamiskirjat toimitettiin kuvernööri Zvegintseville vahvistettavaksi.

Riiaassa oli Imantan ja raittiusseuran lisäksi muita virolaisia seuroja, kuten tek-
nisen korkeakoulun ylioppilaskunta Vironia, jonka ”kotoisissa juhlaillloissa”
(Perekondlikud piduõhtud) laulettiin paljon ja esitettiin huvinäytelmiä. Lopuksi
oli myös tanssia Baltian ensimmäisen naisorkesterin tahdissa.¹⁵

Voimailuseura Aaberg oli perustettu vuonna 1907. Se järjesti jäsenilleen har-
joituksia ja juhlia, joissa esitettiin voimailunäytöksiä. Ohjelmaan kuuluivat vielä
puheet, mieskuorolaulu ja näytelmät.

Täysin taloudellisista syistä oli perustettu Riia Eesti Kaubatarbijate Ühisus.
Yhdistyksellä oli oma kauppa, ja sen toimiala oli puhtaasti kaupallinen. Pääasi-
allisesti se oli virolaisten liikemiesten kokoontumisia varten.

Raittiusseurasta tuli virallisesti Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Selts 9.
joulukuuta 1907. Sen perustamisasiakirjat rekisteröitiin 4.12.1907.

Raittiusseura puolestaan piti viimeisen julkisen tilaisuutensa 26. joulukuuta
1907 Kauppiaiden killan talossa (Tuomiokirkkoaukio 17:ssä).

Seuran ensimmäinen kokous pidettiin 6.1.1908 raittiusseuran jäsenen Karl
Karpin talossa Nometju ielan numerossa 18.¹⁶ Kokouksessa sovittiin raittius-
seuran samoin kuin rahavarojen 1 309 ruplaa ja 76 kopeekkaa omaisuuden siir-
tymisestä Haridusseltsille. Tässä kohtaa on kommentoitu, että rahoilla saa ostaa
vain opetustarvikkeita (ei alkoholia).

Raittiusseuran kokous päättyi kello 14.30, ja Haridusseltsin ensimmäinen ko-
kous alkoi puolta tuntia myöhemmin. Isännöitsijä Karl Karp piti lyhyen aloitus-
puheen, ja Jüri Jaakson valittiin kokouksen puheenjohtajaksi. Kokouksessa or-
ganisoitiin mm. seuran toiminta: valittiin puheenjohtaja, kaksi varapuheenjohta-
jaa, kassanhoitaja kaksine apulaisineen, jäsenlehden toimittaja kaksine apulaisi-
neen ja kirjanpitäjä.

Puheenjohtaja ilmoitti myös, että naisilla on täydet oikeudet osallistua seuran
toimintaan ja esim. toimia vaikka seuran puheenjohtajana.

Seuran puheenjohtajaksi valittiin asianajaja Jüri Jaakson. Muut kandidaatit
olivat Karl Karp, J. Madisson ja A. Kann.¹⁷

Jäsenmaksuksi sovittiin yksi rupla vuodessa miehiltä ja 50 kopeekkaa vuo-
dessa naisilta. Lisäksi valittiin erilaisia toimikuntia mm. laulua ja näyttelemistä

14 Vanemuine oli Tartossa toimiva lauluseura, joka oli perustettu 1865 Johann Voldemar
Jannsenin johdolla. Seura aloitti myös laulujuhlaperinteen. Eesti Entsüklopeedia 10 1998 s.
212.

15 Ylioppilasosakuntien arkistot eivät ole säilyneet. Akerman 1933 s. 19.

16 Akerman 1933 s. 22. Läsna olivat M. Jantson, A. Aun, G. Feldman, W. Feldman, J. Feldman,
J. Madisson, A. Kann, D. Kann, J. Savi, H. Orav, D. Müürisepp, O. Müürisepp, P. Savi, P.
Kolts, G. Poom, A. Pool, A. Jask, L. Jask, J. Sonberg, J. Kiho, K. Einberg, J. Jaakson, L. Pool,
ja Waimann.

17 Akerman 1933 s. 23–25. Seuran johtokunnan jäseniksi valittiin myös H. Orav, M. Jantson, J.
Madisson, J. Schönberg, A. Kann, A. Oolo, G. Feldmann, neiti E. Lell, A. Jäsk, ja D. Müü-
risepp. Tilintarkastajina toimivat K. Karp, K. Einberg ja A. Uesson.

varten. Lisäksi oli 14-jäseninen juhlatoimikunta, jossa oli kuusi naisjäsentä, ilmeisesti juhlien käytännön järjestelyitä varten, ja kahdeksan miesjäsentä.¹⁸

Seuran johtajat pitivät ongelmana myös sitä, että seuran jäsenillä ei juuri ollut kokemusta seuroissa toimimisesta ja että suurin osa jäsenistöstä oli kankureita sekä Lentan ja Holmin tehtaiden työntekijöitä Ägenskalnsista (Hagenberg).¹⁹ Toisaalta Akerman katsoo kansallistunteen olevan tärkeämmän kuin sosiaalisen ryhmän. Esimerkkeinä hän mainitsee kuoron, jossa insinööri ja työläinen laulavat vierekkäin, ja näytelmät, joissa asianajaja esittää ensirakastajaa ja palvelijatar sankaritarta.²⁰

Seuran tavoitteena oli rekrytoida riveihinsä myös Riiassa opiskelevat virolaiset ylioppilaat. Ylioppilaat ja keskikoulujen oppilaat pääsivät ilmaiseksi seuran tilaisuuksiin viimeisille paikoille.²¹

Seuran ensimmäinen tilaisuus oli puheilta, jossa Jüri Jaakson puhui Robert Owenin elämästä ja opetuksista. Helmikuun 3:nä seura järjesti ensimmäiset juhlat: Jüri Jaakson puhui virolaisten koulutuksellisista tavoitteista Riiassa, seuran kuoro esiintyi Dionisi Orgussaaren johdolla ja Björnstjerne Björnsonin näytelmästä Nuoripari esitettiin toinen näytös. Juhla tuotti varsin runsaasti rahaa eli 128 ruplaa 50 kopeekkaa.²²

Seuran toiminta ja juhlien järjestäminen ym. vaativat paljon työtä. Tästä puolesta vastasi neiti Waimann, joka teki työnsä niin hyvin, että seura maksoi hänelle korvausta, jos hänen täytyi jäädä töistä pois seuran asioiden hoidon vuoksi.²³

Seura painatti Tartossa myös seuran perustamiskirjaa 1 400 kappaletta vironkielisinä, 300 kappaletta sekä viron- että venäjänkielisinä ja 300 kappaletta venäjänkielisinä versioina, Tavoitteena oli lisätä jäsenmäärää, sillä jäseniä suhteessa Riian virolaisten määrään oli suhteellisen vähän. Enimmillään seuran jäsenmäärä oli vuonna 1914, jolloin jäseniä oli 543. Seuralla oli jopa erilaisia jäsenhankintakampanjoita. Muun muassa kaikille Riian seuran jäsenten tuntemille etnisille virolaisille lähetettiin postikortilla tietoa seurasta. Se ei ilmeisesti ollut kovinkaan tehokasta, sillä seuraavaksi seuralaiset kulkivat ovelta ovelle kertomassa seurasta.²⁴

Vähäinen jäsenmäärä oli seuran koko toiminnan ajan ongelma, sillä jostakin syystä enemmistö Riian virolaisista jatkuvasti vierasti seuraa.

18 Akerman 1933 s. 26. Juhlatoimikunnan jäseninä olivat neidit P. Kolts, A. Uppesley, A. Peterson, rouvat D. Kann, A. Jantson, L. Jäsk ja herrat J. Janno, J. Nommik, J. Suvi, H. Kompus, O. Teterman, N. Lilienkampf, A. Uesson ja R. Toll. Akerman 1933 s. 26.

19 Akerman 1933 s. 28. Akerman valittaakin, että seuran jäsenten sosiaalisesta koostumuksesta ei ole asiakirjoja. Mutta todennäköisesti suurin osa jäsenkunnasta oli Lentan ja Holmin tehtaiden työläisiä.

20 Akerman 1933 s. 35.

21 Akerman 1933 s. 36.

22 Akerman 1933 s. 29.

23 Akerman 1933 s. 35.

24 Akerman 1933 s. 36.

Seuran oman talon rakentaminen

Riia Eesti Haridus- ning Abiandmisseltsin 25-vuotishistoriikin kirjoittaja opettaja Jaan Akermann pitää seuran kannalta ehkä saavutuksellisimpina vuosia 1908–1914, jolloin Riian virolaiset olivat taipumattoman kansallishenkisiä. Tuolloin voimistui Venäjän keisarikunnassa panslavismi ja Riiaassa pangermanismi. Riika oli tuolloin hyvin saksalainen kaupunki.²⁵

Seuralle tuli varsin pian ajankohtaiseksi oman talon hankkiminen, varsinkin kun imantalaiset eivät suostuneet yhdistämään voimiaan Hariduseltsin kanssa. Imantalaiset aiheuttivat seuralle myöhemmin harmia keräämällä lahjoituksia virolaista koulua varten. Imantalla ei tunnetusti ollut mitään tekemistä koko virolaisen kouluhankkeen kanssa.²⁶

Seura ryhtyikin etsimään sopivaa tonttia, johon talo rakennettaisiin. Lisäksi myös perusteilla oleva virolainen koulu tarvitsisi tiloja. Seura oli tähän saakka toiminut vuokratiloissa Karl Karpin omistamassa talossa. Seuran kannalta se oli kallista, tuottamatonta ja epätarkoituksenmukaista, sillä juhlat, joiden pitämistä saatiin tuloja, täytyi pitää vuokratiloissa.

Pahimmillaan tilanne oli 1909–1910. Seura vuokrasi Wöhrmannin (latviaksi Vērmāne) puiston mineraalivesikylpylän huoneet, joita voitiin käyttää torstaisin ja sunnuntaisin. Vuonna 1911 selvisi, että Imanta oli vuokrannut ne seuraavaksi vuodeksi omaan käyttöönsä. Samana vuonna seura oli menettänyt myös Nometņu iela 18:ssa sijainneen kansliansa, ja se joutui muuttamaan Nometņu iela 17:ään, jossa oli jo ennestään virolainen koulu. Suurempiin juhliin ym. vuokrattiin tiloja liettualaisten seuralta. Näistä kaikista huoneistoista muutettiin 4. marraskuuta 1912 seuran omaan taloon.²⁷

Talon rahoitusta alettiin miettiä jo vuonna 1908. Sen hankkimisesta vastasi kahdeksanjäseninen toimikunta, johon kuuluivat mm. Jüri Jaakson, Karl Karp, Kristian Jaakson ja Dionisi Müürisepp. Seuran toiveena oli, että Riian kaupunki lahjoittaisi heille tontin, mutta toive ei toteutunut. Kaupunki sen sijaan tarjoutui myymään Holmin tehtaan takana olevan tontin 8 ruplalla neliometri, mutta seura ei ollut kiinnostunut tontin ostamisesta, koska se ei ollut Ägenskalnsissa (Hagensbergissa), jossa suurin osa virolaisista asui. Toimikunta joutui etsimään vielä melko kauan, ennen kuin sopiva tontti löytyi Nometņu iela 62:sta. Tonttia ja siihen kuuluvaa taloa oli myymässä edesmenneen Hans Abelin perikunta. Taloon sijoitettiinkin rakentamisen ajaksi virolainen koulu. Tontin koko oli 1 016 ruutusalua, ja sen hinta oli 27 841 ruplaa ja 34 kopeekkaa. Seura päättikin, että kolmejäseninen ostokomissio Jüri Jaakson, Kristian Jaakson ja Johan Sönberg tehköön ostosta esisopimuksen ja maksakoon käsirahat. Näin tapahtuikin 4. syyskuuta ja kauppa vahvistettiin lopullisesti 20. syyskuuta 1909.

Jüri Jaaksonin ehdotuksesta seuraan perustettiin laina-säästökassa, jonka avulla talon rahoitusta hoidettiin. Jüri Jaakson oli nimittäin aloittanut jo neuvot-

25 Akerman 1933 s. 31.

26 Akerman 1933 s. 37–39.

27 Akerman 1933 s. 39–40.

Seuran vuonna 1913 valmistunut talo on arkkitehti Eišens Lauben piirtämä. Neuvostoaikana talossa toimi Jelgavan teatteri 1944–1953 ja Riian television studio 1954–1988. Nykyisin seura toimii samassa talossa, samoin Riian virolainen koulu. Kuva Laine Pürjerin kokoelmat.

telut Tartu Laenu-Hoiuühingun ja Viljandi Krediitühingun kanssa talon rahoittamiseen tarvittavasta lainasta ja siihen liittyvistä koroista.²⁸

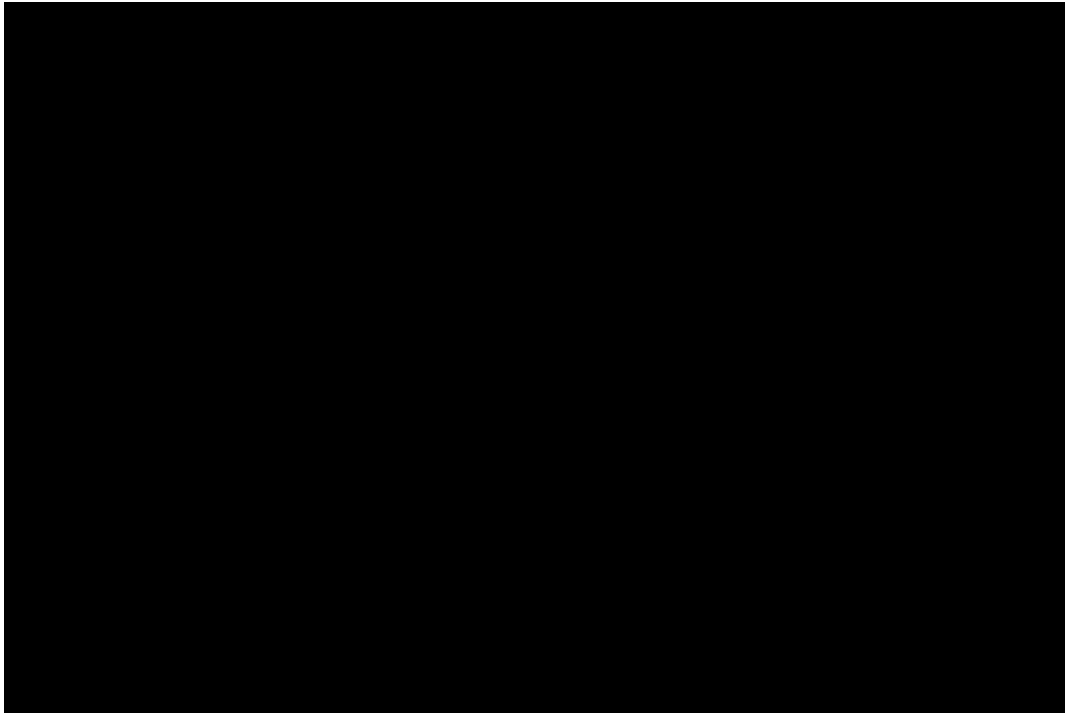
Seuran laina-säästökassa saatiin perustettua vuonna 1910. Kassan perustamiskirjan kokosivat Jüri Jaakson, Kristian Jaakson ja Aleksander Hellat. Lopulta Tartu Laenu-Hoiuühingulta saatiin lainattua 10 000 ruplaa 6 %:n korkoa vastaan. Rahaa hankittiin myös laskemalla markkinoille obligatioita 15 000 ruplalla. Tontin hinnaksi tuli kaikkiaan 29 265 ruplaa 38 kopeekkaa, josta varsinaisen tontin ja talon hinta oli 27 841 ruplaa ja 34 kopeekkaa. Lainhuudatuskulut olivat 1 424 ruplaa ja 4 kopeekkaa. Tonttiin kuuluvaan taloon muutettiin sisään 1. maaliskuuta 1911.²⁹

Talon rakennuttamisen käytännön urakka ei ollut aivan helppo. Tonttiin kuuluvassa talossa toimi seuran kanslia, ja loput huoneet vuokrattiin ulkopuolisille. Koulu jäi entisiin tiloihinsa. Rakennuttamista valvoi 20-jäseninen komissio, joka tilasi piirustukset kahdelta arkkitehdiltä. Eišens Lauben alun perin nelikerroksista taloa kuvaavat piirrokset miellyttivät komissiota eniten. Hinnaksi arviointiin yli 100 000 ruplaa. Rahaa yritettiin lainata kolmesta pankista: Tartu krediitühing, Tartu Laenu-Hoiuühing ja Viljandi Krediitühing. Kaksi viimeksi mainittua lainasivat rahat talon rakentamiseen. Tartu Laenu-hoiuühing lupasi lainata kolme neljäsosaa osaa talon arvosta ja Viljandi Krediitühing 50 000 ruplaa. Lainojen korko oli 6 % .

28 Akerman 1933 s. 40–42.

29 Akerman 1933 s. 43–44, 96–97.

Talon rakentamista varten oli jo etukäteen tilattu miljoona tiiliskiveä ja laastia.³⁰

Rakennuksella vastaavana mestarina toimi aluksi Leinet(s), mutta kun Mart Raudin päälle putosi laudankappale, joka ei kuitenkaan vahingoittanut häntä, mestari sai potkut ja vastavalmistunut diplomi-insinööri Mart Raud tuli hänen tilalleen valvojaksi.³¹

Työt etenivät rakennuksella hyvää vauhtia. Muuton taloon suunniteltiin oleva 26. joulukuuta, vaikka talo ei ollut vielä valmis, seura halusi pitää juhlat. Naisjäsenet siivosivat taloa koko joulun, jota juhlat saattoivat alkaa suunniteltuna päivänä kello 12. Ohjelmassa oli kuorolaulua, Jüri Jaaksonin puhe, kunniavieraana olleen Jaan Tõnissonin puhe sekä muut tervehdykset. Lisäksi oli sovittu, että yleisö kunnioittaa juhlavaa tilaisuutta pukeutumalla mustiin. Yleisö muisteli pitkään erityisesti Jaan Tõnissonin puhetta.³²

Talo valmistui lopulta syksyllä 1913 ja ensimmäinen muuttaja oli koulu, joka sai ensimmäiset ajanmukaiset tilansa. Talon rakentamisen viimeisenä valvojana toimi Mart Raudin jälkeen Hans Permman. Talosta tuli kaikkiaan kuusikerroksinen. Luokkien ja kansliahuoneiden lisäksi siinä oli iso juhlasali näyttämöineen sekä asuntoja.³³

Seuran juhlasali, jossa järjestettiin tanssiaisia, juhlia ja esitettiin näytelmiä. Kuva Laine Pürjerin kokoelmat.

30 Akerman 1933 s. 44–46.

31 Akerman 1933 s. 47–48.

32 Akerman 1933 s. 49.

33 Akerman 1933 s. 50.

Violainen koulu

Koulun perustamista pidettiin tärkeänä, koska virolaisten assimiloituminen muunkielisiin oli ollut suhteellisen nopeaa. Yhtenä syynä tähän nähtiin latvian-, saksan-, ja venäjänkieliset koulut, joita lapset kävivät. Virolaisilla oli ollut omia kouluhankkeita Riiaassa jo 1800-luvulla, jolloin siellä oli Pietarin-Paavalin kirkkokoulun nimellä tunnettu koulu, joka oli kaksiluokkainen ja toimi yhdessä huoneessa. Koulu ei kaksivuotisena juuri pystynyt pelastamaan – eikä juuri parantamaan – lasten viron kielen taitoa, sillä oppilaat jatkoivat koulunkäyntiään vieraskielisissä kouluissa. Tästä päätellen lasten kotikieli tai äidinkieli ei välttämättä aina ollut viro vaan todennäköisesti venäjä tai saksa.

Heti seuran perustamisen jälkeen ryhdyttiin puuhaamaan koulua, sillä raittiusseura oli jättänyt opetusta tai koulutusta varten varsin mukavan pesämunan. Seura muodostikin heti koulukomission, jota johti seuran jäsen, kaupunkikoulun opettaja A. Kann. Hänen johdollaan suunniteltiin opetusohjelma, jota pidettiin varsin hyvänä. Koulua suunniteltiin kaksiopeettajaiseksi ja viisiluokkaiseksi: kolmen alimman luokan opetussuunnitelma vastasi kaupunkikoulujen alkeiskoulujen suunnitelmaa ja kaksi ylintä luokkaa olisivat olleet vastaavat ministerikoulujen kanssa. Opetuskielenä olisi ollut viro ja toisena kielenä venäjä. Latvian kielen opettamisesta ei puhuttu mitään. Yleisesti koulun opetusohjelma olisi vastannut 1930-luvun kuusiluokkaisen alkeiskoulun ohjelmaa. Pakollisten aineiden lisäksi olisi vielä ollut saksaa, luonnonoppia ja raittiustietoutta.³⁴

Koulu avattiin heti kun rahat sitä varten oli saatu kokoon ja erilaisissa keskusteluissa tultu siihen tulokseen, että koulu avattaisiin Hagensbergissa (Ägenskalnsissa), jossa suurin osa virolaisista asui. Koulu avattiinkin Mazā Nometņu iela 17:ssä. Seuraavaksi olikin löydettävä kaksiopeettajaiseen kouluun sopivat opettajat: toisen opettajan olisi opetettava luterilaista uskontoa ja toisen ortodoksista. 25 hakijan joukosta koulun johtajaksi valittiin Hans Töllasson ja opettajiksi herrat Orgussaar ja Seeman, joista kumpaakaan koulutarkastaja ei hyväksynyt. Sen sijaan tarkastaja hyväksyi Maria Brandt-Välben. Saksaa koulussa opettivat Polyteknisen korkeakoulun opiskelijat Rudolf Maasen ja Nikolai Delin. Seuraavana vuonna koulun oppilasmäärä kasvoi niin, että kouluun otettiin kolmanneksi opettajaksi neiti Ella Kalamees. Hans Töllasson viihtyi koulun johtajana kolme vuotta, ja vuonna 1912 johtajaksi tuli Rudolf Maasen, joka opetti koulussa vuoden. Hänen jälkeensä koulun johtajaksi tuli Johan Hion.³⁵ Neiti Kalamees lähti Moskovaan jatkamaan opintojaan. Hän kuoli ensimmäisen maailmansodan jälkimainingeissa keuhkotautiin Tallinnassa. Hänen tilalleen tuli opettajaksi Maria Rebane.³⁶ Maria Brandt-Välbe ei palannut ensimmäisen maailmansodan jälkeen takaisin Riikaan vaan siirtyi miehensä Theodor Brandtin kanssa opettajaksi Rakveren seminaariin, jossa Brandtit erikoistuivat yleisopetukseen ja julkaisivat siitä hospitanteille oppikirjan.³⁷

. . . . .

34 Akerman 1933 s. 52.

35 Akerman 1933 s. 54. Kinkar 1996 s. 109.

36 Akerman 1933 s. 33, 158–159.

37 Andresen 1995 s. 174, 199.

Koulu siihen liittyvine asioineen oli hyvin suosittu puheenaihe seuran kokouksissa, ja seuralaiset olivat muutenkin kiinnostuneita koulusta.

Oppilaiden uskonnollisesta ja sosiaalisesta taustasta tiedetään se, että vuonna 1911 oppilaista 72 oli uskonnoltaan luterilaisia, 27 kreikkalaiskatolisia ja 1 roomalaiskatolinen. 10 lasta oli kaikkein alimmasta sosiaaliluokasta (veikekodaniku seisusest) ja 104 lasta talonpoikaistosta (talupoja seisusest).

Vanhempien mielestä koulun opetuksen suurin ongelma oli se, että lasten viron kielen taito jäi heikoksi. Opettajat syyttivät siitä valtiollista opetusohjelmaa, johon ei mahtunut niin paljon viron kielen tunteja kuin olisi pitänyt. Opetuskielenä oli aluksi realiteettien sanelemana venäjä, sillä lapset eivät osanneet tarpeeksi viroa. Opettajien mielestä vanhempien olisi pitänyt auttaa lapsia enemmän koulutyössä, mutta he eivät ottaneet kantaa siihen, oliko kaikilla vanhemmilla ylipäänsä niin paljon koulupohjaa, että he olisivat voineet auttaa lapsiaan läksyjen teossa. Vanhempien viron kielen taidon tasosta ei ole mitään tietoa, mutta sosiaalisen aseman perusteella voidaan päätellä, ettei ainakaan kirjoitustaito voinut olla kovin hyvä. Tehtaissa vanhemmat joutuivat käyttämään joko saksaa tai venäjää, mutta todennäköisesti näiden kielten taito oli lähinnä käytännön arkipuhetta.

Koulua rahoitettiin juhlin ja myyjäisin, lahjoituksin sekä lukukausimaksuin. Maksu oli oppilaalta 5 ruplaa lukukaudessa. Seitsemän vuoden ajan lukukausimaksu pysyi ennallaan, vaikka nostopaineita olikin, koska seura pelkäsi koulun oppilasmäärän putoavan.

*Virolaisen koulun
opettajat ja oppilaat
koulukuvassa 1930-
luvulla. Rastilla
merkitty on Laine
Puš. Opettajina
olivat Jaan Verendel
ja Aurelija Zaķis.
Kuva Laine Pürjerin
kokoelmat.*

Koulun ja etenkin koululaisten ongelmana olivat oppikirjojen hinnat, vaikka ne myytiinkin oppilaille tai oppilaiden vanhemmille omakustannushintaan. Kaikkien koululaisten vanhemmilla ei aina ollut rahaa maksaa kirjoja, joten koulu myi niitä velaksi. Vanhemmat jättivät usein velkojaan maksamatta. Seurassa oltiin jopa sitä mieltä, että tällaiset vanhemmat olisi pitänyt haastaa oikeuteen. Kaikkein köyhimmille oppilaille kirjat lahjoitettiin.

Opettajat saivat palkkaa aluksi 35 ruplaa kuukaudessa, mikä oli sama kuin kaupungin muissakin kouluissa. Koulun johtaja sai 40 ruplaa kuukaudessa sekä ilmaisen asunnon lämmityksen ja sähkön kanssa.³⁸

Seuran kirjasto

Kielen ylläpitäminen vieraassa ympäristössä ilman kirjoja ja lehtiä on vaikeaa. Imantalla oli erittäin hyvä kirjasto, sillä imantalaisilla oli ollut tavoitteenaan ostaa jokainen Virossa ilmestynyt kirja. (Vuonna 1910 Imantan kirjastossa olikin 1 765 kirjaa ja vuonna 1912 2 176 kirjaa.) Karl Karpin muistelujen mukaan Imantan kirjasto oli Baltian (Latvia, Liettua) alueella suurin virolainen seurakirjasto. Kirjaston luettelon mukaan kirjoja oli yli 1 100. Kirjastossa oli todennäköisesti suurin osa vuosina 1880–1910 julkaistusta vironkielisestä kauno- ja tietokirjallisuudesta.³⁹

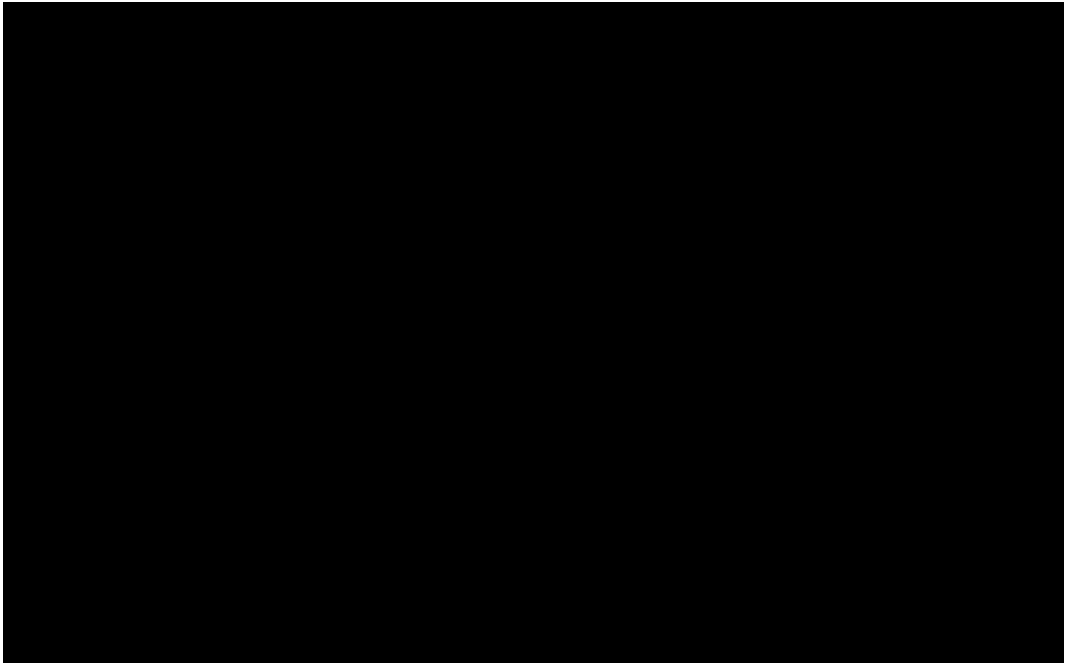
Raittiusseura ei tahtonut jäädä huonommaksi, vaan se perusti myös oman kirjaston. Kun raittiusseura liitettiin Riia Eesti Haridus- ning Abiandmisseltsiin, sen kirjastossa oli noin sata kirjaa ja esitettä. Suurin osa näistä käsitteli kuitenkin raittiutta. Joka tapauksessa se oli alkuna seuran ajan mittaan suureksi paisuneelle kirjastolle. Kirjastonhoitajana toimi aluksi kuoronjohtaja Dionisi Orgusaar. Vuonna 1909 kirjastonhoitajaksi tuli koulunjohtaja Hans Tõllasson. Hän pani sakkojen avulla kuriin leväperäiset lainaajat. Kirjoja lainattiin kaksi kertaa viikossa ja samanaikaisesti seuralla oli yleensä kuoro- ja näytelmäharjoituksia sekä muuta toimintaa.

Seuran kirjastoon tilattiin myös virolaisia lehtiä, mm. Virulane, Postimees, Päevaleht, Peterburi Teataja, Meie Kodumaa (Pärnun alueen lehti). Seuran jäsenistössä oli paljon entisiä Sindin ja Allikakiven tehtaiden työntekijöitä. Tilattiin myös Eesti Kirjandus ja Politsei Teadaandja. Vuonna 1911 tilattiin kuitenkin ainoastaan Päevaleht. Seuraavana vuonna tilattiin jälleen kaikki lehdet, koska tuli niin paljon valituksia siitä, että tilataan ainoastaan yhtä lehteä. Kirjaston käyttäjämäärät kasvoivat jatkuvasti. Uudessa talossaan seuralla oli oma kirjastuhuone (jonne myöhemmin tuotiin myös radio) sekä erikseen lehtienlukuhuone.⁴⁰

38 Akerman 1933 s. 53–58.

39 Riia Eesti Seltsi "Imanta" Raamatute nimekiri (ei painovuotta, mutta periodijulkaisujen kohdalla viimeinen painovuosi oli 1910).

40 Akerman 1933 s. 59–62.

Seuran vapaa sivistystyö

Koulun tehtävänä oli nuorison kasvatus. Seuran koulutuskomission valistustyön kohteena olivat aikuiset. Välineenä oli esitelmien ja puheiden pito. Seuran jäsenet olivat kiinnostuneita puhe- ja valistusilloista, joista seurassa tuli kaikkein suosituin ajanviete. Esitelmiä oli laidasta laitaan: astronomiasta ja atomeista naiskysymykseen ja viron kielen oikeinkirjoitukseen.

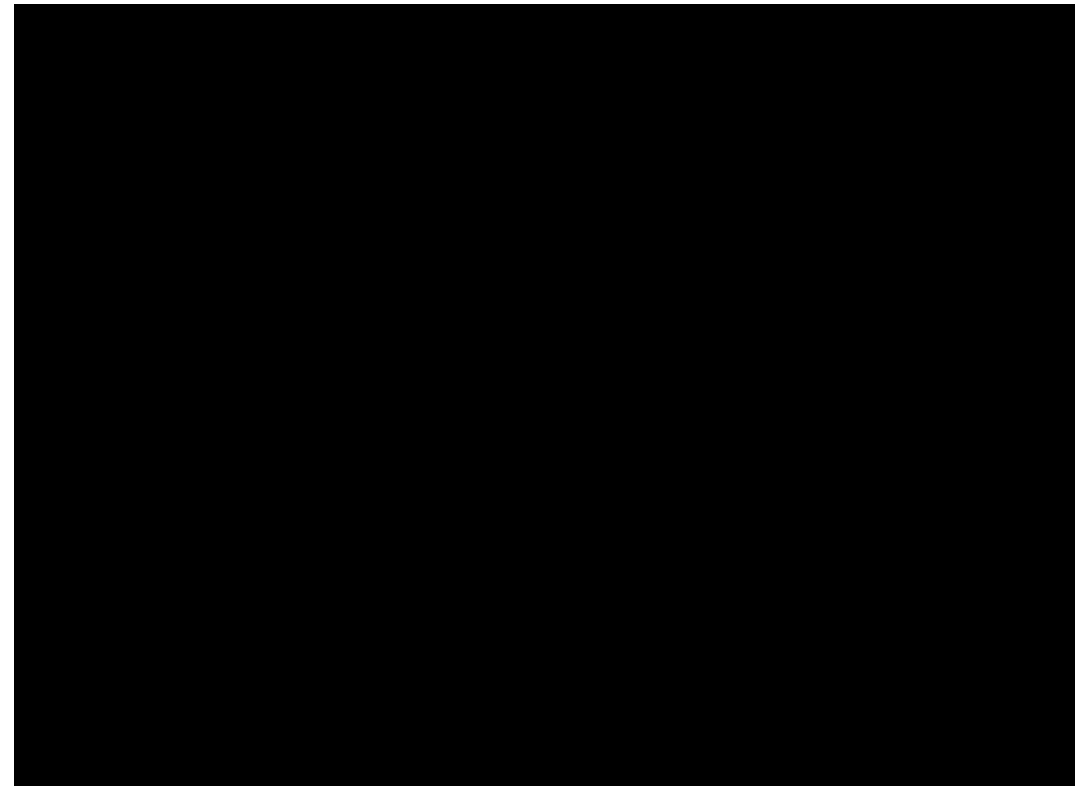
Seura järjesti myös erilaisia pienimuotoisia kursseja. Erilaisten teemojen pohjalta järjestetyissä kyselyilloissa asiantuntijat vastasivat yleisön kysymyksiin, joiden pohjalta käytiin myös keskustelua.

Perheilloissa oli musiikkia, esitelmiä ja näytelmiä. Seuran yhteydessä toimiva raittiusseura järjesti omasta aiheestaan myös varsin usein puhe- ja valistusiltoja.⁴¹

Seura järjesti jäsenilleen myös erilaisia kursseja. Erityisesti kielikurssit, kuten saksan ja venäjän kurssit olivat suosittuja, sillä tehdastyöläiset tarvitsivat työssään usein sekä saksaa että venäjää arkikielen tasolla. Lisäksi opetettiin myös matematiikkaa. Saksan kielen kurssilla oli 50 henkilöä, venäjän 29 ja matematiikan kurssilla oli 24 henkilöä. Kurssit olivat maksullisia: kolmesta kurssista joutui maksamaan 7 ruplaa, kahdesta 5 ruplaa ja yhdestä 3 ruplaa. Naiset saivat 25 %:n alennuksen. Kurssimaksut olivat verrattaessa keskimääräiseen palkkaan suhteellisen suuria, mutta koska koulutushalukkuus oli suuri, opinnoista

*Seuran kuoro retkellä
Tallinnassa
Russalkan muisto-
merkin luona.
Kuva Laine Pürjerin
kokoelmat.*

. . . . .
41 Akerman 1933 s. 63–68.

*Koko Pušin perhe
näyttämöllä 1928.
Etualalla noin 4-
vuotias Laine
ensimmäistä kertaa
näyttämöllä.
Kuva Laine Pürjerin
kokoelmat.*

oltiin valmiita maksamaan. Kaupunki antoi kyllä aluksi seuralle kurssitilat ilmaiseksi Olga ielalla sijaitsevasta kaupungin alkeiskoulusta, mutta opettajien palkat, luokkien valaistus ja lämmitys maksoivat huomattavasti enemmän kuin kursseista oli tuloja. Viron kielen kursseilla oli 24 opiskelijaa. Humanistiset aiheet menettivät kuitenkin koko ajan suosiotaan tekniikan rinnalla. Polyteknisen korkeakoulun virolaiset opiskelijat ansaitsivat opiskelurahoja opettamalla teknistä piirustusta, konepiirustusta ja matematiikan eri osa-alueita. Sodan alkaminen vuonna 1914 lopetti nämä kurssit.⁴² Teknisten kurssien suosiota selittää todennäköisesti se, että niiden avulla tehtaissa työskentelevät virolaiset pyrkivät nostamaan sosiaalista statustaan esim. pyrkimällä työnohtajiksi ja mestareiksi. Teollisuudessa vaadittiin tuolloin vielä pitkää praktiikkaa ja vähitellen urakiertoon tarvittiin myös teoreettisia opintoja.

Näytteleminen ja kuorolaulu

Näytteleminen ja kuorolaulua voidaan pitää virolaisten lempiharrastuksina. Seuraankin perustettiin oitis näytelmäryhmä ja kuoro. Seuran esittämiin näytelmiin ja kuoron konsertteihin riitti aina yleisöä, mikä tarkoitti myös sitä, että esitykset

. . . . .
⁴² Akerman 1933 s. 69–71.

tuottivat seuralle tuiki tarpeellista rahaa. Seuran juhlissa oli aina joko näytelmä tai kuorolaulua tai molemmat sekä usein myös tanssia. Akerman tosin valittaa, että vuonna 1933 ei enää riitä yleisöä joka esitykseen, sillä ihmisten taloudellinen tilanne oli huono. Tämä johtui ilmeisesti lamavuosista, sillä lama alkoi Latviassa toden teolla vasta 1930 ja vaikutti edelleen vuonna 1933.⁴³

Vuodessa esitettiin yleensä 8–10 näytelmää. Aluksi näytelmät esitettiin vuokrataloissa, mm. Ulei-seuran talossa, Kauppiasseuran talossa, Gutenbergin seurassa, Pienessä killassa, Torenbergin (Torņakalns) latvialaisessa seurassa, Latvian apu seurassa, Latvialaisessa luontoseurassa ja Venäläisessä seurassa. Vuoden 1912 joulukuusta näytelmät esitettiin oman talon näyttämöllä. Suurin osa virolaisista asui Āgenskalnsissa, mutta koska juhlat yleensä venyivät ja melkoinen osa virolaisista asui ympäri kaupunkia, paikalle tilattiin yleensä erikoisraittiovaunu viemään väsyneet juhlijat kotiin eri puolille kaupunkia. Haridusseltsi ja Imanta järjestivät myös yhteisiä juhlia. Taloudellisesti menestyksekkäin oli 26.8.1909 Arkādiassa pidetty puutarhajuhla, josta molemmat seurat nettosivat 186 ruplaa ja 51 kopeekkaa.⁴⁴

Yleisön saamiseksi seura joutui myös mainostamaan juhliaan. Aluksi riittivät vironkieliset julisteet, mutta myöhemmin ne olivat myös venäjänkielisinä. Latvian kieltä ei tuolloin välttämättä tarvinnut Riassa. Sitä luonnehditaan viroon verrattavaksi vähemmistökieleksi. Riika oli leimallisesti saksalainen kaupunki. Yläluokka oli saksalainen ja alaluokka venäjänkielinen. Seuran mainoksissa pisti silmään se, että miehiä tituleerattiin tittelillä isand (isäntä) ja naisia neu (neito).

Näytelmät tilattiin yleensä virolaisista teattereista, kuten Vanemuisesta ja Estoniasta, joiden ohjelmistoon ne olivat aikaisemmin kuuluneet.

Syksyllä 1904 raittiusseurassa esitettiin Maksim Gorkin näytelmää Põhjas (Pohjalla). Kirjailija oli itse tuolloin Riassa, mutta ei saapunut katsomaan esitystä.⁴⁵

Seuran jäsenet olivat harrastelijanäyttelijöitä, mutta ohjaajaksi saatiin usein ammattilaisia, kuten paikallisen saksalaisen teatterin näyttelijä A. Frisch, joka ohjasi seuran näytelmäryhmää. Näytelmäryhmässä oli läpileikkaus koko seuran jäsenistöstä.⁴⁶ Näytelmäryhmä sai kuitenkin moitteita huonosta viron kielen ääntämyksestään.⁴⁷

Näytelmät olivat tuolloin yleensä yleiseurooppalaisia kestoosuosikkeja, kuten Gorkia, Ibseniä ja Shaw'ta. Virolaisia näytelmiä juurikaan ei tuolloin vielä kovin paljon ollut. Seura kuitenkin hankki kaikki viroksi käännetty näytelmät, sillä

43 Krastiņš 1994 s. 8.

44 Akerman 1933 s. 71–75. Arkādia-puisto sijaitsee Pārdaugavassa. Sitä pidetään ehkä Riian kauneimpana ja omaleimaisimpana maisemapuistona. Se oli suosittu ulkoilmajuhlien pitopaikka. Kolbergs 1990 s. 296–297.

45 Akerman 1933 s. 75–76.

46 Akerman 1933 s. 77–78. Näytelmäryhmään kuuluivat: rouvat L. Jask, L. Pool neidit H. Busch, E. Lell, P. Kolts, M. Sommer, E. Tilk, M. Tufts, J. Waimann, Herrat J. Eek, A. Frisch, H. Hiob, A. Jantson, K. Jürgenson, J. Jürgens, A. Kalm, K. Kimberg, J. Kiho, L. Lall, J. Lindpere, A. Oolo, D. Orgussaar, H. Orav, O. Schwartz, F. Sägi, H. Töllansson ja H. Vāljamaa. Ryhmän ohjaajina toimivat A. Frisch ja A. Jaanson.

47 Akermann 1933 s. 83.

Seuran kuoro kävi esiintymässä myös Apessa ja Alüksnessa. Kuva Laine Pürjerin kokoelmat.

ensi-iltoja oli varsin usein. Näytelmäryhmällä oli usein vaikeuksia sensorien kanssa. Esimerkiksi Hans Südermannin näytelmää *Au* muutettiin, sitä ei tiedetä, miksi sensorit eivät hyväksyneet näytelmää ja miten sitä muutettiin (sensuroitiin) ennen esitystä. Vuonna 1915 esitettiin ensimmäisenä virolaisena näytelmänä August Kitzbergin *Libahunt* (Ihmissusi), joka oli seuran viimeinen näytelmä ennen sodan päättymistä.⁴⁸

Kirjailija Eduard Vilde työskenteli nuoruudessaan Riiassa saksankielisessä *Zeitung für Stadt und Land* -lehdessä. August Kitzberg puolestaan työskenteli nuoruudessaan Feniksin tehtailla. Hän oli myös Imantan puheenjohtajana.⁴⁹ Runoilija ja koulumies Ernst Enno opiskeli Riian teknisessä korkeakoulussa.⁵⁰

Myös seuran kuoron toiminta periytyi raittiusseuran ajoilta: raittiusseuran kuorosta muodostettiin seuran kuoro. Kuoron johtajana toimi Dionisi Orgussaar. Kuoron ohjelmisto oli suhteellisen laaja. Kuoro esitti myös operetteja, kuten *Murueide Tütar*. Kuoron koostumus oli läpileikkaus koko jäsenistöstä näytelmäryhmän tapaan.⁵¹

48 Akerman 1933 s. 79–81.

49 Karma 1989 s. 10

50 Toona 2000 s. 54.

51 Akerman 1933 s. 84–86. Kuorossa lauloivat sopraanot neidit N. Aspe, M. Bachmann, E. Feldman, M. Fridolin, A. Kiet, J. Kolts, M. Kolts, L. Kunnap, A. Reitson, A. Roth, H. Roth, E. Teppand, E. Tilk, J. Waimann, ja rouva L. Pool. Altoa lauloivat neidit A. Avikson, M. Avikson, M. Kivi, P. Kolts, J. Seljamaa, H. Tammel, J. Teppand, M. Tults, J. Vaht, W. Weinberg. Tenoreina lauloivat herrat J. Fridolin, J. Kohk, N. Kuppar, S. Milgraw, P. Nikolaev, T. Orgussaar, D. Müürisepp, N. Sternfeldt, A. Weinberg, A. Wöhrmann. Bassoina lauloivat herrat P. Bersin, A. Hanson, W. Janson, R. Fridolin, A. Henrichson, K. Lusik, P. Peterson, T.

Laulajille ei maksettu mitään palkkioita. Akerman viittaa ilmeisesti 1930-luvulla käytössä olleeseen tapaan maksaa esiintyjille ”trammiraha” eli ratikkalippu. Kuoronjohtajalle, musiikkikoulun oppilaalle Dionisi Orgussaaarelle maksettiin palkkiota 10 ruplaa kuukaudessa.

Seuran kuorolle tehtiin ehdotus virolaisten laulujen levyttämisestä Moskovassa, mutta hanke ei ilmeisesti toteutunut.⁵²

Myyjäiset

Jäsenmaksuista ja juhlista saadut tulot eivät kattaneet seuran menoja, joten myyjäisistä ja arpajaisista saadut tulot olivat erittäin tärkeitä. Myyjäiset olivat byrokraattisesti sikäli hankalia, että niihin tarvittiin kuvernöörin lupa. Aina välillä hän kieltäytyi lupaa antamasta.

Akermanin mielestä ihmiset olivat tuolloin innokkaampia tukemaan seuraa kuin 1930-luvulla, jolloin myyjäiset ja arpajaiset saattoi unohtaa tulolähteenä.⁵³ Myyjäisten järjestäminen oli lähinnä naisten harteilla, sillä naiset valmistivat myytävät tuotteet kuten käsityöt ja leivonnaiset; erityisesti tässä kunnostautuivat Liisa Fridolin, Juuli Olberg, E. Kann, M. Lokk, J. Teffer ja L. Pool.

Naiset eivät kuitenkaan saaneet myyjäisten tuotosta itselleen mitään. Heitä kyllä kiitettiin siitä, että he avustivat seuraa työllään, mutta heidän työpanostaan ei juuri arvostettu.⁵⁴

Seuran myyjäisiä avustivat alkuvaiheessa myös virolaiset yritykset lahjoittamalla tavaraa myyntiin. Seura kiitti niitä Postimees-lehdessä, Tallinna Teatajassa, Päevalehtessä, Meie Kodumaassa ja Virulasessa.⁵⁵

Raittiusryhmä

Haridusseltsin perintönä seuralle muodostettiin raittiusryhmä, jonka innokkaina jäseninä toimivat suurin piirtein samat henkilöt kuin alkuperäisessäkin raittiusseurassa. Seuran tavoitteena oli raittiustyö etenkin nuorison keskuudessa. Seura järjestikin paljon lastenjuhlia, joissa aatetta yritettiin levittää. Riiaassa ei ollut tapana järjestää lastenjuhlia, ja seura lienee järjestänyt Riian ensimmäiset lastenjuhlat 20. heinäkuuta 1908. Raittiustyö oli melko lailla yhteen sidottu myös koulun toiminnan kanssa. Lapsille järjestettiin myös leikkitunteja, joilla opeteltiin suomalaisia ja ruotsalaisia laululeikkejä (Soome-Rootsi laulumänge). Raittiusosakunnassa vaikutti innokkaasti myös Kaarel Einbund (myöhempi Eenpalu ja

Peterson, A. Oolo, M. Sass, A. Seljamaa, J. Tuuts, ja K. Winter. Sooloja esitti välillä musiikkikoulun oppilas neiti A. Leisman. Kuoronjohtajina toimivat D. Orgussaar, J. Hion, W. Peerna, K. Jaakson, ja G. Hellat.

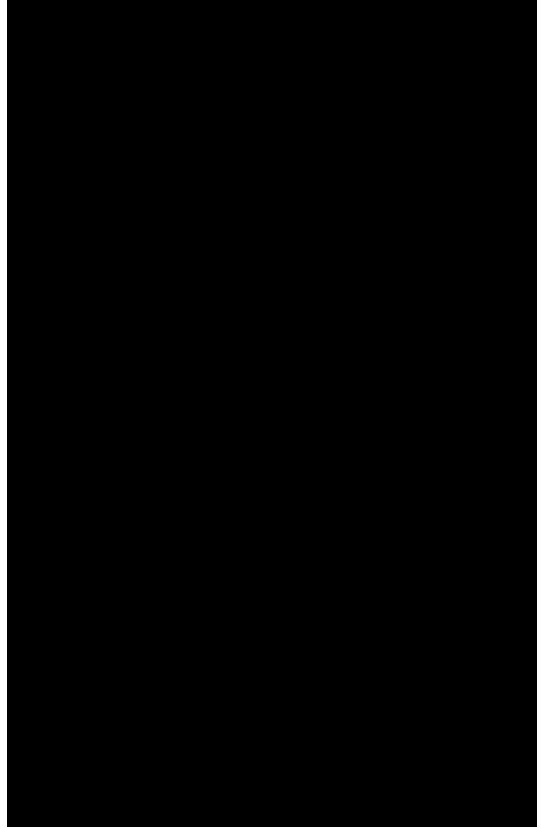
52 Akerman 1933 s. 86.

53 Akerman 1933 s. 86.

54 Akerman 1933 s. 87.

55 Akerman 1933 s. 88.

*Seuran aktiivijäsen Liisa Jalak
pöyrymeissään 1920. Kuva Laine
Pürjerin kokoelmat.*

Viron riigivanem). Ryhmään kuului myös naisia, tärkeimpänä jäsenenä opettaja Maria Brandt-Välbe, joka toimi myös ryhmän sihteerinä. Opettaja Brandt-Välbe ja insinööri Raud pitivät lapsille esitelmiä alkoholin turmiollisuudesta sielulle ja ruumiille.

Raittiusryhmän suurimpana ideologisena ongelmana seuran kannalta oli seuran talossa vuokralaisena ollut olutpuoti, joka ei kylläkään sopinut raittiusaatteen, mutta antoi seuralle varmat vuokratulot!

Seuran tilaisuuksissa sai ruokailun yhteydessä tarjoilla alkoholia. Tilan vuokra oli tosin silloin 100 % korkeampi. Seuran taloudelliset periaatteet eivät kuitenkaan raittiusintoilijoille kelvanneet. Seuran ja ryhmän välisessä konfliktissa todettiin, että seuraa kiinnosti enemmän talous kuin raittiusaate, joten 17.5.1914 seura päätti lopettaa raittiusryhmän.

Naisjaosto

Haridusseltsin naisjaoston perustava kokous pidettiin 9. maaliskuuta 1908. Sen tavoitteena oli käsitellä kaikkia naisia kiinnostavia asioita kuten yhteiskuntaa, kasvatusta, kirjallisuutta, uskontoa, liikuntaa ja kansallista identiteettiä.

Naiset hankkivat rahaa järjestämällä perheilloja. Tosin naisten päätehtävänä pidettiin kodinhoitoa ja lastenkasvatusta, ja näistä järjestettiin usein luentoja.

Seuran koulun pihalle hankittiin naisten tuella erilaisia leikkivälineitä koululaisille. Raittiusyhdistyksen kanssa järjestettiin yhteisiä tilaisuuksia. Käsiyöiltoja järjestettiin rouvien L. Poolin ja A. Mikkmannin johdolla ja niissä tehtiin kaikenlaista myytävää myyjäisiin. Naisjaostolla oli seuran tiloissa oma huone, johon naiset itse hankkivat huonekalut.

Naisten yhteiskunnallinen harrastuneisuus ilmeni lähinnä kirjallisuusilloissa, joissa käsiteltiin mm. amerikkalaisen naislääkärin tohtori Wood-Allenin teosta *Armas ema, ütle õigust* (Rakas äiti, puhu totta). Lisäksi käsiteltiin myös tuolloin ajankohtaista ja kohua herättänyttä ruotsalaisen naisasianaisen Ellen Keyn teosta *Abielu ja armastus* (Avioliitto ja rakkaus). Virolaisten kirjailijoiden teoksista käsiteltiin mm. *Mait Metsanurgan* *Vahesaare Villem* ja Ernst Petersonin *Rahva-valgustaja* (Kansanvalistaja). Esitelmien aiheina olivat mm. raittius, lastentarhat, kansallishenki ja naisten asema.

Naisjaoston hengettäret olivat opettaja Maria Välbe, M. Loko-Poolake ja E. Madisson. Jäseniä jaostossa oli suhteellisen vähän, sillä jäsenmäärä vaihteli 12:n ja 35:n välillä.⁵⁶ Naisten merkitystä seuran työn ja toiminnan kannalta on vähätelty, vaikka naisten järjestämät myyjäiset tuottivat seuran tuloista noin kolmanneksen. Yleensä pidettiin itsestään selvänä, että naiset uhrautuivat seuran puolesta esim. varainhankinnassa, mutta jos he tarvitsivat jotakin, seuralta ei yleensä löytynyt rahaa naisten tarpeisiin, kuten naisten huoneen kalusteisiin. Naisten osuus seuran päätäntävällästä oli erittäin pieni, lähinnä opettaja Maria Brandt-Välbellä oli jotakin sanottavaa sivistys- ja raittiuskysymyksissä. Naisten pääasialliseksi tehtäväksi nähtiin hengeltään virolaisten lasten kasvattaminen. Toisaalta seuran jäsenistössä oli tittelistä preili tai neuu päätellen melko paljon naimattomia naisia, joiden työpanos jäi yleensä muutamaa mainintaa lukuun ottamatta huomaamatta, kun sitä ilmeisesti pidettiin itsestään selvänä. Miesten tekemiset on kyllä melko tarkkaan dokumentoitu. Seuran historiikissa ei mainita naisten ammatteja opettajia lukuun ottamatta. Seuran toiminnan kannalta naisten työ oli välttämätöntä mutta näkymätöntä ja naisten toiseus seuran toiminnassa itsestään selvää.

Ensimmäisen maailmansodan aiheuttamat ongelmat

Ensimmäiseen maailmansotaan asti seuran kehitys oli ollut erittäin hyvä. Jäsenmäärä oli vuonna 1914 kasvanut 548 jäseneen. Seuran toiminta oli sikäli menestyksellistä, että seuran tilaisuuksiin riitti yleisöä. Koulu oli myös jatkuvasti lisännyt oppilasmääräänsä.

Ensimmäisen maailmansodan puhjettua elokuussa 1914 lähtivät monet seuran johtohenkilöistä Riiasta. Seuran pitkäaikainen esimies Jüri Jaakson lopetti asianajajana toimimisen ja siirtyi Tallinnaan paikallisen Linnapankin johtajistoon. Myös seuran varainhoitaja J. Weimann ja seuran lehden toimittaja M. Jantson muuttivat Riiasta. Seuran puheenjohtajana jatkoi Aleksander Hellat.

. . . . .
⁵⁶ Akerman 1933 s. 93–95.

Lokakuun alusta seuran taloon tuli Punaisen Ristin sairaala ja marraskuun 10:ntenä sotilassairaala, joten seuran toiminta sen omissa tiloissa loppui. Talossa olleet vuokra-asunnot otettiin armeijan käyttöön. Seuralla oli sellainen käsitys, että sodan jälkeen se saisi armeijalta jotakin vuokraa huoneistaan.

Elokuusta joulukuuhun seuran jäsenmäärä väheni 270 henkilöllä. Osa joutui armeijaan, osa pakeni rauhallisempiin oloihin. Juhlia pidettiin tuolloin kaksi, 21.9. ja 9.11., ja niiden tuotto käytettiin sotamiesten perheiden hyväksi. Seuran talous oli vuonna 1914 erittäin pahasti tappiollinen. Seura piti 15. tammikuuta 1915 viimeisen kokouksen ennen sodan päättymistä. Seuran puheenjohtajaksi valittiin Eduard Alver. Talonmiehen virkaa hoiti Kusma Reinholdt, jonka tehtäväksi tuli vastata tuolloin seuran kiinteistöistä.

Koulu joutui muuttamaan 17. marraskuuta 1914 sairaalan tieltä kaupungin alkeiskoulun tiloihin Hamanikadulle. Siellä koulua käytiin vuoden verran, minkä jälkeen se vuoden 1915 loppusyksystä suljettiin. Koulun tilat jouduttiin vuokraamaan armeijalle. Seuralla oli sellainen käsitys, että näillä vuokratuloilla se olisi lyhentänyt talovelkaansa, mutta armeija jätti kylmästi vuokrat maksamatta.

Seuralla oli vuonna 1915 sen verran toimintaa, että se saattoi esittää August Kitzbergin Libahunt-näytelmän Torņakalnsin latvialaisen seuran tiloissa.

Mitä lähemmäksi saksalaiset tulivat, sitä kriittisemmäksi tilanne muuttui. 20. kesäkuuta 1915 saksalaiset olivat Jelgavassa, ja Riissa suoritettiin silloin yleinen evakuointi. Koulut, tehtaat, kaupat ja ihmiset jättivät Riian. Lentan ja Holmin tehtaat evakuoitiin Kostromaan Venäjälle, jonne lähtivät myös tehtaiden virolaiset työläiset. Lähtijöiden joukossa oli paljon seuran aktiivijäseniä kuten Reinhold Fridolin ja R. Teffer. Seuran puheenjohtaja Eduard Alver määrättiin Tarttoon.

Riikaan jäi seuran omaisuutta valvomaan talonmies Kusma Reinholdt. Riissa oli tuolloin Akermanin mukaan jäljellä ainoastaan seitsemän virolaista perhettä.

Kusma Reinholdt joutui kuitenkin pakenemaan Pietariin Liivinmaan kuvernöörin kutsuntoja, mutta hänen vaimonsa jäi huolehtimaan seuran omaisuudesta.⁵⁸

Seuran kassa oli tyhjä, sillä armeija ei ollut vuokria maksanut. Kuluja kuitenkin oli, kuten lainojen korot ja vesimaksut. Vuonna 1916 rouva Reinholdtilla oli suuria vaikeuksia maksamattomien vesimaksujen kanssa. Talosta katkaistiin vesi, ja vihoviimeisetkin vuokralaiset uhkasivat lähteä, ellei vettä ala taas tulla. Kusma Reinholdtille lähetettiin sähke Pietariin, ja hän saapui järjestämään asian. Kahden kuukauden kuluttua oli vesiongelmia, mutta ne saatiin jälleen kaupungin kanssa sovittua.

Lämmitysmateriaali, lähinnä puu, hankittiin yleensä öisin pihoilta ja muualta, mistä sitä yleensä löydettiin. Ernst Jaakson on kertonut muistelmissaan tavallisen virolaisen elämästä Pärdaugavassa sodan aikana. Vuonna 1914 Jaaksonin äiti lähetti Ernstin sisarensa Alvinen kanssa Pietariin evakkoon. Marie Jaakso-

57 Akerman 1933 s. 100–107.

nin sisar Juuli Karpender asui siellä miehensä Gustavin kanssa. Vuoden kuluttua he tulivat takaisin Riikaan. Ernst työskenteli mm. sähkösanomalähetinänä. Osana palkkaa hän sai viikossa kassillisen elintarvikkeita, joita oli yhä hankalammin saatavissa. Vuoden 1919 lokakuussa yhteys yli Daugavan oli katkennut, ja Ernst lähti kesken taistelujen siskonsa kanssa etsimään elintarvikkeita Viron konsuli Mäggiltä, jolla oli antaa heille pieni kassillinen perunoita. Häneltä sotilaat olivat jo vieneet lähes kaiken varastamisen arvoisen.⁵⁸

Vuoden 1916 aikana tuli seuralle todellisia ongelmia, sillä seuran kiinteistöön majoittui latvialaisia tarkka-ampujia. Sotilaat ryhtyivätkin pitämään hauskaa seuran tiloissa: seurasi jokaöiset tanssit, konsertit ja näytelmät. Vuokraa sotilaat eivät maksaneet, eivätkä he luonnollisesti olleet kiinnostuneita talon kunnossapidosta. Vuoden 1916 loppupuolella tarkka-ampujat siirrettiin kasarmeihin. Tosin he kävivät edelleen pitämässä juhliaan seuran tiloissa. Vallankumouksen myötä asiat pahenivat entisestään, sillä viimeinenkin kuri oli sotaväestä kadonnut. Talon uunit särjettiin. Vesihanat jätettiin auki sillä seurauksella, että vesi turmeli pahasti kiinteistöä ja lattiat mätänivät. Sodan jälkeen seura yritti saada sotilaiden aiheuttamista tuhoista korvausta Latvian valtiolta, mutta armeijan ja seuran välillä ei ollut asiasta kirjallista sopimusta.

Seuran toimintaa tosin yritettiin myös hitaasti käynnistää, mutta sen jäsenistö oli vielä pitkään karkuteillä. Seuran toiminta oli kuitenkin aloitettava senkin uhalla, ettei jäseniä juurikaan ollut. Puheenjohtajaksi tuli Riian virolaisen seurakunnan pastori Theodor Tallmeister, ja seuran ensimmäinen maailmansodan jälkeinen kokous pidettiin 9. huhtikuuta 1917. Jäseniä oli paikalla 50–60. Haridusseksin ja Imantan yhdistymistä yritettiin jälleen, mutta siinä epäonnistuttiin. Tallmeister oli tullut Riikaan vuonna 1913 apupapiksi ja toimitti aluksi Riian ensimmäistä vironkielistä lehteä nimeltään Riia Eesti Koguduse Leht. Hän toimi myös vuonna 1917 Riian kaupunginvaltuutettuna, ja vuonna 1919 hän oli jonkin aikaa Viron konsulina Riiassa. Vuonna 1920 hän siirtyi Tallinnan Pyhän hengen kirkon pastoriksi. Pastorina hän oli erittäin pidetty.⁵⁹

Ensimmäisenä tehtävänä oli talon kunnostaminen. Tosin joku latvialainen sotilasporukka tahtoi viedä seurasta pianon ja tuolit, mutta ne piilotettiin ja sotilasporukalle sanottiin, että eräs toinen sotilasjoukkio oli käynyt ne juuri hakemassa.

Rahan saamiseksi ryhdyttiin kuitenkin heti viettämään juhliä. Juhliin kutsuttiin myös Riiassa olevia virolaisia sotilaita ja upseereita. Juhlat aloitettiin puheenjohtaja Tallmeisterin puheella. Muuna ohjelmana oli kuorolaulua ja näytelmä. Tanssia ei ollut. Poikkeuksellisesti ensimmäisen juhlan tulot menivät isänmaallisesti Eesti Rahva Muuseumiin talon kunnostamiseen.

Vuoden 1917 elokuussa saksalaiset valloittivat jälleen Riian. He suhtautuivat seuraan korrektisti. He olivat ainoastaan kiinnostuneita seuran omistamasta talosta paenneiden vuokralaisten omaisuudesta. Seuran toiminnan lopettivat tällä kertaa sotilait, jotka eivät sallineet kokoontumisia.

58 Jaakson 1995 s. 21–23.

59 Akerman 1933 s. 110–113. Jaakson 1995 s. 23.

Seuran rahastonhoitaja J. Ruutlane lähti Riiasta mukanaan seuran rahat (Tallmeisterin mukaan noin 6 000 ruplaa). Tosin Tarton ja Viljandin pankit eivät vielä vaatineet velkojaan takaisin. Mutta Saksan miehitettyä Viron helmikuussa 1918 ryhtyivät pankit kyselemään velkojaan. Viljandi Krediitühing ei suostunut pidentämään seuran velkoja ja lähetti paikalle K. Baarsin katsomaan, miten pankki saisi seuralta rahansa takaisin. Pankki sai seuralta lopulta rahansa vuonna 1920 eikä taloa myyty. Tosin rahojen kerääminen ei ollut seuralle helppo tehtävä.

Saksalaiset aiheuttivat puolestaan seuralle hankaluuksia vuonna 1918 tahtomalla seuran pianon ja tuolit. Piano ja tuolit piilotettiin jälleen ja saksalaisille uskoteltiin, että venäläiset olivat vieneet ne mukanaan.

Tuolloin oli vireillä suunnitelma, jonka mukaan Baltiasta voitaisiin muodostaa erillinen herttuakunta Saksan yhteyteen.

Liivinmaan kenraalikuvernööri August Finnin tiedustelikin seuran kantaa siihen, asettuuko seura Saksan vai Venäjän puolelle. Tallmeister vastasi seuran puolesta, ettei hän voi tietää tuhansien virolaisten mielipidettä.

Brest-Litovskin rauhan jälkeen ihmiset alkoivat vähitellen tulla takaisin. Työläiset ja useat seuran aktiivijäsenet tulivat Kostromasta tehtaiden mukana takaisin Riikaan.⁶⁰

Vuosi 1919 oli jälleen seuralle taloudellisesti ja muutenkin onneton, sillä Latviassa olivat tuolloin vallassa bolsevikit, baltiansaksalaisten Landeswehr-joukot ja bermondtilaiset.

Latvian tasavallan ensimmäiset päivät olivat suhteellisen rauhalliset. Mutta 3. tammikuuta bolsevikit valloittivat Riian. He tahtoivat seuran näyttämön ja ristiivät sen Spartakuksen kodiksi. Bolsevikit viipyivät talossa viisi kuukautta, eikä seuralla ollut käytännössä mitään sanomista heidän tekemiinsä. Kirjaston he veivät keskikaupungille, jotta kaikki virolaiset proletaarit voisivat sitä käyttää. Imantan kirjastolla oli vastaavanlainen kohtalo. Bolsevikit tosin suunnittelivat polttavansa kaikki kirjastot, mutta onneksi he eivät ehtineet tehdä sitä ennen vallan vaihtumista 22.toukokuuta Landeswehrille, jota puolestaan eivät kulttuuriseurojen kirjastot juuri kiinnostaneet. Seura haki sekä omansa että Imantan kirjaston takaisin.

Olojen rauhoituttua ilmeni myös, että seuran velka pankeille oli kasvanut 200 000 ruplaan.⁶¹

Seura 1920- ja 1930-luvulla

Vuonna 1920 Latvia ja Venäjä solmivat rauhansopimuksen ja olot pääsivät vähillen rauhoittumaan ja vakaantumaan.

Riian virolaisten määrä oli pudonnut todella paljon, ja seuran jäsenmäärä oli laskenut 90 %. Jäsenet olivat toistaiseksi vielä kiinnostuneempia leivän hankkimisesta kuin seuran toiminnasta. Aluksi seuran puheenjohtajana oli A. See-

60 Akerman 1933 s. 115–118.

61 Akerman 1933 s. 118–119.

mann, mutta jo samana vuonna puheenjohtajaksi tuli Viron konsuli Karl Mäggi. Seuran aktiivisimpia jäseniä olivat herrat Reinhold Fridolin, Johan Sönberg, Peeter Lillenuurm ja R. Teffer sekä rouvat Liisa Fridolin, Juuli Olberg ja J. Teffer. Tefferit ja Fridolin olivat aktiivisia koko perheen voimalla. Liisa Fridolin oli erityisesti raittius- ja naisjaostossa aktiivinen jäsen.⁶² Reinhold Fridolin oli 1894 tullut Pärnumaalta Riikaan, jossa hän työskenteli kankurina Lentan tehtaalla. Perhe oli tehtaan kanssa evakuoituna Kostromassa. Fridolin oli aluksi ollut jäsenenä myös Imantassa.

Seuralle 1920-luvun alkuvuodet olivat taloudellisesti raskaita, sillä kaikki ryhtyivät perimään omiaan: pankit velkojaan ja kaupunki useiden vuosien vesi- ja sähkömaksuja, joille piti löytyä maksaja. Talo oli pakko remontoida. Kaiken lisäksi seuran vuokra-asunnoissa oli koko Riian pienimmät vuokrat. Tilanne johtui siitä, että vuokrien määrittäjät olivat myös vuokrien maksajia.⁶³ Vuonna 1928 Läti Eestlasessa (seuran julkaisema lehti) käytiin jatkuvasti keskustelua vuokrasta. Vuokralaiset tietenkin pitivät niitä aivan tarpeeksi korkeina ja totesivat maksavansa noin 45 kertaa niin suurta vuokraa kuin ennen sotaa (hyperinflaatio).⁶⁴

Seuran jäsenet ryhtyivät remontoimaan taloaan talkootyönä suhteellisen ahkerasti, sillä monet asuivat siinä. Talon kiireellisimpiin korjauksiin lahjoittivat rahaa seuran jäsenet kuten konsuli K. Mäggi 1 500 ruplaa sekä jäsenet K. Pastarus ja P. Rupner kumpainenkin 1 000 ruplaa.⁶⁵

*Seuran kuoro
1920-luvun
loppupuolella,
johtajana A.
Redlich. Kuva
Laine Pürjerin
kokoelmat.*

62 Akerman 1933 s. 123.

63 Akerman 1933 s. 124–127.

64 Läti eestlane Nr. 5, 26. märtsil 1928 (ei sivunumeroita).

65 Akerman 1933 s. 127.

Seura hankki tuloja järjestämällä juhlia. Juhlat aloitettiin illallisella, ja seuran raittäusmieliset jäsenet valittivat jatkuvasti alkoholin käytöstä, jonka enemmistö kuitenkin hyväksyi. Kuva Laine Pürjerin kokoelmat.

Seuraan perustettiin 1920 olojen jo rauhoituttua koulutuskomissio ja avunantamiskomissio, jonka tehtävänä oli avustaa Latviassa vaikeissa oloissa eläviä virolaisia. Seuralla ei kylläkään vielä ollut rahaa kenenkään avustamiseksi; Aleksander Hellatilla oli ollut Seuran kassakirjat mukanaan Narvassa, jossa ne tuhoutuivat vuonna 1919 kaupungin palaessa.⁶⁶

Seura onnistui myös riitautumaan naisjaoston kanssa, joka ei enää suostunut uhrautumaan entiseen malliin seuran hyväksi. Jaosto järjesti vuonna 1923 juhlat, joista seura ei saanut mielestään tarpeeksi rahaa ja ryhtyi riitelemään naisten kanssa sillä seuraamuksella, että nämä kimpaantuivat ja lähtivät seurasta. He perustivat seuraavana vuonna uuden riippumattoman naisyhdistyksen, jonka nimeksi tuli Riia Eesti Naisselts Dajro.⁶⁷

Vuonna 1928 valitettiin yleisesti, että Dajron jäsenet eivät järjestä juhlia vanhaan tapaan ja että muutenkin Dajron toiminta on aivan lamassa.⁶⁸

Seura perusti vuonna 1928 lehden nimeltä Läti Eestlane. Lehti oli aluksi keran viikossa ilmestyvä yleisuutis- ja seurauutislehti. Lehteä toimitettiin yhdessä tarttolaisen Postimees-lehden kanssa, jolta saatiin uutisosuudet ja mainoksia, joissa esitellään tarttolaisten ja muiden virolaisten yritysten tuotteita. Riian virolaiset tuskin kävivät Tartossa ostoksilla ja tuskin rajanpinnassakaan asuvat virolaiset. Lehdessä oli myös muutamia Latviassa toimivien virolaisten yritysten

66 Akerman 1933 s. 129.

67 Akerman 1933 s. 129–130.

68 Eesti Lätlane Nr. 3. 5. märtsil 1928 (ei sivunumeroita).

mainoksia, kuten Eesti Kalan, jonka liike on ollut Gildi tänav 14:ssä tai Rätsepp Fr. Kõivin, jonka liike on ollut seuran talossa. Lehestä ilmestyivät numerot 1–9 kerran viikossa ja numerot 10–11 kerran kuukaudessa. Lehti yritti melko aktiivisesti saada tilaajia, mutta 9. numeron jälkeen yhteistyö Postimees-lehden kanssa lopetettiin, sillä Läti Eestlasen lukijat eivät pitäneet Postimees-lehden poliittisista kannanotoista.⁶⁹ Muualla kuin Riiasa asuvat virolaiset valittivat, että heidän asioistaan ei lehdessä kirjoitettu juuri mitään.

Lehteä ilmestyi kaikkiaan 11 numeroa, ja sen jälkeen se ilmeisesti kannattamattomana lakkautettiin.

Latvian vanhin virokielinen lehti oli Riian virolaisen seurakunnan lehti Riia Eesti Koguduse Leht. Sitä ilmestyi vuoden 1914 aikana 12 numeroa. Lehdessä oli lähinnä virolaisen seurakunnan kirkollisia uutisia ja tietoja kastetuista, vihiytyistä sekä haudatuista.⁷⁰

Keskikaupungilla asuvat virolaiset valittivat jatkuvasti sitä, että Pärdauga-vaan on liian pitkä matka keskustasta, joten Viron lähetystöön Skolas iela 13:een perustettiin oma osasto, jossa saattoi käydä lukemassa virolaisia lehtiä ja pelaamassa biljardia. Siellä kokoontuivat myös virolaiset yhdistykset.⁷¹

Seura suhtautui juhlien järjestämiseen vakavasti, ja sali koristeltiin hienoksi. Miehillä oli tumma puku ja naisilla pitkä iltapuku. Ägenskalnsiin tilattiin juhlien jälkeen raitiovaunu, joka vei väsyneet juhlijat kotiin. Kuva Laine Pürjerin kokoelmat.

69 Läti Eestlane Nr. 9. 30. aprillil 1928 (ei sivunumeroita).

70 Riia Eesti Koguduse Leht Nr. 1–12. I aastakäik. 1914.

71 Riia Eesti seltsidest. Välis-Eesti Almanak Nr. 12. 1932 s. 29.

Seuran näytelmäryhmä 1931 Helsingissä esittämässä Hugo Raudseppin näytelmää Mikumärdi. Kuva Laine Pürjerin kokoelmat.

Vuonna 1928 seuraan perustettiin urheilujaosto, joka harjoitteli maanantaisin seuran pienessä salissa. Ohjaajana toimi Latvian armeijan nyrkkeilymestari Lillenumr. Ongelmana kuitenkin oli, että virolaisten joukosta ei juuri urheilijoita löytynyt. Urheilujaosto tosin katsoi olevansa voimailuseura Aabergin perillinen.⁷² Urheilujaosto perusti Riikaan myös ensimmäisen virolaisen jalkapallojoukkueen.⁷³ Latviassa oli muutamia tunnettuja virolaisperäisiä urheilijoita, kuten juoksija Juhan Oja ja painija Rudolf Rone, joista kumpikin kuului Pariisin olympialaisten kävijöihin.⁷⁴

Vuonna 1928 vihittiin seuran lippu, ja kummeina olivat Tarton Vanemuine ja Riia Läti Selts. Lipun vihkijänä toimi pastori Arnold Häusler. Seuran vanhemmista jäsenistä puhui herra Umalas, joka keskittyi korostamaan raittiuden merkitystä kulttuurityössä.⁷⁵ Jānis Rūtlans valitti vuonna 1928 seuran johtokunnan vaalista oikeuteen, sillä hänen mielestään vaali ei ollut toteutunut lain vaatimassa järjestyksessä. Rūtlans asui tuolloin seuran omistamasta kiinteistössä, ja jupakan alku lienee vuokrankorotuksissa.⁷⁶

Ensimmäinen Latvian virolaisten kongressi järjestettiin vuonna 1930 Riiassa. Pääasiallisina teemoina oli koulu ja vapaa sivistystyö. Esitelmissä korostettiin erityisesti naisten roolia kasvattajina sekä äidinkielen (viro) opetuksen merkitystä. Riian virolaisen koulun opettajan Jaan Verendelin esitelmässä viron kieli

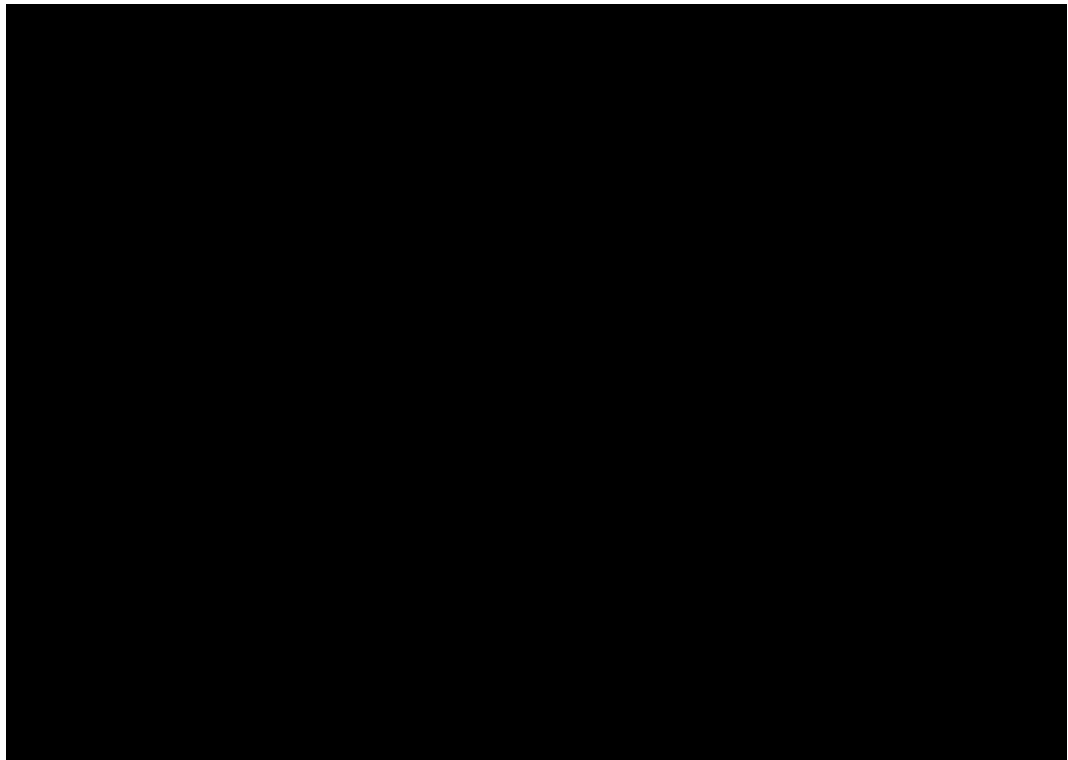
72 Läti Eestlane Nr. 1. Reedel 24. Weebruariil 1928.

73 Läti Eestlane Nr 8. 23. aprillil 1928 (ei sivunumeroita)

74 Lääne 2000 s. 330.

75 Eesti Lätlane Nr. 11. 21. juunil 1928 s. 3.

76 LVA. 3724-1-4683. s. 82-83.

ymmärretään äidinkieleksi. Heti perään todetaan kuitenkin vain alle 50 %:n kaidista virolaisista lapsista käyvän virolaista koulua. Syinä tähän nähdään vanhempien heikko kansallisuustunne, virolaisten hajanainen asutus, seka-avioliitot ja vironkielisten opiskelupaikkojen puuttuminen. Keinoiksi viron kielen aseman vahvistamiseen ehdotetaan kielikursseja ja oppilasvaihtoa Viron kanssa. Lisäksi toivottiin lisää tukea Latvian opetusministeriöltä virolaisille kouluille.⁷⁷

1930-luvulla seuran toiminta jatkui entiseen tapaan. Toiminnan kulmakiviinä pysyivät laulukuo ja näytelmäkerho, joka vieraili 1931 Helsingissä. Seuran juhlissa puhuivat konsuli Jaan Mölder ja kirjailija Kärli Skalbe. Tämä oli ollut vuonna 1906 maanpaossa Helsingissä, jossa hän tutustui moniin virolaisiin kirjailijoihin, kuten Friedebert Tuglakseen.⁷⁸ Monet virolaiset taiteilijat, kuten oopperalaulajatar Aav-Loo, kontrabasisti Ludvig Juht ja tanssijat Ella Ilbak vierailivat Riiassa.⁷⁹

Seura täytti 25 vuotta 6. tammikuuta 1933 ja järjesti sen kunniaksi suuret juhlat sekä julkaisi 25-vuotishistoriikin, jonka kirjoitti opettaja Jaan Akerman.

Helmikuussa järjestettiin erilaisia kursseja ja Viron tasavallan 15. itsenäisyyspäivän kunniaksi avattiin kansatieteellinen näyttely. Itsenäisyyspäivän juhlissa puhui professori Jüri Uluots, joka yleensäkin oli suosittu puhuja Latvian viro-

Seuran jäseniä yhteiskuvassa 1930-luvulla ennen juhlia. Kuva Laine Pürjerin kokoelmat.

77 Organiseeritud Välis-Eestist. Läti eestlaskonna I kongress. Välis-Eesti Nr. 4. 1930. s. 26–27.

78 Riia eestlaste tegevusest. Välis-Eesti Almanak Nr. 9. 1932 s. 35. Tuglas 1986 s. 262.

79 Ülevaade Riia eestlaste tegevusest. Välis-Eesti Almanak Nr. 10. 1932 s. 32–33.

*Seurassa kokoontui
myös naisyhdistys,
jonka nimi oli
Dajro. Naiset
hankkivat
myyjäisillä ym.
melkoisen osan
seuran tuloista.
Kuva Laine
Pürjerin kokoelmat.*

laisten keskuudessa. Professori Rahamägi saarnasi juhla- ja jumalanpalveluksessa.⁸⁰

Kesällä 1933 pidetyssä 2. yleismaailmallisessa ulkovirolaisten kongressissa etenkin ulkovirolaisaktivisti Samuel Sommer oli huolissaan virolaisten nopeasta assimiloitumisesta Latviassa. Sommerin mukaan Latviassa olisi noin 8 000 tilastoidun virolaisen sijasta 10 000–12 000 virolaista. Sommerin mukaan Ainažissa on ainakin 400–500 virolaista, vaikka ainoastaan 167 on tilastoitu. Sommer arvostelee varsinkin ankarasti Latvian hallitusta siitä, että se sulkee virolaisia kouluja ja luokkia. Erityisesti hän ihmettelee Ainažin virolaisen koulun lakkauttamista, jossa oli 80 oppilasta. Latvian vähemmistölaite edellyttivät 60 oppilasta vähemmistökoulun perustamiseen.⁸¹

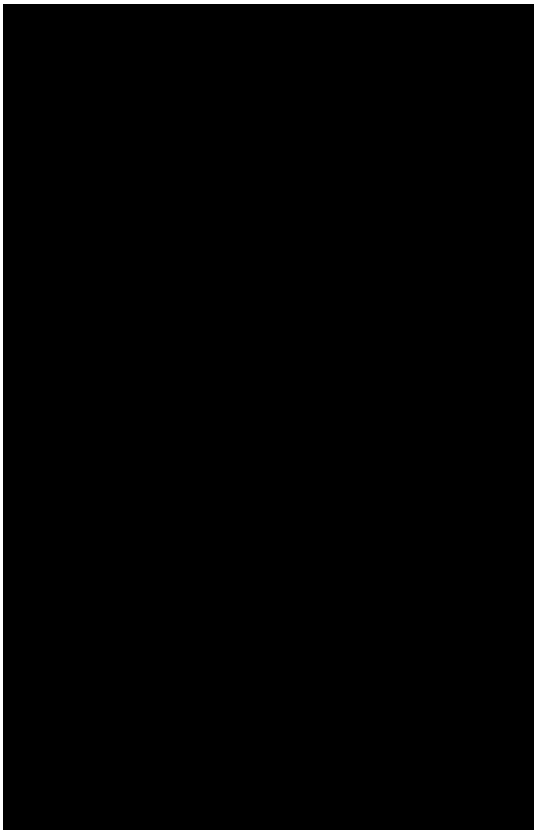
Loppuvuoden kohokohtana oli Viron presidentin Konstantin Pätsin vierailu seurassa. Kaikkiaan noin 400 virolaista oli tullut kuuntelemaan presidentin puhetta, jossa hän tervehti kaikkia ulkovirolaisia. Seuran laulukouros esitti tilaisuudessa monia virolaisia lauluja. Kuoro esiintyi myös Latvian radiossa. Ohjelmistossa oli mm. A. Läte Ärka üles isamaa, E. Võrk Ma lillesideme võtaks ja M. Herman (Härma) Küll oli ilus mu õieke.⁸²

Vuoden 1934 tärkeimpiä tapahtumia olivat itsenäisyyspäivän juhllisuudet, joissa oli puhujana tunnettu Latvian ystävä professori Ants Piip aiheenaan Viron

80 Riia eestlaste edukas töö. Välis-Eesti Almanak I. 1933 s. 41.

81 2. ülemaailmline Välis-Eesti kongress 26. juunil 1933 a. Välis-Eesti Almanak Nr. II. 1933 s. 6–9. Eestlaste ümberahvustumine Lätis. S. Sommeri 2. ülemaailmlisel V.-E. kongressil peetud kõne.

82 Eesti Riigivanem külastas Läti eestlaskonda. Välis-Eesti Almanak IV 1933 s. 31.

*Minda Puš tanssii lambet
walkia Julius Seljamaan
kanssa seuran juhlissa.
Muotitanssit omaksuttiin
Riiassa hyvin nopeasti. Laine
Pürjerin kokelmat.*

itsenäisyyden ajan saavukset. Pastori Kuusik saarnasi ja maisteri Indreko kertoi Viron kansan historiasta.⁸³

Riia Eesti Naisselts, joka tunnettiin vuoteen 1932 nimellä Dajro, oli perustettu lokakuussa 1924 ja se vietti 10-vuotisjuhlaansa 1934. Vuosina 1929–1930 seuran toiminta oli erittäin hiljaista. Seura oli tehnyt paljon yhteistyötä virolaisen koulun kanssa. Se oli pyrkinyt myös jakamaan erilaisille yhteisöille avustuksia myyjäistensä tuloista. Juhlavuotensa kunniaksi seura tuki yhden alkeiskoulun opettajan kouluttamista Virossa.⁸⁴

Vuonna 1935 keskusteltiin varsin paljon Riian ulkovirolaisen yhdistyksen puheenjohtajan Vidrik Ivaskin lausunnoista, joiden mukaan Latvian virolaisten halukkuus seuratyöhön olisi vähentynyt. Vähennemiseen oli hänen mukaansa synnä olosuhteiden muuttuminen. Välis-Eesti Ühing järjesti kuitenkin koululaisille kirjeenvaihtotovereita. Yhdistys oli myös hankkinut kirja-alennusmyynneistä virolaisia kirjoja, joita se markkinoi ulkovirolaisille seuroille.⁸⁵ Itsenäisyyspäi-

83 Uusimaid teateid Riia eestlaskonnast. Välis-Eesti Almanak Nr. 2. 1934 s. 28

84 Riia Eesti Naisselts 10-aastane. Välis-Eesti Almanak Nr. 4. 1934 s. 25. Riia Eesti Naisselts pühitses 10 aasta juubelit. Välis-Eesti Almanak Nr.1. 1935 s. 21.

85 Kas on Läti eestlaskonnas loidust?, Kooliõpilaste kirjavahetus väliseestlastega, Odavaid raamatuid Välis-Eesti seltsidele. Välis-Eesti Almanak Nr. 2. 1935 s. 35 (kaikki samalla sivulla).

vän vietto oli tavallistakin juhlavampaa, sillä Latviassa vierailivat mm. vt. pääministeri Kaarel Eenpalu, kenraali Lossman ja professori Ants Piip. Juhlat alkoivat jo 23. helmikuuta, kun Tarton yliopiston kuoro solistinaan tenori Robert Jõks esiintyi Latvian konservatorion salissa.

Seuraavana aamuna koko Riika oli somistautunut Viron ja Latvian lippuihin. Kaarel Eenpalu tapasi Latvian presidentin Jānis Čakste sekä pääministeri Kārlis Ulmaniksin.

Seuran juhlissa puhuivat Kaarel Eenpalun lisäksi seuran puheenjohtaja opettaja Jaan Verendel ja Viron lähettiläs Karl Menning. Korkeat vieraat siirtyivät myöhemmin illalla Latvia – Viro-yhdistyksen Mustapäiden talossa pidettäviin juhliin, jossa Margeris Skujenieks kertoi, että Latvian hallitus oli päättänyt pysyttää muistomerkin Latviassa kaatuneille virolaisille sotilaille. Tarton yliopiston kuoro ja Latvian yliopiston kuoro Dziesmuvara siirtyivät puolestaan seuraan Pārdaugavaan laulamaan ja juhlimaan.

Maaliskuussa seuran jäsenille järjestettiin kansantanssikurseja ohjaajana voimistelunopettaja Alice Vesterblom Tallinnasta. Hän opetti 40 osanottajalle 13 kansantanssia ja 4 piirileikkiä. Tanssien opetteleminen koettiin sikäli tärkeäksi, että virolaisia oli usein pyydetty esittämään kansantansseja, mutta seurassa ei ollut kansantanssien osaajia.⁸⁶

Seura päätti myös tukea Apen Eesti Seltsin talon rakennushanketta myöntämällä sille vielä 2 000 punnan lainan. Aiemmin seura oli lainannut Apen talohankkeeseen 3 000 puntaa.⁸⁷

Seurassa käytiin myös melko kiivasta keskustelua siitä, voidaanko seuran tiloja vuokrata elokuvateatterille vai ei. Seuran raha-asioiden vuoksi myönteinen kanta voitti.⁸⁸

Vuoden 1936 toiminta jatkui entiseen malliin, ja itsenäisyyspäivä oli tärkein juhla. Huhtikuussa järjestettiin Riiasa kaikkien kansojen juhlat, johon seuran naiset järjestivät virolaisen ruokapöydän ja jossa tanssiryhmä esitti virolaisia kansantansseja.

Apen seuralle annettiin lisälainaa 1 000 latia ja lainojen korkoja tarkistettiin. Seuran tavoitteena oli saada avatuksi myös virolaiset koulut Ainažissa ja Liepnassa.⁸⁹

Loppuvuoden kohokohtana oli 18. lokakuuta vietetty Lydia Koidulan kuoleman 50-vuotismuistotilaisuus, jossa R. Kangro luennoi aiheesta Lydia Koidula elu ja looming (Lydia Koidulan elämä ja tuotanto). Lisäksi esitettiin Koidulan runoja. On vaikea sanoa, innoittiko Koidula myös eversti V. Saarsenia, joka luennoi marraskuussa aiheesta Naise osa riigi kaitses (Naisten rooli maanpuolustustyössä).⁹⁰

86 Organiseeritud Välis-Eestist. Suurejooneline E. V. aastapäev Riias. Riia eestlased õpivad rahvatantse. Välis-Eesti Almanak Nr. 2. 1935 s. 17–18.

87 Riia eestlaste seltskondlik tegevus. Välis-Eesti Almanak Nr. 4. 1935 s. 22.

88 Riia eesti seltsi majas hakab töötama kino. Välis-Eesti Almanak Nr. 6. 1935 s. 28.

89 Riia eesti seltside tegevusest. Välis-Eesti Nr. 5. 1936 s. 146.

90 Riia eesti seltsides algas tegevuse hooaeg. Välis-Eesti Nr. 11. 1936 s. 330.

Vuonna 1937 seura painotti Viron itsenäisyyspäivän sijasta Välis-Eesti päivää, ja tätä juhlittiinkin myös Tartosta ja Tallinnasta. Lähettiläs Hans Rebane ja kunniakonsuli Herbert Rosenfeldt puhuivat. Tilaisuuden avasi opettaja Jaan Verendel painottamalla Välis-Eesti päivien tärkeyttä. Lähettiläs Rebane korosti kansallishenkeä puheella ulkovirolaisten velvollisuudesta Viroa kohtaan. Tallinnasta saapunut toimittaja E. Salurand esitti seuralle onnittelut ja tervehdyksen Ulkovirolaisten yhdistyksen nimissä. Tarton Vanemuine-teatterin näyttelijät esittivät Hugo Raudsepin näytelmän Lipud tormis.

Latvian kaksi suurinta päivälehteä Brīvā Zeme ja Jaunākās Ziņas julkaisivat Välis-Eesti Ühingin Riian osaston esimiehen Vidrik Ivaskin vironkielisen tervehdyksen kaikille Latvian virolaisille.⁹¹

Vuonna 1938 6. tammikuuta seura täytti 30 vuotta. Juhliin osallistui lähes 500 ihmistä. Pastori Arnold Häusler lausui tervehdyssanat, ja sen jälkeen opettaja Jaan Verendel puhui. Hän esitteli puheessaan seuran 30-vuotisen historian pääkohdat ja kiinnitti huomiota siihen, että vuoden 1908 327 alkuperäisestä jäsenestä seurassa oli jäljellä 22, mm. Reinhold ja Liisa Fridolin, Juuli Olberg ja R. Teffer. Seuran sekakuoro lauloi Ludvig Jakobsonin johdolla virolaisten säveltäjien kuten Miina Härman lauluja.

Seuran johto järjesti jäsenilleen miellyttävän yllätyksen, sillä se oli hankkinut kirjastoon 130 uutta virolaista kirjaa.⁹² Näytelmäryhmä kävi vierailmassa Alüksnessa ja esitti Tõnis Braksin näytelmän Vösavennad. Äitienpäivää juhlistivat esitelmät (mm. Jaan Verendel ja rouva A. Kant) ja kuorolaulu.⁹³

Marraskuussa Bernhard Eenpalu Viron suurlähetystöstä kertoi aiheesta “Pyhä maa ennen ja nyt”. F. Moor haastatteli Riian virolaisia Viron radioon, ja seuran kuoro lauloi radioon kolme laulua. Seura juhli myös Latvian itsenäisyyspäivää, jolloin kirjailija A. Baumanis oli puhumassa. Seura lähetti onnittelusähkeet ulkoministeri Vilhelm Muntersille ja presidentti Kārlis Ulmanikselle.⁹⁴

Vuonna 1939 seuran toiminta jatkui entisellään, mutta loppuvuodesta alkoi epävarma tilanne vaikuttaa, sillä seuran toiminta ei ollut enää niin vilkasta kuin aiemmin. Syksyn kohokohtana oli syyskuussa järjestetty matka Etelä-Latviaan Bauskaan ja Rundāleen.⁹⁵

Marraskuussa 1939 vietettiin Välis-Eestin päiviä juhliissa musiikkia esitti mm. Estonia-teatterin tenori Martin Taras.⁹⁶

Tammikuussa järjestetyissä seuran joulujuhliissa esiteltiin tallinnalaisen professorin Voldemar Mellikin veistämä marmorinen rintakuva seuran perustajiin kuuluvasta ja pitkäaikaisesta puheenjohtajasta Jüri Jaaksonista. Seura sai valmiiksi talonsa remontin, johon kului rahaa 7 000 latia. Seura avusti myös Alüks-

91 Välis-Eesti päev Riias. Reha saab 30-aastaseks. Välis-Eesti Nr. 12. 1937 s. 358.

92 Eestlaskonna juubelipäevad Riias. Välis-Eesti Nr. 1. 1938 s. 27.

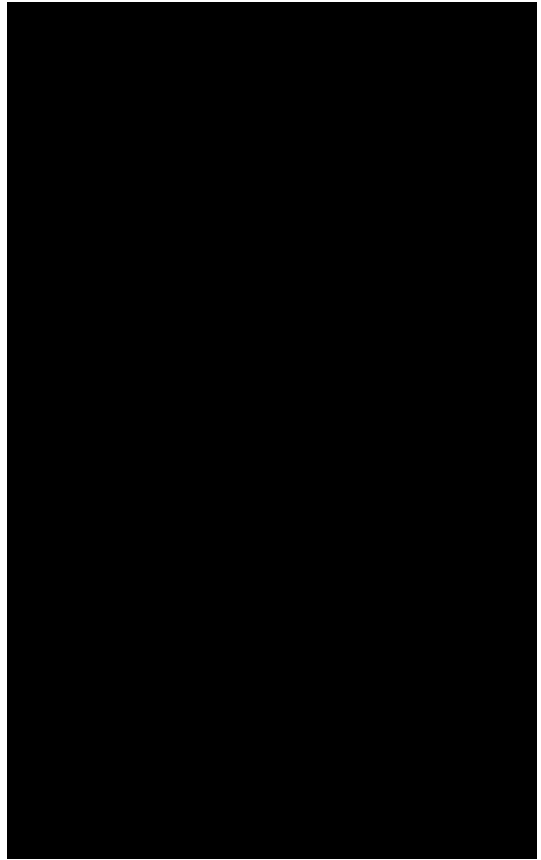
93 Teateid Riia eestlaskonnast. Välis-Eesti Nr. 6. 1938 s. 194.

94 Riia Eesti Haridusseltsi elust. Välis-Eesti Nr. 12. 1938 s. 378.

95 Riia Eesti Haridus- ja Abiandmisselts. Välis-Eesti Nr. 9/10. 1939 s. 278.

96 Organiseeritud Välis-Eesti. Välis-Eesti päeva tähistamisi välismail. Välis-Eesti Nr. 1. 1940 s. 16–17.

*Riiassa vaikuttanut
virolainen buddhalainen
munkki Karl Tõnisson, jota
kutsuttiin myös
paljasjalkaiseksi
Tõnissoniksi. Kuva Laine
Pürjerin kokoelmat.*

nen Eesti Seltsiä 100 latilla, ja Veclairenen Eesti Selts sai talon rakentamista varten 250 latia.⁹⁷

Vuonna 1940 oli seurassa erilaisia tapahtumia, vaikka maailmantilanteen vuoksi yli 20 perhettä, joissa toinen puolisoista oli saksalainen, lähti Saksaan. Käytännössä nämä perheet päätyivät Itä-Preussiin.⁹⁸

Erilaisia kursseja, kuten virolaisen kielen ja kansantanssin kursseja ei järjestetty.⁹⁹

Keväällä 1940 vierailivat Riiassa monet kuorot, kuten Isamaaliidu Tallinna Osakonna laulukoor ja Pärnu Helikunsti Seltsi meeskoor vierailivat Riiassa.¹⁰⁰

Riian virolaisen sivistys- ja avustusseuran merkitystä virolaisen identiteetin ja kulttuurin ylläpitäjänä ei voi aliarvioida, sillä sen voidaan sanoa etenkin itsenäisessä Latviassa tukeneen ratkaisevasti niiden virolaisten kieltä ja kulttuuria, jotka halusivat säilyttää toimivan kaksikielisyyden sekä antaa lapsilleen kaksoisidentiteetin. Koulu pystyi takamaan lapsille jonkinlaisen virolaisen kielen taidon ja kulttuurin tuntemuksen.

97 Riia eestlaste elust. Välis-Eesti Nr. 1. 1940 s. 23–24.

98 Mela 1999 s. 86.

99 Organiseeritud Välis-Eesti. Kuidas elavad Riia eestlased. Välis-Eesti Nr. 3. 1940.

100 Isamaaliidu Tallinna Osakonna laulukoori külaskäik Riia eestlaste juurde. Välis-Eesti Nr. 5. 1940 s. 149. Riia teateid. Välis-Eesti Nr. 5. 1940 s. 150.

Merkkillisimpiä Riiaassa vaikuttaneita virolaisia kulttuurihenkilöitä oli buddhalainen pappi ja munkki Karl Tõnissons eli Vend Vahindra. Tõnissons julkaisi ajatuksiaan pieninä omakustanteisina vironkielisinä kirjasina. Henkilönä hän oli varsin kiistelty.¹⁰¹

Riian virolaisen sivistys- ja avustusseuran suhteet muihin virolaisiin seuroihin Latviassa

Seura oli aikaisemmin keskittynyt lähinnä Riikaan, mutta vähitellen se kiinnostui yhteistyöstä muiden virolaisseurojen kanssa, joita oli lähinnä Viron rajan tuntumassa.

Haridusseltsejä oli Alüksnessa, Apessa ja myöhemmin Veclaicenessa, jossa seuran nimi oli Eesti Haridusselts Koit. Koulussa oli ainoastaan 25 oppilasta. Heillä oli latvialainen opettaja, vaikka kunnan asukkaista kolmannes oli virolaisia.¹⁰²

On arveltu, että kaikkiaan vain noin 5 % Latvian virolaisista olisi osallistunut erilaisten seurojen toimintaan.

Virolaiset olivat kovasti huolissaan assimiloitumisesta, joka oli vaarana etenkin Ludzan (Lutsi maarahvas) asukkaiden parissa, sillä he olivat jo 1930-luvulla melkein kokonaan assimiloituneet venäläisiksi tai latvialaisiksi.¹⁰³ Heidän parissaan olisi pitänyt tehdä heimotyötä, mutta siihen seuralla ei ollut liiemmin halua.

Koulun uudelleen perustaminen

Jo vuonna 1919 oli viranomaisilta pyydetty lupaa virolaisen koulun uudelleen perustamiseen, mutta siihen ei tuolloin vielä ollut taloudellisia mahdollisuuksia.

Perustettiin myös erillinen koulukomissio, jonka jäseninä olivat pastori K. Winter, Johan Sönberg ja J. Pihlak. Vuonna 1922 selvisi, että koulu voitaisiin perustaa Viron lähetystön taloon ja Viron valtio vastaisi kouluhuoneiden kustannuksista. Tämän järjesti Viron lähetystön edustaja ja seuran puheenjohtaja Karl Mäggi.

Opettajiksi valittiin Lilija Kotkas ja R. Paas, ja kaksiopeettajainen koulu aloitti työnsä 1. syyskuuta ja neliluokkaisena. Vuonna 1924 koulun oppilasmäärä lisääntyi niin paljon, että voitiin palkata kolmanneksi opettajaksi Herman Rull. Ongelmana tosin oli se, että suurin osa koulun oppilaista oli kotoisin vaatimattomista oloista ja koululle täytyi löytyä jatkuvasti tukea, mikä kävi seuralle kalliiksi.

Tosin seura kannatti lämpimästi opettaja Kotkasin hanketta vironkielisen keskikoulun perustamisesta ja tarkemman opetussuunnitelman laatimisesta. Hanke

101 Vend Vahindra. Tulevane Pan-Baltoonia Ilmariik ja selles kuldses riigis asuvate Buddha-, Päärkonsi-, Pikse- ehk Taaraus preesterite seadus. Riga 1928. Laine Pürjer 6.–7.7.2000.

102 Läti Eestlane Nr. 3. 12. Martsil 1928. Läti Eestlane Nr. 4. 19. Martsil 1928 (ei sivunumeroita).

103 Läti Eestlane Nr. 8. 23. aprillil (ei sivunumeroita).

ei kuitenkaan koskaan toteutunut.¹⁰⁴ Koulu muutti vuonna 1925 kaupungin sille vuokraamiin tiloihin Citadelli 25:een (Citadeles iela).¹⁰⁵

Koulun johtaja neiti Kotkas yritti pitää yhteyttä oppilaiden vanhempiin järjestämällä vanhempainiltoja, joihin ei kuitenkaan vanhempia juuri ilmaantunut. Seuran koulujaoston puheenjohtaja herra Herman syytti koulun uskonnonopettajaa pastori Häusleria totuuden vääristelystä. Valitettavasti tapausta ei selitetä tarkemmin, joten ei tiedetä, minkälaisesta asiasta oli kyse. Pastori Häusler toimi virolaisen seurakunnan pappina.¹⁰⁶

Koulun opetuksesta ja oppilaista

Eevi Kurrik aloitti koulunkäyntinsä Riian 1. virolaisessa alkeiskoulussa vuonna 1939 I B luokalla.

Hänen koulunkäyntiään lukuvuonna 1939/40 dokumentoiva oppilaan päiväkirja on säilynyt.

Eevin opettajana oli Aurelija Zaķis. Eeville opetettiin kaiken kaikkiaan kuutta eri ainetta: viron kieltä (8 viikkotuntia), matematiikkaa (6 viikkotuntia), uskontoa (2 viikkotuntia), voimistelua (2 viikkotuntia), laulua (2 viikkotuntia) ja piirustusta (1 viikkotunti). Hänen koulupäivänsä oli maanantaisin, torstaisin ja lauantaisin nelituntinen, muutoin kolmituntinen. Kouluviikko oli kuusipäiväinen.

Eevin koulu alkoi maanantaina 9. lokakuuta, ja torstaina 12. päivänä hän opeteli ensimmäisenä kirjaimena N:n. Sitä seurasivat M, L, E (Anne ema), O, S ja P. Näiden jälkeen oppilaat keskittyivät neljäksi päiväksi teemaan maalla (maal). Sen jälkeen seurasivat R, (Muri), B, T ja K. Parin päivän ajan opeteltiin merinastoa. Loput kirjaimet olivat Ö, G, AGO, O, J, H ja V.

Päiväkirjassa on kommentoitu lähinnä viron kielen oppimista pääosin Elav Sõna I -aapisen erilaisin teemoin, kuten Kõik tähed (joulukuussa), Kõisimused, Poisu tahab kooli, Kassile, Mäe Juku, Kooliminek, Lapsekesed hellakesed, Püha öö, Esimene Jõulukuusk, Vana Aasta ja Uus Aasta, Julge Prussakas, Leevikene, Varblane ja Kass, Mesikäpp, Kriimsilm, Reimvader [Reinuvaderi äpardus], Sünnipäev [Toivo sünnipäev], Vello Kodu, Mõlder, Muinasjutumäng, Kevad tuleb, Lihavõttepesa, Sõnakuulmatu jänes, Lihavõttejänese saladus, Väike Tiia tahtis olla hea laps, Kuldnokk, Pajupill, Varsakabi, Kolm liblikat, Kallis Emakene, Pääsukese laul, Mardi esimene teekond, Korstnapühkija peast [Kuidas ma olin korstnapühkija], Aiatöö, Jumala kaunis viljapuu ja Kartul-paber [Kartulipaber].¹⁰⁷

Elav sõna I oli tarkoitettu virolaisten koulujen ensimmäisen luokan aapiseksi ja lukukirjaksi. Se soveltuivat sisältönsä puolesta myös viroa toisena kielenä opis-

104 Akerman 1933 s. 131.

105 Akerman 1933 s. 139.

106 Läti Eestlane 1. 24. veebruaril 1928. (ei sivunumeroita).

107 Aapisen otsikot on kirjoitettu siinä muodossa kuin ne ovat Eevi Kurrikin koulupäiväkirjassa. Ekaluokkalaisen Eevin kirjoitustaito oli vielä horjuva ja otsikoissa on kirjoitusvirheitä vrt. hakasulkeet.

keleville lapsille. Aluksi opetetaan äänteitä, lähinnä diftongeja, esim. au, ai, oi ja muita äänteitä, esim. la, li, lu. Sen jälkeen siirrytään helppoihiin tikkukirjaimilla kirjoitettuihin teksteihin. Aapinen ei tunne tavuviivaa, vaan tavuraja on merkitty tyhjällä välillä. Helpohkot tekstit ovat lyhyitä lasten arkielämään liittyviä tekstejä, esim. Ilmari laev (Ilmarin laiva), jossa uitetaan Ilmarin laivaa lammessa.

Vähitellen siirrytään painokirjaimiin ja tavurajattomiin sanoihin eli lapsen katsottiin tässä vaiheessa osaavan alkeellisesti lukea. Tekstejä hallitsevat tässä vaiheessa erilaiset luontoaiheet, kuten metsä (Kuusekese elulugu), eläimet (Sõnakuulmatu jänes) ja talvi (Esimene jää). Aapisen arvopohja on tyypillinen 1930-luvulle, lasten tulee olla tottelevaisia ja isänmaallisia sekä luontoa kunnioittavia. Aapisen tekstit käsittelevät lapsille tuttuja aiheita kuten lumiukkoja (lumememm) ja talitiaisia (tihane).¹⁰⁸ Kirjan kuvitus on värikästä, mutta ajalle tyypillisesti kuvat ovat pääosin maalaisympäristöstä samoin kuin tekstitkin. Virolainen yhteiskunta oli tuolloin maalaismainen, ja kaupunkilaislapsetkin olivat jatkuvasti kosketuksissa maaseutuun mummolan ym. kautta. Virossa ei Tallinnan lisäksi ollut muita suuria kaupunkeja.

Aapisen tekstit ovat varsin kasvattaviksi tarkoitettuja: niiden avulla yritettiin manipuloida lapsia kilteiksi ja tottelevaisiksi sekä sosiaalistaa heidät yhteisön arvojen mukaisiksi.

Yleensä Eevin äiti Anna Kurrik on kirjoittanut joka viikko nimensä päiväkirjaan vahvistukseksi siitä, että on nähnyt mitä tytär on opiskellut.

Lokakuun 10. päivänä Eevillä on ollut ensimmäinen koe, josta hän on saanut 4 (asteikko 1–5). Koe on ollut joko viron kielestä tai matematiikasta. Eevi oli kaksikielinen, sillä hän oli syntynyt Latviassa.

Koulussa päästiin uskonnonopetuksessa neljanteen käskyyn ja opittiin joitakin virsiä. Laulutunneilla laulettiin lastenlauluja sekä virolaisia lauluja.¹⁰⁹

Eevi Kurrikin vanhemmat olivat kotoisin Viljandinmaalta. Isä Jaan Kurrik oli tullut Riikaan jo 1800-luvulla. Hän oli ollut ennen ensimmäistä maailmansotaa naimisissa, ja hänellä oli ollut kaksi lasta. Vaimo ja lapset kuolivat ensimmäisen maailmansodan aikana lavantautiin perheen isän ollessa vankileirillä Saksassa. Eevin äidin Anna Kurrikin ensimmäinen aviomies kuoli Viljandissa ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheessa. Hän tuli Riikaan 1923 tai 1924, sillä Virossa ei ollut työtä. Riiaassa hän tapasi tuttavien välityksellä miehensä. Jaan Kurrik työskenteli Italian konsulin puutarhurina, ja kaupunkiasunnon lisäksi hän huolehti huvilasta ja puustosta. Kurrikin perheellä oli Ernestines ielalla Ägenskalnsissa talo, ja siellä oli myös kasvihuoneet, joissa kasvatettuja vihanneksia ja hedelmiä Anna Kurrik myi Ägenskalnsin torilla. Anna ja Jaan Kurrik oppivat kumpikin latviaa, mutta puhuivat sitä virolaisella aksentilla. Lisäksi he osasivat viroa ja saksaa. Perheen kotikielenä oli viro. Vanhemmat toimivat erittäin aktiivisesti Eesti Seltsissä, Anna esim. kävi säännöllisesti käsityöpiirissä.

. . . . .
108 Elav sõna I 1935 s. 48, 40, 27, 61, 74.

109 Eevi Kurriku päevaraamat kokonaan, ei sivunnumeroita.

Sodan jälkeen virolaisten instituutiot lakkautettiin seurakuntaa lukuun ottamatta, mutta perheessä puhuttiin viroa ja ystävät olivat virolaisia. Jaan Kurrik kuoli 1947 ja haudattiin Riian I metsäkalmistoon, jonne oli haudattu myös muita Kurrikien sukulaisia. Eevi Kurrikin vuonna 1950 syntyneen tyttären Helmi Nāburgan kummitäti oli virolainen. Helmin lähtiessä kouluun vuonna 1957 perhe siirtyi yhä enemmän latvian kielen käyttöön. Anna Kurrik kuoli 76-vuotiaana 1976. Hän asui tyttärensä Eevin perheessä ja puhui tämän lapsille kuten Helmille viroa. Aikuisiässä Helmi Nāburga ei kuitenkaan tarvinnut viroa, ennen kuin siirtyi työhön virolaisen koulun kanslistiksi. Hänen nuorin tyttärensä Sandra on tällä hetkellä virolaisen koulu seitsemännellä luokalla ja on viettänyt kolme kesää Virossa sukulaisten luona oppimassa viroa. Helmin tyttärentytär on virolaisen koulun kuudennella.¹¹⁰

Samaan aikaan Eevin kanssa mutta neljännellä luokalla koulua kävi Henriete Ozolīte, jonka vanhemmat lähtivät Narvasta ja tulivat Pärnun kautta Riikaan työn perässä. Heidän alkuperäinen sukunimensä Tamm latvialaistettiin muotoon Ozols. Henrieten opettajana oli Jaan Verendel. Henrieten nimi kirjoitettiin alun perin virolaiseen tapaan kahdella t:llä, mutta opettaja Verendel latvialaisti sen, samoin Henrieten sisaren Ōien nimi latvialaistettiin muotoon Oie. Henrieten luokkatoverina oli myöhemmin ehkä kaikkein tunnetuin Latvian virolainen Ivar Ivask, josta tuli pakolaisuudessa Yhdysvalloissa tunnettu runoilija ja kirjallisuuden tutkija. Ivarin isä oli tunnettu ulkovirolaisaktivisti Vidrik Ivask, joka oli yksinhuoltaja, sillä Ivarin äiti oli kuollut. Vidrik Ivask tuli usein hakemaan poikaansa näytelmäharjoituksista, ja odottaessaan hän usein pelasi shakkia. Ivar Ivask pakeni isänsä kanssa vuonna 1944 Ruotsiin ja muisti myös myöhemmin rouva Pētersone (Henriete Ozolīte).¹¹¹

Henriete Ozolīte jäi sodan jälkeen Riikaan. Hän kävi kauppakoulun ja työskenteli pankissa kirjanpitäjänä. Latvian neuvostotasavallan valtionpankista hän sai 1950-luvulla potkut sen takia, että Oie- sisar oli paennut Englantiin, josta hän muuttanut Kanadaan. Henriete (Ozolīte) Pētersonea pidettiin systeemille epälojaalina henkilönä.¹¹²

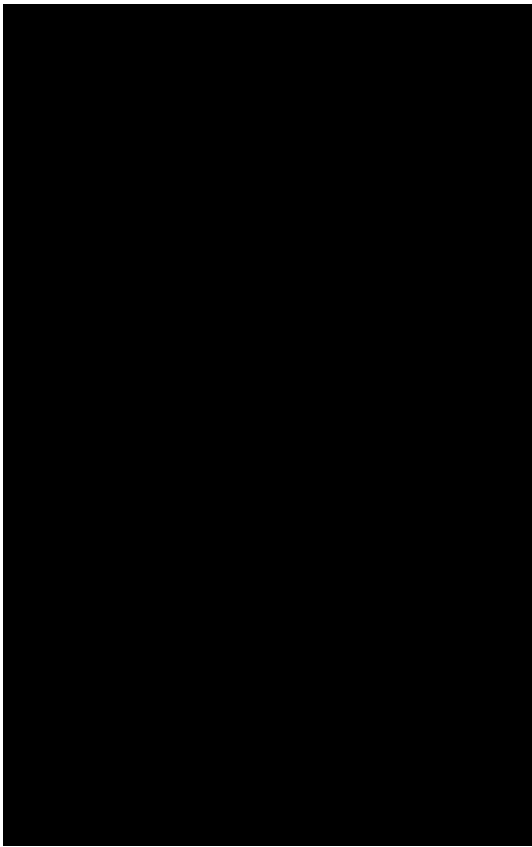
Linda Ismael (Dumpe) kävi myös virolaista koulua, jossa hän oli luokkansa ainoa oppilas. Hänen sukunsa tuli Riikaan Laura-Rootovasta Bejan kautta. Sotaaikana hän oli sukulaisten luona Bejassa. Sodan jälkeen hänen perheensä oli harvoja virolaisperheitä, jotka eivät paenneet. Hänen isänsä työskenteli leipurina Ogressa. Linda itse jatkoi latvialaisessa keskikoulussa ja lukiossa ja opiskeli sen jälkeen taidehistoriaa Moskovan yliopistossa.

Linda Dumpen mukaan sodan jälkeen Riikaan ei jäänyt kovinkaan paljon virolaisia, sillä virolaiset olivat venäläisiin verrattuina yleensä varsin hyvin toimeentulevia (kauppiaita, käsityöläisiä, intelligentsiaa ym), ja he tiesivät ensimmäisen neuvostomiehityksen jälkeen, mikä heitä odottaisi. Linda Dumpe avioitui latvialaisen kanssa eikä puhunut lapsilleen viroa. Hän ei myöskään ole tutki-

110 Helmi Nāburga 10.10.1996.

111 Henriete Pētersone 6.11.1996.

112 Henriete Pētersone 6.11.1996.

*Seuran näytelmäryhmän
johtaja Boris Wassermann.
Riian jälkeen Wassermann
siirtyi Pariisiin ja yritti luoda
siellä uraa, muttei onnistunut.
Laine Pürjerin kokoelmat.*

nut virolaisia siitä huolimatta, että hän on väitellyt kansatieteestä tohtoriksi erikoisalanaan latvialaisten perinteinen kulttuuri.¹¹³

Näytteleminen ja kuorolaulu

Seuraan perustettiin uudelleen entiseen malliin kuoro ja näytelmäseura. Seuran näyttämöperinteen elvyttäjiksi mainitaan latvialainen näyttelijä A. Kempe ja L. Landra. Aluksi esitettiin suhteellisen epätaiteellisia näytelmiä, mutta myöhemmin esityksiin saatiin myös taiteellista tasoa.

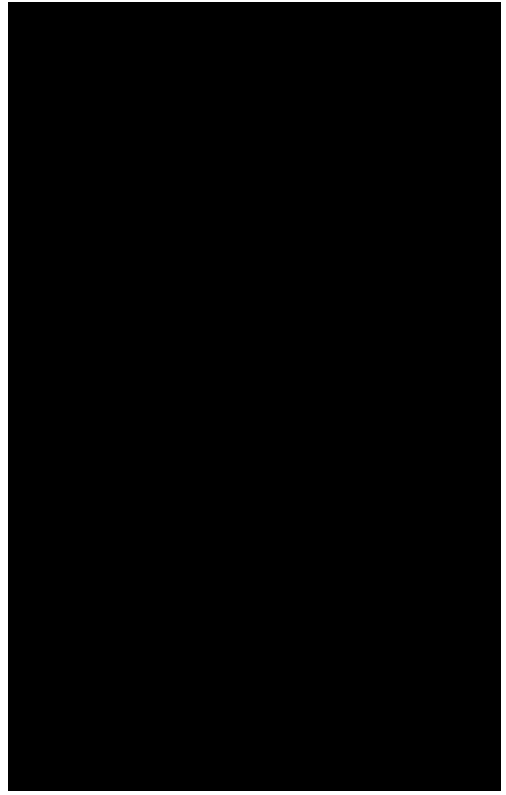
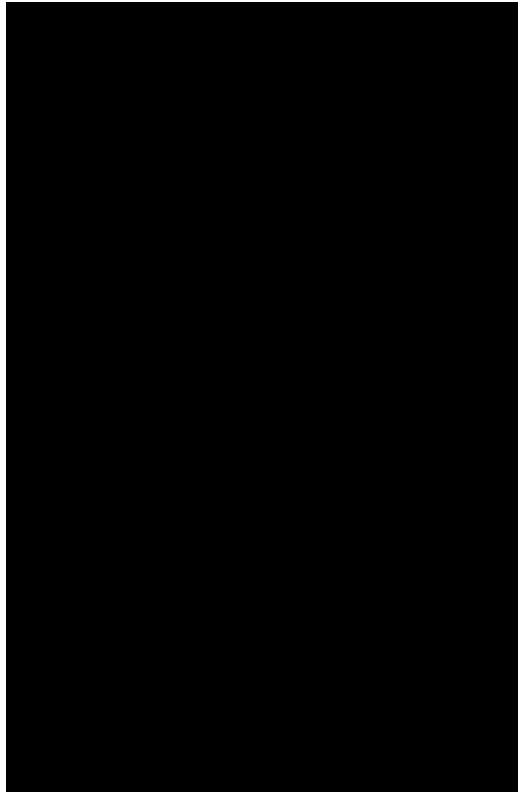
Kuoroa johti vuodesta 1923 alkaen J. Pihlak, mutta seuraavana vuonna kuorolle saatiin palkallinen johtaja, jona oli opettaja Herman Rull. Kuoro osallistui moniin laulujuhliin Virossa ja Latviassa. 1930-luvulla kuoroa johtivat A. Redlich ja Ludvig Jakobsson. Kuoro harjoitteli vuoden 1933 yleisiä Viron laulujuhlia varten.¹¹⁴

Näytelmäjaosto ryhtyi esittämään enemmän taiteellisia näytelmiä, kuten Rūdolfs Blaumanisin komedia Varkaat ja August Kitzbergin Enne kukke ja koitu.¹¹⁵

113 Linda Dumpe 18.12.1998.

114 Riia eestlaste tegevusest. Välis-Eesti Almanak Nr. 9. 1932 s. 35.

115 Akerman 1933 s. 135.

Latvian yliopiston virolaisen osakunnan Estian vuosittansisäis-ohjelma. Operetissa esiintyy Kaarel Ird, joka myöhemmin loi näyttävän uran virolaisissa teattereissa kuten Tarton Vanemuisessa. Esite Laine Pürjerin kokoelmista.

Jaosto sai vuonna 1926 johtajakseen Boris Wassermanin, joka oli Estonia-teatterissa ollut Ants Lauterin ja Kansanteatterissa Paul Pinnan oppilaana.¹¹⁶ Wassermanin parhaana ohjauksena pidettiin 24.2.1928 esitettyä Mihkel Aitsamin näytelmää Salmisto. 1930-luvulla näytelmiä ohjasi virolaisen koulun opettaja Jaan Akermann. Ryhmä vieraili keväällä 1931 Helsingissä tšekäläisen Eesti Seltsin vieraana ja esiintyi Kansallisteatterissa.

Seurassa esitettiin mm. Agapetuksen (Yrjö Soini) Syntipukki ja Rüdolfs Blumanisin Varkaat. Ryhmän jäsenten työtä arvostettiin niin paljon, että he saivat 80 % alennuksen lippujen hinnoista Venäläiseen draamateatteriin, Latvian kansallisteatteriin, Latvian kansallisoopperaan ja Taiteelliseen teatteriin.¹¹⁷ Seuran näytelmäryhmän ehkä tunnetuin jäsen oli Kaarel Ird, joka työskenteli neuvosto-aikana mm. Viljandin ja Tarton Vanemuisen teatterin johtajana ja näyttelijänä sekä ohjaajana.¹¹⁸

. . . . .
116 Paul Pinna muistelee Wassermanista, että Riian kauden jälkeen hän esiintyi lyhyen aikaa Estonia-teatterissa oopperalaulajana ja siirtyi myöhemmin venäläisen oopperan kanssa Pariisiin. Pinnan mielestä Wassermanilla olisi ollut ilman alkoholia hyvät edellytykset parempaan karriäriin. Pinna 1995 s. 200.

117 Riia eestlaste tegevusest. Välis-Eesti Almanak Nr. 9. 1932 s. 35.

118 Kaarel Ird osallistui aktiivisesti 1940-luvun kyydityksiin. Eesti Kirjarahva Leksikon 1995 s. 131.

Viron itsenäisyyspäivää 24. helmikuuta ryhdyttiin viettämään vuodesta 1921 alkaen.

Vuonna 1925 kuoronjohtaja Herman Rull organisoï myös orkesterin, joka oli torvisoittokunta. Sen taru loppui kuitenkin jo syksyllä, sillä seura ei halunnut maksaa Rullille orkesterin ohjaamisesta.

Kirjasto avattiin uudelleen 1920, ja sitä hoiti H. Fridolin. Tuolloin kirjastossa oli kaikkiaan 587 nidettä. Vuodesta 1923 tilattiin myös lehtiä, kuten Päevaleht, Vaba Maa, Postimees, Sotsialdemokraat sekä aikakausjulkaisut Aga, Romaan, Koit, Ronk, Eesti Kirjandus ja Musiikaleht sekä myöhemmin myös Looming.¹¹⁹

Vuonna 1928 kirjastoa kritisoitiin Läti Eestlasessa siitä, että sinne tilattiin lähinnä Tarzaneita ja muuta ajanvietekirjallisuutta ja jätettiin hankkimatta kunnollista virolaista kirjallisuutta.¹²⁰ Todennäköisesti seura joutui jonkin verran ottamaan huomioon kirjahankinnoissaan myös lukijoiden toiveita; nuoriso varmaankin luki mieluummin Tarzaneita kuin virolaisen kirjallisuuden tuolloin vähäisiä klassikoita.

Kuoroa ja näytelmäjaostoa pidettiin suhteellisen tärkeinä esityksistä saatavan tulon ja seuran kulttuuriprofiilin kannalta, sillä seura oli valmis palkkaamaan ammattimaisen kuoronjohtajan 800 latin vuosipalkalla ja teatteriohjaajan 720 latilla vuosi. Vertailun vuoksi todettakoon, että seuran talonmiehen vuosipalkka oli 560 latia.¹²¹

Seuran kuoro, johtajanaan Ludvig Jakobsson. Kuoro esitti varsin paljon virolaisten säveltäjien kuten Miina Härman teoksia. Laine Pürjerin kokoelmat.

119 Akerman 1933 s. 133–138.

120 Läti Eestlane Nr 6. 2. aprillil 1928 (ei sivunumeroita).

121 Läti Eestlane Nr. 6 2. aprillil 1928 (ei sivunumeroita).

Seuran näytelmäryhmä 1931, on juuri esittänyt Hugo Raudseppin näytelmän Mikumärdi ja katsomossa on ollut Miss Estonia Lily Silberg. Näytelmäryhmä esitti melko paljon virolaisia näytelmiä. Laine Pürjerin kokoelmat.

Riian sivistys- ja avustusseuran jäsenten asuinpaikat Riassa

Seuran vuoden 1939 vuosikertomus on säilynyt. Siinä liitteenä olevan seuran jäsenluettelon osoitetietojen perusteella voidaan päätellä, missä virolaiset asuivat ja elivät Riassa. Seura omisti Nometņu iela 62:ssa ison kiinteistön, jossa oli useita vuokrahuoneistoja. Seuran 436 jäsenestä 77 eli noin 18 % asui Nometņu iela 62:ssa. Perheenjäsenet on rekisteröity yleensä alaikäisiä lapsia lukuun ottamatta henkilöjäseniksi.

Pārdaugavassa asui paljon virolaisia myös Mazā Nometņu ielalla ja Ernestīnes ielalla, jotka olivat suhteellisen lähellä seuran taloa ja Pārdaugavan tehtaita. Alue tunnettiin paremmin XI poliisipiirinä.¹²² Talot olivat tavallisesti suhteellisen isoja puutaloja, joista suurin osa on edelleenkin jäljellä. Talot olivat tyypillisiä aikansa tuotteita sikäli, että niissä ei ollut vesijohtoja, sisävessoja eikä keskuslämmitystä. Nometņu ielalla on vieläkin jäljellä esim. Karl Karpin talo ja muiden virolaisten rakentamia puutaloja. Pārdaugavassa on myös paljon kivitaloja.

Tavallisimmin virolaisen kotina oli Pārdaugavassa sijaitseva puinen talo, jossa oli useita asuntoja. Yleensä perheellä oli yksi tai kaksi huonetta. Talon pihalla oli kaivo, puuliiteri ja ulkoahuusi.

. . . . .
122 Pärms 1927 s. 12.

Riiian keskustassa oli myös virolaiskeskittymiä, mm. Viron lähetystön talossa Skolas iela 13:ssa asui 22 seuran jäsentä. Virolaisia asui myös vanhassa kaupungissa ja keskustassa sekä ns. Moskovan esikaupungissa. Saksaan oli baltiansaksalaisten kotiinpaluukutsun yhteydessä vuonna 1939 lähtenyt 14 saksalaiseksi itsensä tuntevaa virolaista (kadakasakslased).

Seuran jäsenten nimien perusteella suurinta osaa seuran jäsenistä ei voisi päätellä virolaisiksi, koska melkoisella osalla on muunkielinen sukunimi, saksalainen, esim. (Blau, Haarman, Mulberg), latvialainen esim. (Bērziņš, Dzirne, Kalniņš) tai slaavilainen esim. (Geckovski, Jankovski tai Kopilov).¹²³ Virolaisia ei ole mahdollista jäljittää esim. passiluetteloista, sillä sukunimien perusteella on hyvin vaikeaa päätellä kansalaisuutta.

. . . . .
123 Riia Eesti Haridus ja Abiandmisseltsi 1939. aasta tegevuse aruanne s. 17–26.

■ Riassa asuvan virolaisen työläisen muotokuva

Riassa virolaiset työskentelivät useimmiten tekstiili- ja telakkateollisuudessa, lähinnä Holman, Lentan ja Zaslauksin tekstiilitehtailla ja Langen telakalla Pärdaugavassa. Kaikki kolme tekstiilitehdasta valmistivat erilaisia tuotteita. Latvian tekstiilitehtaiden työntekijöistä oli 1894–1895 51,07 % naisia ja 1913 61 %. Halutuimpia tehdastyöläisiä olivat 16–30-vuotiaat. Naisten työura oli usein perhesyistä lyhyempi kuin miesten, ja jotkut tehtaat palkkasivat vain 14–28-vuotiaita naisia töihin.¹

Miesten palkat ja ammatillinen status olivat aina korkeammat kuin naisten. Naiset ansaitsivat Riian tekstiilitehtaissa noin 60 % miesten palkoista.² Miehet olivat teknisiä asiantuntijoita ja mestareita sekä työläisiä. Ulkomaalaisista työläisistä suurimmat ryhmät olivat liettualaiset, puolaiset ja virolaiset. Saksalaisia on ollut yleensä vain johto- ja työnjohtotehtävissä.

Virolaisia tehdastyöläisiä oli 1908 Riian tehtaissa 1 402 työläistä eli 2,80% ja vuonna 1913 1 974 työläistä eli 1,77 % kaikista Riian tehdastyöläisistä. Virolaisista 10,20 % työskenteli tekstiiliteollisuudessa, 1,87 % paperiteollisuudessa, 1,63 % mekaanisessa puuteollisuudessa, 1,86 % koneenrakennusteollisuudessa, 0,95% mineraaliteollisuudessa, 7,31 % teurastamoissa, 1,04 % muussa elintarviketeollisuudessa ja 0,97 % kemianteollisuudessa eli 2,89 % keskimäärin kaikista Vidzemen tehdastyöläisistä.³

Virolaisista naisista vain noin kolmannes työskenteli tehtaissa ja kaksikolmasosaa palvelijoina yksityistalouksissa (ks. Mieriņan tilastot). Vuonna 1897 Riian prostituoiduista 7 % oli virolaisia ja vuonna 1900 7,92 %. Tuolloin 22 virolaisesta prostituoidusta 16 oli peräisin maata omistavien talonpoikien perheistä (zemnieces) ja 6 tilattoman väestön parista (sīkpilsones).⁴

Vuonna 1930 Riian virolaisten elinkeinorakenne oli seuraavanlainen: maatalous 0,44 %, teollisuus 0,74 %, liike-elämä 0,58 %, liikenne 0,60 %, julkinen hallinto 0,44 %, vapaat ammatit 0,53 %, jätehuolto 0,61 %, palvelijat 0,92 % ja muut 0,54 %.⁵

Virolaisissa työntekijöissä on sekä naisia että miehiä, ja 1930-luvulla työläisiä näkyy palkatun myös sen mukaan, minkälaisia koneita he osasivat käyttää. Virolaisia työläisiä tuli Lentaan etenkin 1894–1895 Allikakiven tehtaan palon jälkeen. Tehdas sijaitsi lähellä nykyistä Latvian ja Viron välistä rajaa, joten

1 Bērziņš 1997 s. 46, 50.

2 Bērziņš 1997 s. 81.

3 Bērziņš 1997 s. 52–53.

4 Zelče 1999 s. 82–83.

5 Pakalniētis 1932 s. 183.

Virolainen kenkäkauppias Hans Jalak Riiasa. Monet virolaiset harjoittivat liiketoimintaa Riiasa. Kuva Laine Pürjerin kokoelmat.

Riikaan ei ollut kovin pitkä matka. Reinhold ja Liisa Fridolin sekä Juuli Oolberg tulivat Allikakivestä Lentaan töihin. Juuli Oolberg osallistui aktiivisesti vuoden 1905 vallankumouksen tapahtumiin Lentan tehtailla. Hän siirtyi myös Lentan mukana evakkoon Kostromaan Venäjälle. Sodan jälkeen hän toimi eläkkeelle siirtymiseensä saakka Latvian maatalousministeriössä. Naisilla ei tehtaissa ollut urakehitystä ennen neuvostoaikaa. He pysyivät lattiatason työläisinä. Tehdassaleissa näkyy kuitenkin tarvittun naisten ammattitaitoa, sillä lähteissä on mainintoja myös ulkomailta tuotetuista naistyöläisistä. Koneiden hoitaminen tuottavasti vaati nopeutta ja ammattitaitoa, mutta siitä ei oltu valmiita naisille maksamaan. Zelma Pallo tuli Lentan tehtaille tuntipalkkaiseksi kutojaksi 1933. Hänen palkkansa oli 0,40 santiimia tunnissa ja hän jäi Riikaan, sillä hänen nimensä löytyy vielä 1950-luvulla virolaisen seurakunnan jäsenluetteloista. Yleensä työläisten palkat ilmoitetaan vuosipalkkoina, esim. virolaisen, ilmeisesti ammattitaidottoman työläisen Lina Cerussin vuosipalkka on ollut 1933 596,15 latia. Kutoja Leonida Bachmanis ansaitsi 848,57 latia vuodessa. Vertailun vuoksi todettakoon, että Aleksandrs Martinsons, virolainen työläinen, jolla ei ollut erillistä ammattinimikettä, ansaitsi vuodessa oli 1 407,99 latia.⁶

6 LVA. 4595–1–3018. s. 124.

Naisten sosiaalisesta statuksesta ei ole tietoja, mutta oletettavaa on, että Latviassa 1920- ja 1930-luvulla naimisissa olevat työläisnaiset eivät käyneet töissä. Siihen viittaisi se, että virolaista lastentarhaa suunniteltiin, koska äitien töissä ollessa lapset olisi hoidettava mutta kaikilla ei ollut Riassa sukulaisia. Lastentarhahanke ei toteutunut.⁷ Tosin Latviassa naisten osuus teollisuustyöläisten määrästä oli melko suuri, mutta tämä saattaisi selittyä naimattomien naisten suurella määrällä ensimmäisen maailmansodan jälkeen, esim 1920 Riassa oli 1 290 naista 1 000 miestä kohden.⁸ Näiden naisten oli elätettävä itsensä.⁹

Lucie Rembach tuli perheensä kanssa Etelä-Virosta Riikaan ja työskenteli saksankielentaitoisena liike-elämässä. Hän jäi naimattomaksi ja elätti itsensä. Ennen toista maailmansotaa hän osallistui paljon seuraelämään, mm. Riia Eesti Seltsin toimintaan. Neuvostoaikana Lucie vietti hiljaiseloa ja keskittyi lähinnä työssäkäyntiin ja muutamiin ystäviinsä. Riia Eesti Seltsin uudelleen perustamisen jälkeen Luciesta tuli yksi seuran aktiivisimmista jäsenistä.¹⁰ Lucien kuoltua sukunsa viimeisenä hautasivat seuran jäsenet hänet virolaisten hautausmaalle.

Virolaiset työläiset elinkeinon mukaan Riassa 1913

miehet	
Maatalous	36
Teollisuus	1 531
Kauppa	304
Hotellit ja ravintolat	74
Julkinen sektori	65
Palvelijat rengit	8
Yhteensä	2 018
naiset	
Maatalous	4
Teollisuus	443
Kauppa	58
Hotellit ja ravintolat	57
Julkinen sektori	30
Palvelijat piit	657
Yhteensä	1 249

(Lähde: Mieriņa 1980 S. 132–133.)

7 Riia Eesti Naisselts 10-aastane. Välis-Eesti Almanak Nr. 4. 1934 s. 25.

8 Pakalnetis 1932 s. 177.

9 Vuonna 1930 oli naisten osuus työvoimasta 46,9 %. Trapenciere-Kalnina 1992 s. 248.

10 Lucie Rembach 14.11. 1996.

Virolaiset elinkeinon mukaan Riassa 1913

	määrä	%	% kaikista Riian työläisistä
Maatalous	40	1,2 %	2,6 %
Teollisuus	1974	60,4 %	1,8 %
Liike-elämä	362	11,10%	1,20%
Palvelut	131	4%	0,90%
Julkinen sektori	95	2,90%	2,10%
Palvelijat	665	20,40%	3,80%
Yhteensä	3267	100%	1,80%

(Lähde: Mierija 1980 s. 134–135.)

■ Virolaiset ja armeija

Virolaiset miehet olivat latvialaisten jälkeen toiseksi suurin kansallisuus latvialaisissa tarkka-ampujissa (strēlnieki).¹ Virolaisten motiiveja tarkka-ampujoihin liittymiseen ei tiedetä. Tosin virolaisten joukossa oli myös varsin paljon vasemistolaisesta ajattelevia. Tarkka-ampujat olivat hyvin koulutettuja valiojoukkoja. Tarkka-ampujien koulutustaso oli aikaansa nähden hyvä, sillä muutamalla heistä oli korkeakoulututkinto, 5,1 %:lla keskiasteen koulutus ja 87,7 %:lla peruskoulutus. Lukutaidottomia oli vain 3,3 % sotilaista.²

Latvian virolaisia taisteli myös Latvian vapaussodassa, ja kahdeksan heistä sai Lāčplesisin kunniamerkin.³

Virolaisten määrä latvialaisissa tarkka-ampujissa

Pataljoona	
1. Daugavgrīva	38
2. Rīga	24
3. Kurzeme	28
4. Vidzeme	28
5. Zemgale	109
6. Tukums	97
7. Bauska	78
Yhteensä	408
Prosenttia	3,6% kaikista tarkka-ampujista

Latvian virolaiset miehet suorittivat varusmiespalvelunsa Latvian armeijassa, ja jotkut heistä jäivät armeijan palvelukseen. Vuonna 1933 Latvian armeijan palveluksessa oli 33 virolaista, mutta 1939 määrä oli pudonnut 14:ään.⁴ Sotilasura ei ollut virolaisilla miehillä kovin tavallinen uravalinta.

Latvian armeija oli kiinnostunut rekryyttiensä sosiaalisesta taustasta ja fyysisestä kunnosta, jota määriteltiin pituudella. Vuonna 1924 59:n Latvian virolaisen rekryytin keskipituus oli 169,7 cm. Virolaiset olivat suhteellisen keskipituisia ja heidän ravintotilanteensa oli ollut hyvä. Virolaiset rekryytit työskentelivät muiden Latvian virolaisten tavoin maataloudessa ja teollisuudessa.

1 Bērziņš 1995 s. 245.

2 Bērziņš 1995 s. 246.

3 Strenga 1998 s. 72.

4 Bērziņš, Bambals 1991 s. 103–104.

20-vuotiaiden virolaisten rekryyttien sosiaalinen tausta ja pituus 1924

	määrä	pituus
Vidzeme		
Maatalous ja puutarhanhoito	35	168,9
Kalastus ja meritalous	1	172
Teollisuus	13	172,3
Kauppa	1	169
Virkamiehet	1	168
Vapaat ammatit	0	0
Koululaiset ja opiskelijat	1	171
Muut ja ei tietoa	1	165
Yhteensä	53	169,7
Kuurinmaa		
Maatalous ja puutarhanhoito	2	174,5
Kalastus ja meritalous	0	0
Teollisuus	1	171
Kauppa	0	0
Virkamiehet	0	0
Vapaat ammatit	0	0
Koululaiset ja opiskelijat	0	0
Muut ja ei tietoa	0	0
Latgale		
Maatalous ja puutarhanhoito	3	166,3
Kalastus ja meritalous	0	0
Teollisuus	0	0
Kauppa	0	0
Virkamiehet	0	0
Vapaat ammatit	0	0
Koululaiset ja opiskelijat	0	0
Muut ja ei tietoa	0	0
Yhteensä	3	166,3
Latvia		
Maatalous ja puutarhanhoito	40	169
Kalastus ja meritalous	1	172
Teollisuus	14	172,2
Kauppa	1	169
Virkamiehet	1	168
Vapaat ammatit	0	0
Koululaiset ja opiskelijat	1	171
Muut ja ei tietoa	1	165
Yhteensä	59	169,7

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1923 s. 22–23.)

■ Virolaisten järjestöjä Latviassa

Riiassa toimi myös Latvia – Viro-yhdistys, jonka tehtävänä oli ylläpitää hyviä suhteita Viroon lähinnä poliittisella tasolla. Sillä ei ollut mitään tekemistä kansallisuuskysymysten kanssa. Tallinnassa toimi myös Viro – Latvia-seura, joka oli Riiassa toimivan seuran yhteistyökumppani. Seurojen jäsenistö oli hyvin korkeatasoista Latvian presidentistä Kārlis Ulmanisista, ulkoministeri Vilhelms Muntersista, kenraali Jānis Balodisista tavallisiin ministeriötason virkamiehiin. Etnisiä Latvian virolaisia seurassa ei juurikaan ollut jäsenenä. Seuran puheenjohtajana toimi kustantaja Otto Nonācs. Myös Liettuassa oli vastaavanlainen seura, jonka tavoitteena oli Baltian maiden yhteistyön kehittäminen.¹

Välis-Eesti Ühing oli eräänlainen ulkovirolaisten etujärjestö, jonka päämaja oli Tallinnassa ja joka julkaisi aluksi Välis-Eesti Almanak- ja myöhemmin Välis-Eesti-lehteä.

Riiian Välis-Eesti Ühingin klubi perustettiin syksyllä 1932, ja se sai omat tilat Viron suurlähetystön talosta Skolas ielalta. Klubin ensimmäiset 40 jäsentä olivat johtavassa asemassa olevia virolaisia. Kaikki olivat myös seuran aktiivijäseniä, ja yhteisiä tilaisuuksia järjestettiin runsaasti. Klubi keskittyi melko pitkälle taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Se palveli myös melko pitkälle Riiassa olevien liikemiesten ja virkamiesten sosiaalisia tarpeita. Klubin pitkäaikaisena puheenjohtajana toimi aina vuoteen 1938 saakka Vidrik Ivask.²

. . . . .

1 Latvijas-Igaunijas Biedrība, LVA. 2243–1–10 s. 1–8, 11.

2 Välis-Eesti Ühingu klubi Riias. Välis-Eesti almanak Nr. 12. 1933 s. 29. V.-E. Ühingu klubi Riias. Välis-Eesti Almanak Nr. 1. 1933 s. 41. Välis-Eesti Ühingu Riia klubi tegevusest. Välis-Eesti Almanak Nr. 6. 1934 s. 29. Välis-Eesti Ühingu Riia klubi peakoosolek. Välis-Eesti Almanak Nr. 3. 1935 s. 26. V.-E. Ühingu Riia klubi tegevusest. Välis-Eesti Almanak Nr. 6. 1935 s. 28. V.-E. Ü. Riia klubile valiti juhatus. Välis-Eesti Nr. 6. 1938 s. 194. V.-E. Ühingu Riia klubil uus esimees. Välis-Eesti Nr. 11. 1938. s. 350.

■ Viron lähetystö Riassa

Viron väliaikainen hallitus ehdotti joulukuussa 1918 neuvotteluja konsulin nimitämisestä Riikaan. Kārlis Ulmanis oli ehdottanut, että Viron lähettilääksi sopisi pastori Theodor Tallmeister. Riika joutui kuitenkin bolševikkien käsiin ja Kārlis Ulmanis pakeni Liepājaan, missä asui virolaissyntyinen merikapteeni Mihkel F. Siemann-Toffry. Siemann-Toffry kääntyi itse Tallinnan puoleen ja ehdotti, että Liepājassa pitäisi olla Viron edustaja. Kapteeni halusi itse Viron konsuliksi siksi, että Tallinnaan saataisiin laivayhteys. Hänellä oli hyvät suhteet sekä saksalaisiin että latvialaisiin. Lisäksi hän hallitsi monia kieliä, kuten saksaa, venäjää, ruotsia, norjaa, suomea ja ranskaa. Amiraali Johan Pitka kuitenkin vastusti nimitystä.

Ensimmäiseksi Viron konsuliksi Latviaan nimitettiin Valgasta kotoisin ollut kapteeni Julius Jürgensson. Hänen suurin ansionsa oli se, että hänen äidinkielenensä oli latvia. Saksalaiset kuitenkin vangitsivat hänet. Viron edustajaksi Riikaan nimitettiin 14. heinäkuuta Theodor Tallmeister, joka oli Riian virolaisen seurakunnan pastori ja tunsu siis melko hyvin Latviassa elävät virolaiset. Tallmeister siirtyi kuitenkin varsin pian Tallinnan Pühavaimun seurakunnan pastoriksi.

Tallinna nimitti seuraavaksi edustajaksi Karl Kornelin, joka oli kotoisin Etelä-Virosta ja käynyt koulunsa Valgassa. Valgan kysymys oli tuolloin varsin ajankohtainen, ja Kornel oli vahvasti sitä melta, että Valgan kaupunki kuuluu Virolle. Hänet oli ilmeisesti lähetetty vähäksi aikaa haastamaan riitaa latvialaisten kanssa.

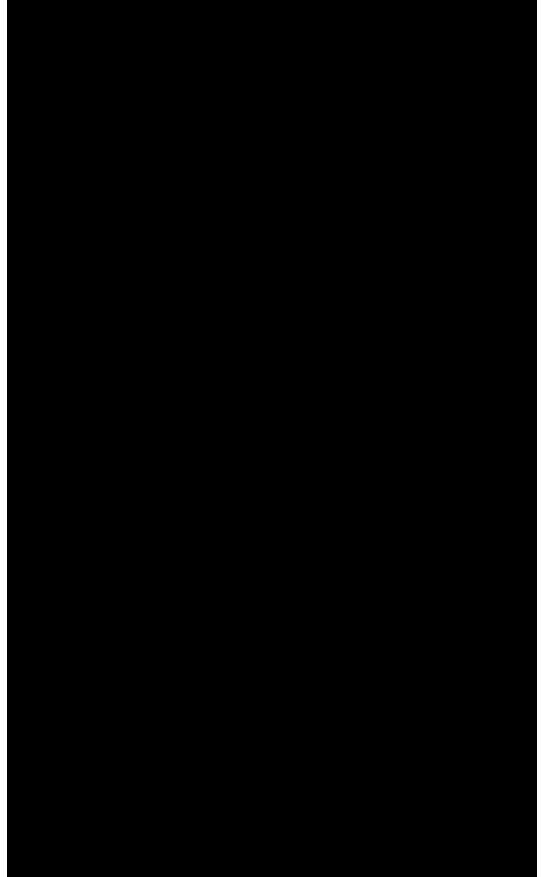
Seuraavaksi lähettilääksi nimitettiin Aleksander Hellat (1920–1922). Hänellä oli ongelmia suurlähetystön talon kanssa Skolas ielalla. Talossa oli 167 huonetta, joista melkoista osaa lähetystö piti vuokralla virolaisille ja erilaisille virolaisten yhdistyksille. Suurimmaksi ongelmaksi tulivat velat, joita liikemies ja Välis-Eesti Ühingin puheenjohtaja ja Läti-Eesti Ühingin kassanhoitaja Vidrik Ivaskilla oli lähetystölle. Tilanteen piti päättyä Vidrik Ivaskin huonekalujen pakkomyyntillä, mutta Viron ulkoministeriö pelkäsi skandaalia ja pysäytti huutokaupan. Lisäksi noin puolet velasta unohdettiin.

Viron seuraavaksi lähettilääksi tuli Julius Seljamaa (1922–1928). Hän oli opiskellut Valgan opettajaseminaarissa. Seljamaa oli suhteellisen aktiivinen myös Latvian virolaisten suuntaan.

Vuonna 1928–1931 lähettilääksi nimitettiin Eduard Virgo, joka oli myös kiinnostunut olemaan silloisen Miss Eestin, Lily Silbergin kavaljeerina Riassa. Virgo ei ollut erityisen kiinnostunut Latvian virolaisten asioista.

Karl Menning tuli 1933–1937 Viron lähettilääksi Riikaan, eikä hänkään ollut kiinnostunut Latvian virolaisten ongelmista. Sen sijaan Viron konsuli Jaan Mölder oli erittäin aktiivinen. Hän osallistui virolaisturajien toimintaan ja siirtyi diplomaattituransa jälkeen Dvigatelin tehtaiden johtajaksi.

Miss Estonia 1931 Lily Silberg
vieraili Riian virolaisten luona.
Kuva Laine Pürjerin kokoelmat.

Viron viimeiset lähettiläät Riiasa olivat Hans Rebane (1937–1940) ja Aleksander Renning (1940, Varesin hallituksen määräämänä), joista kumpikaan ei ollut kiinnostunut Latvian virolaisten asioista. Tosin toisen maailmansodan puhkeamisen vuoksi ajat olivat rauhattomat.¹

. . . . .

¹ Medijainen 1997 s. 228–247,348–351.

■ Keskiasteen koulutus virolaisilla

Peruskoulun jälkeen monet virolaiset jatkoivat opintojaan keskiasteen oppilaitoksissa, tavallisimmin lukioissa. Lähteissä on kuitenkin ammattikouluista ja lukioista vain hajatietoja eri lukuvuosilta.

Ammattikouluissa opiskeltiin suhteellisen harvoin. Lukuvuonna 1927–1928 kuusi virolaista opiskeli ammattikouluissa, heistä viisi latvialaisissa ja yksi saksalaisissa. Tehtaissa heitä tarvittiin työnjohtotehtäviin.

Lukuvuonna 1930–1931 teknisissä kouluissa opiskeli kolme virolaista ja kauppakouluissa kuusi. Virolaisilla Koppelin veljeksillä oli paljon erilaisia liikeyrityksiä Riiassa. Yksi virolainen opiskeli opettajaseminaarissa. Erilaiset kansankorkeakoulut olivat myös suosittuja virolaisten keskuudessa. Moni Latvian virolainen opiskeli Virossa, esim. Kundan kansankorkeakoulussa.

Lukioissa opiskelu oli suhteellisen yleistä, esim. lukuvuonna 1930–1931 opiskeli lukiossa 26 ja 1931–1932 22 virolaista. He opiskelivat latvialaisissa, saksalaisissa ja venäläisissä kouluissa, ja monet heistä hakeutuivat yliopistoon ja muihin korkeakouluihin. Virolaisen olivat koulutaustaltaan latvian-, venäjän- tai saksankielisiä, joten työmarkkinoille sijoittumisessa ei ollut vaikeuksia.

Latviaan ei koskaan perustettu virolaista lukiota, vaikka siitä keskusteltiin. ¹ Viron kieltä opetettiin lukiossa ensimmäisen ja ilmeisesti ainoan kerran Riian Aleksanterin kymnaasissa 1868. ²

Virolaiset oppilaat 1930–1931 ylemmissä oppilaitoksissa

Keskikoulut (lukiot)	26
Opettajankoulutus	1
Tekniset koulut	3
Kauppakoulut	6
Yhteensä	36

Latviankielisissä	
Englannin kielen instituutti	2
Kauppakorkeakoulu	2
Kauppakorkeakoulu (Riika)	1
Tekninen opisto	1
Kansankorkeakoulut	19
Yhteensä	25
Saksankielisissä	

1 Akerman 1933 s. 131.

2 Karma 1989 s. 10.

Keskikoulut (lukiot)	7
Yhteensä	7
Venäjänkielisissä	
Keskikoulut (lukiot)	5
Yhteensä	5
Muun kielisissä	3

Virolaiset oppilaat 1931–1932 ylemmissä oppilaitoksissa

Keskikoulut (lukiot)	22
Opettajankoulutus	1
Tekniset koulut	3
Kauppakoulut	4
Yhteensä	30
Latviankielisissä	
Englannin kielen instituutti	1
Kauppakorkeakoulu	2
Kauppakorkeakoulu (Riika)	
Tekninen opisto	1
Kansankorkeakoulut	32
Yhteensä	36
Saksankielisissä	
Keskikoulut (lukiot)	6
Yhteensä	6
Venäjänkielisissä	
Keskikoulut (lukiot)	3
Yhteensä	3
Muun kielisissä	3

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1930 s. 60–61, 1931 s. 45–46.)

■ Riia Vaimulik Seminar (1846–1918) Riian hengellinen seminaari

Riikaan perustettiin vuonna 1846 Venäjän oikeauskoisen kirkon toimesta hengellinen koulu ja seminaari, johon otettiin oppilaiksi paitsi venäläisiä myös virolaisten ja latvialaisten talonpoikien poikia. Yleensä seminaarien oppilaat olivat ortodoksipapiston poikia. Koulu oli lähinnä yleissivistävä, ja sellaiseksi virolaiset oppilaat sen mielsivätkin, vaikka se oli tarkoitettu pappisakatemiaa edeltäväksi. Virolaiset tosin hakeutuivat harvoin pappisuralle. Koulussa opetettiin venäjän lisäksi viroa ja latviaa. Anu Raudsepp, joka on tutkinut Riian hengellisen seminaarin virolaisten opiskelijoiden kotipaikkoja ja sosiaalista taustaa, toteaa virolaisten olleen yleensä Etelä-Virosta alueilta, joilla käännyttiin ortodokseksi maan saannin toivossa 1830- ja 1840-luvulla.

Seminaari ja sen yhteyteen perustettu hengellinen koulu olivat merkittäviä sivistystekijöitä Etelä-Virossa sikäli, että seminaariin ja kouluun myönnettiin stipendejä.¹ Tämä mahdollisti talonpoikien pojille sosiaalisen nousun.

Virolaiset menestyivät koulussa varsin hyvin, sillä vuosina 1847–1859 kouluun tulleista 46 oppilasta seminaarin lopetti täydellisesti tai epätäydellisesti 39 eli 85 %. Näistä seitsemän jatkoi pappisuralle hengellisessä akatemiassa. Tulosta voidaan pitää erittäin hyvänä, sillä venäläiset eivät suosineet virolaisten tai yleensääkään ei-venäläisten pappisuraa.²

Koulussa on myös virolaisia opettajia. Vuosina 1847–1884 koulussa työskenteli kaikkiaan 34 opettajaa, joista 11 eli noin kolmannes oli virolaisia. Näistä kahdeksalla oli korkeakoulututkinto. Tuolloin noin 80 virolaisella oli korkeakoulututkinto, ja heistä 10 % opetti hengellisessä koulussa ja seminaarissa.³

Venäläistämisyksöt olivat koulussa sikäli hankalia, että virolaiset ja latvialaiset oppilaat saivat tuntea ne nahoissaan. Kuitenkaan virolaisten kiinnostus koulua kohtaan ei vähentynyt, vaan vuosina 1885–1900 koulussa opiskeli 296 virolaista.

Koulun viroa kielen opettajana työskenteli Peeter Mets, joka tuolloin oli ainoa keskiasteen oppilaitoksen viroa kielen opettaja⁴. Hän oli Jakob Hurtin innostamana kansanrunouden ystävä, ja hän sai oppilaitaan kokoamaan kotiseutujensa kansanrunoutta.

Seminaarin oppilaat osallistuivat Imantan rientoihin, mutta he eivät tutustuneet Riassa oleviin virolaisiin vaikuttajiin. Toisaalta koulu oli hengellinen

. . . . .
1 Raudsepp 1997 s. 22, 24.
2 Raudsepp 1997 s. 23.
3 Raudsepp 1997 s. 25.
4 Raudsepp 1997 s. 28-29.

sisäoppilaitos, joten siellä tuskin suosittiin maallisia huvituksia. Koulun virolaiset oppilaat protestoivat venäläistämistä vastaan Nikolai Pätsin toimittamassa lehdessä *Nipitiri*.⁵ Ensimmäisen maailmansodan jaloista koulu evakuoitiin Nižni Novgorodiin.⁶ Kaikkiaan koulua kävi kaikkiaan 931 virolaista oppilasta, 663 virolaista, 254 venäläistä ja 14 latvialaista. Suurin osa (93%) virolaisista oppilasta oli kotoisin Liivinmaan kuvernementista sekä maaseudulta Pärnumaalta, Tartumaalta, Võrumaalta ja Viljandinmaalta, jossa suurin osa Viron ortodokseista asui.⁷

Monet tunnetut virolaiset, kuten Konstantin Päts, josta myöhemmin tuli Viron presidentti, ja Tarton yliopiston viron kielen professori Jaan Jõgever kävivät tätä koulua.⁸

5 Raudsepp 1997 s. 29.

6 Viēs 1940 s. 328.

7 Raudsepp 1997 s. 79.

8 Karma 1989 s. 10.

■ Ylioppilasosakunnat

Vironia

Riikaan tultiin Virosta opiskelemaan lähinnä teknisiä tieteitä, sillä Tarton yliopistossa ei ollut teknillistä tiedekuntaa. Tallinnassa oli ainoastaan teknillinen opisto.

Riian Polyteknisen korkeakoulun¹ virolaisten ylioppilaat kuuluivat aluksi saksalaisiin ja venäläisiin osakuntiin. Ylioppilas Karl Ipsberg, joka oli kirjoittanut kouluun 1890 kävi keväällä 1897 keskustelemassa polyteknisessä korkeakoulussa rehtori Theodor Grönbergin (1891–1902) kanssa virolaisen osakunnan perustamisesta. Rehtori Grönberg ei puoltanut osakunnan perustamista vaan kehotti virolaisia liittymään saksalaisiin osakuntiin.

Virolaiset jatkoivat kuitenkin osakuntahankkeensa parissa ja saivat tukea latvialaiselta Selonia-osakunnalta ja muiltakin osakunnilta. Syksyllä 1898 perustettiin Riian virolaisten ylioppilaiden seura Vironia, jossa syksyllä 1899 oli 19 jäsentä. Ohjelmassa oli tyypillisiä osakuntahuveja kuten kaksintaistelua ym. Vironia oli miesten osakunta.

Rehtori Grönberg oli myös muuttanut kantaansa virolaisen osakunnan suhteen ja puolsi virolaisen osakunnan perustamista. Vironialla oli vaikeuksia saada Riian Chargierten-Conventilta tunnustus osakunnalle. Latvialainen Selonia-osakunta oli odottanut 17 vuotta tunnustusta. Vironia kuitenkin sai tunnustuksen jo 26. marraskuuta 1900. Polyteknisen korkeakoulun rehtori Grönberg hyväksyi Vironian ja toivotti uudelle osakunnalle onnea. Perustamistilaisuudessa oli läsnä edustajia myös Eesti Üliõpilaste Seltsistä Tartosta. Vironian väreiksi valittiin violetti, musta ja valkoinen, jotka erosivat täysin Riian muiden osakuntien väreistä. Alun perin väreiksi suunniteltiin vihreää (oliivia), mustaa ja valkoista, mutta puolalainen osakunta Veletia vastusti niitä. Vironialla oli yleensäkin hyvät suhteet puolalaisiin osakuntiin Arconiaan ja Veletiaan, mutta suhteelliset huonot suhteet saksalaisiin osakuntiin, sillä niissä oli paljon jäsenenä saksalaistuneita virolaisia, jotka vastustivat virolaista osakuntaa. Venäläisten osakuntien kanssa välit olivat asialliset.

Vironian toiminta oli tyypillistä osakuntatoimintaa: osakunnassa käytiin jopa päivittäin harrastamassa kaksintaistelua ja oluen juontia. Olut oli Vironiassa ainoa sallittu alkoholijuoma. Erityisesti lauantain iltakokoukset olivat erittäin suosittuja. Ohjelmassa oli yleensä puheita. Osakunnalla oli hyvät suhteet myös Riian Eesti Seltsiin, ja osakuntalaiset esittivät näytelmiä seuran tilaisuuksissa. Riian osakunnassa palvelevat virolaiset upseerit kävivät myös seuran tilaisuuksissa.

1 Riian polytekninen korkeakoulu perustettiin alunperin opistona vuonna 1861 ja vuodesta 1896 korkeakouluna. Opetuskielenä oli aluksi saksa ja vuodesta 1896 venäjä. Latvija 19. gadsimtā 2000 s. 318–319.

Ylioppilaisissa oli paljon erilaisten radikaalien aatteiden kannattajia, mm. sosialisteja. Asenteet poliittisesti passiivisia ylioppilaita kohtaan olivat kielteisiä. Virolaiset opiskelijat osallistuivat aktiivisesti vuoden 1906 ylioppilaslevottomuuksiin, jolloin esim. ylioppilaiden pitämät kokoukset olivat kiellettyjä.

Vironian jäsenet osallistuivat aktiivisesti Imantan rientoihin ja Riia Eesti Karskuse Seltsin puheiltoihin. Ylioppilaat perustivat myös 1907 Mart Raudin johdolla Riia Eesti Üliõpilaste Karskuse Seltsin. Raud edusti seuraa Tukholmassa ja Tartossa erilaisissa raittiuskongresseissa.

Vuoden 1905 ylioppilaslevottomuuksien aikana polytekninen korkeakoulu oli suljettuna puoli vuotta. Radikaalit vasemmistoylioppilaat irtautuivat Vironiasta ja perustivat vuonna 1907 Laenen.

Opiskelu alkoi jälleen syksyllä 1906, ja Vironian toiminta keskittyi epäpoliittisiin asioihin kuten musiikkiin. Seuraan perustettiin 12-miehinen orkesteri ja ostettiin piano. Vironia järjesti Tartossa 1909 ja 1912 tanssiaiset, jotka onnistuivat erittäin hyvin. Tanssiaisten tarkoituksena oli tehdä Vironiaa tunnetuksi ja parantaa sen yhteiskuntasuhteita.

Helmikuussa 1909 neljä osakunnanjäsenä pidätettiin poliittisten syiden perusteella. Pidätetyt erotettiin väliaikaisesti osakunnasta. Se tosin aiheutti kiivasta mielipiteiden vaihtoa puolesta ja vastaan. Osa Vironian jäsenistä erosi vastalauseeksi. Polyteknillisen korkeakoulun rehtori sai myös tiedon asiasta.

Välikohtauksen vuoksi Riikaan perustettiin uusi virolainen osakunta Riia Eesti Üliõpilaste Selts.

Vuodet 1910–1914 olivat rauhallisia osakunnan historiassa ja seurassa keskityttiin lähinnä opiskelijapolitiikointiin, puheiltoihin, näyttelemiseen. Vironian ehdotuksesta Tartossa järjestettiin osakuntien väliset olympialaiset.

Ensimmäisen maailmansodan aikana Polytekninen korkeakoulu evakuoitiin Moskovaan. Osa opiskelijoista oli sotimassa ja osa Moskovassa. Osakunnan toiminta oli pienimuotoista. Osakunnan jäsenet kävivät Moskovan Eesti Seltsissä. Viron vapaussodan alettua monet ylioppilaat lähtivät Viroon.²

Yksi Vironian tunnetuimmista jäsenistä oli runoilija ja myöhemmin koulumies Ernst Enno. Hän opiskeli vuodesta 1896 polyteknisessä korkeakoulussa kauppatieteitä. Hän vietti melko paljon vapaa-aikaansa Vironiassa sekä Riian riennoissa Wöhrmannin puistossa, Talvipuutarhassa, Johanneksen ja Luostarin kellarissa ja Pallaksen kapakassa. Hän harrasti jo opiskeluaikanaan runojen kirjoittamista, muttei mitenkään julkisesti. Hän toimi myös vähän aikaan Vironian puheenjohtajana. Ernst Ennolta loppuivat rahat 1902, ja hän meni töihin Tarttoon Postimees-lehteen. Opinnot jäivät kesken, sillä loppututkielma jäi tekemättä.³

Tunnetuimpia Riiaassa opiskelleista virolaista insinööreistä oli lentokone-moottoreiden kehittäjä Theodor Ferdinand Kalep, joka opiskeli Riiaassa 1886–1895.⁴

. . . . .

2 Ehrlich 1990 s. 145–157.

3 Toona 2000 s. 54,57–58, 68, 78.

4 Karjahärm, Sirk 1997 s. 60.

Virolaisilla opiskelijoilla oli oma kirjastonsa, johon olivat kirjoja lahjoittaneet Ferdinand Mitt (100 teosta) sekä Jaan Tõnisson ja Karl Eduard Sööt. Vuonna 1905 kirjastossa oli 2 000 teosta pääasiassa tekniikkaa ja taloustiedettä.⁵

Laene

Vuosina 1905–1906 Riian polytekniseen korkeakouluun tuli ylioppilaita, jotka olivat jo koululaisina osallistuneet kansalliseen toimintaan Noor-Eesti-liikkeessä Tartossa ja Tallinnassa. Ylioppilaat olivat myös suhteellisen radikaalisti orientoituneita, eikä heillä maailmankatsomuksensa vuoksi ollut asiaa Vironiaan. He perustivat Laene-nimisen osakunnan, joka aluksi toimi täysin epäviralliselta pohjalta. Osakunnan aktiivisimmat jäsenet olivat Anton Uesson, Heinrich Väljamäe ja Juhan Kukk.

Laenen jäsenet ottivat osaa vuoden 1905 vallankumouksellisiin tapahtumiin Griesenbergin aukiolla myös puheiden pitäjinä. Laenen jäsenet olivat poliittisesti aktiivisia myös Pärdaugavassa olevissa virolaisseuroissa, lähinnä kuitenkin Karskusseltsissä (raittiusseurassa). Myös Imantan tilaisuuksiin osallistuttiin, mutta Imanta oli tunnetusti varsin porvarillinen.

Virallisesti Laene perustettiin kuitenkin vasta 13. tammikuuta 1908. Laene järjesti juhlia, joiden tuotolla tuettiin kirjastoa ja osakunnan vähävaraisia jäseniä. Puheiden pitäminen oli aluksi seuran jäsenille pakollista, mutta puheiden laadun huomattiin kärsivän, ja tästä tavasta luovuttiin.

Seuraavana vuonna keskusteltiin siitä, pitäisikö Vironiasta eronneiden osakuntalaisten liittyä Laeneen, mutta lopulta päädyttiin siihen, että Laene lopetetaan 24.4.1909 ja perustetaan uusi osakunta.⁶

Riia Eesti Üliõpilaste Selts

Riia Eesti Üliõpilaste Selts perustettiin 8. huhtikuuta 1909. Laene ja osa Vironian jäsenistä muodostivat uuden osakunnan. Vironialla oli ollut vaikeuksia 3. helmikuuta tapahtuneen kenraali Koselevin attentatin yhteydessä, sillä neljä virolaista pidätettiin mahdollisesta osallisuudesta tapahtumiin. Vironiassa keskusteltiin näiden osakuntalaisten erottamisesta. Mielipiteet olivat puolesta ja vastaan, sillä pidätettyjä uhkasi sota-oikeus. Osa Vironian jäsenistä erosi ja liittyi Laenen jäsenten kanssa perustettavaan uuteen osakuntaan.

Osakunnalla oli hyvät suhteet Riia Eesti Seltsiin jo senkin vuoksi, että seuran eri kuorot ym. käyttivät osakunnan huoneistoa harjoituksiinsa.

Osakunta pyrki luomaan hyvät suhteet Tarton, Pietarin ja Moskovan yliopistojen virolaisten osakuntien kanssa. Sen toiminta loppui ensimmäiseen maailmansotaan ja polyteknisen korkeakoulun evakuoimiseen Moskovaan.⁷

. . . . .
5 Toona 2000 s. 77.

6 Erhlich 1930 s. 157–158. Karjahärm, Sirk 1997 s. 192–193.

7 Ehrlich 1930 s. 159–161.

Estia

Vuonna 1919 Riikaan perustettiin Latvian yliopisto, johon polytekninen korkeakoulu sulautettiin. Latvian yliopiston virolainen osakunta oli nimeltään Estia. Ensimmäiset säilyneet pöytäkirjat ovat vuodelta 1928. Osakunnassa oli sekä mies- että naisjäseniä, mikä oli tuolloin harvinaista, sillä yleensä osakunnat olivat joko naisten tai miesten osakuntia. Syynä tähän lienee virolaisten vähäinen määrä Latvian yliopistossa ja todennäköisesti se, että haluttiin korostaa myös osakunnan kansallista luonnetta. Osakunnan värit olivat musta, valkoinen ja sininen.⁸

Yliopisto oli latviankielinen ja teknilliseen tiedekuntaan pyrkivien virolaisten opiskelijoiden oli suoritettava normaalit pääsykokeet pääsykokeet piirtämiseen ym. Ongelmaksi muodostui myös latvian kielen, kulttuurin ja historian koe. Ainoastaan Valgan latvialaisessa keskikoulussa opetettiin latviaa, mutta muissa Viron keskikouluissa sitä ei opetettu. Kielitaito piti kuitenkin itse hankkia ennen pääsykokeita. Kaikilla ei ollut varaa lähteä Saksaan tai Englantiin opiskelemaan. Lähin elinkustannuksiltaan Viroa lähellä oleva maa, jossa opetusta oli tarjolla, oli Latvia. Riian teknistä opetusta pidettiin vielä aivan hyvätasoisena. Teekkarit valittivatkin kielen opetuksen puuttumisesta ja Tallinnassa mietittiin mahdollisuutta antaa siellä latvian kielen opetusta tuleville teekkareille. Insinööritieteiden lisäksi opiskeltiin eläinlääketiedettä, historiaa, taloustieteitä, kieliä ym. Näitä opiskelivat lähinnä Latvian virolaiset ylioppilaat.

Varsin monet Viron teollisuuden johtohenkilöistä olivat opiskelleet Riiaassa.⁹ Vain yksi virolainen opiskeli yksityisessä saksankielisessä korkeakoulussa Herder-instituutissa.¹⁰

Virolaisia ylioppilaita oli vuonna 1919–1920 1, 1920–1921 9, 1921–1922 13, 1922–1923 12, 1923–1924 12, 1924–1925 23, 1926–1927 23, 1927–1928 22, 1928–1929 12, 1929–1930 19, 1930–1931 20, 1931–1932 16, 1932–1933 19, 1933–1934 16.¹¹

Riiaassa opiskelevien virolaisten ylioppilaiden määrä oli suhteellisen pieni. Toisaalta Virossa ei tuolloin tarvittu suuria määriä diplomi-insinöörejä, sillä teollistumisaste oli suhteellisen matala.

Vuonna 1937 0,2 % Latvian virolaisista oli korkeakoulututkinto. Yleensä virolaiset ylioppilaat olivat Estian jäseniä, mutta jonkin verran kritisoitiin niitä virolaisia, joilla ei ollut halua liittyä Estian jäseniksi. Osakunnalla oli oma hyväksi mainittu kirjasto ja vuonna 1931 perustettu vippikassa, jota rahoittivat Viron suurlähetystö ja Riia Eesti Haridus- ja Abiandmisselts. Näiden hyväntekijöiden ansiosta Estia oli Latvian yliopiston rikkain osakunta.¹²

. . . . .

8 LVA 7427–684 s. 74.

9 Konstantin Päts, Mart Raud

10 Staris 1978 s. 108

11 Latvijas Universitātes darbība 1934 s. 46.

12 Eesti üliõpilased Riia ülikoolis. Läti ülikooli eesti üliõpilaste selts “Estia”. Välis-Eesti Nr 1. 1937 s. 24.

Latvian yliopiston virolaiset opiskelijat¹³

	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928*	1929
Arkkitehtuuri	0	0	0	0	2	2	2	2		0
Taloustieteet	1	1	0	0	1	4	2	3		3
Insinööritieteet	2	4	2	2	2	3	6	7		5
Mekaniikka	3	5	6	6	5	4	3	2		4
Kemia	2	2	2	1	1	1	2	2		3
Maatalous	0	0	1	2	2	2	2	2		1
Lääketiede	0	1	1	0	1	1	1	1		1
Eläinlääketiede	0	0	0	1	1	1	1	0		0
Luonnontieteet	0	0	0	0	0	3	1	1		1
Filosofinen tdk	1	1	1	1	1	1	2	1		1
Teologinen tdk	0	0	0	0	1	1	1	1		0
Yhteensä	9	13	12	12	17	23	23	22		19

Latvian yliopiston
virolaisen osakunnan
Estian jäseniä. Kuva
Laine Pürjerin
kokoelmat.

* ei tietoja

13 Latvijas statistikas gada grāmata 1920 s. 44, 1921 s. 60, 1922 s. 32, 1923 s. 43, 1924 s. 55, 1925 s. 44, 1926 s. 61, 1927 s. 49, 1929 s. 56.

Latvian yliopiston virolaiset opiskelijat 1930–1939

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Arkkitehtuuri	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Taloustieteet	3	2	3	4	5	4	5	3	2
Insinööritieteet	5	5	4	3	2	2	4	4	4
Mekaniikka	2	1	1	3	2	1	1	1	0
Kemia	3	2	3	2	3	3	2	2	1
Maatalous	3	3	3	2	2	3	2	2	1
Lääketiede	0	0	1	1	1	2	3	2	3
Eläinlääketiede	0	0	0	0	0	0	1	1	0
Luonnontieteet	1	1	1	0	0	0	1	2	3
Filosofinen tdk	1	0	0	0	1	1	0	2	2
Teologinen tdk	1	1	1	0	0	0	0	1	0
Yhteensä	20	16	18	16	16	17	20	20	17

Latvijas statistikas gada grāmata 1930 s. 60, 1931 s. 52, 1932 s. 42, 1933 s. 37, 1934 s. 41, 1935 s. 47, 1936 s. 50, 1937/38 s. 52, 1939 s. 49.

Opintojen kesto virolaisilla Latvian yliopistossa

4 – vuotta 2 henkeä, 5–6 vuotta 2 yhteensä 4 henkeä

■ Seuran lakkauttaminen 1940

Miehitettyään Latvian kesäkuussa 1940 venäläiset lakkauttivat myös seuran toiminnan. Samoin lopetettiin koulu. Seuran kiinteistö kansallistettiin, mutta vuokralaiset saivat jäädä sinne aina vuoteen 1954 saakka. Myöhemmin talossa toimi Riian televisiostudio vuosina 1954–1988.¹ Talon pihalla on vieläkin television korkeita antennirakennelmia.

Seuran kirjasto oli 1950-luvulla Latvian neuvostotasavallan kansalliskirjaston kellarissa. Tõnu Karman mukaan kirjaston johto oli sopinut jo koko kirjaston siirtämisestä Tallinnaan Viron neuvostotasavallan kansalliskirjastoon, mutta kirjastonhoitaja Tõnu Karmalla oli Viron NSV:n kirjallisuusmuseossa kollegoita, jotka toivoivat kokoelmiinsa erityisesti sellaisia Riiassa painettuja vironkielisiä kirjoja, joita ei ollut kirjallisuusmuseon kokoelmissa. Karma lajitteli kirjat.² Seuran paperit ja arkistot on ilmeisesti tuhottu jo 1940, sillä arkistoista niitä ei löydy. Tosin on vaikea sanoa, onko NKVD/KGB:n arkistoissa seuran papereita ja onko esimerkiksi seuran jäseniä kyyditetty sen vuoksi, että heillä on ollut seuran kautta kontakteja ulkomaille tai että seurassa toimimista saattoi pitää nationalistisena toimintana.

Seuran jäsenistä saksalaisimmat katsoivat itsensä baltiansaksalaisiksi. He lähtivät maasta 1939 saksalaisten evakuoinnin yhteydessä.³

Melkoinen osa virolaisista kyyditettiin vuonna 1940 ja rajanpinnasta kyyditettiin maanviljelijöitä kulakkeina 1949. Tällä pyrittiin nopeuttamaan kolhoosien muodostumista.⁴

1 Henriete Pētersone 6.11. 1996. Caune 1998 s. 80.

2 Tõnu Karma 9.11. 1996. Latviassa painettiin vuosina 1851–1917 kaikkiaan 393 vironkielistä kirjaa, joista 1851–1900 13 Miiitavissa (Jelgavassa), 248 Riiassa ja 1901–1917 2 Cēsiksessä, 1 Jelgavassa ja 129 Riiassa. Raag 1999 s. 45. Lisäksi Riiassa painettiin 1919 vironkielisistä Punane Hommik –nimistä lehteä. Karma 1989 s. 10.

3 Riia Eesti Haridus- ja Abiandmisseltsi 1939.aasta tegevuse aruanne. s. 17–26 sisältää seuran jäsenluettelon, jossa joidenkin henkilöiden nimen perässä osoitteen kohdalla lukee “Saksa-maal”.

4 Henriete Pētersone 6.11. 1996.

■ Virolainen seurakunta

Riiassa oli kaksi virolaista seurakuntaa, luterilainen ja ortodoksinen eli oikeuskoinen. Riian virolaisten joukossa oli myös jonkin verran vanhauskoisia. Riian luterilainen seurakunta oli alun perin saksalaisen seurakunnan yhteydessä ja erosi siitä itsenäiseksi seurakunnaksi 1870.¹ Seurakunnan kirkkona oli yksi Riian vanhimmista kirkkoista, Jaakobin kirkko, jossa kävi saksalaisten lisäksi vielä ruotsalaisia, suomalaisia ja virolaisia. Ensimmäiseksi pastoriksi kutsuttiin Inkerinmaalta Johan Forsman 1726. Pastori Arnold Häuslerin mukaan virolaiset ja liiviläiset luettiin myös suomalaisiksi. Suomalainen pastori Johann Ytter oli vuonna 1777 kutsuttu ruotsalaisten ja suomalaisten pastoriksi ja hän oli yllättynyt kun viimeksi mainitut osoittautuivat virolaisiksi. Pastori joutuikin aloittamaan viron kielen opinnot.² Ruotsalaisten ja virolaisten seurakunta oli erittäin pieni, ja virolaiset olivat siinä enemmistönä. Pastori Ytterin poika Johan Adolph toimi isänsä jälkeen pastorina aina kuolemaansa saakka vuoteen 1814. Hänelle ei kuitenkaan löydetty seuraajaa, vaan vakanssi lakkautettiin aina vuoteen 1825 asti. Kirkolliset toimitukset kuitenkin järjestettiin, ja konsistorion neuvonantaja Roth piti vironkielisiä jumalanpalveluksia ja opetti nuorisoa yhdessä asessori Masingin ja Riiassa vierailevien virolaisten pappien kanssa. Seurakuntaa nimitettiin siitä lähtien virolaiseksi seurakunnaksi. Ensimmäinen virolainen runoilija Kristjan Jaak Peterson syntyi ja kävi koulunsa Riiassa, sillä hänen isänsä toimi kyseisen Jaakobin seurakunnan suntiona.³

Vuonna 1825 seurakunnan pastoriksi nimitettiin Tartossa teologiaa opiskellut Gustav Reinhold Taubenheim. Hänen seuraajakseen tuli 1835 niin ikään Tartossa opiskellut Otto August Jannau. Hän oli seurakunnan pastorina aina vuoteen 1865 saakka. Hänen jälkeensä pastoreina toimivat Rudolf Zink (1865–1906), Eduard Terras (1907–1914) ja Teodor Tallmeister (1913–1919).⁴ Pastori Häuslerin mukaan seurakunnassa olisi Terrasin ja Tallmeisterin aikana ollut 10 000 jäsentä.⁵ Pastori Terraksen arvioi seurakuntansa jäsenten määräksi huimat 8 000 ilman saksalaisia ja ortodokseja, Jos siihen lisätään vielä edellä mainitut saksalaiset ja ortodoksit niin lukumäärä oli 10 000.⁶

Kummatkin luvut ovat epärealistisen suuria, sillä Häuslerin oman ilmoituksen mukaan seurakunnan jäsenmäärä oli 1920-luvulla korkeimmillaan vuonna 1926 eli 477 jäsentä.⁷

. . . . .

1 Elmar Johansson 7.11. 1996.

2 Karma 1972 s. 479. Karma 1989 s. 10.

3 Raag 1995 s. 344. Karma 1972 s. 478–480. Karma 1989 s. 10. Häusler 1929 s. 85–86.

4 Strenga 1998 s. 70–71.

5 Häusler 1929 s. 86.

6 Eisen 1915 s. 165.

7 Häusler 1929 s. 90.

Oikeauskoiset olivat ortodokseja ja vanhauskoisia, joita oli etenkin Länsi- ja Etelä-Virossa, sillä monet tekstiilitehtaiden työntekijät tulivat juuri näiltä alueilta.⁸ Venäjän tsaari lahjoitti vuonna 1886 venäläisen Pietarin – Paavalin kirkon oikeauskoisille virolaisille. Pappaina toimivat Lindenberg, Poska ja Värät. Pastori Häuslerin mukaan vuoden 1905 tapahtumien takia monet virolaiset jättivät seurakunnan.⁹ Tämä on hyvinkin mahdollista, sillä monet virolaiset tehdastyöläiset, jotka osallistuivat vuoden 1905 tapahtumiin ja kokivat niiden verisen tukahduttamisen venäläisten ja saksalaisten toimesta, saattoivat vieraannuttaa virolaiset venäläisestä oikeauskoisesta kirkosta.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen roomalaiskatoliset vaativat virolaisilta Pietarin – Paavalin kirkkoa, sillä virolaisessa seurakunnassa oli erittäin vähän jäseniä, jotka eivät kyenneet ylläpitämään kirkkoa. Pastori Värät oli sotapakolaisena Venäjällä. Tilanteen johdosta pidettiin seurun salissa kokous, jossa päätettiin muuttaa yhdellä äänellä venäläinen oikeauskoinen Pietari – Paavalin kirkko evankelisluterilaiseksi virolaiseksi kirkoksi, jonne myös jumalanpalvelukset siirrettiin. Käytännön siirtoa varten perustettiin komitea, johon kuului kolme oikeauskoista: Kusma Reinhold, Madis Männikson ja Jaan Välbe, ja luterilaiset Johann Ardon, Karl Birk ja Jaan Kuusik. Komissio esitti 30.1.1918 Saksan sotaväen johdolle, joka tuolloin oli Riassa vallassa, sekä evankelisluterilaiselle konsistorille pyynnön kirkon reformoimiseksi luterilaiseksi. Myönteinen päätös saatiinkin. Kirkkoa remontointiin, ja rovasti O. Erdmann vihki sen käyttöön. Latvian valtio hyväksyi myöhemmin myös tämän ratkaisun.¹⁰

Suurin osa Riian virolaisista oli kuitenkin luterilaisia. Toinen luterilainen seurakunta oli Alüksnessa.¹¹

Vuonna 1927 Riian virolaisessa seurakunnassa on ollut 415 jäsentä (virolaisia kaikkiaan oli tuolloin noin 2 500). Mainittuna vuonna syntyi 2 poikaa ja 4 tyttöä, kuoli 5 miestä ja 6 naista sekä vihittiin 11 paria. Ehtoollisella kävi kaikkiaan 383 henkilöä, ja ripille pääsi 7 poikaa ja 10 tyttöä.¹²

Virolaisen seurakunnan pöytäkirjat ovat säilyneet vuodesta 1936 alkaen vuoteen 1996 saakka, mutta kokousten välillä on ollut hyvinkin pitkiä taukoja, esim. vuoden 1967 jälkeen seuraava seurakunnan kokous oli vuonna 1979, minkä jälkeen kokouksia on ollut vuodesta 1990 säännöllisesti. Taukoihin on ollut syynä vallanpitäjien suhtautuminen, sillä kukaan ei ole halunnut lähteä leirille seurakunnan kokousten takia.

Kirkkoa jouduttiin koko ajan korjaamaan, sillä katto vuoti ja kirkontorni oli kaatumassa.¹³ Korjauksia tehtiin, mutta myöhemmin selvisi, että kirkko kuului itse asiassa sotaministeriölle. Neuvottelujen jälkeen kirkko jäi seurakunnan käyttöön, ja kaupunki antoi rahaa kirkon remontointiin. Kirkon yhteyteen tuli myös koulutiloja virolaisen alkeiskoulun tarpeisiin.

8 Virossa monet kääntyivät ortodoksiseen uskoon 1840-luvulla. Syynä siihen oli uskomus, että Venäjän tsaari antaisi maata ortodokseiksi kääntyville. Kahk 1983 s. 10.

9 Häusler 1929 s. 87.

10 Häusler 1929 s. 87–88.

11 Nigol 1918 s. 76–77.

12 Läti Eestlane Nr. 2. 5. märtsil 1928 (ei sivunumeroita).

13 Häusler 1929 s. 88–89.

1930-luvulla seurakunta keskittyi lähinnä kirkon korjaukseen. Vuonna 1936 seurakunta palkkasi 432 latilla kirkon maalaustöihin maalarimestari Linckastinin. Vuonna 1938 seurakunta järjesti arpajaisia kirkon korjauksen hyväksi.¹⁴

Pastorina toimi vuodesta 1936 vuoteen 1942 Ottmar Pello. Vuonna 1942 saksalaiset ottivat kirkon varastotiloiksi, jolloin seurakunnan toimintaa siirrettiin reformoitujen kirkkoon. Sen jälkeen seurakunta siirtyi Jaakobin kirkkoon rovasti Liepiņšin ystävällisellä myötävaikutuksella.

Pastori Pellon ongelmana olivat Latvian byrokraattiset työluipasysteemit, sillä hänen yleensä kolmeksi kuukaudeksi annettu työluupansa oli riippuvainen luvasta, joka annettiin Virosta Valgan latvialaisen seurakunnan pastorille Edgars Jundzikselle. Pastori Pello kävi myös Alüksnessa pitämässä jumalanpalvelusta kerran kuukaudessa, sillä Alüksnen saksalaisen ja virolaisen seurakunnan pastori Veltmann lähti Saksaan. Pastori Pellon tuli joka kerta hankkia Latvian piispalta ja sisäministeriöltä lupa Alüksnessa saarnaamiseen. Pastori Pello on käynyt pitämässä jumalanpalveluksia myös Abrenessa, jossa ehtoollisella on käynyt keskimäärin 15 henkeä.¹⁵

Seurakunta oli kyydityksissä menettänyt johtokuntansa aktiivijäseniä, kuten kauppias Riido Koppelin. Yleensä seuran aktiivijäsenet kuuluivat myös virolaiseen seurakuntaan.

Virolainen seurakunta toimi periaatteessa koko neuvostomiehityksen ajan. Sitä ei likvidoitu niin kuin koulu ja seura likvidoitiin. Seurakunnan pastoriksi tuli vuonna 1942 Viron Valgan saksalais-latvialaisen seurakunnan pastori Edgars Jundzis. Hän toimi seurakunnan pastorina aina vuoteen 1981, jolloin Viron NSV:n tuomiokapituli myönsi hänelle kertaeläkkeenä 100 ruplaa. Hän kuoli vuonna 1986. Hän oli toiminut myös Viron Valgan latvialaisen koulun ja keski-koulun evankelisluterilaisena uskonnonopettajana. Alun perin hän oli kotoisin Jelgavasta, ja hänen äitinsä oli virolainen ja isänsä latvialainen.¹⁶

Ensimmäiset sodanjälkeiset jäsenluettelot ovat vuodelta 1953. Tuolloin seurakuntaan kuului 61 jäsentä, joista 14 oli miehiä ja 47 naisia. Pääosin jäsenet olivat vanhempaa ikäluokkaa. Seuraavana vuonna seurakunnalla oli 53 naisjäsentä ja 15 miesjäsentä eli kaikkiaan 68 jäsentä. Muita jäsenluetteloita ei ole säilynyt, mikä saattaa olla tarkoituksellistakin.¹⁷

Tätä nykyä jumalanpalvelukset pidetään Jaanin kirkossa. Pastorina on toiminut vuodesta 1990 lähtien Valdek Johansson. Seurakunnan vanhimpana on toiminut 1950-luvulta lähtien Elmar Johansson. Vuodesta 1990 seurakunnan johtokuntaan on kuulunut naisjäseniä: ensimmäisinä virolaisen koulun viron kielen opettaja Urve Aivare ja eläkeläinen Henriette Pētersone. Vuonna 1993 seurakunta sai humanitaarisena apuna Saksasta 30 ruokapakettia, joita jaettiin niitä tarvitseville seurakuntalaisille.¹⁸ Vuonna 1995 arkipiispa Jaan Kiivit vieraili

14 Virolaisen seurakunnan pöytäkirjat, ei sivunumeroita.

15 Organiseeritud Välis-Eesti. Kuidas elavad 2000 Riia eestlast. Välis-Eesti Nr. 3. 1940 s. 83.

16 Seurakunnan pöytäkirjojen välisissä on erillinen paperi, jossa Edgars Jundzisin eläkepäätös. Elmar Johansson 7.11.1996.

17 Jäsenluettelot ovat kaksi irrallista lehteä kirjamuotoisen pöytäkirjan välissä.

18 Virolaisen seurakunnan pöytäkirjat 1990-luku, ei sivunumeroita.

seurakunnassa, ja samalla kävi ilmi, että nykyisen arkkipiispan isä oli myös arkkipiispana vieraillut seurakunnassa vuonna 1954.¹⁹

Seurakunnan jäsenmäärä on erittäin pieni. Nykyään se on noin 35 jäsentä. Jumalanpalvelus on joka kuukauden ensimmäisenä sunnuntaina. On huomattava, että kaikki seurakunnan jäsenet eivät ole Läti Eesti Seltsin jäseniä. Virolaisilla on myös oma hautausmaa, jonka kunnossapidosta he vastaavat. Hautausmaan suhteen oli etenkin neuvostoaikana paljon ongelmia, sillä venäläiset pyrkivät hautaamaan omia vainajiaan virolaisten kalmistoon.²⁰

19 Lätimaa Eestlane. Läti Eesti Seltsi Ajaleht Nr. 4.

20 Elmar, Johansson. Eesti surnuaed Riias. Teataja. Läti Eestlaste Seltsi Infoleht Nr. 2. jõulukuu 1993.

■ Latvian virolaiset neuvostoaikana

Sodan jälkeen Riian virolaiset olivat lähinnä vanhoja naisia ja muita sodasta elossa selvinneitä. Virolaisia oli sodan jälkeen Riissa erittäin vähän.¹ Varakaimmat virolaiset oli kyyditetty. Osa oli paennut länteen. Osa kuoli todennäköisesti pakomatalla Kuurinmaan motissa. Nuoret miehet olivat armeijassa. On vaikea sanoa, kuinka paljon virolaisia muutti länteen, kuinka moni kyyditettiin, ja kuinka paljon kuoli erilaisissa sotatoimissa ja kuinka moni rajaseudun miehistä liittyi metsäveljiin.

Venäläisten tulon jälkeen virolaisia ei enää noteerattu kansallisuutena vaan jakona oli venäläiset ja muut. Virolaiset luonnollisesti kuuluivat muihin. Suhtautuminen vähemmistöihin oli yleensäkin penseää.

Virolaiset eivät nousseet uudessa järjestelmässä korkealle. He työskentelivät yleensä suorittavassa työssä, kuten työläisinä ja konttoristeina. He eivät yleensä haikuneet opiskelemaan. Neuvosto-Latviassa ei ollut yhtään todella tunnettua virolaista.²

Viron ja Latvian entiselle rajalle, esim. Ainažiin ja Apeen, asettui jonkin verran kyydityksestä palanneita virolaisia, jotka eivät saaneet oleskelulupaa neuvosto-Viroon.³

Virolaiset assimiloituivat 1950- ja 1960-luvulla nopeasti avioitumalla latvia-laisten ja venäläisten kanssa. Heidän lapsensa eivät oppineet viroa, ja lapsenlapsista viroa ovat oppineet ja oppivat ainoastaan ne, jotka käyvät parhaillaan virolaista koulua. Tosin viro ei ole heille äidinkieli vaan vieras kieli. Muutama keskipolveen kuuluva nainen, kuten Helmi Nāburga on opetellut viroa uudelleen.

Latvian vanhaan virolaisvähemmistöön kuuluvat ihmiset kuolivat, ja uusia virolaisia tuli lähinnä Viron neuvostotasavallasta siten, että he avioituivat latvialaisten tai venäläisten kanssa. Töihin tultiin Latvian puolelle suhteellisen vähän, sillä neuvosto-Virossa oli suhteellisen hyvä työtilanne ja elintaso. Virossa elintarviketilannekin oli parempi kuin Latviassa, sillä Virossa oli johdossa yleensä enemmän omia mielisiä. Etelä-Virosta tultiin Riikaan myymään elintarvikkeita ja Latvian puolelta käytiin niitä ostamassa Virosta.

Virolaiset pyrkivät sopeutumaan vallitsevaan yhteiskuntaan. Muuta mahdollisuutta ei ollut, sillä neuvostosysteemi ei suvainnut vähemmistöjä tai niiden oikeuksia.

1 Linda Dumpe 18.12.1998, Henriete Pētersone 6.11. 1996. Dumpen ja Pētersonen mukaan virolaisten määrä oli sodan jälkeen Riissa vähäinen. Tätä on vaikea todistaa, sillä minkäänlaisia tilastoja ei ole. Virolaisen seurakunnan tilastot 1950-luvulta ovat ensimmäiset tilastot virolaisista sodan jälkeen. Ne tosin todistavat virolaisten vähäisyydestä, mutta Stalinin aikana kovin moni ei halunnut kuulua seurakuntaan, sillä siitä saattoi tulla vaikeuksia.

2 Dumpe, Linda 18.12. 1998, Pētersone, Henriete 6.11. 1996.

3 Esimerkiksi Riian Virolaisen koulun opettajan Liina Lihtsaaren isä, joka oli kyyditettyä Siperiassa.

■ Latvian virolaisten kieli

Latvian virolaisten puhuma viro vaihtelee sen mukaan, mistä he ovat kotoisin. Rajan läheisyydessä asuvat puhuvat yleensä võrua ja etenkin vanhat ihmiset puhuvat hyvin vanhanaikaista võrua. Latvian virolaisten puhuma kieli jonkin verran eroaa võrusta tai virosta lähinnä sanastollisesti, mutta ei kieliopillisesti. Variaatiota on varsin vähän. Nuoret eivät yleensä osaa viroa, ja vanhojen viroon kielen taito on jähmettynyt paikoilleen, sillä se ei ole päässyt uudistumaan.

Sanastossa on runsaasti latvian kielestä peräisin olevia leksikaalisia lainoja esim. viroon *prunts*, latvian *brunči* 'hame', käännöslainoja esim. viroon *jaanimari*, latvian *jānogas* 'punainen viinimarja'.

Latvian virolaisten kielessä on myös tyypillisiä etelävirolle luonteenomaisia piirteitä, kuten vokaalisointu.

Alüksen seuduilla puhutaan selvemmin võrua, sillä sinne on ollut enemmän muuttoliikettä Etelä-Viirasta. Alüksnestä kotoisin olevilla puhujilla esiintyy yleisesti mm. vokaalisointua, esim. Elmar Johanssonilla ja Kristine Ducmanella. Kieli ei juurikaan eroa Viiron puolella puhutusta võrun kielestä.

Riiassa asuvat Latvian virolaiset puhuvat kirjakielisemmin (pohjoisvirolaisemmin) lähinnä siksi, että he ovat olleet enemmän tekemisissä Viirasta Latviaan avioituneiden kotivirolaisten kanssa. Riian virolaisista neuvostoaikana syntyneistä varsin harva osaa viroa, ja heidän kielitaidossaan on kyse lähinnä puhekielestä. He eivät osaa kirjoittaa viroa, sillä he eivät ole koskaan käyneet virolaista koulua.

Rajaseudun virolaisilla on tätä nykyä kielellisesti mielenkiintoinen tilanne. Vaikka raja on avoinna, Viirtoon ei silti juurikaan matkusteta, sillä se on kallista. Virolaisia tv-ohjelmia katsotaan rajaseudulla paljon. Mutta mikä on niiden vaikutus Latvian virolaisten kieleen, sillä tv:stä tuleva pääosin standardipuhekieli eroaa võrusta paljon. Vanhempien ihmisten kieleen standardipuhekieli tuskin vaikuttaa, mutta nuoremmille se on selvä malli, kuinka viroa tulisi puhua. Mielitävätkö Latvian virolaiset televisiossa puhutun viroon standardikieleksi vai eivät, sillä he eivät itse ole yleiskielen puhujia? Entä mieltävätkö Latvian virolaiset yleiskielen sosiaalisesti korkeammaksi? Näin näyttäisi haastattelujen perusteella olevan, sillä selkeästi on havaittavissa, että monet haluaisivat osata kirjoittaa kieliopillisesti oikein viroa, nimenomaan pohjoisviroa.

Võrun kielestä ei yksikään Latvian virolainen ole vielä puhunut mitään kirjakielenä. Se selvästi mielletään puhekieleksi. Latvian virolaiset, etenkin rajaseudulla asuvat, pitävät äidinkielenään võrua, mutta he eivät pidä sitä tulevaisuuden kielenä (Viirossa võrua yritetään elvyttää: on luotu võrun kirjakieltä ja julkaistu jonkun verran kirjallisuutta ja oppikirjoja). Rajaseudulla asuvat virolaiset ovat melko iäkkäitä, eivätkä oikeastaan enää tarvitse võrun kielen kirjoitustaitoa. Pieniä lapsia ei ole.

Latvian virolaisten puhuma latvian kieli ei eroa samalla alueella asuvien latvialaisten kielestä, sillä Latvian virolaiset, jotka ovat käyneet latvialaisen koulun, ovat assimiloituneet latvialaisiksi.

Latvian kielen murteet jakautuvat kolmeen pääryhmään: liiviläismurteisiin (libiskais dialekts) sekä keski- ja itämurteisiin (vidus dialekts ja augšzemnieku dialekts).¹

Liiviläismurre	keskimurre	itämurre	latvia	suomi
mât	mâte	môte//mùot'e//m-âte	mâte	äiti
kaís	kaíis	kakis//kačs	kaíis	kissa
viñc//viđ	viñđ//vinc (mask.)	jis//viñč	viñđ	hän

Latvian virolaiset, jotka asuvat rajaseudulla, ovat yleensä keski- ja itämurteen puhujia, sillä alueella suunnilleen Ainažista Zvārtavaan puhutaan keskimurretta ja siitä Zvārtavasta Venäjän rajalle itämurteita.

Latvian virolaisten puhuma venäjä on heidän omasta mielestään samanlaista kuin Latviassa asuvien venäläisten puhuma venäjä, joka eroaa jonkin verran Venäjällä puhutusta kielestä. Venäläistyneiden Latvian virolaisten viron taito on joko olematon tai hyvin heikko, joten sillä ei ole ollut vaikutusta heidän puhumaansa venäjän kieleen.

Kaksikielisyys

Latvian virolaisen keskeisin identiteetin tunnusmerkki on kieli, mutta kaikista tilastoiduista Latvian virolaisista vain noin puolet määrittelee viron äidinkielekseen ja vain 1–5 %:ssa perheitä se on käyttökieleenä.²

Latvian ensimmäisen itsenäisyyden aikana syntyneistä virolaisista kaikki ovat jollakin tavalla kaksikielisiä. Vahvempi kieli on yleensä latvia, sillä 1920 - 1930-luvulla syntyneistä yli puolet on käynyt latvialaisen koulun. Keskipolvessa (vuoden 1940 jälkeen syntyneet) varsin harvat osaavat viroa, ja latvian lisäksi toiseksi kieleksi tuli olosuhteiden pakosta venäjä. Tosin monet Latvian virolaiset ovat kolmikielisiä siten, että viro on kaikkein heikoin kieli. Latvian virolaiset ovat pääosin vapaaehtoisesti assimiloituneet ja vaihtaneet kieltä, sillä yleensä alle puolet lapsista kävi virolaista koulua 1930-luvulla niillä alueilla, joilla se oli mahdollista. Tuolloin assimiloituttiin latvialaisiksi. Latvian virolaisten kohdalla ei ole kyse koko vähemmistöryhmän kielenriistosta, sillä Latvian virolaisten heikko kiinnostus omaa kieltä ja kulttuuria kohtaan on tuttua jo 1800-luvulta.³

Latvialaisten ja virolaisten välit olivat 1920- ja 1930-luvulla. Voidaan puhua virolaisissa kouluissa olleiden koululaisten aktiivisesta kielenriistosta. Myös viromaiset olivat hyvin latvialaistamismyönteisiä.

1 Rudzīte 1964 s. 29.

2 Rēvele 1998 s. 15.

3 Akerman 1933 s. 161.

Latvian virolaiset ovat kirjoittaneet vähän kaksikielisyystään ja sen kehityksestä. Poikkeuksena on Valkasta kotoisin oleva kielen tutkija Silvia Rāge, joka on kirjoittanut sukunsa kaksikielisyystään. Hän toteaa, että latvia on hänellä vahvempi kieli, mutta viron kielessä on sellaisia ilmaisuja tai vivahteita, joita latvian kielessä ei ole kuten, esim. siiras (luotettava), kõbus (täysissä voimissa oleva), sihvakas (laiha), tūlikas (vaivalloinen, hankala), rāpane (likainen), nupukas (hoksaavainen) sekä substantiivit sārts (myös adjektiivi) (eloisuus, eloisa) ja tagamõte (taka-ajatus) sekä verbi sörkima (hölkätä). Silvia Rāgella oli tapana tarvittaessa lainata sanoja tarvittaessa viron kielestä.⁴

. . . . .
4 Rāge 1970 s. 228.

■ Riia Eesti Seltsin uudelleen perustaminen

Uudelleen perustamisen primus motorina toimi myöhempi Viron suurlähettiläs Leili Utno, joka kutsui Latviassa eläviä virolaisia 22. lokakuuta vuonna 1988 Latvian kansanrintaman tiloihin Kr. Barona iela 12:een.

Lokakuun 26. päivänä 1988 kokoontui perustajaryhmä Helena Iljina, Tõnu Karma ja Leili Utno. Latvian radio raportoi seuraavana päivänä kokouksesta. Latvian televisio puolestaan 30. lokakuuta kertoi perusteilla olevasta seurasta, ja katsojille jaettiin puhelinnumeroa, johon he saivat soittaa, jos halusivat ilmoittautua perustavaan kokoukseen. Soittajia oli 112, joista 110 saapui kokoukseen 11. marraskuuta. Kokouksessa perustettiin Läti Eesti Selts (LES). Seuran perustamiskirja oli sisällöllisesti yhteneväinen Riia Eesti Abiandmis ning Haridus-seltsin perustamiskirjan kanssa.

Perustamiskokouksessa muisteli Elmar Johansson Haridusseltsin aikaa. Linda Dumpe puhui kansallisesta identiteetistä. Kokouksen puheenjohtajana toimi Leili Utno.

Päätettiin, että uusi seura jatkaisi edeltäjänsä jäljillä. Seuran puheenjohtajaksi valittiin Leili Utno, varapuheenjohtajaksi Tõnu Karma ja rahastonhoitajaksi Helena Iljina. Kokouksessa päätettiin myös ottaa tavoitteeksi saada takaisin Haridusseltsin talo.¹

Riia Eesti Selts osallistui ahkerasti Latvian kansanrintaman toimintaan. Samoin Latvian toisten vähemmistökansojen kanssa on pyritty tekemään yhteistyötä (erityisesti liiviläisten, juutalaisten ja liettualaisten, joiden kanssa on jo vanhastaan ollut hyvät suhteet).²

Viron itsenäisyyspäivänä 24. helmikuuta 1989 Läti Eesti Seltsin jäsenet ja Riian pastorit nostivat Viron lipun yhdessä Latvian lipun kanssa Riian Pyhän hengen kirkon torniin. Tallinnan televisio raportoi tapahtuneesta ja esitteli muutenkin seuran toimintaa. Riia Eesti Selts kävi myös Vapauden patsaalla kunnioittamassa Viron itsenäisyyspäivää. Lipunkantajina olivat Leo Tiro ja Andris Laats.³ Läti Eesti Seltsin johtajana on toiminut vuodesta 1993 Pärja Svarpstiņa.

Seuran jäsenistön koostumus on nykyisin toisenlainen kuin ennen, sillä Latvian virolaisia on hyvin vähän. He katosivat sodan melskeissä, heidät kyyditettiin tai he pakenivat länteen tai he ovat kuolleet. Nykyisen jäsenistön nuorempi polvi on yleensä avoimena Latviaan; jonkin verran on henkilöitä, jotka ovat

1 Riia Läti Eestlaste Seltsi infoleht "Teataja" Nr. 1. Aprill 1992, ei sivunumeroita kohdassa kroonika.

2 Urve Aivare 12.11. 1996. Tõnu Karma 9. 11.1996.

3 Riia Läti Eestlaste Seltsi infoleht "Teataja" Nr. 1. aprill 1992 ei sivunumeroita, kohdassa kroonika.

asettuneet kyyditysten jälkeen Latviaan, koska he eivät saaneet paluulupaa Vi-
roon. Suurin osa jäsenistöstä on iäkkäitä, sillä nuoret ovat yleensä assimiloit-
tuneet latvialaisen tai venäläisen koulun ansiosta. Seka-avioliitot ovat olleet te-
hokkaita assimiloitumisen välineitä. Sekaperheissä puhutaan yleensä enem-
mistön kieltä. Sekaperheiden lapset saattavat osata puutteellista viroa. Opettaja
Urve Aivaren mukaan sekaperheille muodostuu yleensä kotikieleksi viron ja
latvian sekakieli, jossa latvia on paremmin osattuna yleensä vahvempi ja jota
muut eivät välttämättä ymmärrä. Yleensä paras viron kielen puhuja on isoäiti,
mutta kieli on usein vanhahtavaa ja riippuvaista isoäidin synnyinpaikasta ja sen
murteesta. Kieli ei ole päässyt Latvian oloissa yleiskielistymään.⁴

Viron kieltä on voitu opettaa vasta 1980-luvulta alkaen. Toisaalta Riiassa ei
juuri saa minkäänlaista käytännön kosketusta viron kieleen, esim. lehtiä ja kirjo-
ja ei ole saatavana. Viron televisio ei näy Riiassa. Aikaisemmin viron kielellä ei
ollut juuri minkäänlaista statusta, jos ei sitä ole paljoa nykyäänkään. Latviassa
on todennäköisesti enemmän suomen kielen kuin viron kielen opiskelijoita.

. . . . .

4 Urve Aivare 12.11.1996.

■ Virolaisen koulun uudelleen perustaminen

Seuran lisäksi perustettiin uudelleen myös virolainen koulu. Se oli ollut tavoitteena jo seuran uudelleenperustamiskokouksessa.

Vironkielisen opetuksen aloittaminen nähtiin pitkälti myös kansallisena kysymyksenä kielen ja kulttuurin säilymisestä. Aluksi kokeiltiin sunnuntaikoulua, mutta sitä ei pidetty riittävänä.

Läti Eesti Seltsin toisessa yleiskokouksessa 17.3.1989 oltiin yksimielisiä koulun perustamisesta. Koulua ajoivat etenkin Leili Utno, Urve Aivare, Ilmar Kruus, Valli Upeniece, Ellen Riekstiņa, Dzintra Kohva ja Karl Kruus.

Huhti-toukokuussa 1989 tehtiin opetussuunnitelmat, haettiin tarvittavat luvat sekä saatiin oikeus käyttää Haridusseltsin taloa ja sen huoneita remontoitiin luokiksi. Läti Eesti Selts maksoi kaikki remontista aiheutuneet kulut. Kesäkuun 7:ntenä Riian toimeenpaneva komitea päätti, että virolainen koulu voi aloittaa Riian 73 keskikoulun filiaalina.

Koulu aloitti toimintansa syyskuussa 1989, jolloin kouluun otettiin ensimmäiselle luokalle 16 6-vuotiasta ja toiselle luokalle 16 7-vuotiasta lasta. Koulun opetusohjelma noudattaa Latvian koulujen opetussuunnitelmaa. Ainoastaan viron kielen ja viron kulttuurin opettaminen eroaa Latvian koulujen opetussuunnitelmista. Urve Aivare opetti ensimmäistä luokkaa ja Dzintra Kohva toista ensimmäistä luokkaa.

Koulu sai heti ensimmäisenä vuotenaan itsenäisen koulun statuksen nimellä Riia Eesti kool. Urve Aivare opetti viroa ja Dzintra Kohva latviaa.

Koulussa viron kieli on käytännössä vieras kieli, sillä oppilaat eivät osaa sitä juuri lainkaan kouluun tullessaan ja kouluissa on Latvian lainsäädännön mukaan käytettävä latvian kieltä, sillä koulu on perustettu Latvian uudelleen itsenäistymisen myötä ja on Riian kaupungin rahoittamana koulu. Assimiloituminen on kuitenkin Latvian virolaisten keskuudessa niin pitkällä, että koulun oppilaat tulevat sekaperheistä (toinen vanhemmista virolainen), mikä on harvinaista, sekä latvialaisista, liiviläisistä ja venäläisistä perheistä.¹

Sekaperheissä etninen virolainen vanhempi ei aina osaa viroa, vaan kielen osaaja on yleensä isoäiti (isoisät kuolevat Latviassa suhteellisen nuorina),² joka on usein kotoisin Latvian ja Viron rajalta tai Etelä-Virolasta eli kuuluu siis etelämurteiden puhujiin. Monille lapsille sekä eritoten närkästyneille isoäideille on hyvin vaikea selittää, että võrun kieli (eteläviro) ei ole aivan standardiviroa. Lat-

1 Riia Läti Eestlaste Seltsi Infoleht "Teataja" Nr. 1. aprill 1992, ei sivunumeroita kohdissa Riia Eesti Koolist, Emakeelsest kooliharidusest.

2 Latvialaisten miesten keski-ikä oli vuonna 1994 60, 7 vuotta ja naisten 72, 9 vuotta. Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 1996 s. 129.

vialaisten ja venäläisten perheiden motiiveja siihen, että heidän lapsensa käyvät virolaista koulua, ei täysin tarkkaan tiedetä. Opettajien kyselyihin syiksi on esitetty virolaisen koulun pienuus ja se, että viron kielestä saattaa tulevaisuudessa olla hyötyä.³

Koululla on Virossa kummikouluna Rakveren kolmas lukio, jossa lapset käyvät kieliharjoittelussa. Rakveressa olonsa aikana lapset asuvat virolaisissa perheissä.

Koulussa vietetään lisäksi kerran vuodessa ns. viron kielen yötä, jolloin oppilaat ja opettajat ovat koulussa yötä ja tekevät mielikuvitusmatkoja Viroon.

Koulun johtajana toimii nykyisin Enn Raja. Hän opettaa lisäksi tanssia (hän on entinen balettimestari). Enn Rajalla on tyypillinen nykyisen Latviassa asuvan virolaisen tausta. Hän opiskeli Leningradin musiikkiakatemiassa balettia ja koh-tasi siellä oopperalaulajaksi opiskelevan latvialaisen Solveigan. Avioiduttuaan he muuttivat Latviaan, sillä Solveiga ryhtyi luomaan uraa Latvian oopperassa. Hänestä tulikin tunnettu oopperalaulaja. Heidän kotikielensä on latvia.

Koulussa on nykyisin myös täysin latvialaisia opettajia sekä puolivirolaisia ja Latvian virolaisiakin kuten Liina Lihtsaar. Liina Lihtsaaren isä oli kyyditettyinä Siperiassa, eikä palattuakaan saanut lupaa asettua Viroon, mutta lupa heltisi Aina-ziin Viron rajalle, jossa hän tapasi Virosta kotoisin olevan Ellenin, jonka kanssa hän avioitui. Liina itse on opiskellut opettajaksi Tallinnan pedagogisessa yliopistossa.

Puolivirolaiset opettajat opettavat yleensä latviaksi, sillä heidän viron kielen taitonsa on usein puutteellinen. He ovat käyneet koulunsa sekä opiskelleet latviaksi.

Viroa koulussa opettaa Kohtla-Järveltä kotoisin oleva Urve Aivare. Hän on koulutukseltaan paitsi opettaja myös puheterapeutti. Hän on tyypillinen tämän hetken Latvian virolainen, sillä hän on avioitunut Latviaan. Hänen miehensä joutui opiskelemaan Tartossa lääketiedettä, koska vanhemmat olivat kyyditettyinä useita vuosia Siperiassa, joten hän ei saanut opiskelulupaa Latviassa. Arins Aivars osaa viroa. Perheen molemmat tyttäret puhuvat kyllä viroa, mutta eivät läheskään kaksikielisen puhujan tasoisesti. Tytöt ovat käyneet latvialaisen koulun.⁴

Urve Aivare opettaa viroa myös Riiaassa iltakursseilla aikuisille sekä Tukholman yliopiston kauppakorkeakoulussa. Hän on opettanut viroa myös Latvian yliopiston suomalais-ugrilaisessa osastossa yhdessä Kersti Boikon kanssa.⁵

Urve Aivare on koulutyössään pyrkinyt käyttämään virolaista oppimateriaalia niin paljon kuin mahdollista. Koulu on saanut Virosta lahjoituksina vironkie-

3 Urve Aivare 12.11. 1996.

4 Urve Aivare 12.11. 1996.

5 Urve Aivarella on marraskuussa 1996 iltakursseilla kolme opiskelijaa. Yksi heistä oli venäläinen saksan kielen kääntäjä, joka haluaa opiskella jonkin ei-indoeurooppalaisen kielen. Toinen opiskelija oli sihteeri, joka tarvitsee työssään viron kieltä, ja kolmas opiskelija on naimisissa Viron virolaisen kanssa ja aikeissa muuttaa Viroon. He opiskelivat tuolloin toista vuotta viroa ja osasivat peruskielioppia ja pystyivät puhumaan alkeellisella keskustelutasolla. 6.11. 1996 haastattelijana Marjo Mela.

lisiä oppikirjoja. Koulussa on ollut myös ulkomaalaisia opettajia, kuten australialainen Linda Nunn, joka opetti englantia siitäkin huolimatta, ettei osannut viroa tai latviaa. Ruotsalainen Lise-Lotte Rydberg opetti koulussa pari vuotta ruotsia.⁶

Nykyään koulussa on 120 oppilasta yhdeksällä eri luokka-asteella. Kouluun ei aikanaan perustettu kahta uutta luokkaa, sillä oppilaita ei ollut riittävästi tulos- sa. Koululla on myös omaa esiopetusta, jonka avulla se koulu pyrkii turvaamaan oppilasmääränsä tulevaisuudessa. Koulu haluaa luonnollisesti myös mahdollisimman hyvää oppilasainesta, sillä kahden tai kolmen kielen opettelu lapsen kansallisuudesta riippuen (virolainen, latvialainen ja venäläinen) ei ole helppoa. Viron kieli ei välttämättä ole vetävimpiä asioita tulevaisuudessa. Todennäköisesti tulee kilpailua englantilaisten, saksalaisten ja pohjoismaisten koulujen kanssa. Syntyvyys on huonon taloudellisen tilanteen vuoksi on Latviassa erittäin alhainen. Latvian virolaisten syntyvyys on ikärakenteenkin takia pahasti miinusmerkkistä.⁷

Koulun oppilaiden lukumäärä

1989	32
1990–1991	30 (ei avattu uutta luokkaa)
1991–1992	43
1992–1993	42 (ei avattu uutta luokkaa)
1993–1994	53
1994–1995	72
1995–1996	84
1996–1997	103
1997–1998	106
1998–1999	104
1999–2000	114
2000–2001	120

(Lähde: Urve Aivare 6.12.2000)

Virolainen koulu on menestynyt erittäin hyvin valtakunnallisissa kokeissa, ja monet täysin latvialaiset vanhemmat haluavat lapsensa virolaiseen kouluun, koska sitä pidetään erittäin hyvänä. Syynä tähän ovat pienet opetusryhmät. Viime vuosina kouluun on ollut hakeutumassa yhä enemmän venäläisiä oppilaita. Koulu itse haluaisi oppilaikseen etnisten virolaisten jälkeläisiä.

Vuoden 2000 väestölaskennan mukaan Latviassa on 176 etnisyydeltään virolaista koululaista. Heidstä 88 käy venäläistä koulua (Riiassa 51) ja 88 latvialaista koulua (Riiassa 37). Heidän viron kielen taidostaan ei ole mitään tietoa, mutta todennäköisesti viron kielen taitoisia ei ole kovinkaan montaa. Suurin osa Riias- sa asuvista oppilaista asuu Pärdaugavassa.⁸

. . . . .

6 Urve Aivare 12.11. 1996. Helmi Nāburga 12.11. 1996.

7 Helmi Nāburga 12.11. 1996.

8 Viron Latviassa olevan suurlähetystön tilastot virolaisista koululaisista. Ne perustuvat vuoden 2000 väestölaskennan ennakkotietoihin.

Viron kielen opetus

Nykyään viron kieltä opetetaan koulussa keskimäärin neljä viikkotuntia. Ensimmäisellä ja toisella luokalla lapsille opetetaan kieltä leikkien ja laulujen avulla, kolmannella ja neljännellä luokalla tulevat kieliopin harjoitukset ja roolileikit, joiden tarkoituksena on opettaa puhumaan. Opetus on luokkaopetusta, ja opettajina ovat yleensä syntyperäiset virolaiset ja pari Latvian virolaista. Oppilaille on suhteellisen helppo opettaa viroa, sillä heidän asenteensa kieltä kohtaan on positiivinen. Yleensäkin virolainen koulu on erittäin kielipainotteinen. Koulussa opetetaan englantia kolmannelta luokalta lähtien. Oppilaat eivät ole olleet motivoituneita venäjän kielen opiskeluun, ja venäjää opettavan Urve Aivaren oli perusteltava heille, että toistaiseksi venäjä on Latviassa tärkeä kieli liike-elämässä.⁹

Koulu joutui syksyllä 1999 lopettamaan venäjän kielen opetuksen. Ruotsin opetus päättyi jo aikaisemmin siihen, ettei enää saatu pätevää opettajaa.

Otoksena on koulunsa kesäkuussa 1998 päättänyt yhdeksäs luokka ja vuonna 1999 päättänyt yhdeksäs luokka. Vuonna 1998 koulunsa päättäneellä luokalla oli 11 oppilasta: kahdeksan tyttöä ja kolme poikaa. Virolaisia sukujuuria on kolmella työllä, ja lisäksi yhden isoisä on opiskellut Tarton yliopistossa, tosin venäjän kielellä. Yleisin syy minkä vuoksi vanhemmat laittoivat lapsensa vuonna 1989 virolaiseen kouluun oli se, että se oli uusi pieni koulu. Tuolloin elettiin vielä neuvostoaikaa, ja monet vanhemmat halusivat kokeilla jotakin uutta. Viron

Riian virolaisen
koulun opettaja Urve
Aivare oppilaineen.
Kuva Marjo Mela.

9 Plakans 1995 s. 191–192.

kieli ei ollut kaikkein houkuttelevin vaan pienet luokat ja luokkahuoneet (ei ole tilaa suurille luokille). Latvialaisissa kouluissa luokat ovat isoja. Vanhemmille etnisyydellä ei juurikaan ollut merkitystä, sillä koulu on muuten latviankielinen. Vuonna 1999 koulunsa päättäneellä luokalla oli kahdeksan oppilasta.

Oppilaat eivät ole pitäneet viron kieltä erityisen vaikeana, mutta sijojen taivutus ja ma- ja da-infinitiivit ovat tuottaneet vaikeuksia. He pitävät äidinkieltä latvian kielioppia helpompina kuin viron. Kaikkien mielestä viroa on helpompi puhua kuin kirjoittaa. Lasten on tosin helpompi oppia puhumaan kuin kirjoittamaan. Viron kielen opinnoissa mukavinta olivat heidän mielestään retket Viroon ja virolaisissa perheissä asuminen, sillä silloin pääsi käyttämään kielitaitoaan, ja omalla kielitaidolla selviytyminen antoi itseluottamusta. Viron kieltä opitaan myös sosiaalistumisen kautta, sillä osa koulun henkilökunnasta on vironkielisiä. Kotona sosiaalistuminen viron kieleen ja kulttuuriin on harvinaista, sillä vanhemmat eivät yleensä osaa viroa. Mummolassa joillakin on mahdollisuus kuulla eteläviroa.

Kaksikielisiä oppilaat eivät ole. Latvia on äidinkieli, eikä viron kielessä saatuteta tasoa, joka olisi kaksikielisyyttä. Viro ei suurimmalle osalle heistä ole toinen vaan selvästi vieras kieli.

Virolaisessa koulussa ei ole vielä lukiota, mutta luokan kaikki oppilaat tahtovat lukioidiin, suurin osa Pohjoismaiseen lukioon tai kaupallisiin lukioidiin. He toivoivat voivansa jatkaa viron kielen opintojaan ja ylläpitää kielitaitoaan.¹⁰ Oppilaat kuitenkin unohtavat nopeasti jo oppimansa kielen, sillä he eivät käytä sitä aktiivisesti. Urve Aivare toivoisikin kouluun lukioluokkia jo senkin takia, ettei yhdeksän vuoden aika tehty työ valuisi hukkaan, niin kuin nyt näyttää käyvän.

Latvian kielessä ei ole virolaista õ:ta vastaavaa äännettä, joten latvialaisilla kielennoppijoilla on aluksi tapana ääntää sen eteen l-äänne esim. õpetaja ≠ lõpetaja.

Kaikkein helpointa viron kielen oppiminen on liiviläiselle lapselle, sillä liivin kieli on suhteellisen lähellä viroa. Liiviläisiä lapsia on koulussa ollut kaksi. Tosin heidän liivin kielen taitonsa on ollut lähinnä passiivista ja ilmeisen alkeellista, sillä, esim. Dāvis Stalte sanoi, ettei hän käytännössä osaa liiviä, mutta ymmärtää sitä jonkin verran.

Latvialaisille ja venäläisille viro on kieliopin ja etenkin morfologian kannalta vaikeaa, sillä äidinkielestä ei juurikaan ole apua viron kielen oppimisessa. Virolaisperäisiä lainasanoja latvian yleiskielessä on varsin vähän. Latvialaisten ja Latvian venäläisten koululaisten viron kielen oppimista ensimmäisenä vieraana kielenä ei ole aikaisemmin tutkittu. Tässä tutkimuksessa käsitellään ensimmäistä kertaa latvialaisten koululaisten ongelmia viron kielen oppimisessa.

Nykyisten käsitysten mukaan oppijoiden äidinkielellä on merkitystä kielen oppimisprosessissa. Viro kuuluu suomalais-ugrialaisten kielten itämerensuomalaisten kielten eteläryhmään, ja latvia kuuluu indoeurooppalaisten kielten balttilaisten kielten ryhmään. Viro on synteettinen kieli ja latvia analyttinen. Tosin

10 Oppilaiden kertomukset

balttilaiset kielet ovat rakenteeltaan suhteellisen lähellä synteettisiä kieliä. Kielenoppimiseen vaikuttavat erilaiset psykologiset ja sosiaaliset tekijät, kuten oppijan motivaatio ja äidinkieli. Oppijat prosessoivat samalla tavalla sisäistäessään ensimmäistä ja toista kieltään. Osa virheistä on samanlaisia kuin lasten ensikieltään opetellessaan tekemät. Kielen oppijan tuottamaa virheellistä kieltä kutsutaan nykyään välikieleksi, joka on systemaattinen, dynaaminen ja luova vaihe kielen oppimisessa. Systemaattisuudella tarkoitetaan sitä, että oppija yleistää, yksinkertaistaa ja käyttää erilaisia kommunikaatiostrategioita. Dynaamisuuudella tarkoitetaan sitä, että välikieli muuttuu jatkuvasti. Välikielen kohdalla ei puhuta virheistä, sillä virhe edellyttäisi lingvistisen normin olemassaoloa, ja niitähän välikielessä ei ole. Välikieli koostuu nimittäin kielisysteemeistä, jotka ohjaavat kohti kohdekielen hallintaa. Äidinkielen negatiivista tai positiivista vaikutusta kutsutaan interferenssiksi. Tunnusmerkkisyydellä tarkoitetaan kielessä olevia epätavallisia piirteitä. Tavallisia piirteitä kutsutaan tunnusmerkittömiksi. Kohdekielen osa-alueet, jotka poikkeavat oppijan äidinkielestä, ovat tyypologisesti tunnusmerkittäviä ja oppijalle vaikeita, esim. viroon kielessä on kaksi infinitiiviä ja latvian kielessä yksi.¹¹ Oppilaat opiskelevat kieltä luokassa, ja koska he oppivat viroa vieraana kielenä, he kääntävät latviasta viroon latvian kielen ajattelutavan mukaisesti. Heillä on siis selvää interferenssiä, kuten esimerkkilauseista voi päätellä.

Marraskuussa 1996 yhdeksännen luokan otoksen mukaan oppilaat puhuvat suhteellisen sujuvasti normaaleissa luokkatilanteissa, esim. dialogiharjoituksia tehdessään ja opettajien (virolaisen ja suomalaisen) kanssa kommunikoidessaan. Puhe ei ole kieliopillisesti virheetöntä, mutta se on sujuvaa, sillä sanavarasto on riittävästi normaaleihin arkisiin kommunikaatiotilanteisiin. Oppilaat kääntävät yleensä latviasta ja venäjämästä viroon, mikä näkyy heidän viroon kielen rakenteiden käytössään, esim. infinitiivien käytössä.

Oppilaiden kirjoitusta on helpompi tarkastella, sillä oppilaiden ilmaisu on kielellisesti sujuvaa ja lauserakenteeltaan loogista.

Astevaihteluvirheitä tyyppiä *palkad – palgad* on jonkin verran. Klusiilit *k, p,* ja *t* äännetään viroon kielessä puolitoistakertaisina ja latvialaiset ja venäläiset kuulevat ne usein kaksinkertaisina, esim. *Lättimaal – Lätimaal*. Astevaihteluvirheessä on useimmiten kyse siitä, ettei osata genetiiviä. Viroon kielessä yksikön genetiivinä on sanan vokaalivartalo ja periaatteessa se on nominin perusmuoto, josta muodostetaan nominatiivia ja partitiivia lukuun ottamatta kaikki muut yksikön sijat ja monikon nominatiivi.

Venäläisille oppilaille perfektin ja imperfektin käytön ero ovat toisinaan hankalia, siitäkin huolimatta että heidän koulukielensä on latvia. Venäjän kielessä ei ole liittotempuksia vaan preteriti, jota ei käytetä viroon perfektin tavoin.

Myönteistä heidän kielitaidossaan ovat puhe- ja yleensäkin kommunikaatiotaidot, sillä he paitsi ilmaisevat itseään suhteellisen sujuvasti eli hallitsevat sanastoa ja kielioppia tarpeeksi ja ymmärtävät myös suomalaisen opettajan aksentilla puhuttua viroa. He uskaltavat myös kommunikoida viroksi vieraiden

11 Latomaa 1993 s. 10, 15, 20-21, 24.

ihmisten kanssa arkisissa puhetilanteissa. Sanasto riittää siihen, että sanomalehdistä ja etenkin nuorten lehdistä saadaan selvää, mutta kaunokirjallisuuden lukemiseen sanavarasto ei riitä.¹²

Vuonna 1998 lopettaneen yhdeksännen luokan viron kielen vihkoja ja työvihkoja on kerätty eri luokka-asteilta, ja tarkoitukseni on yrittää selvittää pääpiirteittäin heidän kielen oppimisprosessiaan.

Oppilaat aloittivat koulunkäyntinsä neuvostoaikana vuonna 1989 ja alussa he käyttivät myös neuvostoaikaisia oppikirjoja. Aluksi he opettelivat äänteitä ja yksinkertaisia lauseita leikkimällä ja tekemällä harjoituksia. Lukemista ja kirjoittamista opeteltiin äidinkielen eli latvian ehdoilla. Viron kielen opetus oli myös hyvin intensiivistä sen vuoksi, että oppilaat eivät osanneet viroa kouluun tullessaan. Oppilailla oli samanaikaisesti opeteltavanaan se, miten kahta kieltä kirjoitetaan. Sen lisäksi vaikutti kahden eri kielen ajattelutapa. Oppilailla tämä kulminoituu sijamuotojen käyttöön sekä verbien infinitiiveihin. Latvian kielessä käytetään aktiivisesti seisemästä sijamuodosta viittä käytetään ja lisäksi prepositioita-rakenteita. Viro on latvialaiselle morfologisesti vaikeampi kuin lauseopillisesti. Peruslausetyypit ovat latvian kielessä suhteellisen samantapaisia kuin virossakin. Suurin ero on se, että tavallisessa viron kielen lauseessa peruslausessa verbi on periaatteessa toisena eli tyypillinen lause on muotoa subjekti+predikaatti+objekti (SVO). Tämä on tyypillistä myös latvian kielen peruslauselle, mutta verbin paikka voi myös vaihdella. Kysymyslauseet rakentuvat latviassa ja virossa samalla tavalla: kysymyssana + subjekti + verbi.

Ensimmäiset neljä vuotta opetellaan systemaattisesti peruskielioppia eli sija-taivutusta ja aikamuotoja sekä sanastoa. Oppilailla on ollut jatkuvasti myös puheharjoitusta erilaisten roolileikkien avulla. Opetus on hyvin leikinomaista etenkin alkuopetuksessa. Tavoitteena on opettaa peruslauseita ja perussanastoa, jotta oppilaat oppisivat käyttämään kieltä. Aikaisemmin opittua joudutaan myös jatkuvasti kertaamaan ja sitä syvennetään, sillä lapset myös unohtavat nopeasti. Oppilaat eivät yleensä pidä viron kieltä vaikeana, mutta latvian kieli on heidän mielestään kieliopiltaan paljon helpompaa.

Viron kielen kokeissa on painotettu puhumista 40 %:ssa pisteistä, luetun ymmärtämistä 30 %:ssa sekä kielioppia ja kirjoittamista 30 %:ssa.

Virolaisen koulun yhdeksäsluokkalaiset kirjoittivat pyynnöstäni siitä, millaista oli käydä virolaista koulua ja tulevaisuudensuunnitelmistaan. Kirjoitelmissa on enemmän virheitä kuin vihoissa ilmeisesti siksi, että kirjoitelmissa sai kuitenkin vapaasti kertoa omista tunnoistaan ja mielipiteistään. Vihkoihin tehdyt harjoitukset olivat sisällöllisesti mekaanisia, sillä tavoitteena oli yleensä harjoittaa jotakin kielioppiasiaa eikä luovaa kirjoittamista. Oppilaiden kirjoitelmat ovat jonkin verran sekakielisiä: jos sanaa ei ole tiedetty viron kielellä, se on korvattu latviankielisellä sanalla. Tässä on tutkittu pienellä otoksella vain interferenssiä.

12 Marjo Mela suoritti 4.–15.11.1996 aineenopettajan opintoihin kuuluvaan viron kielen didaktiikan - ja käytännön opetusharjoittelun jaksoa Riiassa. Aineisto on kerätty tuntien aikana oppilaiden tekemistä virheistä ja heidän harjoitustöistään. Oppilaat eivät suostuneet puhumaan nauhaan, sillä he pitivät omaa kielitaitoaan liian heikkona julkiseen esittelyyn.

Rektiovirheet

Kun verbi tai muukin sanaluokan sana tarvitsee seuralaisen, niin silloin puhutaan valenssista ja kun valenssillinen sana vaatii seuralaisensa johonkin tiettyyn muotoon, silloin on kyseessä rektio.¹³

Oppilaille pitkäaikaisiksi jäävät viron kielen virheet ovat yleensä rektiovirheitä, esim. illatiivin (kuhu?) ja inessiivin (kus?) käyttö on heille suhteellisen vaikeata,¹⁴ sillä latviassa ne ilmaistaan prepositiolla uz + genetiivi-rakenteella ja lokatiivilla.

Melkein kaikki oppilaat käyttävät inessiiviä, kun pitäisi käyttää illatiivia rakenteessa, jolla ilmaistaan kouluun menoa.

- * Ma lähen õppima keskkoolis. →
Ma lähen õppima keskkooli.
Es sâkđu studçt vidusskolâ.

Ehkä myös: Es iedü mâcîties vidusskolâ. ~
Es sâkđu mâcîties vidusskolâ.

- * Mina väga tahaksin ka minna Eesti keskkoolis aga kahjuks see ei ole võimalik. →
Mina väga tahaksin ka minna eesti keskkooli, aga kahjuks see ei ole võimalik.
Man d'oti gribçtos arî iet igauņu vidusskolâ, bet dziemçtļ tas nav iespçjams.

- * Miks vanemaid saatsid mind Eesti koolis? →
Miks vanemad saatsid mind eesti kooli?
Kâpçc (mani) vecâki mani aizsûtîja uz igauņu skolu ?

- * peale selle ülikoolis →
peale selle ülikooli
Pçc tam uz universitâti .

Latviaksi kyseinen rakenne ilmaistaan analyttisesti uz + akkusatiivi uz skolu (kooli) (kouluun), viron inessiivi koolis ilmaistaan latviassa lokatiivilla skolâ (koulussa).

- * Aga mulle huvitab Eesti kultuur. →
Aga mind huvitab Eesti kultuur.
Bet man patîk igauņu kultūra.

. . . . .

¹³ Vilkuna 1996 s. 23, 25.

¹⁴ Urve Aivare 12.11.1996.

Latvian kielen rakenne man patīk eli minä pidän on itse asiassa datiivi eli minulle, joten kyse on selkeästi interferenssistä.

- * Mari läheb bussipeatusele . →
Mari läheb bussipeatusesse .
Mari aiziet uz autobusu pieturu .

Latviaksi rakenne ilmaistaan uz + akkusatiivi, viroksi 'johonkin' ilmaistaan usein illatiivillä.

- * Lähme arsti juures . →
Läheme arsti juurde .
Aizejam pie ārsta.

Latvian kielessä rakenne 'jonkun luokse' ilmaistaan pie + genetiivi, ja viron kielessä rakenteella genetiivi+postpositio juurde= illatiivi.

Objektivirheet

- * Ma peenrale külvan porgandid, herneid ja lilled. →
Ma külvan peenrale porgandit, herneid ja lilli.
Es sçju dobçs burkânus, zirņus un puies.
→ lilli pro lilled.
- * Mina veel ei olnud söönud hommikusöögi. →
Mina veel ei olnud söönud hommikusööki
Es vçl nebiju aņçdusi brokastis.
→ hommikusööki pro hommikusöögi.

Muoto-opilliset virheet

Esimerkeissä käsitellään tavallisimpia muoto-opillisiä virheitä.

- * Ma läksin tööilile. →
Ma läksin tööle.
Es aizgāju uz darbu .
- * See paat on meremeese oma →
See paat on meremehe oma .
Tā laiva pieder jūrniekam .
- * Talle väga meeldib teeda pahandusi. →
Talle väga meeldib teha pahandusi.
Viņam d'ā patīk darīt nedarbus.

- * Koolis tunnil ärge loege ajalehe. →
Koolis tunnis ärge lugege ajalehte.
Mâcîbu stundu laikâ nelasiet laikrakstus .
luge- pro loe-

- * Kas teile meeldib tikita? →
Kas teile meeldib tikkida?
Vai jums patîk izdît?
tikki- pro tiki-

- * Tunnis me loeme, tõlkime, kirjutame, aga ka joonistame. →
Tunnis me loeme, tõlgime, kirjutame, aga ka joonistame.
Mâcîbu stundâ mēs ne tikai lasâm, tulkojam, bet arī zîmejam .
tõlgi- pro tõlki-

- * Te lugete →
Te loete
Jîs lasât
loe- pro luge-

- * Nûüd pâevad minevad pimemaks. →
Nûüd pâevad lâhevad pimedamaks.
Tagad dienas kd'ust tumdâkas
lâhe- pro mine-

- * Ilus lamp rippub lauda kohal. →
Ilus lamp ripub laua kohal.
Skaista lampa karâjas virs galda.
ripu- pro rippu-

Sanajärjestysvirheet

Viro ja latvia ovat SVO-kieliä (sanajärjestys on tyyppiä subjekti-verbi-objekti) eli adjektiivit ja genetiivit ovat pääsanan edellä. Relatiivilauseet ovat korrelaatin jäljessä, ja kielessä esiintyy sekä pre- että postpositioita. Taipuvia apuverbejä esiintyy pääverbin edellä. SVO ei kuitenkaan ole sen enempää virossa kuin latviassakaan ehdoton sanajärjestys, vaan muitakin sanajärjestysvaihtoehtoja voi käyttää. Viron kirjakiellessä esiintyvä verbi toisena-sääntö ei ole ehdoton, joten viro ja latvia ovat joustavia SVO-kieliä. Viron ja latvian lauserakenteissa on vahvaa saksan kielen vaikutusta.

- * Minu majas elab üks päkapikk vallatu . →
Minu majas elab üks vallatu päkapikk .
Manâs mājâs dzîvo kâds nerâtns rûiis .

Sanajärjestysvirhe, sillä määritteen pitäisi olla latviassakin lauseessa samassa paikassa.

- * Paari päeva pärast ta jälle tegi oma pahandusi. →
Paari päeva pärast tegi ta jälle oma pahandusi .
Pec pāris dienām viņš atkal darīja nedarbus .
- * Kevadel rändlinnud tagasi tulevad kaugelt lõunast. →
Kevadel tulevad rändlinnud tagasi kaugelt lõunast.
Pavasārī ceļotāļputni atlido no tālajiem dienvidiem .

Predikaatti on ennen subjektia, jos määritteenä olevat adverbiaalit tai objektit ovat lauseen alussa.¹⁵

- * Kui linnud näevad sooja päike nad hakkavad laulama veel ilusaks. →
Kui linnud näevad sooja päikest, hakkavad nad laulma veel ilusamini.
Kad putni redz silto sauli, tie sāk dziedāt vļ skaistāk.

Temporaalinen sivulause kui..., joka laukaisee inversion.

- * Veel ta väga hästi teeb söögi. →
Veel teeb ta väga hästi süüa.
Vļ viņa gatavo gardīgu çdienu.

Sanajärjestystä parannettu, mutta lause ei ole varsinaisesti väärin.

Infinitiivivirheet

Infinitiivivirheet ma-infinitiivin ja da-infinitiivin välillä ovat ymmärrettäviä, sillä latvian kielessä on vain yhdenlaisia infinitiivejä, ja oppilaille erityisesti ma-infinitiivi on vaikea

Väärät da-infinitiivit

- * Mina elan kooli lähedal ja ei pea sõita läbi kogu linna, et koolis saada. →
Mina elan kooli lähedal ja ei pea sõitma läbi kogu linna, et kooli jõuda.
Es dzīvoju tuvu skolai un man nevajag braukt caur visu pilsētu, lai nokd'ūtu uz skolu.

15 Remes 1983 s. 277.

- * Linnud hakkavad lennata soojale maale . →
Linnud hakkavad lendama soojale maale .
Putni sāk izlidot uz siltām zemēm.

Lauseessa on väärä infinitiivi, sillä hakkama-verbin kanssa käytetään aina ma-infinitiiviä.

- * Inimesed hakkasid karjuda. →
Inimesed hakkasid karjuma.
Āaudis sāka kliegt.
- * Kord ema ütles, et poiss läks mängida liivaks. →
Kord ema ütles, et poiss läheks mängima liivaga.
Reiz mâte teica, lai puika ietu spelçt ar smiltim .

Väärät ma-infinitiivit

- * Peeter ütles: Mina ei tea, võib olla ma tahtsin olema hea. →
Peeter ütles: Mina ei tea, võib-olla, et ma tahtsin olla hea.
Pçteris teica: nezinu, laikam es gribçju būt labam.

Ma-infinitiivin sijaan pitäisi olla da-infinitiivi.

- * Mulle meeldib ratsutama. →
Mulle meeldib ratsutada.
Man pātik jāðana.

Siirtymävaiheessa ongelmana ovat olleet myös oppikirjat. Koulussa on ollut käytössä neuvostoaikaisia oppikirjoja. Lapset eivät olleet enää sinuja oppikirjoissa olevan neuvostoyhteiskunnan termistön kanssa, vaan ihmettelivät ja nauroivat prikaateille ja kolhooseille. Lenin oli tuntematon lapsille samoin kuin muut neuvostoyhteiskunnan keulakuvat. Uusia oppikirjoja on vähitellen tullut, mutta opettajien mukaan aluksi osa etenkin viron kielen oppikirjoista on asiassällöltään niin heikkotasoisia, että on ollut pakko käyttää vanhoja oppikirjoja. Tosin koulussa on pääosin käytetty Viron venäläisille kouluille tarkoitettuja viron kielen oppikirjoja.¹⁶

Oppikirjojen tekstit ovat suhteellisen mekaanisia ja kaavamaisia. Yleensä kappaleissa harjoitellaan jotakin tiettyä kielioppiasiaa.

Puhumisen oppimiseen kaavamaiset oppikirjatekstit ovat mahdollisimman huonoja, joten oppilaita on yleensä opetettu puhumaan roolileikkien ym. avulla.

. . . . .
16 Urve Aivare 10.10.1996, Liina Lihtsaar 10.10.1996 ja Aiva Plauca 10.10.1996.

Kielen oppimisprosessi

Lasten kielenoppimisprosessi on erilainen kuin aikuisten. Lapset oppivat yleensä suhteellisen nopeasti ja helposti puhumaan, mutta kieliopin ja kirjoittamisen omaksuminen on paljon hitaampaa kuin aikuisilla. Lasten on vaikea käsittää puhekielen ja kirjakielen eroja, sillä heidän on vaikea ymmärtää abstraktioita. Kielen oppimisprosessia ei voi nopeuttaa, vaan oppiminen on pitkäjäsen kehityksen tulosta.

Virolaisen koulun oppilaat ovat pääsääntöisesti latvian- tai venäjänkielisiä. Se asettaa kielen opetusprosessille haasteita, sillä lapset projisoivat viron kieltä ja sen rakenteita oman äidinkieltensä kautta. Viron kielen tapa ajatella ja jäsentää maailmaa on kuitenkin erilainen kuin latvian ja venäjän. Latvian ja venäjän kielen rakenteissa on yhteneväisyyttä, sillä balttilaiset kielet ovat kielihistoriallisesti slaavilaisten kielten lähimpiä sukukieliä.

On vaikea ennustaa, minkälaisen viron kielen osaamisen tason koulun oppilaat saavuttavat. Se on riippuvainen myös siitä, saako koulu lukioluokat, millaisen kielen osaamisen tason he siellä saavuttavat ja riittääkö se opintoihin virolaisissa korkeakouluissa.

Viron kannalta Latvian virolaiset ovat Latvian kansalaisina ulkomaalaisia. Tulevaisuudessa olisi toivottavaa, että Latvian virolaisille saataisiin muutama kiintiöpaikka Viron korkeakouluihin, etenkin jos virolainen koulu saa lukioluokat, jolloin koulusta valmistuisi korkeakoulukelpoisia opiskelijoita.

Virolaisten ja Viron kielen tulevaisuus Latviassa

Virolaisten tulevaisuus Latviassa ei näytä kovin hyvältä. Virolaiset assimiloituvat joko latvialaisiin tai venäläisiin. Nykyiset virolaiset ovat tulleet Latviaan yleensä avoimitumalla joko latvialaisen tai venäläisen kanssa. Vuoden 1989 väestönlaskennan mukaan virolaisia oli 3 312, joista 1 667 oli virokielisiä. 832 latviankielisiä ja 803 venäjänkielisiä. Lisäksi oli yksi ukrainankielinen ja yksi puolankielinen sekä 8 henkilöä, jotka puhuvat jotakin muuta kieltä.¹⁷

Vuoden 2000 tilastojen mukaan virolaisia on Latviassa 2 700 eli 0,12 % väestöstä.¹⁸ Virolaisia on nykyään niin vähän, että heitä ei yleensä edes noteerata vähemmistötilastoissa, eikä minkäänlaisista vähemmistöoikeuksista tulevaisuudessa voi olla puhuttakaan valtion puolelta. Virosta tulee jonkin verran virolaisia työkomennuksille Latviaan, mutta he ovat vierailijoita, jotka yleensä palaavat takaisin Viroon. Heidän lapsensa käyvät yleensä englanninkielistä koulua. Nykyään virolaiset ovat Latviassa lähinnä kuriositeettina. Tässä vaiheessa on turha

. . . . .

17 Vēbers, Kārklīņa 1995 s. 233.

18 Latvijas statistikas gadagrāmata 1999. Vuonna 1935 virolaisia oli 6900 eli 0,4 % Latvian väestöstä. Vuonna 1959 4600 ja 0,2 % väestöstä. Vuonna 1979 3700 eli 0,1 % väestöstä. Vuonna 1989 3300 eli 0,1 % väestöstä. Vuonna 1992 3200 eli 0,1 % väestöstä. Vuonna 1993 3100 eli 0,1 % väestöstä. Vuonna 1994 3000 eli 0,1 % väestöstä. Vuonna 1995 3000 eli 0,1 % väestöstä. Vēbers, Kārklīņa 1995 s. 225.

spekuloida, kuinka kauan virolaiset säilyvät Latviassa kielellisenä vähemmistönä. Kulttuurisena vähemmistönä, johon voi heijastaa nostalgisia muistoja, virolaisuus säilyy todennäköisesti hyvin pitkään. Latvian virolaisiin sopivat oikein hyvin Victor Turnerin ja Mary Douglasin määritelmät välissä olevista tai joko tai -identiteetistä, sillä assimiloitumisen vuoksi Latvian virolaiset eivät nykyään ole hierarkkisesti alisteisessa suhteessa latvialaisiin nähden.

Latvialainen tutkija Ilga Apine määrittelee kuitenkin virolaiset historialliseksi vähemmistöksi kuten saksalaisetkin, joilla on oma kulttuuriperintö Latviassa.¹⁹

Virolaiset ovat yleensä vanhempaa ikäluokkaa, sillä nuoriso on assimiloitunut. Virolaisessa koulussa ei ole koskaan ollut yhtään täysvirolaista oppilasta, joten koulun rooli on samanlainen kuin esim. englantilaisen koulun asema Suomessa. Se on lähinnä kielikoulu, jolla ei voi enää sanoa olevan kansallista tehtävää identiteetin säilyttäjänä. Koulun ajateltiin estävän oppilaiden assimiloitumista, mutta koulun oppilaiden, silloin kun he ovat virolaista sukujuurta, voidaan sanoa olevan pitkälle assimiloituneita. Oppilaat esimerkiksi puhuvat välitunneilla keskenään latviaa. Koululla ei ole vielä lukiota, joten oppilaat siirtyvät pääosin latviankielisiin lukioihin. Venäläistyneiden virolaisten lapset käyvät yleensä venäläistä koulua, sillä virolaisen koulun toisena opetuskielenä on latvia, eikä heidän latvian kielen taitonsa yleensä riitä opiskeluun latvialaisessa koulussa. Latvian lakien mukaan kouluissa on opetettava maan virallisella kielellä, siis latviaksi. Virolaiset eivät avioitu keskenään, joten kieli ei säily eikä siirry tuleville sukupolville.²⁰

Avioituminen enemmistökansallisuuteen kuuluvan kanssa näyttää assimiloivan virolaisen puolison enemmistökieliseksi eli siis joko latvian- tai venäjänkieliseksi. Monet virolaiset naiset avioituivat venäläisen upseerin kanssa, mikä venäläisti heidät nopeasti. Neuvostoarmeija oli useimmiten se syy, jonka takia muutettiin Riikaan, jossa sijaitsi Baltian laivastotukikohta. Armeijassa käytettiin komentokielenä venäjää. Virolaiset ja baltit kävivät armeijan yleensä muualla Neuvostoliitossa. Nykyään nämä, yleensä upseeriperheet, eivät halua palata Venäjälle, eikä heitä sinne virallisen politiikan mukaan halutakaan, joten he assimiloituvat ilman muuta Latviassa asuviksi venäläisiksi ja latvialaisiksi. Latvian virolaiset, jotka ovat opiskelleet viroa vieraana kielenä, eivät yleensä suostu sitä puhumaan, sillä on tavallaan kummallista olla virolainen, joka ei osaa kunnolla viroa. Tilanne koetaan myös häpeällisenä, sillä puutteellisella virokielen taidolla ei haluta kommunikoida.²¹ Kyse on tällöin epätäydellisestä kaksoisidentiteetistä.

Viron kielen ylläpito Latviassa on nykyään myös suhteellisen vaikeaa, sillä virolaisia lehtiä on saatavana ainoastaan Eesti Seltsin kirjastossa. Niitä ei nykyisin voi ostaa mistään. Neuvostoaikana Dzirnava ielalla sijaitsi kirjakauppa, josta sai melko hyvin virolaiset uutuuskirjat. Latviassa ja etenkin Riiaassa asuvat virolaiset ostivatkin sieltä melkoisesti kirjoja, sillä neuvostoaikana kirjojen hinnat

19 Apine 1995 s. 67.

20 Urve Aivare 12.11. 1996.

21 Urve Aivare 12.11. 1996.

eivät olleet ongelma kuten nykyään. Markkinatalouden myötä kirjakauppa teki konkurssin, sillä valtio ei enää subventoinut kirjojen tuotantoa; kirjoista tuli reaalihintaisia, ja samalla ostajat myös menettivät ostovoimansa.²²

Aikaisemmin kontaktien ylläpitäminen Viroon esim. sukuloimalla oli tavallista, mutta matkakustannukset ovat nyt niin korkeat, että Latvian virolaisilla ei ole siihen varaa.²³ Nykyään ongelmana on myös Latviassa kuolleiden virolaisten hautaaminen Viroon, sillä esim. vainajan vieminen rajan yli sukuhautaan on nykyisin melko byrokraattinen ja kallis prosessi.

Viron kielen asema Latviassa saattaisi parantua, jos virolaiset ryhtyisivät investoimaan Latviaan. He tarvitsisivat silloin latvian ja viron kielen taitoisia työntekijöitä. Samalla tarjoutuisi työtä myös yliopistossa viroa opiskelleille.

. . . . .
22 Helmi Nāburga 12.11. 1996.

23 Helmi Nāburga 12.11. 1996.

■ Latvian virolaiset ennen ja nyt

Nykyisen Latvian alkuperäisiä virolaisia olivat leivut. Lutsit tuotiin maaorjiksi Ludzan alueelle 1700-luvulla.

Riiian virolaiset olivat lähinnä siirtotyöläisiä, jotka tulivat Riian tehtaisiin töihin parempien palkkojen ja olosuhteiden houkuttelemina. Tehtaissa oli käyttökielinä venäjä ja saksa, joita monet virolaiset vähän osasivat.

Ensimmäinen virolainen yhdistys Riiaassa oli vuonna 1880 perustettu virolainen lauluseura Imanta. Työväestö koki sen kuitenkin liian porvarilliseksi ja saksankieliseksi. Vuonna 1900 perusti Langen telakan seppä Mihkel Pihlatamm Riia Eesti Karskusseltsin eli virolaisen raittiusseuran. Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Selts perustettiin vuonna 1908 kaikkien Riiaassa asuvien virolaisten kulttuuriseuraksi. Alkuvaiheessa seuralla oli myös raittiuteen liittyviä pyrintöjä, mutta niistä luovuttiin melko pian. Seura perusti myös virolaisen koulun, jonka tehtävänä oli opettaa lapsille viron kieltä ja kulttuuria. Lasten viron kielen taito jäi vieraassa ympäristössä kuitenkin puutteelliseksi, ja virolaiset assimiloituivat suhteellisen nopeasti. Seuralla oli oma kirjasto sekä kuoro ja näytelmäryhmä.

Virolaisten muuttoliike oli maansisäistä, joten sitä ei ole erikseen kirjattu, paitsi seurakuntien muuttaneiden luetteloihin, joista kuitenkin on mahdotonta nimien perusteella laskea virolaisten määrää, sillä virolaisilla oli myös saksalaisia, slaavilaisia ja latvialaisia sukunimiä. Riiaassa oli kaksi virolaista seurakuntaa, luterilainen ja ortodoksinen. Luterilaiseen seurakuntaan kuului kuitenkin vain murto-osa Riian virolaisista. Yhteiskunnallisen asemansa takia virolaisilla ei ollut Riiaassa poliittista eikä taloudellista vaikutusvaltaa.

Sen sijaan monet Viron ensimmäisen itsenäisyyden ajan johtavissa tehtävissä olleet miehet olivat viettäneet pitkiä aikoja Riiaassa, kuten riigivanem (presidentti) Konstantin Päts, joka opiskeli Riiaassa hengellisessä koulussa; Jüri Jaakson, myöhemmin Viron pankin johtaja; Mart Raud, energiateollisuuden johtomiehiä, sekä Kaarel Eenpalu, myöhemmin ministeri. Heille Riika kansainvälisenä suurkaupunkina on tarjonnut opiskelupaikan esim. polyteknisessä korkeakoulussa tai ponnauduslaudan uralla etenemisessä. He kaikki olivat myös varsin aktiivisia virolaisten seuroissa ja yhdistyksissä.

Vuosisadan vaihteen Riika oli leimallisesti saksalainen ja venäläinen kaupunki, jossa latvialaisilla, puolalaisilla, virolaisilla ym. ei ollut vaikutusvaltaa. He olivat tehtaiden kipeästi tarvitsemää työvoimaa. Tämä mahdollisti sen, että monien virolaisten sosiaalinen asema nousi, kun taas Virossa he sen sijaan olisivat olleet lähinnä maatalous- ja teollisuustyöläisiä. Virolaisten ongelmana on jatkuvasti ollut erittäin nopea assimiloituminen ja sopeutuminen sekä sulautuminen aluksi venäläiseen ja saksalaiseen sekä myöhemmin myös latvialaiseen kulttuuriin. Seka-avioliitot olivat tavallisia ja vähensivät virolaisten keskinäistä koheesiota.

Helmi Näburga talonsa edustalla Riian Pärdaugavassa. Helmi Näburgan isoisä oli Italian konsulin puutarhuri ja talon takana oli kasvihuoneita, joissa kasvatettiin myös eksoottisempia kasveja. Kuva Marjo Mela.

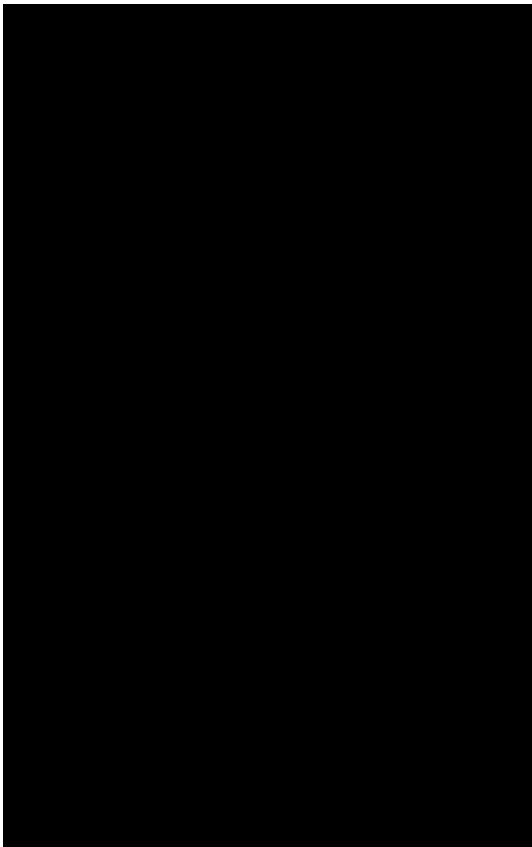
Virolaisella kulttuurilla ei ollut Latviassa poliittisesti eikä sosiaalisesti kovinkaan suurta statusarvoa. Sitä ylläpitivät lähinnä kansallisesti orientoituneet virolaiset, joiden työpanosta virolaisen kulttuurin säilyttämisessä ei voi aliarvioida, sillä he toimivat melko virolaiskielteisessä ympäristössä. Etenkin maaseudulla virolaisen kulttuurin säilyttäminen oli vaikeaa, sillä aktiviteetti ei yleensä riittänyt kulttuuriseurojen ja koulujen ylläpitoon. Kulttuuriseurojen viihteellistä merkitystä tansseineen ja näytelmineen ei voi vähätellä, sillä etenkin maaseudulla virolaisia olisi ollut hyvin vaikea saada kokoon.

Lutseilla ja leivuilla ei ollut riittävästi kansallismielisiä henkilöitä, jotka olisivat tehneet työtä kielen ja kulttuurin säilymisen puolesta. Lutsit ja leivut eivät tosin mieltäneet itseään konkreettisesti virolaisiksi.

Latvian tasavallassa virolaiset eivät saaneet vähemmistöoikeuksia. Sen vuoksi viranomaisten ei tarvinnut kohdella heitä vähemmistönä. Viron latvialaisilla sen sijaan oli vähemmistöoikeudet, joilla tarkoitetaan oikeutta omaan kulttuuriin ja kieleen, ja Latvia joutuikin tulemaan jonkin verran omaa virolaisväestöään vastaan esim. koulukysymyksissä, jotta Viro olisi taannut latvialaisilleen vähemmistöoikeudet, vaikka heillä ei niihin enää 1930-luvulla assimiloitumisen ja seka-avioliittojen vuoksi ollut henkilömäärän perusteella oikeutta. Virolaisia kouluja oli lähinnä rajan pinnassa ja Riiaassa. 1920- ja 1930-luvulla Virosta tultiin Riikaan edelleen töihin.

Neuvostoaikana virolaiset elivät hiljaiseloa, ja viron kieltä käytettiin ainoastaan kotipiirissä. Virolaisilla sen enempää kuin muillakaan etnisillä ryhmillä ei ollut minkäänlaisia kielellisiä tai kulttuurisia oikeuksia, näitä oli lähinnä vain venäläisillä. Virolaiset assimiloituivat joko latvialaisiksi tai venäläisiksi yleensä kielenvaihdon kautta.

Tarvastun tyttö Minda Puš
(sukunimi kirjoitetaan myös
Pusch ja Puss) näyttämöllä.
Hänellä on harava olkapäättä
vasten. Asento on peräisin
Viron kansallisorunoiijalta
Lydia Koidulalta. Kuva Laine
Pürjerin kokoelmista.

Kansallisen heräämisen myötä 1980-luvun loppupuolella virolaiset järjestäytyivät uudelleen ja perustivat myös uudelleen virolaisen koulun. Koulussa opetetaan viroa latvialaisille ja venäläisille lapsille, mutta sulautuminen on kuitenkin jo niin pitkällä, että nuoria kaksikielisiä Latvian virolaisia ei ole.

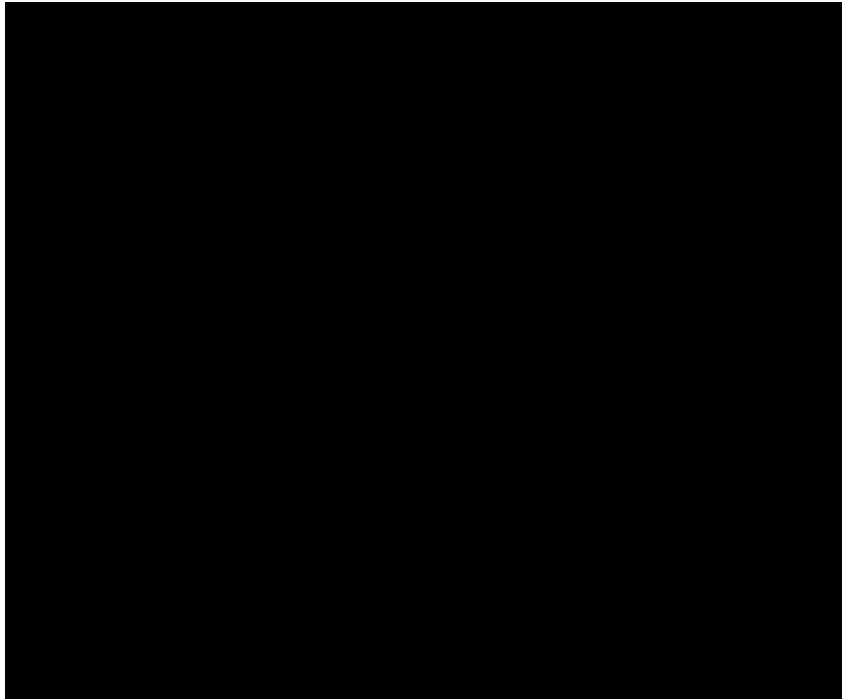
Latvian virolaisista noin kolmasosa asuu Riiassa, ja Latvian ja Viron välisellä rajalla on toinen virolaiskeskittymä. Latgalessa asuu nykyisin melko vähän virolaisia.

Latvian virolaisia voidaan edellä esitetyn perusteella pitää erittäin nopeasti assimiloituvana vähemmistönä. Pääsyyinä tähän on se, että kulttuuriset erot ovat pieniä, lähinnä vain kieltä ja mentaliteettia koskevia. Uskonto, kulttuuritausta ja historia ovat suhteellisen samanlaisia.

Latvian virolaisia voidaan pitää nykyiseen tilanteeseen melko lailla itse syyllisinä, sillä ennen toista maailmansotaa Latviassa oli virolaisia kouluja, mutta vain alle puolet virolaisten asuinalueiden lapsista kävi virolaista koulua. Latvialaisen koulun katsottiin tarjoavan paremmat lähtökohdat jatko-opintoihin, vaikka virolaiset eivät etenkään maaseudulla hakeutuneet kovin perusteellisiin jatko-opintoihin vaan yleensä maatalous- tai puutarha-alan kouluihin.

Virolaisilla oli myös erilaisia seuroja, mutta niihin kuului yleensä vain murtoosa virolaisista, joten yhteiskuntaan sopeutumista ja sen tarjoamia mahdollisuuksia pidettiin tärkeämpinä kuin kansallisen identiteetin säilyttämistä. Näyt-

Seuralaiset retkellä
Tallinnan Pikk
Hermannin tornissa.
Taka-alalla seisoo
Laine Puš. Kuva
Laine Pürjerin
kokoelmat.

tääkin siltä, että kielen ja kulttuurin säilyttämistä ei ole pidetty tärkeänä, sillä mahdollisuuksia siihen on ollut. Neuvostoaikana assimiloitumiskehitys saavutti huippunsa, mutta silloinkin viroa oli voinut puhua kotikielenä, niin kuin jotkut tekivätkin.

Kuinka kauan seura säilyy virokielisenä, on kokonaan toinen kysymys, sillä vain vanhat osaavat sujuvasti viroa, keskipolvi ja lapset eivät ollenkaan, joten konkreettisesti Latvian virolaisuudella ei ole virokielistä jatkuvuutta, sillä virolaisen koulun oppilaat ovat pääosin muita kuin etnisiä virolaisia, lähinnä latvialaisia ja venäläisiä.

■ Liitteet

VIROLAISSET SYNTYNEET, KUOLLEET JA AVIOITUNEET 1925

	avioituneet	syntyneet	kuolleet	erotus
Riika	24	17	35	-18
Riian alue	2	1	0	1
Cēsiksen alue	1	1	3	-2
Valmieran alue	14	12	15	-3
Valkan alue	6	62	46	16
Vidzeme	23	76	64	12
Liepājan alue	0	2	2	0
Aizputen alue	0	0	0	0
Kuldīgan alue	0	0	1	-1
Ventspilsin alue	7	6	2	4
Talsin alue	2	1	1	0
Kurzeme	9	9	6	3
Tukumsin alue	1	1	0	1
Jelgavan alue	1	4	0	4
Bauskan alue	0	0	0	0
Jaunjelgavan alue	0	0	0	0
Ilūksten alue	0	0	0	0
Zemgale	2	5	0	5
Daugavpilsin alue	0	0	0	0
Rēzeknen alue	1	0	0	0
Ludzan alue	1	1	0	1
Latgale	4	7	9	-2
Latvia yhteensä	62	114	114	0

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1925 s. 18–21.)

VIROLAISSET SYNTYNEET, KUOLLEET JA AVIOITUNEET 1926

	avioituneet	syntyneet	kuolleet	erotus
Riika	24	24	35	-11
Riian alue	2	2	3	-1
Cēsiksen alue	0	0	2	-2
Valmieran alue	5	13	16	-3
Valkan alue	23	57	39	18
Vidzeme	30	74	61	13
Liepājan alue	0	1	1	0
Aizputen alue	0	0	0	0
Kuldīgan alue	0	0	0	0
Ventspilsin alue	2	11	4	7
Talsin alue	0	3	0	3
Kurzeme	2	15	5	10
Tukumsin alue	1	0	1	-1
Jelgavan alue	0	1	2	-1

Bauskan alue	0	1	0	1
Jaunjelgavan alue	0	0	0	0
Ilūksten alue	0	0	1	-1
Zemgale	1	2	4	-2
Daugavpilsin alue	0	1	0	1
Rēzeknen alue	0	0	0	0
Ludzan alue	0	0	0	0
Jaunlatgale	4	6	4	3
Latgale	4	6	4	2
Latvia yhteensä	61	121	109	12

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1926 s. 18–21.)

VIROLAISET SYNTYNEET, KUOLLEET JA AVIOITUNEET 1932

	avioituneet	syntyneet	kuolleet	erotus
Riika	13	10	38	-28
Riian alue	2	1	5	-4
Cēsiksen alue	0	0	2	-2
Valmieran alue	8	15	24	-9
Valkan alue	13	47	47	0
Madonan alue	1	0	0	0
Vidzeme	24	63	78	-15
kaupungit	21	9	16	-7
maaseutu	3	54	62	-8
Liepājan alue	0	0	0	0
Aizputen alue	0	0	0	0
Kuldīgan alue	0	0	0	0
Ventspilsin alue	1	6	1	5
Talsin alue	0	0	0	0
Kurzeme	1	6	1	5
kaupungit	1	2	1	1
maaseutu	0	4	0	4
Tukumsin alue	0	1	0	1
Jelgavan alue	0	0	0	0
Bauskan alue	0	0	0	0
Jēkabpilsin alue	0	0	0	0
Ilūksten alue	0	0	0	0
Zemgale	0	1	0	1
kaupungit	0	1	0	1
maaseutu	0	0	0	0
Daugavpilsin alue	0	2	0	2
Rēzeknen alue	0	0	1	-1
Ludzan alue	0	0	0	0
Jaunlatgale	0	6	3	3
Latgale	0	8	4	4

kaupungit	0	1	0	1
maaseutu	0	7	4	3
Yhteensä	38	88	121	-33
Kaupunki	35	23	55	-32
Maaseutu	3	65	66	-1
1931	52	100	137	-37
1930	56	111	108	3
1929	59	107	125	-18
1928	51	115	110	5
1927	57	118	126	-8
1926	61	121	109	12
1925	62	114	114	0

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1932 s. 12–13.)

VIROLAISET SYNTYNEET, KUOLLEET JA AVIOITUNEET 1933

Riika	avioituneet	syntyneet	kuolleet	erotus
	13	20	40	-20
Riian alue	1	1	3	-2
Cēsiksen alue	0	0	0	0
Valmieran alue	9	10	14	-4
Valkan alue	9	43	42	1
Madonan alue	0	0	2	-2
Vidzeme	19	54	61	-7
kaupungit	11	10	12	-2
maaseutu	8	44	49	-5
Liepājan alue	3	0	1	-1
Aizputen alue	0	0	0	0
Kuldīgan alue	0	0	0	0
Ventspilsin alue	2	4	2	2
Talsin alue	2	2	1	1
Kurzeme	7	6	4	2
kaupungit	6	0	2	-2
maaseutu	1	6	2	4
Tukumsin alue	1	0	1	-1
Jelgavan alue	1	0	1	-1
Bauskan alue	0	0	0	0
Jaunjelgavan alue	0	0	0	0
Ilūksten alue	0	0	0	0
Zemgale	2	0	2	-2
kaupungit	0	0	0	0
maaseutu	2	0	2	-2
Daugavpilsin alue	1	0	1	-1
Rēzeknen alue	2	1	0	1
Ludzan alue	0	0	0	0
Jaunlatgalen alue	6	11	2	9
Latgale	9	12	3	9

kaupungit	4	1	0	1
maaseutu	5	11	3	8
Latvia yhteensä	50	92	110	-18
kaupungit	34	31	54	-23
maaseutu	16	61	56	5

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1933 s. 12–13.)

VIROLAISET SYNTYNEET, KUOLLEET JA AVIOITUNEET 1934

	avioituneet	syntyneet	kuolleet	erotus
Riika	19	17	35	12
Riian alue	3	1	3	-2
Cēsiksen alue	3	0	2	-2
Valmieran alue	2	7	16	-9
Valkan alue	19	34	35	-1
Madonas	0	1	1	0
Vidzeme	27	43	57	-14
Kaupungit	17	5	10	-5
maaseutu	10	38	47	-9
Liepājan alue	1	1	3	-2
Aizputen alue	0	0	0	0
Kuldīgan alue	0	0	1	-1
Ventspilsin alue	1	4	0	4
Talsin alue	0	1	0	1
Kurzeme	2	6	4	2
kaupungit	1	2	3	-1
maaseutu	1	4	1	3
Tukumsin alue	0	2	0	2
Jelgavan alue	0	2	1	1
Bauskan alue	1	0	1	-1
Jaunjelgavan alue	1	0	0	0
Ilūksten alue	0	0	0	0
Zemgale	2	4	2	2
kaupungit	0	3	1	2
maaseutu	2	1	1	0
Daugavpilsin alue	0	1	1	0
Rēzeknen alue	0	1	0	1
Ludzan alue	0	1	0	1
Jaunlatgale	0	2	6	-4
Latgale	0	5	7	-2
Kaupungit	0	2	1	1
maaseutu	0	3	6	-3
Latvia yhteensä	50	75	105	-30
kaupungit	37	29	50	-21
maaseutu	13	46	55	-9

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1934 S. 12–13.)

VIROLAISET SYNTYNEET, KUOLLEET JA AVIOITUNEET 1935

	avioituneet	syntyneet	kuolleet	erotus
Riika	13	5	42	-37
Riian alue	0	1	1	0
Cēsiksen alue	1	0	2	-2
Valmieran alue	7	7	13	-6
Valkan alue	14	28	39	-11
Madonan alue	0	1	1	0
Vidzeme	22	37	56	-19
kaupungit	5	6	8	-2
maaseutu	17	31	48	-17
Liepājan alue	0	3	2	1
Aizputen alue	0	0	0	0
Kuldīgan alue	0	0	0	0
Ventspilsin alue	2	1	5	-4
Talsin alue	1	0	1	-1
Kurzeme	3	4	8	-4
kaupungit	0	3	4	-1
maaseutu	3	1	4	-3
Tukumsin alue	0	0	0	0
Jelgavan alue	1	0	3	-3
Bauskan alue	0	0	1	-1
Jēkabpilsin alue	0	0	0	0
Ilūksten alue	0	0	0	0
Zemgale	1	0	4	-4
kaupungit	1	0	3	-3
maaseutu	0	0	1	-1
Daugavpilsin alue	0	0	1	-1
Rēzeknen alue	0	0	0	0
Ludzan alue	0	0	2	-2
Jaunlatgales	1	2	4	-2
Latgale	1	2	7	-5
kaupungit	1	0	1	-1
maaseutu	0	2	6	-4
Latvia yhteensä	40	48	117	-69
kaupungit	20	14	58	-44
maaseutu	20	34	59	-25

(Lähde: Latvian statistikan vuoden 1935 s. 14–15.)

VIROLAISET SYNTYNEET, KUOLLEET JA AVIOITUNEET 1936

	avioituneet	syntyneet	kuolleet	erotus
Riika	19	10	28	-18
Riian alue	2	0	5	-5
Cēsiksen alue	0	0	0	0
Valmieran alue	4	9	9	0
Valkan alue	15	23	41	-18
Madonan alue	0	0	0	0
Vidzeme	21	32	55	-23
kaupungit	5	5	10	-5
maaseutu	16	27	45	-18
Liepājan alue	2	1	1	0
Aizputen alue	0	0	0	0
Kuldīgan alue	0	0	0	0
Ventspilsin alue	4	1	0	1
Talsin alue	0	0	1	-1
Kurzeme	6	2	2	0
kaupungit	2	1	0	1
maaseutu	4	1	2	-1
Tukumsin alue	0	0	0	0
Jelgavan alue	1	1	0	1
Bauskan alue	0	0	2	-2
Jaunjelgavan alue	1	1	0	1
Ilūkten alue	0	0	0	0
Zemgale	2	2	2	0
kaupungit	2	0	1	-1
maaseutu	0	2	1	1
Daugavpilsin alue	0	0	1	-1
Rēzeknen alue	0	0	0	0
Ludzan alue	0	0	0	0
Jaunlatgale	1	0	6	-6
Latgale	1	0	7	-7
kaupungit	0	0	0	0
maaseutu	1	0	7	-7
Latvia yhteensä	49	46	94	-48
kaupungit	28	16	39	-23
maaseutu	21	30	55	-25

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1936 s. 14–15.)

VIROLAISET SYNTYNEET, KUOLLEET JA AVIOITUNEET 1937

Riika	avioituneet	syntyneet	kuolleet	erotus
Riika	16	6	30	-24
Riian alue	0	4	2	2
Cēsiksen alue	1	0	0	0
Valmieran alue	4	8	16	-8
Valkan alue	10	31	46	-15
Madonan alue	1	0	3	-3
Vidzeme	16	43	67	-24
kaupungit	5	5	10	-5
maaseutu	11	38	57	-19
Liepājan alue	0	1	0	1
Aizputen alue	0	0	1	-1
Kuldīgan alue	0	0	0	0
Ventspilsin alue	0	1	1	0
Talsin alue	0	0	2	-2
Kurzeme	0	2	4	-2
kaupungit	0	1	2	-1
maaseutu	0	1	2	-1
Tukumsin alue	1	0	0	0
Jelgavan alue	0	2	1	1
Bauskan alue	0	0	1	-1
Jaunjelgavan alue	0	0	0	0
Ilūksten alue	0	0	0	0
Zemgale	1	2	2	0
kaupungit	1	2	2	0
maaseutu	0	0	0	0
Daugavpilsin alue	0	0	1	-1
Rēzeknen alue	0	0	3	-3
Ludzan alue	0	0	0	0
Abrene	1	1	7	-6
Latgale	1	1	11	-10
kaupungit	0	0	2	-2
maaseutu	1	1	9	-8
Latvia yhteensä	34	54	114	-60
kaupungit	22	14	46	-32
maaseutu	12	40	68	-28

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1937/1938 s. 16–17.)

VIROLAISET SYNTYNEET, KUOLLEET JA AVIOITUNEET 1938

	avioituneet	syntyneet	kuolleet	erotus
Riika	16	13	40	-27
Riian alue	1	2	2	0
Cēsiksen alue	0	0	0	0
Valmieran alue	5	5	14	-9
Valkan alue	16	14	37	-23
Madona	1	0	3	-3
Vidzeme	23	21	56	-35
kaupungit	6	4	13	-9
maaseutu	17	17	43	-26
Liepājan alue	0	1	2	-1
Aizputen alue	0	0	0	0
Kuldīgan alue	0	0	1	-1
Ventspilsin alue	2	1	1	0
Talsin alue	0	0	1	-1
Kurzeme	2	2	5	-3
kaupungit	0	1	2	-2
maaseutu	2	1	2	-1
Tukumsin alue	0	0	0	0
Jelgavan alue	0	0	2	-2
Bauskan alue	0	0	1	-1
Jēkabpils	0	0	0	0
Ilūksten alue	0	0	0	0
Zemgale	0	0	3	-3
kaupungit	0	0	2	-2
maaseutu	0	0	1	-1
Daugavpilsin alue	2	0	1	-1
Rēzeknen alue	0	0	1	-1
Ludzan alue	1	0	0	0
Abrene	2	2	4	-2
Latgale	5	2	6	-4
kaupungit	3	0	1	-1
maaseutu	2	2	5	-3
yhteensä	46	38	110	-72
kaupungit	25	18	59	-41
maaseutu	21	20	51	-31

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1938 s. 14–15.)

Liite II

ALÜKSNE

	poikaa	tyttöä	yhteensä oppilasta
1928/29	41	30	72
1929/30	42	36	78
1930/31	40	32	72
1931/32	36	39	75
1932/33	35	33	68
1933/34	36	32	68
1934/35	38	34	72
1935/36	29	25	54
1936/37	30	22	52
1937/38	27	19	46
1938/39	27	16	43
1939/40	22	14	36

APE

	poikaa	tyttöä	yhteensä oppilasta
1928/29	5	7	12
1929/30	8	6	14
1930/31	10	8	18
1931/32	11	9	20
1932/33	14	10	24
1933/34	14	8	22
1934/35	9	7	16
1935/36	11	6	17
1936/37	11	7	18
1937/38	10	6	16
1938/39	7	8	15
1939/40	6	8	14

OMUJI

	poikaa	tyttöä	yhteensä oppilasta
1921/22	23	19	42

VECLAICENE

	poikaa	tyttöä	yhteensä oppilasta
1921/22	43	28	71
1922/23	25	27	52
1927/28	16	14	30
1928/29	18	19	37
1929/30	14	25	39
1930/31	14	18	32
1931/32	14	23	37
1932/33	16	23	39
1933/34	16	22	38
1934/35	14	13	27
1935/36	15	12	27
1936/37	16	16	32
1937/38	15	14	29
1938/39	13	11	24
1939/40	13	17	30

AINAŽI		poikaa	tyttöä	yhteensä oppilasta
	1921/22	32	19	51
	1922/23	30	25	55
	1923/24	34	11	45

RIIKA		poikaa	tyttöä	yhteensä oppilasta	4 luokkaa 6 luokkaa
	1923/24	29	21	50	
	1927/28	29	21	50	48
	1928/29	29	19	48	46
	1929/30	16	24	40	
	1930/31	14	23	37	
	1931/32	16	22	38	
	1932/33	12	18	30	
	1933/34	12	16	28	
	1934/35	1312	13	25	
	1935/36	9	15	24	
	1936/37	12	13	25	
	1937/38	11	12	23	
	1938/39	10	10	20	
	1939/40	9	11	20	

(Laskettu LVA. 6637–2–187 kohdista 4043–4096.)

LATVIAN PERUSKOULUT KANSALLISUUKSITTAIN 1920

Virolaisia kouluja 3
opettajia 6

koululaisia 170

LATVIAN KIELEN TAITO KANSALLISUUKSUKSIEN MUKAAN

Nuorempi kuin 5 vuotta yhteensä yli 5 vuotiailla	5–9	10–19	20–49	50–59	60+
12,78	46,99	65,88	68,49	62,52	53,38
63,23					

KOULUT JA KANSALLISUUS 1921

Virolaisia kouluja kaupungeissa	2
Oppilaita	138
Opettajia	3
Virolaisia kouluja maaseudulla	4
Oppilaita	149
Opettajia	4
Yhteensä kouluja	6
Yhteensä oppilaita	287
Yhteensä opettajia	7
Latvian kouluista	0,35 %

VIROLAISET KOULUT

Virolaisia kouluja	6
Oppilaista poikia	162
Oppilaista tyttöjä	125
Yhteensä oppilaita	287
Luokkia yhteensä	22
Oppilaita opettajaa kohden	41
Luokka-astetta opettajaa kohden	3,14
Yhdessä koulussa opettajaa kohden	1,17
Oppilaita opettajaa kohden	48
Asukkaita koulua kohden	1450

VIROLAISET OPPILAAT RIIAN KOULUISSA 1921

Peruskoulut	
Latvialaisissa	22
Saksalaisissa	41
Venäläisissä	4
Juutalaisissa	1
Yhteensä	68

Lukiot

Latvialaisissa	2
Kansainvälisissä	2
Yhteensä	4

KANSALLISUUDET JA KOULUTUS 1922

virolaiset: kouluja 7, koululaisia 336, joista latvialaisia 2, venäläisiä 2, virolaisia 332. 247 virolaista latvialaisissa kouluissa, 27 venäläisissä, 51 saksalaisissa. Prosentuaalisesti 0,37 %.

OPPILAAT VIROLAISISSA KOULUISSA 1922

Kouluja	7
Oppilaita	336
virolaisia	332
venäläisiä	2
latvialaisia	2
Latvialaisissa kouluissa	247
venäläisissä kouluissa	27
saksalaisissa kouluissa	51
virolaisissa kouluissa	332

0,37% kaikista Latvian kouluista

KOULUT 1923/24

Kaupungeissa	5
Maaseudulla	3
Yhteensä	8
Poikia	178
Tyttyjä	143
Yhteensä	321

Kaupungeissa	240	
Maalla	81	
Yhteensä	321	
Opettajat		
Kaupungeissa	13	
Maalla	5	
Naisia	10	
Miehiä	8	
Yhtä koulua kohden	2,2	opettajaa
	40	oppilasta
Yhtä opettajaa kohden	18	oppilasta

TILASTOJA

PERUSKOULUT 1924/1925

Virolaisia kouluja 7, oppilaita 265 ja opettajia 18. Yksi koulu 1128 virolaista kohden. Poikia 138, tyttöjä 127 yhteensä 265. Kaikki virolaisia

Virolaisia kouluja	7	
Oppilaita	265	
Opettajia	18	
Kouluja/virolainen	1128	
Poikia	138	
Tyttöjä	127	
Yhteensä	265	kaikki virolaisia

VIROLAISET KOULUT 1926/1927

Virolaisia 109 poikaa, 54,23 ja 92 tyttöä 45,77 yhteensä 201, 239 virolaista latvialaisissa kouluissa 0,20 %, 15 venäläisissä 0,10 %, 52 saksalaisissa 0,58 % . muun kieliset koulut 0,12 % .

VIROLAISET AMMATTIKOULUISSA 1927/28

latvialaisissa 5
saksalaisissa 1

VIROLAISET LATVIAN KONSERVATORIOSSA

	1927	1928
piano	1	1
	1	1

KOULUJEN OPPILAIDEN KANSALLISUUS 1927/28

poikia,	tyttöjä,	yhteensä	
87	66	153	
virolaisissa kouluissa 151 vir. 2 muuta			
56,84 %	43,14 %	98,70 %	1,30 %

255 latvialaisissa kouluissa
17 venäläisissä
33 saksalaisissa
151 virolaisissa
1 muun kielistä

PERUSKOULUJEN VIROLAISET 1929/30

pojat	tytöt	yhteensä
78	87	165

Virolaisissa kouluissa 165, latvialaisissa 213, venäläisissä 17, saksalaisissa 42 muissa 1 yhteensä 438 vuoteen 1928/1929 verrattuna -4.

PROSENTIT

pojat 47,27 , tytöt 52,73 yht 100 % .

Latvialaisissa kouluissa 0,17, venäläisissä 0,09, saksalaisissa 0,48, virolaisissa 100. muut 0,04.

1929/1930	0,25
1928/1929	0,28
1927/1928	0,29
1926/1927	0,31

VIROLAISET OPPILAAT ERI KOULUISSA 1930

Latvialaisissa kouluissa	264
Venäläisissä kouluissa	17
Valkovenäläisissä kouluissa	-
Saksalaisissa kouluissa	39
Juutalaisissa kouluissa	-
Puolalaisissa kouluissa	-
Liettualaisissa kouluissa	-
Virolaisissa kouluissa	159
Muun kielisissä	1
Yhteensä	480

PROSENTEISSA 1930/1931

Virolaisissa kouluissa oli poikia 49,06 % ja tyttöjä 50,94 % =100 %

0,20 % latvialaisten koulujen oppilaista oli virolaisia. Venäläisten koulujen oppilaista 0,08 % oli virolaisia. Saksalaisten koulujen oppilaista 0,42 % oli virolaisia. Muun kielisistä 0,03 % .

VIROLAISTEN OPPILAIDEN MÄÄRÄ 1927/28

Riika 1, 50 oppilasta
Valka 3, 103 oppilasta
yhteensä 4 153

VIROLAISIA KOULUJA 1932/1933

Riika 1 koulu, jossa 30 oppilasta. Valkan alueella 3 koulua, joissa 144 oppilasta.
Yhteensä 174.

Latvialaisissa kouluissa	294	0,19 %
Venäläisissä kouluissa	17	0,08 %
Saksalaisissa kouluissa	31	0,33 %
Virolaisissa kouluissa	518	0,24 %
1931/32	513	0,26 %
1930/31	480	0,26 %
1929/30	438	0,25 %
1928/29	442	0,28 %
1927/28	457	0,29 %
1926/27	510	0,31 %

(Lähde: Latvijas statistikas gada grāmata 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933).

■ Lähteet

PAINAMATTOMAT JA PAINETUT LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Riia Eesti Kogudus
Rīgas ev.-lut. Pētera-Pāvila igauņu draudzes valdes un padomes sēžu protokoli sākot no 1936 g. janvāra ar No 168 ar šīs baznīcas zīmoga nospiedumu. Pöytäkirjat ovat osittain viron – ja osittain latviankielisiä.

Eesti Riiarhiiv – ERA

Fond 1108–3–233. Haridusministeerium, Kooliosakond.

Kirjavahetus Siseministeeriumi Läti haridusministeeriumi ja kohaliku koolivalisustega kooliolude kohta, ülevaated Eesti koolide kohta Lätis koos esitustega kooliolude vastavuse korraldamise asjus.

Fond 1108–3–230. Haridusministeerium, Koolivalitsus.

Kirjavahetus välisministeeriumi Eesti esindusega Riias ja Prantsuse teadusliku instituutiga vähemusrhuvete koolide ja rahvaharidustöö korraldamise küsimusis Eestis, Lätis ja Prantsuse keele opetamise asjas Eesti koolides.

Fond 1601–1–1. Eesti-Läti piirilepingu kava ja piirilepingu käsikirjad. Eesti-Läti piirikomisjoon.

Fond 1604–1–50. Col. Tallentsi otsus ja Eesti delegatsiooni ettepanek Eesti-Läti piiri kindla määramise kohta.

Latvijas Valsts arhīvs – LVA

Fonds 2243–1–5. 2243–1–10. Latvijas – Igaunijas Biedrība. Lietu apraksts Nr. 1. 1928–1940 g.

Fonds 3724–1–4683. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija. Preses un Biedrību Nodaļa Dok.: Rīgas Igaunų izglītības un palīdzības biedrības lieta.

Fonds 4595–1–3018. Rīgas kokvilnas vērptuves un lenšu austuves sabiedrība "Lenta". 1924–1940.

Fonds 4595–1–3021. Tirdzniecības un rūpniecības departaments Rupniecības Nodaļa. Austuves Nordeku-Tekstil-Manufaktura. Aksīju Sabiedrība. 1927–1940.

Fonds 6637–2–187. Izglītības ministrija. Arodskolu direkcijas. Statistiskas ziņas par vidusskolām un speciallālām skolām. 1926/1927 mac. g.

Eesti Rahva Muuseum

Veber, Karl. Aluksne Eesti Haridusselts 1925–1940. 1981–1982 a.

Eesti kool Aluksnes 1906–1946. 1981–1982 b.
Käsikirjoitukset KV 380 ja 381. 1981–1982.

Perhearkisto

Helmi Näborgan perhearkisto
Päälinna Riia 1. Eesti algkool B. klassi õpilase Eevi Kurriku päevaraamat 1939 õppeaasta I pool.

Painettu arkistomateriaali

Represēto saraksts 1941–1953 2. Latvijas Valsts Arhīvs 1995.

Opinnäytteet

Lorents, Vaike. Eestlased Läti NSV Aluksne Rajoonis. Diplomitöö. Tartu Riiklik Ülikool. Füüsilise geograafia kateeder. Tartu 1971.

Mela, Marjo. Viron latvialaiset 1918–1940. Itämerensuomalaisten kielten sivuaineen tutkielma. Joulukuu 1995. Helsingin yliopisto.

Raudsepp, Anu. Riia Vaimulik Seminar (1846–1918) Eesti Kultuuriloos. Magistritöö. Tartu 1997

Painetut lähteet

TILASTOT

Latvijas demogrāfijas gadagrāmata 1996. Rīga 1996.

Latvijas rajoni un lielākās pilsētas. Statistikas gadagrāmata. Rīga 1998.

Latvijas statistika gada grāmata 1920. Rīga 1921.

Latvijas statistikas gada grāmata 1921. Rīga 1922.

Latvijas statistikas gada grāmata 1922. Rīga 1923.

Latvijas statistikas gada grāmata 1923. Rīga 1924.

Latvijas statistikas gada grāmata 1924. Rīga 1925.

Latvijas statistikas gada grāmata 1925. Rīga 1926.

Latvijas statistikas gada grāmata 1926. Rīga 1927.

Latvijas statistikas gada grāmata 1927. Rīga 1928.

- Latvijas statistikas gada grāmata 1928. Rīga 1929.
- Latvijas statistikas gada grāmata 1929. Rīga 1930.
- Latvijas statistikas gada grāmata 1930. Rīga 1931.
- Latvijas statistikas gada grāmata 1931. Rīga 1932.
- Latvijas statistikas gada grāmata 1932. Rīga 1933.
- Latvijas statistikas gada grāmata 1933. Rīga 1934.
- Latvijas statistikas gada grāmata 1934. Rīga 1935.
- Latvijas statistikas gada grāmata 1935. Rīga 1936.
- Latvijas statistikas gada grāmata 1936. Rīga 1937.
- Latvijas statistikas gada grāmata 1937/1938. Rīga 1938.
- Latvijas statistikas gada grāmata 1939. Rīga 1939.
- Latvijas statistikas gadagrāmata 1992. Rīga 1993.
- Latvijas statistikas gadagrāmata 1993. Rīga 1994.
- Latvijas statistikas gadagrāmata 1994. Rīga 1995.
- Latvijas statistikas gadagrāmata 1995. Rīga 1996.
- Latvijas statistikas gadagrāmata. Rīga 1997.
- Latvijas statistikas gadagrāmata. Rīga 1998.
- Latvijas statistikas gadagrāmata. Rīga 1999.
- Latvijas statistikas gadagrāmata. Rīga 2000.
- Pielikums Latvijas statistikas ikmēneša biļetenam nr. 10/2000.
- Rīga skaitļos 1995. Rīga 1995.
- Rīga skaitļos 1996. Rīga 1996.
- Rīga skaitļos 1997. Rīga 1997.
- Rīga skaitļos 1998. Rīga 1998.
- Rīga skaitļos 1999. Rīga 1999.
- Rīga skaitļos 2000. Rīga 2000.
- Statistisches Jahrbuch der Stadt Riga. Herausgegeben von Alex Tobien I. Riga 1891.
- Valsts statistikas pārvalde. Otrā tautas skaitīšana Latvijā 1925. gadā. Rīga 1925.
- Valsts statistikas pārvalde. Trešā tautas skaitīšana Latvijā 1930. gadā. Rīga 1930.
1970. gada Vissavienības tautas skaitīšanas rezultāti Latvijās PSR. Rīga 1974. Latvijas Ministru padomes centrālā statistikas pārvalde.
1989. gada tautas skaitīšanas rezultāti Latvijā. Latvijas Republikas Valsts Stāstistikas komiteja. Rīga 1992.
2000. gada tautas skaitīšanas provizorisks rezultāti. Ennakkotiedot sisältävä moniste, ei vielä painettu.
- Viron suurlähetystö Latviassa
Latvian virolaisia koskevia koulutilastoja.
- ## KIRJALLISUUS
- Aben. K. Eesti-läti sõnaraamat. Riia 1967.
- Aikio, Marjut. Saamelaiset kielen vaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980. Mänttä 1988.
- Ainažu Jürskola. Teoksessa Latvijas Jūrniceības Vēsture. Rīga 1998.
- Akerman, Jaan. Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Selts XXV. Rīga 1933.
- Altbergs, Toms, Biedriņš, Andris. Vidzemes bānītis. Narrow Gauge Railway. Stukmaņi – Vecgulbene – Alūksne – Valka. Rīga 2000.
- Alūksne Eesti Haridusselts veerandsaja-aastane. Välis-Eesti Almanak Nr. 11. 1932.
- Alūksne Eesti selts ostab maja. Välis-Eesti Nr. 9. 1934.
- Alūksne (Läti) Eesti seltsi elust. Välis-Eesti Almanak Nr. 11. 1932.
- Andresen, Lembit. Eesti kooli ajalugu. Tallinn 1995.
- Anhava, Jaakko. Maailmankielet ja kielikunnat. Tampere 1998.
- Ant, Jüri. Eesti 1920. Iseseisvuse esimene rahuaasta. Tallinn 1990.
- Anttonen, Marjut. Etnopolitiikka Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla. Vammala 1999.
- Apine, Ilga. Latvijas minoritātes integrācijas procesa kontekstā. Teoksessa Nacionālā politika Baltijas valstīs. Rīga 1995.
- Ariste, Paul. Eesti rahvuslikulike ühes Läti kihelkonnas. Eesti Pildileht Nr. 2. 1943. 1. Septembrinumber.
- Ariste, Paul. Mõni sõna leivudest. Etnograafia Muuseumi aastaraamat XVIII. Tartu 1962.
- Ariste, Paul. Ühest keelekontakti juhust. Keel ja Kirjandus Nr. 9/1962.
- Ariste, Paul. Läti keel Tartu ülikoolis. Keel ja Kirjandus Nr. 10/1982.
- Arumäe, Heino. Piirikonfliktist liidulepinguni. Mõnda eesti-läti suhete ajaloost. Looming. August 1995.
- Arumäe, Heino. Võitlus Balti liidu loomise ümber 1919–1925. Tallinn 1983.
- Ashmane, Maja, Trapenciere, Ilze, Trapencieris, Marcis, Bormane, Dace, Pranka, Maruta. Latvia. Teoksessa Blom, Melin, Nikula (eds.). Material for Baltic Models of Transformation. National reports. Working Papers B:36 1996. Department of Sociology and Social Psychology. University of Tampere, Finland. Tampere 1996.
- Balodis, Agnis. Lettlands och det Lettiska Folkets Historia. Lettiska Nationella Fonden. Sverige 1990.
- Behlke, Karsten. Das Minderheitenrecht der Republik Lettland. Acta Baltica XXXIII 1995.
- Bērziņš, Jānis. Latvijas rūpniecības strādnieku dzīves līmenis 1900–1914. Rīga 1997.
- Bērziņš, V., Bambals, A. Latvijas armija. Rīga 1991.

- Bērziņš, Valdis. Latviešu strēlnieki – drāma un traģēdija. Rīga 1995.
- Blese, E. Latgales cittauteiņi un viņu valodas. Izlītības Ministrijas Mēnešraksts. Nr. 4&5 1925.
- Bojārs, Juris. The Citizenship Regulation of the Republic of Latvia. Humanities and Social Sciences Latvia 1 (6)/1995.
- Border Issues with Latvia Raised. The Baltic Times, June 4–10, 1999.
- Būmanis, Mārtiņš. Die Nationalitätenpolitik in Lettland. Acta Baltica XXVIII 1990.
- Caune, Andris. Rīgas Pārdaugava pirms 100 gadiem. Pārdaugavas iedzīvotāji 19. gs. beigu un 20. gs. sākuma atklātnēs. Rīga 1998.
- Cimermanis, Saulvedis. Esten in Nordwestvidzeme um die Wende des 19. zum 20. Jahrhundert. Teoksessa: Colloquium Balticum Ethnographicum. Wege und Teilnehmer ethnisch-kultureller Kontakte in der Ostseeregion. Rīga 1993.
- Dribins, Leo. Ebreji Latvijā. Rīga 1996.
- Dribins, Leo. Nacionālās politikas trīs modeļi. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A. 1/2 numurs 1998 gads.
- Dreifelds, J. Demography, language and ethnic relations. Teoksessa Latvia in transition. Cambridge 1996.
- Eesti Entsüklopeedia 10. Tallinn 1998.
- Eesti V. Valgamaa. Toimetus: A. Tammekann, A. Luha, E. Kant. Tartus 1932.
- Eesti algkooli juubelpidustused Alüksnes. Välis-Eesti Almanak Nr. 9. 1932.
- Eesti kirjarahva leksikon. Koostanud ja toimetanud Oskar Kruus. Tallinn 1995.
- Eesti näitejuht Riias. Välis-Eesti Almanak IV 1933.
- Eesti Riigivanem külastas Läti eestlaskonda. Välis-Eesti Almanak IV 1933.
- Eesti selts Vana-Laitsnas. Välis-Eesti Almanak. Nr. 1. Juuni 1929.
- Eesti Vabariigi aastapäeva pühitsemine Lätis. Alüksne eestlaste juures. Välis-Eesti Almanak Nr. 2. 1934.
- Eesti üliõpilased Riia ülikoolis. Läti ülikooli eesti üliõpilaste selts "Estia". Välis-Eesti. Jaanuar Nr. 1. 1937.
- Eestlaskonna juubelpäevad Riias. Välis-Eesti. Nr. 1. Jaanuar 1938.
- E. V. aastapäev Riias. Välis-Eesti. Nr. 3 Märts. 1936.
- Ehitajad Hopas. Välis-Eesti Nr. 3. 1940.
- Ehrlich, E. Eesti üliõpilased Riias. Teoksessa Tartu üliõpilaskonna ajalugu. Toimetanud Juhan Vasar. Tartu 1932.
- Eisen, M.J. Eesti lähemad asunikud põhja ja lõuna pool. Eesti Kirjandus. Eesti Kirjanduse Seltsi Väljaanne. Üheksas aastakäik 1914. Jurjevis 1915.
- Eriksen, Thomas Hylland. Us and Them in Modern Societies. Ethnicity and Nationalism in Mauritius, Trinidad and Beyond. Oslo 1992.
- Eriksen, Thomas Hylland. Ethnicity & Nationalism. Antropological Perspectives. London-Boulder-Colorado 1993. (a)
- Eriksen, Thomas Hylland. Typisk norsk. Essays om kulturen i Norge. Oslo 1993. (b)
- Extra, Guus, Verhoeven, Ludo. Immigrant groups and immigrant languages in Europe. Amsterdam 1993.
- Gilly, Seraina. Die Stellung Nationaler Minderheiten in Estland und Lettland seit der Wiederherstellung der Unabhängigkeit im Spiegel der Westlichen Medien. Acta Baltica XXXI 1993.
- Grünthal, Villem. Eesti asundused lätlaste seas. Eesti Kirjandus VIII. Tartu 1912.
- Grünthal, Villem. Eesti asundused lätlaste seas. 2. Eesti Kirjandus IX. Tartu 1913.
- Hall, Stuart. The Question of Cultural Identity. Teoksessa Hall, Stuart, Held, David & McGrew, Tony (eds.), Modernity and its Futures. Cambridge 1992.
- Hall, Stuart. Identiteetti. Tampere 1999.
- Heinaste merekool. Teoksessa: Mereleksikon. Eesti Entsüklopeediakirjastus. Tallinn 1996.
- Hopas rahvusvaim kasvab. Välis-Eesti. Nr. 3. Märts. 1936.
- Hupel, A. W. Topographische Nachrichten von Lief- und Esthland III. Riga 1782.
- Häusler, Arnold. Riia eesti koguduse elust. Eesti Hõim Nr. 1. 1929.
- Jaakson, Ernst. Eestile. Tampere 1995.
- Jansen, Ea. Selts ja seisus 19. sajandi teise poole Eesti ühiskonnas. Teoksessa: Seltsid ja ühiskonna muutumine. Talupojaühiskonnas rahvusriigini. Toimetajad Ea Jansen, Jaanus Arukaevu. Tartu-Tallinn 1995.
- Jansen, Ea, Saari, Henn. Kolm kohalikku keelt. Teoksessa Eesti rahvaste raamat. Rahvusvahemused, -rühmad ja -killud. Koostanud ja toimetanud Jüri Viikberg. Tallinn 1999.
- Jansons, A. Ludzas igaüni. Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis Nr. 4. 1968.
- Jõulupuu Lutsi eestlastele. Välis-Eesti Nr. 12. Detsember.
- Jõulupuud Läti eestlastele. Välis-Eesti Nr. 1. Jaanuar 1939.
- Kaduv Eesti hõimukild Lätis. Lutsi maarahvas ja tema tänapäevane olukord. Välis-Eesti Nr. 11. 1936.
- Kahk, Juhan. Talude päriksostmise aegu. Eesti Teaduste Akadeemia, Humanitaar- ja sotsiaalteaduste osakond. Tallinn 1993.
- Kalkun, Kalev. Korneti eestlased on piiri taga kinni. Kultuur ja Elu 4.1998.
- Kallak, J., Murdmaa, E., Nurmik, M., Oro, J., Parijõgi, J., Puusepp, Fr. Elav sõna I. Aabits ja 1. õppeaasta lugemik. Tartu 1935.
- Kallas, Oskar. Lutsi maarahvas. Helsingfors 1894.
- Kalnciema, A. Nacionālo minoritāšu kultūras autonomijas parlamentārais risinājums Latvijas Republikā. Latvijas vēstures institūta žurnāls 3/1992.
- Karjahärm, Toomas, Sirk, Väino. Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917. Tallinn 1997.
- Karma, Tõnu. Igauniski strazdiņš dzied. Skolotāju Avīze. Trešdiena, 1989. gada 22. februāri.

- Karma, Tõnu. Kristjan Jaak Peterson. Ehk see, kus ta elas ja käis, mida nägi ja kellega kokku sai oma lühikese elu sees. Keel ja Kirjandus 8/1972.
- Karulis, Konstantins. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. Divos sējumos I. Rīga 1992.
- Kas on Lāti eestlaskonnas loidus? Vālis-Eesti Almanak Nr. 2. 1935.
- Keem, Hella. Võru keel. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele selts. Tallinn 1997.
- Kinkar, Felix. Eesti haridusseltside ajaloost. Tartu 1996.
- Koikam, A. Aluksne eesti selts ostab maja. Vālis-Eesti. Nr. 9. September 1934.
- Koikam, A. Lāti eestlaste päev Eesti Valgas. Annetati lipud Ape ja Liepna haridusseltsidele. Vālis-Eesti Nr. 6. juuni 1938.
- Koikam, A. Riia eestlaste näitetrupp Alūksnes. Vālis-Eesti. Nr. 6. juuni 1938.
- Kolbergs, Andris. Riika matkaopas. Kirja Riikaan matkustaville ja niillekin, jotka ehk eivät aio matkustaa Riikaan. Helsinki 1990.
- Kraštinš, Oļģerts. The Latvian Economy in the First Period of Independence (1918–1940). Humanities and Social Sciences Latvia 4 (5)/94.
- Kuidas pühitseti ülemaailmlist Vālis-Eesti päeva. Vālis-Eesti Almanak Nr. 6. 1935.
- Kulu, Hill. Eestlased maailmas. Ülevaade arvukusest ja paiknemisest. Tartu 1992.
- Käärmann, Alfred. Surmavaenlase vastu. Tartu 1998.
- Kõivumägi, J. Lutsi eestlastele külla. Kuidas elavad meie suguvennad tänapäeval. Vālis-Eesti Nr. 2. 1938.
- Kõivumägi, J. Lätistuvate eestlaste probleem. Abinõusid eestlaste ümberrahvustumise tõestamiseks Eesti naaberriigis. Vālis-Eesti Nr. 8. 1936.
- Laar, Mart. Metsavennad. Tallinn 1993.
- Lallukka, Seppo. The East Finnic Minorities In The Soviet Union. An Appraisal of the Erosive Trends. Jyväskylä 1990.
- Latomaa, Sirkku. Mitä hyötyä on oppijoiden kielitaustan tuntemisesta? Teoksessa Kohdekienlenä suomi. Näkökulmia opetukseen. Toimittaneet Eija Aalto, Minna Suni. Korkeakoulujen kielikeskuksen selosteita N:o 1. Jyväskylä 1993.
- Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apcerējumi. Latvijas vēstures institūta apgāds. Rīga 2000.
- Latvijas arhitektūras meistari. Redkolēģija: prof.Dr.arh. O. Buka, prof.Dr.hab.arh. J. Kraštinš, prof.Dr.hab.arh. I. Strautmanis, Dr. arh. J. Lejnīeks. Rīga 1995.
- Latviešu konversācijas vārdnīca. Rīga 1933–1938.
- Latvijas Universitātes darbība. Latvijas-Igaunijas Biedrības Mēnešraksts. Lāti-Eesti Ūhingu kuukiri. Nr 4. 18. novembris. 1934.
- Loiduse põhjusi Lāti eestlaskonnas. Vālis-Eesti Almanak Nr. 6. 1934.
- Lutsi eestlaste jõulupuud jäid korraldamata. Vālis-Eesti Nr. 1. 1940.
- Lutsi eestlaste jõulupuud V.-E. Ūhingu korraldusel. Vālis-Eesti. Nr. 1. Jaanuar 1938.
- Lutsilased Eesti koolidesse. Vālis-Eesti Nr. 11. 1936.
- Lääne, Tiit. Vālis-Eesti spordielu 1940–1991. Austraalias ja uus-Meremaal, Saksamaal, Rootsis, Kanadas, USAs ja teistes riikides. Tallinn 2000.
- Lāti eestlastele jõulurõõmu viimas. Vālis-Eesti Nr. 1. 1940.
- Lāti president külastas Alūksne eesti algkooli. Vālis-Eesti. Nr. 6. Juuni 1938.
- Markausa, Ieva Marga. Mājsaimniecības darbu sadalījums ģimenēs. Vīrieša loma ģimenē. Man's role in the Family. Starptautiskas konferences materiāli 1998. gada 19.–20. novembris Rīgā Latvijā. Rīga 1999.
- Matulevit, Anni (toim.). Vāhemusrahvuste kultuurielu Eesti Vabariigis. 1918–1949. Dokumente ja materjale. Tallinn 1993.
- Medijainen, Eero. Saadiku saatus. Vālisministeerium ja saatkonnad 1918–1940. Tallinn 1997.
- Mela, Marjo. Latvian historia. Helsinki 1999.
- Mežs, Ilmārs. Ainažu pagasta iedzīvotāji pēdējos 100 gados. Teoksessa Etnogrāfis profesors Dr. habil. hist. Saulvedis Cimermanis. Biobibliogrāfija, darbabiēdu veltījumi 70 gadu jubilejā. Rīga 1999.
- Mežs, Ilmārs. Latvieši Latvijā. Etnodemoģrāfisks apskats. Rīga 1994.
- Mieriņa, A. Rīgas Strādnieki Pirmā pasaules kara priekšvakarā (skaits, vecums, profesionālais sastāvs). Kapitālisma attīstības un revolucionārās kustības problēmas Latvijā. Rīga 1980.
- Mieriņa, Austra. Latvijas valsts robežas (1918–1940). Teoksessa Latvijas zemju robežas 1000 gados. Sastādījis Andris Caune. Rīga 1999.
- Nacionālā politika Baltijas valstīs. Rīga 1995.
- Nacionālās un etniskās grupas Latvijā. Informatīvs materiāls. Rīga 1996
- National Minorities in Latvia and Human Rights. The Latvian Human Rights Committee. Rīga 1999.
- Nīgol, August. Eesti asundused ja asupaigad Wenemaal. Eesti Kirjanduse Seltsi Kodumaa Tundmaõppimise Toimekonna toimetused nr. 1. Tartus 1918.
- Nīgol, Salme. Mārkmeid matkalt leivu keelesaarele. Emakeele Seltsi Aastaraamat I. Tallinn 1955. Eesti NSV Teaduse Akadeemia Emakeele Selts.
- Nīgol, Salme. Eesti keelesaartest. Keel ja Kirjandus 7/1963.
- Nīgol, Salme. Anton Boks (1908–1988), viimne leivu. Keel ja Kirjandus 12/1988.
- Nīgol, Salme. Hargla murraku konsonantism. Toimetanud Karl Pajusalu. Tallinn 1994.
- Niilus, V. Leivu rahvas. Eesti Kirjandus. Eesti Kirjanduse Seltsi Väljaanne. Kahekümneühiksas aastakāik. Tartu 1935.
- Niilus, V. Valimik leivu murdetekste. Akadeemilise Emakeele seltsi toimetised XXXI. Tartu 1937.
- Niilus, V. Heikki Ojansuu lõuna-eesti murdekogudest. Eesti Keel. Akadeemilise Ema-

- keele Seltsi ajakiri 1937 (XVI). Tartu 1938a.
- Niilus, V. (V.N-s). Alide Peterson. Eesti Keel. Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri 1938 (XVII). Tartu 1938b.
- Niitemaa, Vilho. Hovi, Kalervo. Baltian historia. Jyväskylä 1991.
- Ojansuu, H. Virolaiset siirtokunnat läntiläisalueella. Niiden lähtöpaikka ja aika. Suomen Tiedeakatemia. Esitelmät ja pöytäkirjat. Helsinki 1912.
- Organiseeritud Välis-Eestist. Eestlaste suurepäevad Hopas. Seltsimaja õnnistamine ja vägev rahvuslikkude tunnete avaldus. Välis-Eesti Nr. 7. 1936.
- Organiseeritud Välis-Eestist. Läti eestlaskonna esimene kongress. Välis-Eesti almanak Nr. 3. Märts 1930.
- Organiseeritud Välis-Eestist. Läti eestlaskonna I kongress. Välis-Eesti Almanak Nr. 4. 1930.
- Organiseeritud Välis-Eestist. Suurejooneline E. V. aastapäev Riias. Riia eestlased õpivad rahvatantse. Välis-Eesti Almanak Nr. 2. 1935.
- Organiseeritud Välis-Eesti. Välis-Eesti päeva tähistamisi välismaal. Välis-Eesti Nr. 1. 1940.
- Pabriks, Artis. From Nationalism to Ethnic Policy: The Latvian Nation in the Present and in the Past. Berlin 1999
- Pajusalu, Karl. Multiple Linguistic Contacts in South Estonian: Variation of Verb Inflection in Karksi. Turku 1996.
- Pakalnetis, V. Rīgas iedzīvotāju kustība un sastāvs. Teoksessa: Rīga kā Latvijas galvaspilsēta 1932. Rakstu krājums. Latvijas Republikas 10 gadu – pastāvēšanas atcerei, 1932. Rīgas Pilsētas Valdes izdevums.
- Pilk Vana-Laitsna eestlaste seltskondlikku tegevusse. Välis-Eesti. Nr. 12. Detsember 1937.
- Pinna, Paul. Minu eluteater ja teatrielu 1884–1944. Tallinn 1995.
- Plakans, Andrejs. The Latvians: A Short History. Stanford; Hoover Institution Press 1995.
- Pope, Arvids. Rīgas osta deviņos gadsimtos. Rīga 2000.
- Prants, H. Lutsi maarahva päritolu. Eesti Kirjandus XXII aastakäik 1928. Tartu 1928.
- Pähkal, August. Huvireis Lätti. Välis-Eesti. Nr. 11/12. Nov./Dets. 1939.
- Pärns, Herberts. Dzīvokļi Rīgā. Rīga 1927.
- Päss, Elmar. Mida peaks tegema üliõpilaskond Lutsi asunduse eesti rahvakillu hääks? Üliõpilasleht Nr. 3. – III.26.
- Raag, Raimo. Eestlane väljaspool Eestit. Ajalooline ülevaade. Tartu 1999.
- Raag, Raimo. Virolaiset Viron ulkopuolella. Teoksessa Viro historia, kansa, kulttuuri. Toimittanut Seppo Zetterberg. Jyväskylä 1995.
- Rage, Silvia. Tähelepanekuid mitmekeelsusest. Emakeele seltsi aastaraamat 16. 1970.
- Rajalane Nr. 15. Laupäeval 7. weebbruaril 1920. II aastakäik.
- REHA osakonna juubel. Välis-Eesti Nr. 1. 1936.
- Revele, Silvija. Latvijas Republikas likumi undzimtā valoda. Artikkelissa Vienota valsts nacionālās politikas koncepcija: Izstrādes nepieciešamība. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis ½ numurs, 52. sejmums, 1998. gads.
- Riia Eesti Haridus- ja Abiandmisselts. Välis-Eesti Nr 9/10 Sept/Okt. 1939.
- Riia E. H. ja A. Selts sai näite- ja koorijuhi. Välis-Eesti Almanak Nr. 6. 1934.
- Riia E. H. ja A. S. lähenev veerandsaja-aastane juubel. Välis-Eesti Almanak Nr. 11. 1932.
- Riia Eesti Haridus- ja Abiandmisseltsi 1939. aasta tegevuse aruanne. Rīga 1940.
- Riia Eesti Haridusseltsi elust. Välis-Eesti Nr. 12 Detsember 1938.
- Riia Eesti Klubi. Organiseeritud Välis-Eesti. Album II. 1939.
- Riia Eesti Naisselts 10-aastane. Välis-Eesti Almanak Nr. 4. 1934.
- Riia Eesti Naisselts pühitseb 10 aasta juubelit. Välis-Eesti Almanak Nr. 1. 1935.
- Riia eesti seltside tegevusest. Välis-Eesti Nr. 5. 1936.
- Riia eesti seltsidest. Välis-Eesti Almanak Nr. 12 1932.
- Riia Eesti Seltsi "Imanta" raamatute nimekirj. Tartus, (ei painuotta, mutta viimeiset aikakauskirjat päättyvät vuoteen 1910).
- Riia eesti seltsi majas hakkab töötama kino. Välis-Eesti Almanak Nr. 6 1935.
- Riia eesti seltsidest algas tegevuse hooaeg. Välis-Eesti. Nr. 11. November 1936.
- Riia eestlaste elust. Välis-Eesti April. Nr. 4. 1938.
- Riia eestlaste elust. Välis-Eesti Jaanuar. Nr. 1. 1940.
- Riia eestlaste elav tegevus. Välis-Eesti. Nr. 11. November 1938.
- Riia eestlaste seltskondlik tegevus. Välis-Eesti Almanak Nr. 4. 1935.
- Riia eestlaste tegevusest. Välis-Eesti Almanak Nr. 9. 1932.
- Rudzīte, Marta. Latviešu dialektoloģija. Rīga 1964.
- Runö-Ruhnu 650. Historia om en gammal kultur på ön i Rigaviken. Ühe vana kultuuri lugu Läänemere saarel. Tallinn 1991.
- Ruutsoo, Rein. Rahvusvähemused Eesti Vabariigis. Teoksessa Vähemusrahvuste kultuurielu Eesti Vabariigis 1918–1940. Dokumente ja materjale. Toimittanut Anni Matsulevit □ Tallinn 1993.
- Saks, Ita. Rundans Kazimirs. Lätlased. Teoksessa Eesti rahvaste raamat. Rahvusvähemused, -rühmad ja -killud. Koostanud ja toimetanud Jüri Viikberg. Tallinn 1999.
- Sang, August. Lutsi maarahvas a. 1936. Eesti Kirjandus XXX aastakäik. Tartu 1936.
- Saretok, Valve. Läti-Valk ja läti sõbrad. Teoksessa Koolilinn Valga. Sweden 1987.
- Sjögren, A. J. Zur Ethnographie Livlands von Akademiker Sjoegren. Bulletin de la Classe des sciences historiques, philologiques et politiques de l'Académie Impériale de Sciences. St.-Petersburg. 1850.
- Skutnabb-Kangas, Tove. Vähemmistö, kieli ja rasismi. Helsinki 1988.

- Sommer, S. Eestlaste ümberrahvustumine Lätis. Välis-Eesti Almanak III. 1933.
- Staris, A. Mazākumtautību skolas Latvijā buržuāziskās kundzības gados (1920–1940). Apcerējumi par tautas izglītību un pedagoģisko domu Latvijā. Zinātniskie raksti. Rīga 1978.
- Stepermanis, M. Nekotoryje itogi poslednih ģkspedicij ģtnografov Akademii nauk Latvijaskoj SSR v Severnom Vidzeme. Etnograafiamuuseumi aastaraamat XVII. Tartu 1960.
- Strenga, Imbi. Igaunī. Teoksessa Mazākumtautību vēsture Latvijā. Rīga 1998.
- Suhonen, Seppo. F. J. Wiedemann ja Heikki Ojansuu leivun murteen tutkijoina. Wiedemann-seminaari Helsingissä 5.–6.10. 1987. Helsinki 1989. Castrenianumin toimitteita 31.
- Teateid Riia eestlaskonnast. Välis-Eesti. juuni. Nr. 6. 1938.
- Tekstilgalantērijas fabrikai "Lenta" – 100 gadu. Literatūras Rādītājs. Latvijas rūpniecības vēsture. Rīga 1984.
- Tiro, E. Lätimaa eestlasi ähvardab lätistumine. Välis-Eesti Almanak VII. 1931.
- Toomsalu, Ülo. Setu verbi grammatika ja sõnastikud. Tallinn 1995.
- Toona, Elin. Rõõm teeb taeva taga tuld. Ernst Enno. Tartu 2000.
- Trapenciere, Ilze, Kalnina, Sandra (eds.). Fragments of Reality: Insight on Women in a Changing Society. Riga 1992.
- Tuglas, Friedebert. Muistemat vuosilta 1895–1910. Pieksämäki 1986.
- Uusimaid teateid Riia eestlaskonnast. Välis-Eesti Almanak Nr. 2. 1934.
- V.-E. päev Alüksnes. Välis-Eesti. Nr. 12. Detsember 1937.
- V.-E. päev Hopas. Välis-Eesti. Nr. 12. Detsember 1937.
- V.-E. Ühingu klubi Riias. Välis-Eesti Almanak Nr. I. 1933.
- V.-E. Ühingu Riia klubi tegevusest. Välis-Eesti Almanak Nr. 6. 1935.
- V.-E. Ühingu Riia klubil uus esimees. Välis-Eesti. Nr. 11. November 1938.
- V.-E. Ü. Riia klubile valiti juhatus. Välis-Eesti. Nr. 6. Juuni 1938.
- Vaba, Lembit. Läti sõnalaene Harglas. Keel ja Kirjandus 10/1974.
- Vaba, Lembit. Läti laensõnad eesti keeles. Tallinn 1977.
- Vaba, Lembit. Läti laensõnu eesti murdekeeles. Emakeele Seltsi aastaraamat 32 1980.
- Vaba, Lembit. F. J. Wiedemann leivude uurijana. Ferdinand Johann Wiedemannin muisto. Suomalais-virolainen Wiedemann-seminaari Helsingissä 5.–6.10.1987. Helsinki 1989. Castrenianumin toimitteita 31.
- Vaba, Lembit. Karl Kont ja Läti. Keel ja Kirjandus 10/1995.
- Vaba, Lembit. Uurimusi läti-eesti keelesuhest. Tallinn – Tampere 1997.
- Vaba, Lembit. Eesti-läti kakskeelusest Valgas. Vaade ajalukku. Keel ja Kirjandus 8/1999.
- Valdemārs, Krišjānis. Lietiškā un privātā sarakste. Pirmais sējums. Krišjāņa Valdemāra vēstules. Rīga 1997.
- Vēbers, Elmārs. Latvijas valsts un etniskās minoritātes. Rīga 1997.
- Vebers, Elmārs-Kārklīna, Rasma. Etnosituācija Latvijā. Statistika dati un komentāri. Teoksessa Nacionālā politika Baltijas Valstis. Rīga 1995.
- Vend Vahindra. Tulevane Pan-Baltoonia Ilmariik ja selles kuldses riigis asuvate Buddha-, Päärkõnsi-, Pikse- ehk Taaraus preesterite seadus. Riga 1928.
- Vičs, A. Latviešu skolu vēsture. Piektā grāmata. Laikmets no 1905. līdz 1915. g. Rīga 1940.
- Wiedemann, F. J. Die Ehsteninseln in den lettischen Kirchspielen Marienburg und Schwaneburg in Livland. Bulletin de l'Académie Impériale des sciences de St. - Pétersbourg XIII. 1869.
- Vilkuna, Maria. Suomen lauseopin perusteet. Helsinki 1996.
- Virtaranta, Pentti. Heikki Ojansuu – Eteläviroa tutkimassa. Teoksessa: Mikko, Korhonen, Seppo, Suhonen, Pertti, Virtaranta. Sata vuotta suomen sukua tutkimassa. 100-vuotias Suomalais-Ugrilainen Seura. Espoo 1983.
- Virtaranta, Pertti. Katsauksia ja arvosteluja: Heikki Ojansuu 1875–1923. Sananjalka 15. 1973. Suomen Kielen Seuran Vuosikirja.
- Voolaine, P. Lutsi ja Koiva maarahvas. Soome-Eesti Hõimualbum I. Tartu 1926.
- Voolaine, P. Lutsi maarahvas 1925. a. Eesti Kirjandus XIX aastakäik 1925. Tartu 1925.
- Välis-Eesti päev Riias. REHA saab 30-aastaseks. Välis-Eesti. Nr. 12. Detsember 1937.
- Välis-Eesti tegelased. Eluloolisi Andmeid. Tallinn 1939.
- Välis-Eesti Ühingu Riia klubi peakoosolek. Välis-Eesti Almanak Nr. 3. 1935.
- Välis-Eesti Ühingu Riia klubi tegevusest. Välis-Eesti Almanak Nr. 6. 1934.
- Välis-Eesti Ühingu Tartu osakond. Organiseeritud Välis-Eesti. Album II. 1939.
- Ülevaade Riia eestlaste tegevusest. Välis-Eesti Almanak Nr. 10. 1932.
2. ülemaailmline Välis-Eestikongress 26. juunil 1933. a. Välis-Eesti Almanak Nr. II. 1933.
- Zelče, Vita. Prostitücija Rīgā 19. gadsimta 90. gados. Latvijas Arhīvi 1/1999.

Riia Eesti Haridus- ja Abiandmisseltsin toimintaan liittyvät lehdet

- Läti Eestlane 1–11. 1928.
- Riia Läti Eestlaste Seltsi Infoleht Teataja Nr. 1. aprill 1992.
- Teataja, Läti Eestlaste Seltsi Infoleht Nr. 2. jõulukuu 1993.
- Teataja, Läti Eestlaste Seltsi Infoleht Nr. 3. jõulukuu 1994.

Lätimaa Eestlane, Läti Eesti Seltsi Ajaleht Nr. 4. jõulukuu 1995.
Riia eesti koguduse leht. I aastakäik 1914. Nr. 1–12.

MUUT LÄHTEET

Haastattelut

Aivare, Urve 12.11. 1996, 13.11. 1996, 6.12. 2000
Andersson, Olly 15.7. 1998
Ducmane, Kristine 12.6.1998
Dumpe, Linda 18.12. 1998
Johansson, Elmar 7. 11. 1996
Kasaks, Ivars 17.7. 1998
Karma, Tõnu 9.11. 1996
Kolk, Aksel 16.7. 1998
Kruus, Heino 17.7. 1998
Lihtsaar, Ellen 12.7. 1998
Lihtsaar, Liina 12.7. 1998
Nāburga, Helmi 10.10. 1996, 12.11. 1996
Pētersone, Henriete 6.11. 1996
Puusepp, Valli 14.7. 1998
Pürjer, Laine 6.–7.7. 2000
Raag, Erna 15.7. 1998
Raja, Enn 5.6. 1998
Rembach, Lucie 14.11. 1996.
Seņina, Līga-Maija 14.7.1998.

Seņina, Maiga 14.7. 1998.
Tiro, Leo 11.6. 1998.
Troška (Vitolīņa), Aino 13.7. 1998
Troška, Leonard 14.7. 1998
Troška, Werner 14.7. 1998
Veber, Jānis 13.7. 1998
Viitol, Liivia 3.7.2000

puhelinhaastattelu

tutkija Pirjo Mikkonen, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimitoimisto 29.6. 2001.

VIROLAISEN KOULUN OPPILAAT

Āboliņa, Anta
Duchmane, Katarīna
Eglīte, Laura
Kurpeniece, Egīta
Landovskis, Raimonds
Nāburga, Sandra
Rūčenica, Ilze
Stalte, Dāvis
Teters, Kristians
Veidere, Madara

LÄTI EESTLASTEST

Uurimuse objektiks on Läti eestlased ja nende ajalugu, kultuur ja keel. Latgales elanud Lutsi keelesaare eestlased nagu ka Koiva ääres elanud leivud on juba välja surnud. Praegu sulanduvad ka ülejäänud Läti eestlased kiiresti lätlaste või venelaste hulka.

Aastal 2000 oli Lätis 2 677 eestlast, kellest 1024 elas Riias. Alguksnes oli eestlasi 1999. aastal veel 309, Valkas 139, Limbaēzi piirkonnas 102 ja Riia lähikonnas 172.

Aastal 1988 taasasutatud Eesti Selts ja 1989. aastal taasloodud Riia Eesti Kool vaevalt Läti eestlasi assimileerumast päästa suudavad. Raamatus on peamist tähelepanu pööratud Läti eestlaste ajaloole, keelele ja kultuurile ning assimileerumisele. Läti eestlaste keelt selles uurimuses siiski süsteemipäraselt ei käsitleta, peamiselt vaadeldakse seda sotsiolingvistiliselt. Läti eestlased kõnelevad suuremalt jaolt lõunaeesti keelt (Võru murret), nende keelepruuk Eestis kõneldavast Võru murdest oluliselt ei erine. Läti eestlaste keele ning ümberasumise ja demograafia süstemaatiliseks käsitlemiseks oleks vaja täiesti omaette uurimistööd.

Läti on praegu niivõrd multikultuuriline maa, et eestlased jäävad liiga väikese vähemusena tähelepanuta ja sulanduvad paratamatult. Lätlastele on eestlased vähemusena vastuvõetavad ainult sel juhul, kui nad oskavad läti keelt ja tegutsevad lätlaste seatud tingimustel. Lätlased ei ole kunagi andnud eestlastele vähemusraha õigusi, nii et vaevalt eestlasi tulevikuski ametlikult vähemusrahvana tunnustatakse. Neid on selleks lihtsalt liiga vähe ja Lätis on praegusajal teisi palju suuremaid vähemusi, kellel ei ole samuti vähemusraha staatust, nagu mh. venelased, ukrainlased ja poolakad. Poliitilistel põhjustel ei tunne Läti seadusandlus praegu mõistet vähemusrahas, vähemusrahvaid ei ole juriidiliselt olemas, vaid tarvitusel on mõiste etniline rühm. Etnilistele rühmadele on seadustega tagatud teatavad õigused, nagu kultuuriseltside, ajakirjandusväljaannete ja koolide rajamine. Eelkõige on tegemist mõningase kultuuriautonomiaga lubamisega.

Läti algupärased eestlased olid leivud. Lutsid toodi 18. sajandil Ludza piirkonda pärisorjadeks. Läti ja Eesti praeguse piiri äärsetele aladele siirdusid eestlased 1860-ndail aastail peamiselt sel põhjusel, et seal oli veel maad osta. Talude ostmiseks käidi raha teenimas Riias ja teistes Vene Keisririigi tööstuslinnades. Põllumajandus siiski kõigile eestlastest noortele äraelamist ei kindlustanud, osa pidi töö saamiseks Riiga asuma.

Riia eestlased olidki ennekõike töölised, kes olid tulnud 1880-ndatest aastatest alates Riia tehastesse tööle paremate palkade ja elutingimuste ahvatlusel. Tehastes olid töökeelteks vene ja saksa keel, mida eestlased enamasti mõnel määral oskasid. Peamiselt töötasid eestlased Põrdaugava tekstiilitehastes ja metallitööstuses. Naistest töötasid paljud teenijana.

Esimene eesti ühing oli Riias aastal 1880 asutatud eesti lauluselts Imanta. Töölised pidasid seda siiski liiga kodanlikuks ja saksakeelseks. 1900. aastal asutas Lange doki sepp Mihkel Pihlatamm Riia Eesti Karskusseltsi. 1908. aastal asutatud Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Selts oli mõeldud kõigi Riias elavate eestlaste kultuuriseltsiks. Algul oli seltsil ka karskusega seotud pürgimusi, aga neist loobuti õige varsti. Selts asutas eesti kooli, mille ülesandeks oli õpetada lastele eesti keelt ja kultuuri. Laste eesti keele oskus jäi võõrkeelses keskkonnas siiski puudulikuks ja eestlased assimileerusid suhteliselt kiiresti. Seltsil oli oma raamatukogu ning koor ja näiterühm.

Eestlaste ränne oli riigisisene, mistõttu seda ei ole eraldi registreeritud, välja arvatud ärakolinud kogodusliikmete loeteludes, milles esinevate nimede põhjal on eestlaste arvu siiski võimatu kindlaks teha, sest eestlastel oli ka saksa, slaavi ja läti perekonnanimesid. Riias oli kaks eesti kogudust: luteri ja ortodoksi oma. Luteri kogudusse kuulus siiski ainult murdosa Riia eestlastest. Suhteliselt madala ühiskondliku positsiooni tõttu ei olnud eestlastel Riias ei poliitilist ega majanduslikku mõjuvõimu.

Küll aga viibis pikka aega Riias mitu Eesti esimesel iseseisvusajal juhtivale kohale jõudnud meest, nagu riigivanem ja president Konstantin Päts, kes õppis Riia vaimulikus seminaris, Jüri Jaakson, hilisem Eesti Panga president, Mart Raud, üks energiatööstuse juhte, ning Kaarel Eenpalu, hilisem minister. Neile on Riia rahvusvahelise suurlinnana pakkunud õppimisvõimalusi näiteks Polütehnilises instituudis või andnud tōuke ametis edasijõudmiseks. Nad kõik tegutsesid ka eesti seltsides ja ühingutes väga aktiivselt.

Sajandivahetuse Riia oli rõhutatult saksa ja vene linn, kus lätlastel, poolakatel, eestlastel ega teistel rahvastel mõjuvõimu ei olnud. Nad olid tööjõud, keda tehased hädasti vajasid. See võimaldas paljudel eestlastel oma ühiskondlikku seisundit parandada, Eestis oleksid nad seevastu jäänud eelkõige maaproletariaadiks. Läti eestlaste probleemiks on jätkuvalt olnud eriti kiire assimileerumine ja kohaldumine ning algul vene ja saksa ning hiljem ka läti kultuuri omaksvõtt. Segaabielud olid sagedased ja vähendasid eestlaste omavahelist kokkukuuluvust. Lahutusi oli üsna vähe, aga eestlastevahelised abielud lõppesid lahutusega harvemini kui eestlaste ja mitte-eestlaste abielud.

Eesti kultuur ei olnud Lätis poliitiliselt ega ühiskondlikult väga kõrge staatusega. Eelkõige hoidsid seda alal rahvuslikult meelestatud eestlased, panust, mis nad on andnud eesti kultuuri säilitamisel, ei ole võimalik alahinnata, sest nad tegutsesid ümbruses, kus eestlusesse suhtuti üsnagi eitavalt. Iseäranis raske oli eesti kultuuri säilitada maakohtades, sest enamasti ei olnud nii palju aktiivseid inimesi, et kultuuriseltselise ja koole ülal hoida. Kultuuriseltside meelelahutuslikke tantsupidusid ja näitemänge ei ole põhjust halvustada, sest eriti maal oleks olnud eestlasi muidu väga raske kokku saada.

Lutsidel ja leivudel ei olnud piisavalt rahvusliku meelsusega isikuid, kes oleksid oma keele ja kultuuri säilimise nimel tööd teinud. Lutsid ja leivud, tõsi küll, ei tundnudki end otseselt eestlastena.

Läti Vabariigis eestlased vähemusrahvuse staatust ei saanud. Selle tõttu ei pidanud ametiisikud neid vähemusena kohtlema. Seevastu Eesti lätlastel olid

vähemusrahvuse õigused, mille all mõeldi õigust oma kultuurile ja keelele, ja Lätis oli vaja oma eestlastest elanikkonnale mõnevõrra vastu tulla näiteks kooliküsimuses, et Eesti oleks lätlastele endiselt vähemusrahva õigused taganud, sest assimileerumise ja segaabelude tõttu oli nende arv nii palju kahanenud, et neil selleks 1930-ndail aastail enam ametlikult õigust ei olnud. Eesti koole oli Lätis peamiselt piiri ääres ja Riias. 1920-ndail ja 1930-ndail aastail tuldi Eestist majanduskriisi tõttu ikka veel Riiga tööle, sest see oli lähim suurlinn. Eesti Selts oli siis üsna aktiivne, hoolimata sellest et seltsi kuulus õige väike osa Riia eestlastest.

Nõukogude ajal elasid Läti eestlased vaikelu ja eesti keelt räägiti ainult kodus. Selts ja kool pandi kinni. Väike eesti kogudus jätkas siiski põhimõtteliselt oma tegevust, aga koos käidi väga harva.

Eestlastel nagu teistelgi etnilistel rühmadel ei olnud mingisuguseid keelelisi ega kultuurilisi õigusi, neid oli ennekõike ainult venelastel. Eestlased assimileerusid segaabelude tõttu, muutudes enamasti keelevahetuse kaudu kas lätlasteks või venelasteks.

Koos rahvuliku ärkamisega organiseerusid eestlased 1980-ndate aastate lõpupoolel uuesti ja rajasid taas ka eesti kooli. Koolis õpetatakse eesti keelt läti ja vene lastele esimese võõrkeelena, aga sulandumine on juba nii kaugel, et noori kakskeelseid Läti eestlasi enam ei ole.

Läti eestlastest elab umbes kolmandik Riias ja teine eestlaste kompaksem asuala on Läti-Eesti piiri äärsel aladel. Latgales elab praegu eestlasi üsna vähe.

Läti eestlasi võib eeslitatu alusel pidada eriti kiiresti assimileeruvaks vähemuseks. Peamiseks põhjuseks on see, et kultuurilised erinevused on väikesed, need seostuvad eelkõige ainult keele ja mentaliteediga. Usk, kultuuritaust ja ajalugu on suhteliselt samalaadsed.

Et olukord on praegu niisugune, selles on üsna suurel määral süüdi Läti eestlased ise, sest enne II maailmasõda oli Lätis eesti koole, aga nendes käis ainult vähem kui pool eestlaste asualade lastest. Arvati, et läti kool annab edasiõppimiseks paremaid võimalusi, kuigi Läti eestlased, eriti maal elavad, ei pürganud väga põhjalikult edasi õppima, vaid piirdusid peamiselt põllumajandus- või aianduskoolidega.

Eestlastel oli ka mitmesuguseid seltse, aga nendesse kuulus üldiselt ainult murdosa eestlastest, nii et ühiskonnaga kohanemist ja selle pakutud võimalusi peeti tähtsamaks kui rahvusliku identiteedi säilitamist. Näibki nii, et keele ja kultuuri säilitamist ei peetud tähtsaks, sest võimalusi neid alles hoida oli. Nõukogude ajal saavutas assimileerumine kõrgeima taseme, aga ka siis sai eesti keelt kõnelda kodukeelena, nagu osa Läti eestlasi tegigi.

Kui kaua Eesti Selts eestikeelsena säilib, on täiesti omaette küsimus, sest ainult vanad oskavad vabalt eesti keelt, keskmine põlvkond ega lapsed ei oska üldse. Läti eestlusel ei ole niisiis otseselt eestikeelset tulevikku, sest eesti kooli õpilased ei ole enamasti etnilised eestlased, vaid hoopis lätlased ja venelased.

Inimesed ei ole valmis oma eestlust rõhutama. Eesti identiteedi all on üldiselt mõeldud eesti keelt, mida praegu enam kuigi palju ei osata. Keeleoskamatutel on raske end mingi vähemuse liikmena tunda ja selle identiteeti omaks pidada.

Tõsi küll, ka nostalgiliste tunnete kaudu võib vähemusega samastuda. Keel on aga sageli kõige selgem vähemuse tunnus ja nii on see ka Läti eestlaste puhul.

Nooremad ehk keskealised eestlased on tulnud Lähti eelkõige abiellumise tõttu. Läti eestlaste sündivus on olnud alati suhteliselt madal. Praegu õigupoolest enam Läti eesti lapsi ei ole, sest laste emakeeleks on kas läti või vene keel.

Läti eestlaste kohta on suhteliselt vähe allikaid, sest arhiivid on enamasti sõja ajal hävinud. Ametlikes arhiivides on eestlastest väga vähe andmeid, sest ametiisikutega neil üldiselt eriti palju kokkupuuteid ei olnud. Eelkõige on allikaid säilinud peamiselt koolide kohta ja ka siis on ainestik väga bürokraatlik, näiteks statistika jms. Eestlaste kohta on olemas ka mitmesuguseid arvandmeid, millest osa on kogutud täiesti juhuslikult, osa süstemaatiliselt, näiteks rahvastikustatistika. Eestlasi ei ole Läti muude vähemustega võrreldud, sest eestlased erinevad oma hulga, keele ja kultuuri poolest Läti slaavi vähemustest ning leedulastest, juutidest, sakslastest ja liivlastest nõnda palju, et neid ja Läti eestlasi igakülgset võrrelda on võimatu ja selle tulemused oleksid moonutatud.

Minu uurimuse vaatenurk on deskriptiivne. Lähteainestikku olen püüdnud kasutada võimalikult laialt ja mitmekülgset, aga probleeme tekitab see, et Läti eestlasi ei ole varem uuritud ega nende kohta süsteemipäraselt andmeid ega ainestikku kogutud. Assimileerumisprotsess on eriti kaugele jõudnud ja Läti eesti vähemuse uurimine on kõvasti hiljaks jäänud, sest allikaid ja küsitletavaid on praegu juba väga vähe.

Väinö Klaus

LATVIJAS IGAUŅI

Pētījuma “Latvijas igauņi” objekts ir Latvijas igauņi, viņu vēsture, kultūra un valoda. Latgalē dzīvojošie Ludzas igauņi (lutsi), tāpat kā pie Gaujas dzīvojošie leivi, jau ir izmiruši. Pašreiz arī atlikušie Latvijas igauņi ātri vien asimilējas latviešu vai krievu vidū.

2000.gadā Latvijā bija 2 677 igauņi, no kuriem 1024 dzīvoja Rīgā. 1999.gadā Alūksnē dzīvoja 309, Valkā – 139, Limbažu rajonā – 102 un Rīgas apkaimē – 172. Diez vai 1988.gadā atjaunotā Igaunju biedrība un 1989.gadā izveidotā Rīgas Igaunju skola spēj glābt igauņus no asimilācijas. Grāmatā galvenā uzmanība tiek pievērsta Latvijas igauņu vēsturei, valodai un kultūrai, kā arī to asimilācijai. Taču Latvijas igauņu valoda netiek pētīta sistemātiski, tā galvenokārt tiek apskatīta no sociolingvistikas viedokļa. Latvijas igauņi runā galvenokārt Dienvidigaunijas dialektā (Veru dialekts), šis valodas lietojums stipri neatšķiras no Igaunijā lietotā Veru dialekta. Latvijas igauņu migrācijai un demogrāfijas sistemātiskai izpētei nepieciešams veikt pilnīgi citu pētījumu.

Pašreiz Latvija ir tik multikulturāla, ka igauņi paliek pārāk niecīgā mazākumā, lai tiem pievērstu pietiekamu uzmanību, tādēļ asimilācija ir neatgriezeniska. Latviešiem igauņi kā mazākumtautība ir pieņemama tikai tajā gadījumā, ja igauņi pārvalda latviešu valodu un darbojas saskaņā ar latviešu uzstādītiem noteikumiem. Latvijā igauņiem nekad nav piešķirtas mazākumtautības tiesības, tā ka diez vai igauņi oficiālā līmenī tiks atzīti par mazākumtautību. Tas nevar notikt, jo viņu šeit vienkārši ir pārāk maz, un Latvijā pašlaik ir citas, skaitliski daudz lielākas minoritātes, kurām līdzīgi nav mazākumtautības statusa, piemēram, ukraiņiem un poļiem. Politisku iemeslu dēļ pašreiz Latvijas likumdošana neatzīst jēdzienu “mazākumtautība”. Juridiski mazākumtautību Latvijā nav, tiek lietots jēdziens “etniskais grupējums”.

Etniskām grupām ir likumīgi nodrošinātas zināmas tiesības, kā piemēram, kultūras biedrību dibināšana, preses izdevumu izdošana un skolu veidošana. Pirmām kārtām, šeit ir darīšana ar zināmu kultūras autonomijas atļaušanu.

Sākotnēji Latvijā dzīvojošie igauņi bija leivi. Latvijā Ludzas apriņķī 18.gadsimtā tika ievesti Ludzas igauņi (lutsi) kā dzimtzemnieki. Galvenais mērķis 1860. gados igauņu pārceļošanai uz pašreizējiem Latvijas un Igaunijas robežas rajoniem bija iespēja tur iegādāties zemi. Naudu saimniecību iegādei pelnīja Rīgā un citās Krievijas caristes rūpnieciski attīstītākajās pilsētās. Tomēr lauksaimniecība nespēja nodrošināt iztiku visiem jaunajiem cilvēkiem, tādēļ daži devās darba meklējumos uz Rīgu. Rīgā igauņi galvenokārt bija strādnieki, kas 1880. gadu sākumā bija devušies uz Rīgu lielākas peļņas un labāku dzīves apstākļu meklējumos. Rūpniecās sazināšanās notika krievu un vācu valodā, un lielākā daļa igauņu šīs valodas vairāk vai mazāk prata. Igaunji strādāja galvenokārt Pārdaugavas tekstilrūpniecā un metālapstrādē. Liela daļa sieviešu bija kalpones.

Pirmā igauņu biedrība Rīgā tika dibināta 1880. gadā un to dēvēja par dziesmu biedrību "Imanta". Tomēr strādnieki uzskatīja to par pārāk buržuāzisku, jo tajā runāja vāciski. 1900.gadā Langes ostas doka strādnieks kalējs Mihkels Pihlatamms izveidoja Rīgas Igaņu atturībnieku biedrību. 1908.gadā izveidotajai Rīgas Igaņu Izglītības un Palīdzības sniegšanas biedrībai bija jāklūst par visu Rīgā dzīvojošo igauņu kultūras biedrību. Sākotnēji biedrība propogandēja arī atturību, taču no tādu uzdevumu pildīšanas biedrība atteicās diezgan drīz.

Biedrība izveidoja igauņu skolu, kuras uzdevums bija mācīt bērniem igauņu valodu un kultūru. Tomēr bērnu valodas prasme svešas valodas vidē palika nepilnīga un igauņi asimilējās diezgan ātri. Biedrībai bija arī sava bibliotēka, koris un teātra pulciņš. Igaņu pārceļošana notika valsts iekšienē, un tāpēc tā nav speciāli reģistrēta. Kā izņēmumu var nosaukt draudzes sarakstus, tomēr pēc tajā figurējošajiem vārdiem igauņu skaitu noskaidrot nav iespējams, jo igauņiem bija arī vācu, slāvu un krievu uzvārdi. Rīgā bija divas igauņu draudzes: luterāņu un pareizticīgā (ortodoksālā). Tomēr luterāņu draudzē piederēja tikai daļa Rīgas igauņu. Salīdzinoši zemā sabiedriskā stāvokļa dēļ igauņiem Rīgā nebija ne politiskas, ne ekonomiskas ietekmes.

Rīgā ilgāku laiku uzturējās vairāki Igaunijā pirmās neatkarības laikā vadošos amatos nonākuši vīri, kā piemēram, valsts vecākais un prezidents Konstantins Pets, kas mācījās Rīgas garīgajā seminārā, Juri Jāksons, kas vēlāk kļuva par Igaunijas Bankas prezidentu, Marts Rauds – viens no elektroenerģijas apstrādes vadītājiem, kā arī Kāreļs Ēnpalu, kas vēlāk kļuva par ministru. Šiem vīriem Rīga kā starptautiska lielpilsēta ir devusi izglītības iespējas, piemēram, iespēju mācīties Politehniskajā institūtā vai devusi impulsus dzīves tālākajām gaitām. Viņi visi ļoti aktīvi darbojās igauņu biedrībās un savienībās.

Rīga gadsimtu mijā bija izteikti krieviska un vāciska pilsēta, kur ne latviešiem, ne poļiem, ne igauņiem, ne citām tautībām ietekmes nebija. Viņi bija darbaspēks, kas bija ārkārtīgi vajadzīgs rūpnīcām. Tas daudziem igauņiem deva iespēju uzlabot savu sabiedrisko stāvokli, turpretim Igaunijā viņi būtu palikuši visupirms par lauku proletariātu.

Latvijas igauņu problēma vienmēr bijusi īpaši ātra asimilācija un pielāgošanās, kā arī sākotnēji krievu un vācu, vēlāk latviešu kultūras pārņemšana. Jauktās laulības bija itin biežas, un tas samazināja igauņu savstarpējo saderību. Šķiršanos bija samērā maz, taču igauņu savstarpējās laulības ar šķiršanos beidzās retāk nekā tās, kas bija noslēgtas starp igauņiem un cittautiešiem.

Politiski un sabiedriski igauņu kultūrai Latvijā nebija ļoti augsta statusa. To galvenokārt uzturēja nacionāli noskaņoti igauņi, ieguldījumu, ko viņi ir devuši igauņu kultūras saglabāšanai, nav iespējams nenovērtēt, jo viņi darbojās vidē, kur pret igauņisko izturējās diezgan negatīvi. Sevišķi grūti igauņu kultūru saglabāt bija laukos, jo tur nebija tik daudz aktīvo cilvēku, lai uzturētu kultūras biedrības un skolas. Nepamatota būtu ironiska izturēšanās pret kultūras biedrību rīkotājiem deju vakariem un teātra uzvedumiem, jo citādi igauņus, sevišķi laukos, būtu grūti sapulcināt. Ludzas igauņu (lutsi) un leivu vidū nebija

pietiekami daudz nacionāli noskaņotu cilvēku, kuri būtu gatavi strādāt savas valodas un kultūras saglabāšanas vārdā. Patiesībā Ludzas igauņi (lutsi) un leivi neuzskatīja sevi par igauņiem. Igauņi Latvijas Republikā neieguva mazākumtautības statusu un oficiālām personām nebija jāizturas pret viņiem kā mazākumtautību. Turklāt Igaunijas latviešiem bija mazākumtautību tiesības, kurās bija ietvertas tiesības uz savu valodu un kultūru. Latvijai bija jāparāda mazliet pretimnākšana pret saviem igauņiem, piemēram, skolas jautājumā, lai latviešiem Igaunijā mazākumtautības tiesības būtu garantētas arī turpmāk, jo asimilācijas un jaukto laulību rezultātā viņu skaits bija sarucis tik tālu, ka 1930. gadā vairs tiesību tiem oficiāli nebija. Igauņu skolas Latvijā galvenokārt bija Rīgā un Igaunijas Latvijas pierobežas teritorijā. 1920-tajos un 1930-tajos gados sakarā ar ekonomisko krīzi igauņi vēl arvien turpināja nākt strādāt uz Rīgu, jo tā bija tuvākā lielpilsēta. Igauņu biedrība tolaik bija diezgan aktīva, kaut arī biedrībā bija tikai maza daļa Rīgas igauņu.

Padomju laikā Latvijas igauņu darbība pierima un igauņiski runāja tikai mājās. Biedrību un skolu slēdza. Darbu turpināja vienīgi draudze, bet kopā sanāca ļoti reti. Igauņiem, kā arī citām etniskām grupām, nebija nekādu valodas un kultūras tiesību, tādas bija tikai krieviem. Igauņi asimilējās galvenokārt jaukto laulību dēļ un kļuva caur valodu par krieviem vai latviešiem.

Atmodas laika sākumā 1980. gadu beigās igauņi sāka atvīzēties un dibināja atkal igauņu skolu. Skolā māca latviešu un krievu bērniem igauņu valodu kā pirmo svešvalodu, bet, diemžēl, igauņu asimilācija jau ir tik tālu, ka bērnu no divvalodīgām Latvijas igauņu ģimenēm vairāk nav.

Apmērām trešdaļu no Latvijas igauņiem dzīvo Rīgā un otra, kompaktākā igauņu dzīves vieta atrodas pie Latvijas- Igaunijas robežas. Latgalē pašlaik dzīvo diezgan maz igauņu.

Pēc iepriekš teiktā igauņus var uzskatīt par sevišķi ātri asimilējušos mazākumu. Iemesls ir nelielās kultūras atšķirības, kuras saistās tikai ar valodas un mentalitātes atšķirībām. Ticība, kultūras fons un vēsture ir samērā līdzīgas.

Tas, ka situācija ir tieši tāda, pamatā ir Latvijas igauņu pašu vaina, jo pirms II Pasaules kara Latvijā esošajās igauņu skolās gāja mazāk nekā puse Latvijā dzīvojošo igauņu bērnu. Uzskatīja, ka latviešu skola sniedz labākas izredzes tālākajām mācību gaitām, kaut arī Latvijas igauņi, sevišķi laukos dzīvojošie, sevišķi necentās iegūt plašāku izglītību, bet gāja galvenokārt uz lauksaimniecības vai dārzkopības skolām.

Igauņiem bija arī dažādas biedrības, bet tajās pamatā piedalījās tikai maza daļiņa igauņu, tā kā atrašanos vietējā sabiedrībā un tās piedāvātās iespējas uzskatīja par svarīgākām, nekā nacionālās identitātes saglabāšanu. Liekas, ka valodas un kultūras saglabāšanu neuzskatīja par svarīgu, jo iespējas tās saglabāt bija. Asimilācija padomju laikā sasniedza augstāko pakāpi, bet arī tad igauņu valodu varēja saglabāt kā mājas valodu, ko arī daļa Latvijas igauņu darīja.

Cik ilgi saglabāsies Igauņu biedrība, kur runā igauņiski, ir pavisam cits jautājums, jo tikai vecākās paaudzes igauņi valodu pārvalda brīvi, vidēja paaudze un bērni to neprot nemaz. Tātad, Latvijas igauņiskumam tiešās nākotnes, kas būtu saistīts ar igauņu valodu, nav, jo Igauņu skolas skolēnu vairākums nav etniskie igauņi, bet gan latvieši un krievi.

Cilvēki nav gatavi uzsvērt savu igauniskumu. Ar igaunu identitāti tiek domāta igaunu valoda, ko pašlaik vairs diez cik daudz nemāk. Cilvēkiem, kuri nemāk valodu, ir grūti sevi uzskatīt par kāda etniskā mazākuma locekli un tā identitāti uzskatīt par savu. Kaut gan, arī caur nostalgiskām jūtām var saplūst. ar mazākumu. Valoda bieži vien ir visskaidrākā mazākuma iezīme, un tā tas ir arī ar Latvijas igauniem.

Jaunākie jeb pusmūža cilvēki aizprecējušies uz Latviju. Latvijas igaunu dzimstība vienmēr ir bijusi diezgan zema. Pašlaik, tiesa gan, vairāk Latvijas igaunu bērnu nav, jo viņu dzimtā valoda ir latviešu vai krievu valoda. Par Latvijas igauniem ir saglabājies maz izziņas avotu, jo kara laikā arhīvi pamatā ir iznīcināti. Oficiālos arhīvos datu par igauniem ir ļoti maz, jo nebija saskarmes ar oficiālām personām. Saglabājušies ir ļoti birokrātiska rakstura dati par skolām, kā, piem., statistika utt. Par igauniem ir saglabājušies dažādi skaitliskie dati, no kuriem daļa ir savākti pavisam nejauši, daļa sistemātiski, piem., tautas skaitīšanas dati. Igauni nav salīdzināti ar citām Latvijas mazākumtautībām, jo igauni atšķiras gan ar savu skaitu, valodu un kultūru no Latvijas slāvu mazākumtautības, kā arī no lietuviešiem, ebrejiem, vāciešiem un līviem tik ļoti, ka to un Latvijas igaunu vispusīga salīdzināšana ir neiespējama un rezultāti būtu sagrozīti.

Mans pētījums ir deskriptīvs. Sākummateriālu esmu centusies izmantot iepējami plaši un daudzpusīgi, bet problēmas rada tas, ka Latvijas igaunus agrāk neviens nav pētījis un trūkst sistemātiski savākti dati un fakti.

Asimilācijas process ir nonācis sevišķi tālu, un Latvijas igaunu pētīšana ir stipri nokavēta, jo gan izziņas avotu, gan arī apjautājamo ir palicis ļoti maz.

Urve Aivare

ON THE LATVIA-BASED ESTONIANS

This study focuses on the Estonians living in Latvia, on their history, culture and language. Former inhabitants of the Luts (Ludza) linguistic “enclave” in Latvia, the Estonians in Latgale have become extinct, as have the Koiva (Gauja) Estonians, also known as the Leivu people. Today, the remainder of the Estonians in Latvia are rapidly becoming assimilated with Latvians and Russians.

Of the 2,677 Estonians living in Latvia in the year 2000, a total of 1,024 lived in Riga. In 1999, the Estonian population in Aluksne still totalled 309, that of Valka 139, while 102 persons lived in the Limbaži region and 172 in the areas surrounding Riga.

Re-established in 1988 and 1989 respectively, the Estonian society *Eesti Selts* and the school *Riia Eesti kool* will hardly be able to prevent the Latvian Estonians from becoming assimilated. The main emphasis of my study is on the history, language and culture of the present-day Latvia-based Estonians, as well as on their assimilation. The language of the Latvian Estonians has not been studied systematically, and the approach to language applied in this study is mostly socio-linguistic. The Estonians living in Latvia mainly speak a southern variant of Estonian (Võru), which does not differ significantly from the Võru spoken in Estonia. A systematic linguistic research on the Estonians living in Latvia remains to be done, and the respective immigration and demographics also call for a separate study. Today’s Latvia is such a multicultural country that the Estonians, being so small a minority, are easily swamped by the rest of society and have no choice but to assimilate. The Latvians accept the Estonians as a minority only if they know the Latvian language and act according to the rules set by the Latvians. Indeed, the Latvians have never granted minority rights to the Estonians, and it is therefore unlikely that they will be defined as an official minority in the future, either. They are simply too few to constitute a minority, and in the present-day Latvia there are other, larger minorities with no minority rights, such as the Russians, Ukrainians and the Poles. For political reasons, current Latvian legislation does not recognise the concept of “minority”, nor do any minorities exist from a legal point of view. The term used in this context is “ethnic group” which, according to the legislation, has certain defined rights, such as the right to establish cultural societies, newspapers and schools. In fact, these rights mean that the minority or ethnic groups have been granted some degree of cultural autonomy.

The original Estonians living in what is today Latvia were the Leivu people. The Lutsi people were brought as serfs to the Ludza area in the 18th century. In the 1860s, the Estonians moved to the present-day Latvian-Estonian borderland area, mainly because in this area there was still land available for them to buy. They went to Riga and other industrial cities of the Russian empire to earn the money for the land. However, agriculture did not offer a means of livelihood to

all young Estonians, and some of them had to establish themselves in Riga to find work there.

The Riga Estonians can be defined as immigrant workers. They started to move there in the 1880s and took jobs at the Riga factories, attracted by better wages and circumstances. The languages used in the factories were Russian and German, spoken to some degree by many Estonians. They worked mainly in the Pardaugava textile and metal-working factories. Many women found work as servants.

The first Riga-based Estonian association was the Estonian choral society *Imanta*, founded in 1880. However, the workers found that it was too bourgeois and German in character. In the year 1900, Mihkel Pihlatamm, a smith employed by the Lange shipyard, founded *Riia Eesti Karskusselts*, i.e., the Estonian Temperance Society. *Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Selts* was founded in 1908 as a cultural society for all Riga-based Estonians. Initially, the society had some temperance-associated aspirations which, however, were fairly soon forgotten. The society also founded an Estonian school, with the objective of teaching the Estonian language and culture to children. Surrounded by a foreign environment, the children's Estonian skills remained, however, very modest, and the Estonians were fairly rapidly assimilated. The society also had its own library, a choir and a theatre group.

The immigration of the Estonians took place within the country's borders, so that there are no specific records about it, except for the congregational records of the population moving into a parish. However, it is impossible to calculate the number of Estonians on the basis of their names in the books, since the Estonians also had German, Slavic and Latvian surnames. In Riga, there were two Estonian congregations, one Lutheran and the other Orthodox. However, only a small fraction of the Riga-based Estonians were members of the Lutheran congregation. Due to their relatively low social status, the Estonians had no political or economic influence in Riga.

However, many of the leading men of Estonia's first era of independence spent long periods of time in Riga, including *riigivanem* (President) Konstantin Päts, who studied at the Riga religious school; Jüri Jaakson, to become the Governor of the Bank of Estonia; Mart Raud, an important energy industry director; and Kaarel Eenpalu, later a minister. An international metropolis, Riga had offered them a place to study, for example in the Polytechnic (a technical university) or other springboards for their future careers. All these men had also been very active members of the Estonian societies and associations in Riga.

At the turn of the 19th century, Riga was clearly a German and Russian city; with the Latvians, the Poles, the Estonians and other minorities having virtually no influence at all. They constituted the labour force badly needed by the factories. This made it possible for many Estonians to climb the social ladder, whereas in Estonia, they would have remained workers in agriculture or in industry. It has always been a problem for the Estonians that they have very rapidly assimilated and adapted themselves, even merged with others, first with the Russian and German cultures, and later also with the Latvian culture. Mixed

marriages were common and had an adverse impact on the internal cohesion among the Estonians. There were very few divorces, but the marriages between two ethnic Estonians ended more rarely than those concluded between Estonians and non-Estonians.

In Latvia, the Estonian culture had no particular political or social status. It was mainly promoted by a number of nationally-oriented Estonians whose role in the maintenance of the Estonian culture must not be underestimated, since they had to operate in an environment which was fairly hostile and anti-Estonian. It was particularly difficult to foster the Estonian culture in the rural areas, since the level of activity was usually not high enough to keep cultural societies and schools running. However, the entertainment value of cultural societies, with their dances and theatrical performances, must not be looked down upon, since it would otherwise have been very difficult to get the Estonians together, especially in the rural areas.

The Luts and the Leivu people did not have sufficiently nationalistic personalities to work for the survival of their language and culture. But then again, the Luts and the Leivu did not really identify themselves as Estonians, either.

In the Latvian Republic, the Estonians did not enjoy any minority rights. Therefore the authorities were not required to treat them as a minority. However, the Latvians living in Estonia did have minority rights, understood as the right to their own culture and language. In fact, Latvia did have to meet the requirements of its own Estonian population, for example, schools, in order to have its neighbouring Estonia continue to guarantee minority rights to the Latvians living there, even if the number of the Latvian population, due to assimilation and mixed marriages, no longer justified such treatment in the 1930s. The Estonian schools were mainly situated close to the border or in Riga. During the economic depression of the 1920s and '30s, Estonians continued to move to Riga for work, Riga being the closest large city. During that period, *Riia Eesti Selts* remained quite active, despite the fact that only a small number of the Riga-based Estonians actually belonged to the society.

During the Soviet era, the Estonians led a quiet life in retreat, with the Estonian language being spoken only within the domestic walls. The Estonian society and the school were suppressed. However, the small Estonian congregation continued to operate in principle, even though there were very few gatherings.

The Estonians, like many other ethnic groups, lacked all linguistic or cultural rights which, in the main, were granted only to Russians. The Estonians were assimilated through mixed marriages, becoming either Latvian or Russian, normally through the change of language.

Through the nationalist uprising towards the late 1980s, the Estonians in Latvia started to reorganise and also reopened the Estonian school. The school curriculum includes Estonian as the first foreign language, taught to Latvian and Russian children. However, the assimilation has proceeded so far that there are no longer any young bilingual Estonians in Latvia.

About one third of the Latvia-based Estonians live in Riga, whilst there is

another concentration of Estonians close to the Estonian-Latvian border. Today, there are only very few Estonians in Latgale.

On the basis of the above, the Estonians in Latvia can be described as a very rapidly assimilating minority, the main reason for this being the minimal differences in culture, mainly related to the language and mentality. The religion, the cultural background and the history of the two people are relatively similar.

The Latvia-based Estonians themselves are to blame for their current situation, since prior to World War II, there were still Estonian schools in Latvia but less than half of the children in Estonian neighbourhoods actually attended them. The parents considered that the Latvian schools provided more opportunities for further studies, even though the Estonians, especially in the rural areas, did not seek any particularly advanced education, but instead went to agricultural and horticultural schools.

The Estonians did have various cultural societies, but only a small fraction of the Estonians actually joined them. Therefore, the assimilation with Latvian society and the opportunities thereby provided were prioritised over the survival of the ethnic-national identity. Indeed, it seems that the maintenance of the language and the culture was not seen as a vital necessity – the Estonians in Latvia would have had the possibility to do so. The Soviet era saw the peak of the assimilation development, but even during that period Estonian could still be spoken at home, as some people actually did.

How long will the *Eesti Selts* society remain Estonian, that is another question: today, only the old speak Estonian fluently, the middle-aged and the children not at all. Thus the Latvia-based Estonian ethnicity has no concrete Estonian-language continuity basis since the students in the Estonian school are mainly not ethnic Estonians, the majority being Latvian or Russian.

The people are not prepared to emphasise their Estonian ethnicity. The Estonian identity has generally meant the language, currently no longer very well known. Anyone unable to speak a language will have difficulty in identifying himself with that particular minority and sharing its identity. It is, however, possible to identify with a minority through nostalgic feelings, but the language is often the most clear identifying factor of a minority, and this is also the case with the Latvia-based Estonians.

The younger, i.e., the middle-aged Estonians have normally come to Latvia due to marriage. The birth rate among the Latvia-based Estonians has always been relatively low. Today, there are virtually no Latvian Estonian children, since the mother tongue of the children is either Latvian or Russian.

Relatively few records of the Latvia-based Estonians remain, since most of the documents were destroyed in war. The records of the public authorities contained very little information about the Estonians, because these people had generally very little to do with the authorities. Normally, the remaining sources are school records, but even then, the nature of the material is very bureaucratic, being statistics and similar documents. Various statistics on the Estonians have also been gathered, some of them haphazardly, others, such as the demographic statistics, more systematically. The Estonians have not been compared with the

other Latvian minorities; due to their number, language and culture, the Estonians differ greatly from the other Latvia-based Slavic minorities as well as from the Lithuanian, Jewish, German and Livonians, and their thorough comparison with the other minorities would not only be impossible, but also distorting.

The approach of my study was descriptive. I have tried to utilise the source material in as comprehensive and multi-faceted a manner as possible. However, the fact that the Latvia-based Estonians have never previously been studied, and that there is no systematically gathered information or data about them, constituted a problem. The process of assimilation has progressed quite far, and we are in fact dramatically late in studying this Estonian minority since there are only very few sources and people to interview left.

Liisa Laakso-Tammisto

■ Henkilöhakemisto

- Aav-Loo, Ida 112
Abel, Hans 92
Aben, Johan 69
Aben, Karl 66, 69, 71
Agapetus (Yrjö Soini) 124
Ahero, Sergei 65
Aitsam, Mihkel 123
Aivare, Urve 149, 156, 157, 160
Aivars, Arins 158
Akerman, Jaan 92, 100, 102, 112, 124
Akuraters, Jānis 66
Aleksanteri II 54
Alver, Eduard 89, 105
Alz, Theodor 81
Andersson, Olly 75
Apine, Ilga 170
Ardon, Johann 148
Ariste, Paul 30, 31, 56, 57
Baars, Kaarel 107
Bachmanis, Leonida 128
Balodis, Jānis 133
Barth, Frederik 18
Baumanis, A.116
Birk, Karl 67, 79, 148
Björnson, Björnsterne 91
Blaumanis, Rudolfs 66, 122, 127
Boiko, Kersti 158
Boks, Anton 30
Braks, Tõnis 116
Brandt, A. 23
Brandt, Maria 95, 103
Brandt, Theodor 95
Briedis 50
Čakste, Jānis 115
Ceruss, Lina 128
Dahl, Kristijan Johan 60
Därziņš, E. 88
Delin, Nikolai 95
Douglas, Mary 19, 170
Dreimanis, Hugo 78
Ducmane, Kristine 152
Dumpe (Ismael), Linda 121, 155
Eenpalu, Bernard 116
Eenpalu (Einbund), Kaarel 101, 115, 172
Eisen, Matthias Johann 12
Enno, Ernst 101, 141
Erdmann, O. 149
Ernst 72
Extra, Guus 56
Feldman, Julius Bernhard 71, 72, 73
Finnin, August 107
Forsman, Johan 147
Freivalds, Alma 75
Fridolin, H. 124
Fridolin, Liisa 101, 108, 116, 128
Fridolin, Reinhold 108, 116, 128
Frisch. A. 100
Gorki, Maksim 100
Grünthal, Villem 27
Grönberg, Theodor 140
Hall, Stuart 19
Hellat, Aleksander 89, 93, 104, 108, 134
Herman, (Härma) Miina 66, 113, 116
Hiilop 75
Hion, Johan 95
Hohensee, Mattis 61
Hupel, August Wilhelm 29, 30
Hurt, Jakob 60, 138
Härma, Miina 66, 113, 116
Häusler, Arnold 111, 116, 119, 147
Ignats, Alma 68, 69
Ignats, Oskar 68, 69
Ilbak, Ella 112
Iljina, Helena 155
Indreko, Richard 114
Ipsberg, Karl 140
Ird, Kaarel 124
Ivask, Ivar 121, 133
Ivask, Vidrik 114, 116, 121, 134
Jaakson, Alvine 105
Jaakson, Ernst 105, 106
Jaakson, Jüri 89, 90, 91, 92, 93, 94, 104, 116
Jaakson, Kristian 92, 93
Jaakson, Marie 93
Jakobson (Tiro), Irmgard 65, 71, 72, 73, 75
Jakobson, Ludvig 116, 122, 124
Jalak, Hans 128
Jalak, Liisa 103
Jannau, Otto August 147
Janson 68
Jantson, M. 104
Johansson, Elmar 149, 152, 155
Johansson, Valdeko 149
Johanson, Johan 65
Juht, Ludvig 112
Jundzis, Edgars 149
Jürgensson, Julius 134
Jõgeva, Jaan 139
Jõks, Robert 115
Kaalep, Theodor Ferdinand 141
Kalamees, Ella 95
Kallas, Oskar 23, 24, 26, 27
Kampmaa, Mihkel 57
Kangro, R. 115
Kann, A. 90, 95, 116
Kann, E. 101
Karpender, Juuli 106
Karjus, Augusts 76
Karjus, Elvira 76
Karjus, Evi 76
Karjus, Jānis 76
Karma, Juhan 75
Karma, Tõnu 75, 146, 155
Karp, Karl 89, 90, 92, 97, 126
Kasak, Arnold 79
Kasak, Johannes 70

Kempe, A. 122
 Kettunen, Lauri 30
 Key, Ellen 104
 Kiivit, Jaan 149
 Kimerals 72
 Kisis 72
 Kitzberg, August 101, 105, 122
 Kivi, Aleksis 81
 Kiviloo, Harald 78
 Kokamägi, August 64, 65
 Kohva, Dzindra 157
 Koidula, Lydia 115
 Kont, Karl 30
 Koppel, Jakob 79
 Koppel, Riido 149
 Kornel, Karl 134
 Kotkas, Lilija 118, 119
 Krastiņš, Juris 80
 Kreeg, Cyrillus 66
 Kruus, Ilmar 157
 Kruus, Karl 157
 Kruus, Villem 67, 79
 Kubuliņš, Woldemars 72
 Kuk, Jenny 70
 Kuk, Juhan 142
 Kuk, Sergei 65
 Kuk 61
 Kuresson, Irma 73, 84, 85
 Kurrik, Anna 120, 121
 Kurrik, Eevi 119, 120, 121
 Kurrik, Jaan 120, 121
 Kuusik, Jaan 114, 148
 Kvell(s), Oskars 61
 Kvell(s), Tenis (Tõnu) 61
 Kvell(s), Voldemars 61
 Kübarsepp, Eduard 88, 89
 Kõiv 72, 118
 Kõiv, Karl 70
 Kõomägi, Aleksander 65
 Kõrrevesk, Julius 72
 Käärman, Alfred 77
 Laan, Aleksander 68
 Laats, Andres 155
 Laats, Kaarel 68
 Landra, L. 122
 Laube, Eišens 93
 Lauter, Ants 123
 Leinets 94
 Lenin, Vladimir Iljitš 74, 168
 Liepiņš 149
 Liepna, Bernards 75
 Lihtsaar, Ellen 61, 62, 158
 Lihtsaar, Juhan 61
 Lihtsaar, Liina 61, 62, 158
 Lillenuurm, Peeter 108, 111
 Lindenberg 148
 Lokk, M. 101
 Loko-Poolake, M 104
 Lorents, Vaike 74
 Lossman 115
 Luts, Oskar 66, 81
 Läte, A. 113
 Maasen, Rudolf 95
 Madisson, E. 104
 Madisson, J. 90
 Mangius, Mihkel 61
 · Martinsons, Aleksanders 128
 · Masing 147
 · Mazjānis, E. 66
 · Mazjānis, Robert 73
 · Mellik, Voldemar 116
 · Menning, Karl 115, 134
 · Mets, Peter 138
 · Metsanurg, Mait 104
 · Mikkmann, A. 104
 · Milleris, A. 66
 · Mitt, Ferdinand 142
 · Moora, Harri 31
 · Muceniēks, Artur 84
 · Muceniēks, Jānis 84
 · Muceniēks, Silvia 59, 84
 · Munters, Vilhelms 116, 133
 · Must, Jaan 78
 · Müürisepp, Dionisi 89, 92
 · Mäggi, Karl 118
 · Männikson, Madis 148
 · Mölder, Jaan 66, 79, 106, 112
 · Nāburga, Helmi 121, 151
 · Nāburga, Sandra 121
 · Nīgol, August 12
 · Nīgol, Salme 30
 · Niilus, Valter 30, 31
 · Nonācs, Otto 133
 · Norite, Alina 59
 · Nunn, Linda 159
 · Oja, Juhan 111
 · Ojansuu, Heikki 25, 27, 30, 31
 · Olberg, Juuli 79, 101, 108, 116, 128
 · Ollino, Hans 68
 · Orgusson, Dionisi 91, 95, 97, 101, 102
 · Owen, Robert 91
 · Ozoliņš, D. 75, 76, 86
 · Ozolite, Henriete 121
 · Ozolite, Oie 121
 · Paabo, Artur 66
 · Paas, R. 118
 · Paju, Emma 70
 · Pallo, Zelma 128
 · Parming, Tõnu 19
 · Pastarus, K. 108
 · Pello, Ottmar 149
 · Permann, Hans 94
 · Peterson, Alide 31
 · Peterson, Artur 31
 · Peterson, Ernst 104
 · Peterson, Kristjan Jaak 147
 · Peterson, Lilija 31
 · Pētersone, Henriete 121, 149, 161
 · Pihlak, J 118, 122
 · Pihlatamm, Mihkel 88, 172
 · Piip, Ants 113, 115, 123
 · Pinna, Paul 123
 · Pitka, Johan 134
 · Podin, Lutsia 69
 · Pool, L. 101, 104
 · Poska 148
 · Posti, Lauri 30
 · Potisepp (Ariste), Erna 57
 · Prants, Hendrik 27
 · Priidik (Bike), Marta 71
 · Puš, Minda 174
 · Puusepp, Valli 76

Pürjer (Puš), Laine 96, 99, 175
 Päts, Konstantin 76, 112, 139, 172
 Päts, Nikolai 139
 Pödder, Ernst 9
 Raag, Erna 85
 Rage, Silvija 154
 Rahamägi, Hugo 113
 Raja, Enn 158
 Raja, Solveiga 158
 Rander, Alfred 70
 Raud, Mart 89, 94, 103, 172
 Raudsepp, Anu 138
 Raudsepp, Hugo 116, 125
 Raudsepp, Jegor 61
 Raudsepp, Nikolai 60
 Raudzens 79
 Rebane, Hans 116, 135
 Rebane, Maria 95
 Redlich, A. 108, 122
 Reinhold, J. 88
 Reinhold, Kusma 105, 148
 Rembach, Lucie 129
 Renning, Aleksander 135
 Riekstiņa, Ellen 157
 Rone, Rudolf 111
 Rosenfeld, Herbert 67, 116
 Roth 147
 Rull, Herman 118, 122, 124
 Rupner, P. 108
 Rutkevitch, Liseta 69
 Rutlans, Jānis 107, 111
 Ruttas, H. 69
 Rydberg, Lise-Lotte 159
 Saarsen, V. 115
 Salurand, E 116
 Sang, August 28
 Seemann, A. 95, 107, 108
 Seljamaa, Julius 114, 134
 Seņina, Līga-Maija 78, 79, 80
 Seņina, Maiga 78, 79, 80
 Sepp, Ado 61
 Sepp, Mihkel 61
 Šeremetjev, Boris 27
 Silberg, Lily 125, 134
 Sillmann-Toffry, Mihkel 134
 Sjögren, A.J. 29
 Skalbe, Kārlis 112
 Skujenieks, Margeris 66, 115
 Sommer, Samuel 28, 79, 113
 Stripals, Roberts 81
 Stalin, Josif 74
 Stalte, Dāvis 161
 Steinert 72
 Süderman, Hans 101
 Svarpstiņa, Pārja 155
 Sönberg, Johan 92, 108, 118
 Sööt, Karl Eduard 142
 Tallents, Stephen 9, 10, 12
 Tallmeister, Theodor 134, 147
 Tammsaare, Anton Hansen 66, 81
 Tappo, Aliide 65, 70, 71
 · Taras, Martin 116
 · Taubenheim, Gustav Reinhold 147
 · Tauts, Johan 68
 · Teffer, J. 101, 105, 198
 · Teffer, R. 108, 116
 · Tenisons (Tönisson), Kārlis 117, 118
 · Tentels, A. 71
 · Terras, Eduard 147
 · Tiivel 75
 · Tilts, Alfred 81
 · Timss (Karjus), Elvira 71, 72
 · Tiro, Alma 69
 · Tiro, Eduard 66, 67, 79
 · Tiro, Irmgard 65, 71, 72, 73, 75
 · Tiro, Leo 155
 · Toom, Artur 72
 · Toppi, Alma 68
 · Troska (Vitolīņa), Aino 76, 77, 84
 · Troska, Konstantin 76, 77, 79
 · Troska, Leonard 76, 77, 79
 · Troska, Werner 76, 77, 79
 · Tuglas, Friedebert 112
 · Turner, Viktor 19, 170
 · Töllasson, Hans 95, 97
 · Tönisson, Jaan 94, 142
 · Tönisson, Karl 117, 118
 · Uesson, Anton 142
 · Ulmanis, Kārlis 68, 73, 115, 116, 133, 134
 · Uluots, Jūri 67, 112
 · Umalas 11
 · Upeniece, Valli 157
 · Utno, Leili 155, 157
 · Vaba, Lembit 25
 · Vahi, Jaan 66, 70, 72
 · Valdemārs, Krišjānis 60
 · Vassermann, Boris 122, 123
 · Veber, Jānis 81
 · Veber, Karl 66, 68, 72, 73
 · Veide, Andreas 60, 61
 · Veide, Jānis 60, 61
 · Veide, Jūri 60
 · Verhoeven, Ludo 56
 · Verendel, Jaan 79, 115, 116, 121
 · Vesterblom, Alice 115
 · Wiedemann, Ferdinand Johann 29, 30
 · Vietinghof von 23
 · Vilde, Eduard 101
 · Winter, K 118
 · Virgo, Eduard 134
 · Wood-Allen 104
 · Vālbe, Jaan 148
 · Vāljamāe, Heinrich 142
 · Vārat 148
 · Vōrk. E. 113
 · Ytter, Johann 147
 · Ytter, Johan Adolph 147
 · Zaķis, Aurelia 119
 · Zālīte, Elina 81
 · Zink, Rudolf 147
 · Zvegitsev 90
 ·

■ Paikannimihakemisto

Jos paikannimestä on sekä latviankielinen että vironkielinen muoto, on tällöin mainittu molemmat muodot.

Latviaksi	viroksi	suomeksi
Ainaži	Heinaste	
Alūksne	Marienburg	
Ape	Hopa	
Ērgeme	Hārgmäe	
Gauja	Koiva	
Gaujiena	Koivaliina	
Ipiķi	Ööbiku	
Liellugaži	Leel-Lugas	
Ludza	Lutsi	
Omuļi	Hummuli	
Põlda	Pilda	
Rēzekne	Rāisaku	
Rīga	Riia	Riika
Roņu	Ruhnu	
Rūjiena	Ruhja	
Tērbata	Tartu	Tartto
Valka	Valga	
Veclaicene	Vana-Laitsna	

- Ipiķi 10, 12, 81, 82
- Janovole 23, 25
- Jelgava 93, 105, 149
- Jöhvi 71
- Kaagjärve 10
- Kaunas 69
- Kavastu 57
- Kohtla-Järve 156
- Koiva 7, 29
- Koivaliina 9, 30
- Kostroma 105, 107, 108, 128
- Kunda 65, 76, 136
- Kurzeme 39, 40
- Kvellenstein (Allikakivi) 87, 127
- Kārdla 87
- Laatre 10
- Laiksaar 71
- Latgale 16, 24, 28, 39
- Laura-Rootova 23
- Leel-Lugas 10
- Lejasciems 56
- Liellugaži 10
- Liepāja 12, 134
- Liepna 12, 65, 82
- Limbaži 7
- Ludza 7, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 172
- Lutsi 7, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 172
- Mālupe 70
- Maarja-Magdalena 57
- Madona 56, 57
- Marienburg 7, 12, 13, 23, 54, 64–75, 78, 81, 83, 85, 116, 148, 149, 151
- Mērdzene 23, 24, 25
- Mihailova 23, 24, 25
- Moskova 95, 102, 121, 141, 142
- Mõisaküla 83
- Mõniste 30
- Narva 87, 108
- Nersa 25
- Nidzi-Novgorod 139
- Ogre 121
- Omuļi 10, 12, 39, 82
- Orajõgi 60
- Pariisi 111
- Pedel 10
- Piebalga 23
- Pietari (Leningrad) 105, 158
- Pihkova 54, 69, 83
- Pilda 24, 25, 26
- Piletmõiza 25
- Puraküla 83
- Põlda 24, 25, 26
- Pylda 24, 25, 26
- Pärnu 62, 83, 117
- Raeküla 61
- Rakvere 95
- Rēzekne 23, 24, 26
- Riika 7, 12, 13, 16, 17, 21, 24, 33–35, 38–40,

HAKEMISTO

- Abrene 149
- Adliena 56
- Ainaži 10, 12, 21, 39, 46, 54, 59, 61 – 64, 84, 113, 151, 153, 158
- Alūksne 7, 12, 13, 23, 54, 64–75, 78, 81, 83, 85, 116, 148, 149, 151
- Ape 12, 13, 46, 54, 56, 66, 74, 75, 77–81, 83, 84, 121, 152
- Apukalns 23
- Babino 10
- Bauska 116
- Beja 65, 66, 71, 121
- Brigi 24
- Daugavpils 23, 24
- Ērgeme 9, 10
- Druviena 56
- Galgauska 56
- Gauja 7, 29
- Gaujiena 9, 30
- Hargla 23, 30
- Heinaste 10, 12, 21, 39, 46, 54, 59, 61–64, 84, 113, 151, 153, 158
- Helsinki 124
- Holdre 82
- Hopa 12, 13, 46, 54, 56, 66, 74, 75, 77–81, 83, 84, 121, 151
- Hummuli 10, 12, 39, 54, 82
- Hārgmäe 9, 10
- Häädemeeste 71
- Ikla 21, 62

47, 49, 50, 54, 55, 57, 61, 62, 67, 71, 74, 78,	· Tirza 56, 57
79, 83, 85, 87–95, 97, 100, 101, 104–108,	· Treiman 61
110–112, 114–121, 125–129, 133, 134–	· Trikāta 23
136, 138, 140–143, 146–148, 151, 152,	· Tsooru 10
156–159, 170, 172, 174	· Tukholma 141, 158
Rõpu 10	· Uue-Roosa 10
Ruhja 9, 21, 54, 82, 83	· Valga 7, 9, 13, 39, 40, 54, 72, 76, 81, 83, 84,
Ruhnu 10	· 134, 143, 149, 154
Rüjiena 9, 21, 54, 82, 83	· Valka 7, 9, 13, 39, 40, 54, 72, 76, 81, 83, 84,
Ruusmäe 85	· 134, 143, 149, 154
Räisaku 23, 24, 26	· Vana-Laitsna 10, 39, 54, 65, 70, 73, 74, 85, 86,
Räpina 27, 71	· 117, 118
Rõuge 85	· Vastse-Roosa 85
Saarenmaa 61	· Veclaicene 10, 39, 54, 65, 70, 73, 74, 85, 86,
Scharlottenburg 10	· 117, 118
Šarlotenburgs Kalnapēdēze 10	· Ventspils 12
Sindi 87	· Vidzeme 39
Smiltene 23	· Viljandi 83, 93, 120
Tallinna 21, 62, 65, 74, 95, 104, 106, 115–	· Võru 30, 71, 75, 78, 86
117,134,142,155	· Zemgale 39, 40
Tartu 15, 28, 69–71, 76, 80, 81, 83, 91, 93,	· Ziemeiris 70
107, 108, 111, 116, 140–142, 158, 160	· Zvārtava 13, 54, 153
Tērbata 15, 28, 69–71, 76, 80, 81, 83, 91, 93,	· Ööbiku 10, 12, 81, 82
107, 108, 111, 116, 140–142, 158, 160	·